МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОПТЄВА ОЛЬГА ВІКТОРІВНА

УДК 336.22:[330.341.1:631.11](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ О. В. Коптєва

Науковий керівник Прокопішина Олена Вікторівна, к. е. н., доцент

Дисертація є ідентичною іншим примірникам дисертації
Голова спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.055.019 д.е.н., професор *Андрій ПИЛИПЕНКО*

Харків – 2021

АНОТАЦІЯ

Коптєва О. В. Організаційно-економічний механізм податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування». – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання, направлене на подальший розвиток теоретичних положень, розроблення методичних та практичних рекомендацій щодо функціонування організаційно-економічного механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та формування належного обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Перший розділ, «Теоретичні передумови формування організаційно-економічного механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств», присвячений дослідженню теоретичних основ стимулювання та розвитку інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок податкових інструментів. Зокрема, досліджено стан та тенденції розвитку агропромислового комплексу України як одного з найбільших та найважливіших секторів національної економіки. Виявлено сутність та значення сільського господарства для розвитку національної економіки України. Узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності понять «інновація» та «агроінновації», здійснено порівняльну характеристику контенту цих понять в залежності від запропонованих підходів. Встановлено особливості здійснення інноваційних процесів у сільському господарстві, виявлено причини низької інноваційної активності вітчизняних

сільськогосподарських підприємств та аргументовано необхідність активізації інноваційних впроваджень на сільськогосподарських підприємствах.

Доведено роль формування належного обліково-аналітичного забезпечення сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо успішного й ефективного функціонування підприємства, орієнтованого на досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку підприємства. Обґрунтовано, що обліково-аналітичне забезпечення управління інноваційною діяльністю повинно підтримувати взаємодію підсистем обліку, аналізу та контролю через інформаційні потоки в процесі формування, обробки та трансмісії інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності управлінських рішень щодо інноваційного розвитку підприємства.

Досліджено економічну сутність та роль податкового стимулювання в підвищенні інноваційної активності сільськогосподарських підприємств. Узагальнено проблемні аспекти державного регулювання та стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Запропоновано економічне розуміння понять «податковий стимул» (як інструмент, регульований податковим законодавством, який впливає на поведінку платника податків та через його інтереси спонукає до поведінки для досягнення певного корисного результату) та «податкове стимулювання» (як процес спонукання суб'єктів ринкових відносин, що здійснюється центральними та місцевими органами державної влади, шляхом застосування податкових стимулів, які заохочують суб'єктів ринкових відносин до поведінки таким чином, що національна економічна, соціальна та / або екологічна система отримує від цього користь), а також комплексу похідних понять, що створює теоретичну базу для зміни пріоритетів у напрямок інноваційних проєктів, що сприяють отриманню позитивних результатів для національних систем. Доповнено класифікацію податкових стимулів шляхом виокремлення матеріальних та нематеріальних податкових стимулів. Обґрунтовано основні принципи ефективної системи податкового стимулювання та досліджено основні елементи організаційно-

економічного механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Другий розділ, «Облік та аналіз результатів інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств», присвячений обліку, оцінці та аналізу показників інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та її податковому стимулюванню, у тому числі за рахунок організації обліково-аналітичного забезпечення механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Зокрема, досліджено багаторівневу модель комплексного оцінювання рівня інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, з метою формування методичних рекомендації щодо оцінювання рівня інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств. Під інноваційною сприйнятливістю сільськогосподарських підприємств, автор вважає за необхідне розуміти, здатність підприємства акумулювати інформацію щодо параметрів його внутрішнього середовища відносно наявності інноваційних ресурсів, можливостей та готовності сільськогосподарського підприємства до здійснення інноваційної діяльності. Вдосконалений методичний підхід до оцінки і аналізу інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств, відмінність якого полягає у кількісному врахуванні сукупності персонально-психологічних чинників інноваційних змін, дозволяє обґрунтовувати компаративні висновки при прийнятті рішень щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності.

Досліджено вплив податкового навантаження на діяльність сільськогосподарських підприємств. Встановлено, що оптимальний рівень податкового навантаження є важливим чинником для ділової активності, розвитку виробництва та може слугувати вагомим стимулом до впровадження інновацій в господарську діяльність сільськогосподарських підприємств. На основі когнітивного моделювання, за допомогою програмного продукту yEd Graph Editor доведено, що динаміка факторів впливу на інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств є високочутливою щодо одиничного імпульсу «зниження сукупного податкового навантаження», що дозволило зробити

висновки про пріоритетність застосування податкових інструментів стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Набули подальшого розвитку концептуальні засади організації обліково-аналітичного забезпечення механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності, відмінність яких полягає у врахуванні різноспрямованості та емерджентності інформаційних потоків, що виникають в ході реалізації інноваційних проєктів. Впровадження запропонованих засад дозволяє підвищити якість інформаційних ресурсів та спростити їх розподіл між ланками управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств.

У третьому розділі, «Методичне забезпечення організаційно-економічного механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств», надано методичні рекомендації щодо формування організаційно-економічному механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств на макрорівні та мікрорівні. Присвячено ключову роль організаційним питанням податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та доведено, що податкове планування та оптимізація податкового навантаження залишаються найбільш дієвими способами зниження залежності розвитку підприємства від впливу держави.

Удосконалено методичний підхід до організації податкового обліку, аналізу та адміністрування діяльності сільськогосподарських підприємств, відмінність якої полягає у деталізації облікової інформації щодо здійснення інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах та супроводу аналітичних інструментів управління такою діяльністю. Застосування методичного підходу слугує вагомим важелем впливу на прийняття управлінських рішень в рамках податкового стимулювання та оптимізації податкового навантаження в умовах гострої обмеженості бюджетного фінансування.

Удосконалено технологію обліково-аналітичного забезпечення механізму стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, відмінність якої полягає у врахуванні інформаційних запитів щодо інноваційних

ресурсів, можливостей та готовності сільськогосподарського підприємства до здійснення інноваційної діяльності з боку суб'єктів зовнішнього середовища. Вдосконалена технологія дозволяє підприємствам формувати волютативну звітність з інноваційної діяльності та здійснювати координацію участі в міжнародних проєктах підтримки інноваційного розвитку сільського господарства. Запропоновано структуру, процес формування та змістовне наповнення волютативної звітності щодо оприлюднення результатів інноваційної діяльності.

Практична цінність окремих результатів підтверджуються їх упровадженням у діяльність селянських (фермерських) господарств, зокрема: в діяльність СФГ «Аліна» впроваджено методичний підхід до оцінювання інноваційної сприйнятливості (довідка № 15 від 25.09.2020 р.); на СФГ «Кайрос» впроваджені елементи когнітивної моделі податкового стимулювання інноваційної діяльності та методичні положення щодо організації комунікації у внутрішньому та зовнішньому інформаційних середовищах інноваційних процесів (довідка № 2020-10/7 від 07.10.2020 р.); ФГ «Комсомольське» використовуються рекомендації щодо організації процесу формування звітності за результатами інноваційної діяльності (довідка № 8/6 від 10.08.2020 р.); в практичну роботу СФГ «Наталі» впроваджені запропонований методичний підхід щодо оцінювання інноваційної сприйнятливості підприємства та рекомендації щодо формування інформаційного забезпечення процедури обґрунтування відповідності вимогам для отримання пільгового податкового адміністрування (довідка № 9/1 від 01.09.2020 р.). Теоретичні та методичні положення, що становлять наукову новизну дисертаційної роботи, використовуються в навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні дисципліни «Бухгалтерський облік» (довідка про впровадження № 20/86-34-177/1 від 07.12.2020 р.).

Ключові слова: інновації, агроінновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, податкове регулювання, податкове стимулювання, сільськогосподарське підприємство, управління інноваційною діяльністю, обліково-аналітичне забезпечення, система звітності.

КОПЕВА О.В.

ANNOTATION

Koptieva O. V. Organizational and economic mechanism of tax stimulation of innovative activity of agricultural enterprises. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

The thesis for obtaining the Doctor of Philosophy (Ph.D.) degree on the speciality 071 Accounting and taxation. – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2021.

The dissertation solves an important scientific and practical task of further development of theoretical principles, methodological and practical recommendations for the functioning of organizational and economic mechanism of tax incentives for innovation of agricultural enterprises and the formation of proper accounting and analytical support for innovation management of agricultural enterprises.

The first section, «Theoretical prerequisites for the formation of organizational and economic mechanism of tax incentives for innovative activities of agricultural enterprises», is devoted to the theoretical foundations of stimulation and development of innovative activities of agricultural enterprises through tax instruments. In particular, the problems and trends of development of the Ukrainian agro-industrial complex as one of the largest and most important sectors of the national economy are studied. The essence and significance of agriculture for the development of the national economy of Ukraine are revealed. Theoretical approaches to defining the essence of the concepts "innovation" and "agroinnovation" are generalized, the comparative characteristic of content depending on the offered approaches is carried out. Peculiarities of implementation of innovative processes in agriculture are established, the reasons of low innovative activity of domestic agricultural enterprises are revealed and the necessity of intensification of innovations at agricultural enterprises is argued.

The dissertation grounds the role of formation of proper accounting and analytical support on innovative agricultural enterprises-subjects for making optimal management decisions to ensure successful and efficient operation of an enterprise, focused on achieving the strategic goals of innovative development of the enterprise.

It is substantiated that accounting and analytical support system of innovation management should ensure the interaction of subsystems of accounting, analysis and control through information flows in the process of formation, processing and transmission of information to provide the validity and effectiveness of management decisions on innovative development.

The economic essence and the role of tax incentives for increasing the innovative activity of agricultural enterprises are studied. The problematic aspects of state regulation and stimulation of innovative activity of agricultural enterprises are generalized. An economic understanding of the concepts of "tax incentive" (as a tool regulated by tax law that influences the behavior of the taxpayer and through his interests encourages behavior to achieve a certain useful result) and "tax incentives" (as a process of motivating market participants, carried out by central and local authorities, by applying tax incentives that encourage market participants to behave in such a way that the national economic, social and / or environmental system benefits from it), as well as a set of derived concepts that creates a theoretical basis for changing priorities in the direction of innovative projects that contribute to positive results for national systems. The classification of tax incentives has been supplemented by separating tangible and intangible tax incentives. The basic principles of an effective system of tax incentives are substantiated and the main elements of the organizational and economic mechanism of tax incentives for innovative activity of agricultural enterprises are investigated.

The second section, «Accounting and analysis of the results of innovation activities of agricultural enterprises», is devoted to accounting, evaluation and analysis of indicators of innovation activities of agricultural enterprises and its tax incentives, including through the organization of accounting and analytical support mechanism for tax incentives.

In particular, a multilevel model of comprehensive assessment of the level of innovative development of agricultural enterprises was studied, in order to form methodological recommendations for assessing the level of innovative susceptibility of agricultural enterprises. Under the innovative susceptibility of agricultural

enterprises, the author considers it necessary to understand the ability of the enterprise to accumulate information about the parameters of its internal environment regarding the availability of innovative resources, capabilities and readiness of agricultural enterprises to innovate. The dissertation improved the methodological approach to assessing and analyzing the innovative susceptibility of agricultural enterprises, the difference of which lies in the quantitative consideration of a set of personal and psychological factors of innovative change, allows to substantiate comparative conclusions when making decisions on tax incentives for innovation

The influence of the tax burden on the activity of farmers is investigated. It is established that the optimal level of tax burden is an important factor for business activity, production development and can serve as a significant incentive to introduce innovations in the economic activity of agricultural enterprises. Based on cognitive modeling with the help of the software product yEd Graph Editor the dissertation proved that the dynamics of factors influencing the innovation of agricultural enterprises is highly sensitive to a single impulse to "reduce the overall tax burden", which led to conclusions about the priority of tax instruments to stimulate innovation in agricultural enterprises.

The conceptual principles of the organization of accounting and analytical support of the mechanism of tax stimulation of innovative activity, the difference of which is to take into account the diversity and emergence of information flows arising during the implementation of innovative projects, have been further developed. The implementation of the proposed principles allows enhancing information resources and simplifying their distribution between the management of innovation activities of agricultural enterprises.

The third section, «Methodological support of organizational and economic mechanism of tax incentives for innovation of agricultural enterprises», provides guidelines for the formation of organizational and economic mechanism of tax incentives for innovation of agricultural enterprises at the macro and micro levels. The key role of organizational issues of tax incentives for innovation of agricultural enterprises is devoted and it is proved that tax planning and optimization of tax

burden remain the most effective ways to reduce the dependence of enterprise development on state influence.

The methodological approach to the organization of tax accounting, analysis and administration of agricultural enterprises has been improved, the difference of which is the detailing of accounting information on the implementation of innovative activities in agricultural enterprises and support of analytical tools for managing such activities. The application of the methodological approach serves as a weighty lever of influence on management decisions in the framework of tax incentives and optimization of the tax burden in languages of acute budgetary constraints.

The accounting and analytical support technology in the mechanism of stimulation of innovative activity of agricultural enterprises has been improved to consider information requests on innovative resources, capabilities and readiness of agricultural enterprise to carry out innovative activities by environmental entities. Advanced technology allows companies to generate voluntary statements on innovation and coordinate participation in international projects to support the innovative development of agriculture. The structure, process of formation and content of voluntary statements on innovative activity results are offered.

The practical value of some results is confirmed by their introduction into the activities of farmer enterprises, in particular: in the activities of farmer enterprise «Alina» introduced a methodical approach to assessing innovation susceptibility (reference № 15 dated 25.09.2020); farmer enterprise «Kairos» introduced elements of the cognitive model of tax incentives for innovation and guidelines for the organization of communication in the internal and external information environments of innovation processes (reference № 2020-10 / 7 dated 07.10.2020); farmer enterprise «Komsomolske» uses recommendations for the organization of the process of reporting on the results of innovation (reference № 8/6 dated 10.08.2020); The proposed methodological approach to assessing the innovative susceptibility of the enterprise and recommendations for the formation of information support for the procedure of substantiation of compliance with the requirements for obtaining preferential tax administration are implemented by the

farmer enterprise «Natalie» (reference № 9/1 dated 01.09.2020). Theoretical and methodological provisions that constitute the scientific novelty of the dissertation are used in the educational process of Kharkiv National Economic University named after Semyon Kuznets in teaching the discipline "Accounting" (certificate of implementation № 20 / 86-34-177 / 1 from 07.12.2020).

Key words: innovations, agroinnovations, innovative activity, innovative development, innovative potential, tax regulation, tax stimulations, agricultural enterprise, innovation management, accounting and analytical support, reporting system.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Стаття у періодичному науковому виданні інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу:

1. Коптєва О. В. Проблемні аспекти організації податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Sciences of Europe.* 2020. Вип. 2, № 57 С. 27–33. URL : https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2020/11/VOL-2-No-57-2020.pdf

Стаття у зарубіжній колективній монографії:

2. Prokopishyna O. V., Koptieva O. V. Evolutary analysis of financial results of africulture enterprises for definiting state budget policy. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2017. P. 204–216. URL : http://www.repository.hneu.edu.ua /jspui/handle/123456789/18289.

(авторський внесок: проаналізовано сучасний стан і тенденції розвитку діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств)

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Прокопішина О.В., Коптєва О.В. Особливості та передумови формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20 С. 521–527. URL: http://global-national.in.ua/archive/20-2017/107.pdf *(Index Copernicus).*

(авторський внесок: запропоновано складові організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств).

4. Прокопішина О.В., Коптєва О.В. Шляхи апроксимації європейського досвіду стимулювання інноваційної діяльності до реалій України. *Науковий вісник Херсонського Державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2017. Вип. 27 (1) С. 81–84. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_27/1/21.pdf *(Index Copernicus).*

(авторський внесок: надано рекомендації щодо можливостей застосування зарубіжної практики використання податкових інструментів для активізації інноваційної діяльності в сучасних умовах української економіки).

5. Сатушева К. В., Коптєва О. В. Звітність за результатами інноваційної діяльності як інструмент податкового адміністрування міжнародного бізнесу. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 5-2(54) С. 124–129. URL : http://business-navigator.ks.ua/journals/2019/54_2_2019/24.pdf *(Index Copernicus).*

(авторський внесок: надано пропозиції щодо змісту звітності суб'єктів інноваційної діяльності, а також організації процесу звітування, що дають змогу забезпечити раціональне відображення результатів інноваційної діяльності підприємства для зовнішніх користувачів інформації).

6. Koptieva Olha The essence, classification and role of tax stimulus for activation of innovative processes in agriculture. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 4(60) С. 92–98. URL : http://business-navigator.ks.ua/journals/2020/60_2020/18.pdf *(Index Copernicus).*

7. Коптєва О. В. Оптимізація інформаційних потоків в системі податкового планування сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 48. С. 149–155. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/48_2020_ukr/31.pdf *(Index Copernicus).*

Публікації за матеріалами конференцій:

8. Коптєва О. В. Забезпечення інформаційної прозорості діяльності сільськогосподарських підприємств як суб'єктів суспільного інтересу. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу* : тези виступів

КОПТЄВА О.В.

Міжнародної наукової конференції, 20-21 жовтня 2017 р. Житомир : ЖДТУ, 2017. С. 74–76.

9. Коптєва О. В. Розвиток спеціальних режимів оподаткування сільськогосподарських підприємств як елемент державної підтримки аграрної галузі. *Економічне майбутнє України очима молодих дослідників* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 листопада 2018 р. Київ : ТОВ «ВІПО», 2018. С. 47–49.

10. Коптєва О. В. Порядок відображення об'єктів інноваційної діяльності на рахунках бухгалтерського обліку. *Проблеми обліку, аудиту, аналізу та оподаткування в умовах глобалізації економіки* : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 25 лютого 2019 р. Кривий Ріг : ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського 2019. С. 46–50.

11. Коптєва О. В. Формування вимог до обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності. *Сучасні проблеми управління підприємствами : теорія та практика* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 березня 2019 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 414–416.

12. Коптєва О. Модель інноваційної сприйнятливості сільськогосподарського підприємства. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 30–31 травня 2019 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 81–82.

13. Прокопішина О. В., Коптєва О. В. Концептуальні основи обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним підприємством. *Сучасні проблеми управління підприємствами : теорія та практика* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 3-4 березня 2020 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. С. 424-427. *(авторський внесок: обґрунтовано принципи формування обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним підприємством, ідентифіковано фактори, що впливають на якість інформаційного забезпечення процесу управління інноваційною діяльністю)*.

ЗМІСТ

ВСТУП 17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ 27
1.1. Сутність та значення аграрного сектору для розвитку національної економіки України 27
1.2. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств 41
1.3. Податкове стимулювання інноваційної діяльності в системі державного регулювання сільськогосподарських підприємств в Україні 62
Висновки до розділу 1 83
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ 86
2.1. Аналіз та оцінювання факторів впливу на інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств 86
2.2. Аналіз впливу податкового навантаження на діяльність сільськогосподарських підприємств 111
2.3. Концептуальна модель обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств 127
Висновки до розділу 2 148
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ 151
3.1. Методичні підходи до формування організаційно-економічного механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності

сільськогосподарських підприємств 151
3.2. Методичне забезпечення організації інформаційних потоків в системі податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств 165
3.3. Комплексний підхід до формування та оприлюднення результатів інноваційної діяльності у системі звітності підприємства 180
Висновки до розділу 3 190
ВИСНОВКИ 193
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 197
ДОДАТКИ 216

КОПТЕВА С.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АПК – агропромисловий комплекс

ДіР – наукові дослідження і науково-технічні розробки

НААН – Національна академія аграрних наук

ОАЗ – обліково-аналітичне забезпечення

ОЕМ – організаційно-економічний механізм

ПДВ – податок на додану вартість

ПКУ – Податковий кодекс України

СФГ – селянське (фермерське) господарство

ФСП – фіксований сільськогосподарський податок

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах стрімкої глобалізації, впровадження реформ та інтенсивного розвитку інноваційних технологій, розвиток сільського господарства України можливий лише за рахунок активних проявів у формуванні, становленні і практичному втіленні інноваційної політики. На сьогодні інноваційна діяльність є одним із найважливіших факторів економічного розвитку держави, а впровадження інновацій слугує основою забезпечення конкурентоспроможності економіки. Саме інноваційна діяльність стимулює сільськогосподарські підприємства до модернізації виробництва, зміцнення конкурентоздатності власної продукції та покращує адаптивність господарюючих суб'єктів до міжнародних вимог.

Незважаючи на велику кількість позитивних ефектів від здійснення інноваційної діяльності як для національної економіки, так і для окремих суб’єктів господарювання, залишається багато чинників, які стримують інноваційний розвиток. Наразі інноваційна діяльність вітчизняних підприємств здійснюється в умовах швидких та слабко прогнозованих змін соціально-економічного та природньо-кліматичного середовища, зростання залежності від глобальних факторів, недосконалої національної нормативно-правової бази науково-дослідницької діяльності, недостатньо врегульованої системи ринкових відносин в процесі комерціалізації інновацій в аграрній сфері, обмеженості власних дослідницьких робіт сільськогосподарських підприємств, відсутності гнучких інструментів державної підтримки інноваційних процесів.

Державна підтримка інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, в тому числі за допомогою її податкового стимулювання, відіграє важливу роль для розвитку сільського господарства України, оскільки, в умовах обмеженості власних фінансових та інформаційних ресурсів підприємств, дозволяє збалансувати рентабельність інноваційних проєктів у регіональному та галузевому вимірах і спонукати до винахідницької роботи різні верстви

населення. Науково-обґрунтована організація податкового адміністрування господарської діяльності підприємств, що впроваджують інноваційні проєкти у сфері сільського господарства, дозволить спонукати юридичних та фізичних осіб до інноваційних змін традиційних технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції без суттєвих фінансових видатків державного та місцевих бюджетів.

Отже дослідження в рамках поставленої наукової проблеми державного стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств має важливе теоретичне значення, практичну цінність для окремих суб'єктів господарювання і значимість для розвитку національної соціально- економічної системи.

В контексті забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств та підвищення їх інноваційної активності, комплексне використання теоретичних, методичних та практичних засад формування ефективного механізму та гнучких інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств має пріоритет і підкреслює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Ефективність інноваційної діяльності на рівні сільськогосподарських підприємств залежить від стану обліково-аналітичного забезпечення (ОАЗ) управління інноваційним розвитком. Науково-обґрунтована організація ОАЗ сприяє ефективному функціонуванню системи управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств, спрямованої на досягнення сталих тенденцій розвитку та інших стратегічних цілей.

Фундаментальні засади управління інноваційною діяльністю закладені в наукових працях класиків економічної теорії, зокрема: І. Ансоффа, Х. Барнета, Є. Вітте, П. Друкера, С. Кузнеця, М. Кондратьєва, М. Портера, Б. Санто, М. Туган-Барановського, Й. Шумпетера та ін. Сучасні аспекти теоретичного та методичного забезпечення управління інноваційною діяльністю та, зокрема, організація ОАЗ управління інноваційною діяльністю відображено у працях Т. В. Бочулі, Б. В. Гриньова, О. Д. Гудзинського, О. Є. Кузьміна, С. В. Лабунської,

С. Ф. Легенчука, Є. В. Мниха, П. А. Орлова, А. А. Пилипенка, В. Я. Плаксієнка, О. В. Прокопішиної, М. С. Пушкаря, В. К. Савчука, Г. В. Строкович та ін.

Питанням теоретично-методичного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору вітчизняної економіки присвячені праці багатьох науковців, зокрема: В. Г. Андрійчука, В. П. Галушка, В. М. Гейця, О. І. Дація, О. Ю. Єрмакова, М. М. Ільчука, М. Ф. Кропивка, Ю. О. Лупенка, М. Й. Маліка, О. Л. Попової, П. Т. Саблука, О. Г. Шпикуляка та ін. Розвиток національної системи державного регулювання та податкового стимулювання підприємництва базується на науково-дослідних надбаннях Ю. Б. Іванова, М. О. Кизима, А. І. Крисоватого, І. А. Майбурова, В. В. Муравйова, Л. Л. Тарангула, В. Ф. Тищенко та ін.

Результати науково-дослідної роботи вітчизняних та зарубіжних науковців розширюють поле подальшого наукового пошуку розв’язання означеної проблеми і актуалізують значимість дослідження організаційно-економічного механізму (ОЕМ) податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Зв’язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з тематикою науково-дослідних робіт за госпдоговором № 475-1-56 від 17.09.2019 «Розробка адаптивних облікових механізмів в системі когнітивного управління інноваційною діяльністю» (номер державної реєстрації 0119U103166), де особисто автором виконано розділ 1. Організаційно-економічний механізм управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств; підрозділ 3.1. Місце та роль обліково-аналітичного забезпечення в системі управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств; підрозділ 3.2. Облікове відображення об’єктів інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних, методичних та науково-прикладних аспектів функціонування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Досягнення цієї мети передбачає розв’язання комплексу наукових та методичних завдань:

- дослідити сучасний стан і тенденції інноваційного розвитку сільського господарства України та розробити методичний підхід до оцінки і аналізу інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств з метою запровадження ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності та активізації інноваційних процесів в сільському господарстві;

- поглибити теоретичні основи податкового регулювання інноваційної діяльності за рахунок подальшого розвитку розуміння економічної сутності понять: «податковий стимул», «податкове стимулювання», «податкове стимулювання інноваційної діяльності», «механізм податкового стимулювання інноваційної діяльності»; та обґрунтування класифікаційних ознак податкових стимулів в сфері інноваційної діяльності;

- дослідити економічні та організаційні властивості механізму державного регулювання інноваційної діяльності суб’єктів підприємництва і вдосконалити методичний підхід до організації податкового обліку, аналізу та адміністрування діяльності сільськогосподарських підприємств з метою залучення до державних та міжнародних програм підтримки інноваційного розвитку;

- виявити специфіку інформаційних потоків в системі оподаткування сільськогосподарських підприємств-суб’єктів інноваційної діяльності, здійснити їх узгодження та на цій основі обґрунтувати концептуальні засади організації обліково-аналітичного забезпечення механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств;

- дослідити процес відображення інформації щодо інноваційних ресурсів, можливостей та проєктів у звітності вітчизняних і зарубіжних підприємств та удосконалити технологію обліково-аналітичного забезпечення механізму стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Об’єктом дослідження є процес функціонування механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних питань організації обліково-аналітичного забезпечення механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є системний підхід щодо пізнання різних економічних явищ і процесів у безперервному їх взаємозв'язку. Для досягнення поставленої мети у роботі використано такі методи дослідження: статистичні методи – у цілях аналізу динаміки розвитку АПК України та виявлення тенденцій інноваційного розвитку аграрної сфери національної економіки; індукції та дедукції – при дослідженні та визначенні змістовного наповнення дефініцій «інновація», «агроінновації», «інноваційна діяльність», «інноваційний розвиток», «інноваційний потенціал», «інноваційна сприйнятливість», а також «податковий стимул», «податкове стимулювання», «податкове регулювання»; метод порівняння – з метою обґрунтування напрямів імплементації іноземного досвіду податкового стимулювання інноваційної діяльності у вітчизняну практику; методи групування та систематизації – у цілях класифікації інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності, виокремлення факторів впливу на інноваційний розвиток сільського господарства; методи експертного оцінювання (метод часткових парних порівнянь) – під час побудови комплексу показників, які характеризують рівень інноваційного розвитку та оцінювання факторів впливу на рівень інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств; методи кластерного аналізу – для групування сільськогосподарських підприємств за рівнем інноваційної активності; методи дискримінантного аналізу, моделі бінарного вибору – для прогнозування ймовірності віднесення сільськогосподарських підприємств до кластеру з високим рівнем інноваційної активності при заданих параметрах діяльності; когнітивне моделювання – при розробці сценаріїв впливу застосування інструментів податкового стимулювання на показники інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Поставлені

завдання вирішено з використанням пакетів прикладних програм yEd Graph Editor, Microsoft Excel та Statistica.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження є опрацьовані та узагальнені наукові роботи провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені інноваційному розвитку сільськогосподарських підприємств, системі управління інноваційною діяльністю, організації податкового стимулювання інноваційної діяльності на макро- та мікрорівні, періодичні видання, законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, інформаційно-аналітичні матеріали Державної служби статистики України та звітні дані сільськогосподарських підприємств, результати експертних опитувань, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в подальшому розвитку й обґрунтуванні теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо функціонування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та формування належного ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Основні положення наукової новизни полягають у наступному:

удосконалено:

технологію обліково-аналітичного забезпечення механізму стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, відмінність якої полягає у врахуванні інформаційних запитів щодо інноваційних ресурсів, можливостей та готовності сільськогосподарського підприємства до здійснення інноваційної діяльності з боку суб’єктів зовнішнього середовища. Вдосконалена технологія дозволяє підприємствам формувати волютативну звітність з інноваційної діяльності та здійснювати координацію участі в міжнародних проєктах підтримки інноваційного розвитку сільського господарства;

методичний підхід до організації податкового обліку, аналізу та адміністрування діяльності сільськогосподарських підприємств, відмінність якого

полягає у деталізації облікової інформації щодо здійснення інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах та супроводу аналітичних інструментів управління такою діяльністю. Застосування методичного підходу слугує вагомим важелем впливу на прийняття управлінських рішень в рамках податкового стимулювання та оптимізації податкового навантаження в умовах гострої обмеженості бюджетного фінансування;

методичний підхід до оцінки і аналізу інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств, відмінність якого полягає у кількісному врахуванні сукупності персонально-психологічних чинників інноваційних змін. Вдосконалений методичний підхід дозволяє обґрунтовувати компаративні висновки при прийнятті рішень щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності;

набули подальшого розвитку:

розуміння економічної сутності понять «податковий стимул» (як інструмент, регульований податковим законодавством, який впливає на поведінку платника податків та через його інтереси спонукає до поведінки для досягнення певного корисного результату) та «податкове стимулювання» (як процес спонукання суб'єктів ринкових відносин, що здійснюється центральними та місцевими органами державної влади, шляхом застосування податкових стимулів, які заохочують суб'єктів ринкових відносин до поведінки таким чином, що національна економічна, соціальна та / або екологічна система отримує від цього користь), а також комплексу похідних понять, що створює теоретичну базу для зміни пріоритетів у напрямок інноваційних проєктів, що сприяють отриманню позитивних результатів для національних систем. Використання запропонованого понятійного апарату дозволяє застосовувати багатокритеріальну систему відбору інноваційних проєктів на різних рівнях управління;

концептуальні засади організації обліково-аналітичного забезпечення механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності, відмінність яких полягає у врахуванні різноспрямованості та емерджентності інформаційних

потоків, що виникають в ході реалізації інноваційних проєктів. Впровадження запропонованих засад дозволяє підвищити якість інформаційних ресурсів та спростити їх розподіл між ланками управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, в якій розв'язується конкретне науково-прикладне завдання, що полягає в обґрунтуванні наукових засад, концептуальних підходів і розробленні практичних рекомендацій щодо функціонування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та формування належного ОАЗ управління їх інноваційною діяльністю.

Основні наукові результати, висновки та пропозиції, сформульовані у дисертації, належать особисто автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення і розробки, що належать дисертанту.

Апробація матеріалів дисертації. Теоретичні і практичні положення та результати дисертаційної роботи оприлюднені автором на: Міжнародній науковій конференції «Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу» (м. Житомир, 20-21 жовтня 2017р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічне майбутнє України очима молодих дослідників» (м. Київ, 30 листопада 2018р.); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми обліку, аудиту, аналізу та оподаткування в умовах глобалізації економіки» (м. Кривий Ріг, 25 лютого 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (м. Харків, 18-19 березня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 30–31 травня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (м. Харків, 3-4 березня 2020 р.).

Публікації. Результати дисертаційної роботи опубліковано в 13 авторських публікаціях, серед них: 1 стаття у науковому виданні інших держав,

які входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 1 стаття у зарубіжній колективній монографії, 5 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 6 тез доповідей у матеріалах міжнародних конференцій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні теоретичних висновків, методичних розробок і практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності та підвищення рівня ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарськими підприємствами. Основні результати дослідження знайшли практичне впровадження у діяльність селянських (фермерських) господарств, зокрема: в діяльність СФГ «Аліна» впроваджено методичний підхід до оцінювання інноваційної сприйнятливості (довідка № 15 від 25.09.2020 р.); на СФГ «Кайрос» впроваджені елементи когнітивної моделі податкового стимулювання інноваційної діяльності та методичні положення щодо організації комунікації у внутрішньому та зовнішньому інформаційних середовищах інноваційних процесів (довідка № 2020-10/7 від 07.10.2020 р.); ФГ «Комсомольське» використовуються рекомендації щодо організації процесу формування звітності за результатами інноваційної діяльності (довідка № 8/6 від 10.08.2020 р.); в практичну роботу СФГ «Наталі» впроваджені запропонований методичний підхід щодо оцінювання інноваційної сприйнятливості підприємства та рекомендації щодо формування інформаційного забезпечення процедури обґрунтування відповідності вимогам для отримання пільгового податкового адміністрування (довідка № 9/1 від 01.09.2020 р.).

Теоретичні та методичні положення, що становлять наукову новизну дисертаційної роботи, використовуються в навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні дисципліни «Бухгалтерський облік» (довідка про впровадження № 20/86-34-177/1 від 07.12.2020 р.).

КОПЄВА О. В.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 199 найменувань на 19 сторінках, 13 додатків на 39 сторінках. Загальний обсяг роботи 254 сторінок (10,58 авт. арк.), з них основний текст викладений на 179 сторінках (7,45 авт. арк.). Робота містить 23 таблиці та 47 рисунків (17 сторінок – таблиці і рисунки, які повністю займають площу сторінки).

КОПТЄВА О. Б.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та значення аграрного сектору для розвитку національної економіки України

Аграрний сектор економіки є одним із найбільших і найважливіших секторів національної економіки України, оскільки формує основні засади збереження суверенності держави, соціально-економічної основи розвитку сільських територій та забезпечує розвиток технологічно-пов’язаних галузей економіки. Від його рівня розвитку залежить стан економіки і продовольча безпека держави, розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків, матеріальний рівень життя населення.

За погодженою думкою науковців, Україна має величезний потенціал для розвитку аграрного сектору та перетворення його у високоефективну сферу економіки. Сприятливі кліматичні умови, вигідне географічне положення, концентрація найродючіших у світі чорноземів (понад 65% ґрунтового покриву країни) та багаті традиції землеробства сприяють подальшому його розвитку, одержанню врожаїв сільськогосподарських культур в обсягах, достатніх для забезпечення потреб населення і формування експортного потенціалу. Розвитку даного сектору також сприяють близькість основних ринків збуту, достатньо розвинута транспортна інфраструктура, постійне зростання світового попиту на продовольчі продукти, а також наявність порівняно дешевих трудових ресурсів.

Аграрний сектор економіки розглядають у вузькому та широкому сенсі. У першому випадку – це власне сільське господарство, а саме виробництво

продуктів харчування і отримання сировини для промисловості. У широкому сенсі аграрний сектор ототожнюється з поняттям агропромисловий комплекс (АПК).

Як стверджує колектив авторів [173, с. 236], «виникнення АПК зумовлене розвитком продуктивних сил народного господарства, поглибленням суспільного поділу праці, розгортанням науково-технічної революції».

Утворення АПК є закономірним результатом агропромислової інтеграції – зміцнення взаємозв’язків і органічного поєднання сільського господарства та суміжних галузей, які його обслуговують, доводять його продукцію до споживача. Головною функцією АПК є виробництво сільськогосподарської продукції, її переробка в продовольчі та інші товари споживання та доведення до споживачів. Крім того, як стверджують науковці [95, с. 199], «АПК виконує інші важливі соціально-економічні функції а саме: а) здійснює вагомий внесок у національний дохід країни; б) забезпечує екологічну рівновагу в навколишньому природному середовищі; в) послідовно покращує умови праці й побуту сільського населення».

Ринковою формою АПК виступає агробізнес, який займає суттєву частку національної економічної системи. Г. І. Мостовий зазначає, що «агробізнес представляє особливу підсистему економічних відносин, що склалася внаслідок злиття аграрного, промислового і торгового капіталів у процесі поглиблення зв'язків між промисловістю та сільським господарством» [106, с. 27].

Комплексний підхід до вивчення проблем розвитку ринкових відносин в сфері АПК був започаткований Дж. Х. Девісом в 50-х роках ХХ століття. У роботі «Поняття агробізнесу» Дж. Х. Девіс тлумачить агробізнес як «суму всіх операцій з виробництва, зберігання, переробки, розподілу сільськогосподарської сировини і предметів споживання, створених з неї продукції та послуг у галузі сільського господарства» [180, с. 11].

АПК України має складну розгалужену структуру, яка відображає галузеві сфери поділу праці агропромислового виробництва (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Галузева структура АПК України. *Джерело: узагальнено на основі [22 ; 40]*

Кожна з цих сфер відіграє важливу роль у розвитку АПК України. Проте саме сільське господарство є центральною ланкою АПК України та має вагоме значення для розвитку національної економіки нашої держави, з точки зору внеску у створення робочих місць, значної частки ВВП та експорту. Від успішного розвитку сільського господарства залежить продовольча безпека та макроекономічна стабільність держави.

Враховуючи постійно зростаючу динаміку соціальних та економічних змін разом із зростаючим тиском світової економіки, Україна повинна якомога швидше адаптуватися до сучасних змін НПТ та перейти на інноваційну модель розвитку в сільському господарстві, відновити стратегічно важливий економічний сектор на якісно іншому технічному рівні, який відповідає сучасним тенденціям.

АПК України залишається чи не єдиною великою індустрією, яка продовжує успішно розвиватися навіть в складній сучасній економічно-політичній обстановці. Узагальнена статистична інформація щодо функціоналу АПК станом на 01.01.2020 року наглядно представлена на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Участь АПК у національній економічній системі (станом на 01.01.2020 року). *Джерело: сформовано на основі звітів Державної служби статистики України [32]*

При цьому, у 2019 році Україна оновила рекорд урожайності зернових, зібравши 75,1 млн тонн зернових і зернобобових культур. Це найбільший урожай зернових за всю історію держави, що на 5 мільйонів більше до показника минулого року (валовий збір у 2018 р. становив 70,1 млн тонн). Середня врожайність склала 49,1 ц/га проти 47,4 ц/га в 2018 році. В Україні

рослинництво переважає над тваринництвом за собівартістю продукції. У 2019 році вартість виробленої продукції рослинництва становила 538705,6 млн грн або 79,1% до підсумку всієї продукції сільського господарства.

Провідну роль у структурі вирощування продукції рослинництва відіграють зернові та зернобобові культури, що становить 35,2% від всієї одержаної сільськогосподарської продукції, друге місце посівів належить технічним культурам (28,6%), потім йде вирощування картоплі, овочевих культур та баштанних (11,4%). В структурі тваринництва провідною галуззю є вирощування сільськогосподарських тварин та одержання молока, що становить 10,9% від одержаної сільськогосподарської продукції та 6,3% відповідно. Приріст виробництва сільськогосподарської продукції у 2019 році становить 1,44% у порівнянні з попереднім роком (табл. А.1, дод. А).

При цьому виробництво сільськогосподарської продукції за категоріями господарств переважно приходить на сільськогосподарські підприємства 66% (в т. ч. 12% на фермерські господарства) та 34% на господарства населення у 2019 році (табл. А.2, дод. А).

Аналізуючи структуру витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах (дод. Б), прямі матеріальні витрати складають найбільшу частку у загальній сумі витрат. Так, наприклад, у 2019 році матеріальні витрати становили 57,7% до підсумку усіх витрат, з них: мінеральні добрива – 15%, корми – 11,4%, пальне і мастильні матеріали – 8,7%, насіння та посадковий матеріал – 8,3% та ін. Аналіз основних показників діяльності сільськогосподарських підприємств (табл. 1.1) виявляє позитивну тенденцію до збільшення прибутку та зменшення збитків за останні роки.

Обсяг чистого прибутку сільськогосподарських підприємств суттєво коливається у період 2015–2019 роки. Частково це обумовлено залежністю виробництва від природних факторів, а також іншими проблемами у сфері сільського виробництва в Україні.

Таблиця 1.1

Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	101996,1	90122,1	68606,5	70770 ,2	90836,3
Підприємства, які одержали прибуток до оподаткування: - у відсотках до загальної кількості - фінансовий результат, млн. грн.	 89,0 127609,0	 88,4 102788,8	 86,8 88986,2	 86,8 93549,5	 83,5 115329,8
Підприємства, які одержали чистий збиток до оподаткування - у відсотках до загальної кількості - фінансовий результат, млн. грн.	 11,0 25612,9	 11,6 12666,7	 13,2 20379,7	 13,2 22779,3	 16,5 24493,5
Чистий прибуток (збиток), млн грн	101912,2	89816,3	68276,8	70461,8	90167,0
Підприємства, які одержали чистий прибуток - у відсотках до загальної кількості - фінансовий результат, млн грн	 88,9 127525,5	 88,4 102496,1	 86,7 88676,3	 86,7 93249,0	 83,4 114666,4
Підприємства, які одержали чистий збиток - у відсотках до загальної кількості - фінансовий результат, млн грн	 11,1 25613,3	 11,6 12679,8	 13,3 20399,5	 13,3 22787,2	 16,6 24499,4
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	30,4	25,6	16,5	14,2	16,1
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	43,0	33,6	23,2	18,9	19,3
Кількість найманих працівників, тис. осіб	500,9	513,2	489,2	479,8	461,5

Джерело: складено на основі звітів Державної служби статистики України [32]

У вигляді трендового рівняння виражено закономірність зміни обсягу чистого прибутку сільськогосподарських підприємств (рис. 1.3), що дає можливість передбачити з рівнем достовірності апроксимації R2 = 88,48% подальше нарощення чистого прибутку. Закономірності зміни рівня рентабельності операційної діяльності та рентабельності всієї діяльності сільськогосподарських підприємств змодельовані за допомогою поліномів другого порядку з рівнем достовірності апроксимації R2 = 99,02% та R2 = 95,02 (рис. 1.4) передбачають уповільнення темпів приросту рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств.

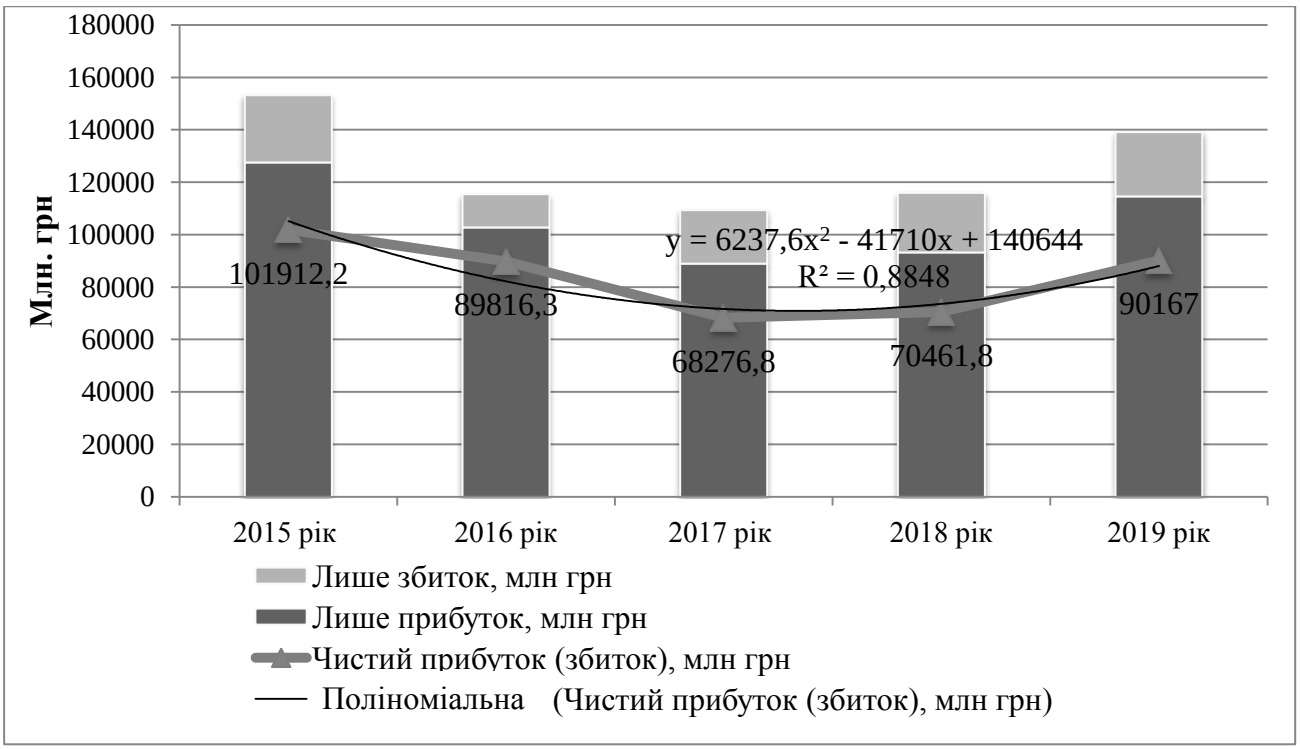

Рис. 1.3. Динаміка показників прибутковості (збитковості) діяльності сільськогосподарських підприємств, млн грн. *Джерело: побудовано на основі звітів Державної служби статистики України [32]*

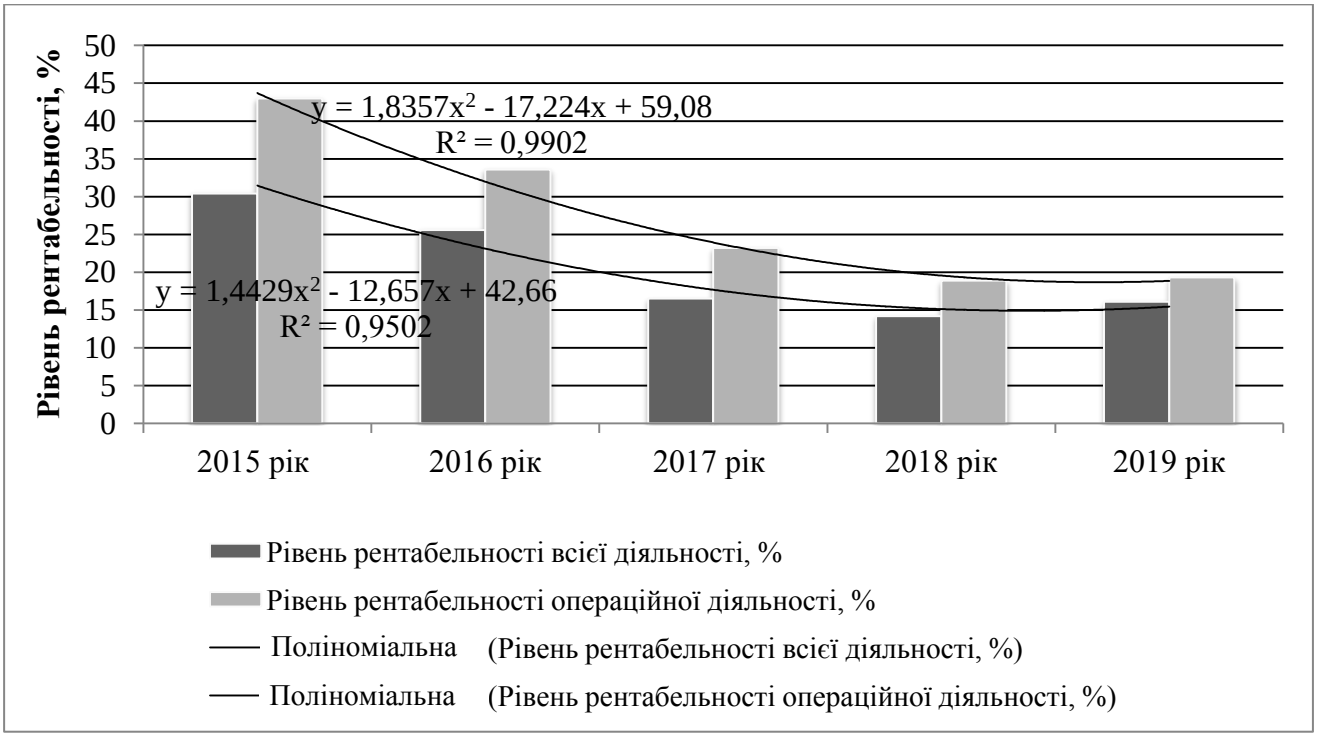

Рис. 1.4. Динаміка рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств. *Джерело: побудовано на основі звітів Державної служби статистики України [32]*

Варто також відзначити, що до 2018 року можна простежити динаміку зміни кількості сільськогосподарських підприємств за організаційними формами господарювання. Починаючи з 2018 року ведуться інші статистичні спостереження щодо кількості суб’єктів економіки за організаційними формами. Тому, за період 2012-2017 роки загальна кількість підприємств, які займаються сільським господарством зменшилась на 7,8 % порівняно з 2012 р. та склала 45558 бізнес-одиниць в 2017 році. Структура сектору за організаційно-правовими формами суб'єктів господарювання залишається відносно постійною: господарські товариства – 15,3%, приватні підприємства – 7,1%, кооперативи – 1%, фермерські господарства – 74,9%, державні підприємства – 0,4% та підприємства інших форм господарювання – 1,3%, як на 2017 рік.

Отже, фермерське господарство найбільш розповсюджена та одна з найперспективніших організаційно-правових форм ведення ефективного сільськогосподарського виробництва. Ефективне функціонування фермерських господарств як самостійних суб’єктів господарювання можливе лише за умови належного законодавчого забезпечення та державної підтримки.

Агропромисловий комплекс спрямований не лише на забезпечення населення продуктами харчування, а й на підтримання продовольчої безпеки держави. АПК є сектором вразливим до впливу різних негативних факторів, що підвищує важливість державного регулювання та підтримки його розвитку. Об’єктивною є суттєва залежність АПК від сезонності та кліматичних умов, і в порівнянні з іншими галузями агробізнес демонструє низьку прибутковість та повільний товарообіг. Отже, навіть за сприятливих екологічних умов його розвиток вимагає державної фінансової та організаційної підтримки. Відповідно до чинного українського законодавства, питома вага видатків на фінансування сільського господарства повинна становити щонайменше 5% від загальної видаткової частини державного бюджету. Реальні обсяги фінансування не досягають задекларованих показників (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Динаміка видатків Загального фонду Державного бюджету України, 2014–2019 роки, млн грн.

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Відхилення (+;-) 2019/2014
Видатки Державного бюджету (всього)	430217,8	576911,4	684743,4	839243,7	985842,0	1072891,5	642673,7
Міністерство аграрної політики та продовольства	5501,3	2123,7	2188,7	9039,4	11841,6	12341,6	6840,3
Відсоток до загального обсягу видатків	1,28	0,37	0,32	1,08	1,2	1,15	-0,13 в.п.

Джерело: складено на основі звітів Державної служби статистики України [32]

Фінансування видатків з Міністерства аграрної політики здійснюється згідно з помісячним розписом асигнувань Державного бюджету за рахунок коштів Загального та Спеціального фондів Державного бюджету (дод. В).

Загальний обсяг фінансування АПК за рахунок коштів Загального фонду Державного бюджету за останні роки набуває тенденцію до збільшення видатків щодо підтримки розвитку АПК, а саме за такими напрямами підтримки: «фінансова підтримка розвитку фермерських господарств; державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними; надання кредитів фермерським господарствам; державна підтримка галузі тваринництва; фінансова підтримка сільгосптоваровиробників та зменшення видатків за такими напрямами підтримки: фінансова підтримка сільгосптоваровиробників та фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» [102].

Загальний обсяг фінансування АПК за рахунок коштів Спеціального фонду Державного бюджету за останні роки, а саме в порівнянні 2019 року до 2017 року, знизився на 2021,8 млн грн. З 2018 року було припинено виконання бюджетної програми 2801250 «Витрати Аграрного фонду, пов’язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об’єктів

державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду» та 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників».

Вирішення соціально-економічних проблем сільських територій можливо лише за умови державної підтримки розвитку сільського господарства. Державна агропромислова політика повинна пом'якшити наслідки нееквівалентності товарообміну сільського господарства з іншими галузями економіки, стимулювати оновлення основних виробничих фондів та збереження природної якості земель та сільськогосподарських угідь, раціонального використання природного біологічного фонду.

На думку автора, питанню оптимізації фінансування аграрної науки держава має приділити підвищену увагу, оскільки це є запорукою відродження сільського господарства країни. Як стверджує науковець Комарова І. В., «пріоритет у збільшенні обсягів фінансування наукових розробок у сфері АПК має бути надано тим, які забезпечують зростання доданої вартості, а саме розробкам у галузі племінного тваринництва, родючості ґрунтів. Необхідно забезпечити фінансування фундаментальних досліджень, розробки найважливіших новітніх технологій, а також інновацій» [63, с. 163].

У формуванні, становленні і практичному втіленні інноваційної моделі в аграрному секторі економіки країни вирішальну роль відіграє розвиток науки. При цьому, рівень інноваційного розвитку як окремого підприємства, так і аграрної галузі в цілому залежить від здійснення інноваційних процесів на підприємстві та ефективного використання інноваційного потенціалу. Невирішеною проблемою в даний час спостерігається відсутність ефективного механізму передачі досягнень науки у виробництво і, як наслідок, істотне відставання сільського господарства з освоєння інновацій в порівнянні з іншими галузями економіки.

У цілому потенціал аграрного сектору дуже потужний. Проте в умовах переходу до нового інноваційного типу економіки постає важливе питання щодо визначення саме інноваційного потенціалу аграрного сектору економіки

України та ефективність його використання, що передбачає потенційні можливості та перспективи подальшого росту економічної системи.

Як зазначає Р. С. Шепитько, «використання ресурсної бази інноваційного потенціалу пов'язане, з одного боку, з кількістю, якістю і збалансованістю ресурсів, а з іншого боку, з інноваційними можливостями, які генерують інноваційні процеси. В той час, як реалізація можливостей обумовлена ефективністю взаємодії господарюючих суб'єктів при здійсненні інноваційної діяльності за етапами інноваційного процесу (наприклад, науково-дослідних та дослідно-конструкторських роботах, технологічному переоснащенні, здійсненні випробування нової продукції або процесів, випуску нової продукції, діяльності з просування на ринки нової продукції, створення і розвитку інноваційної інфраструктури, підготовки кадрів, експертизи та консалтингу, фінансування інноваційної діяльності)» [175].

За результатами наукових досліджень, проведених вітчизняними фахівцями аграрного сектору, в рамках Державної програми прогнозування науково-технічного та інноваційного розвитку, було зазначено, що «науковий потенціал аграрної науки України, за наявності необхідних інвестицій, дає можливість вийти на світовий рівень у таких галузях науки і технологій, як селекція рослин і тварин, новітні біотехнології, збереження довкілля тощо» [163].

Одним з показників інноваційної активності аграрного сектора економіки є динаміка створення нових виробів та технологій. У табл. 1.3. представлено динаміку виконаних наукових та науково-технічних робіт (НТП) у сільському господарстві.

Аналіз кількості науково-технічної продукції, створеної НААН України за рахунок загального фонду за 2014-2019 роки свідчить, що загальна кількість таких робіт порівняно з 2014 роком збільшилась на 962 роботи (або більш ніж у двічі). За видами НТП найбільша частка припадає на такі види продукції, як «Інше»– 82,70% (1568 од.), на «Технології» припадає 5,80% (110 од.), «Методи, теорії» – 5,70% (108 од.) та на «Сорти рослин та породи тварин» – 4,01% (76 од.).

Таблиця 1.3

Кількість науково-технічної продукції, створеної НААН України за рахунок загального фонду за 2014-2019роки

Роки	Кількість НТП, Усього	У тому числі за видами продукції						
		види виробів	у тому числі техніки	технології	матеріали	сорти рослин та породи тварин	методи, теорії	Інше
2014	933	-	-	22	-	183	231	497
2015	1084	-	-	18	-	284	312	470
2016	1264	12	12	106	21	190	101	834
2017	2677	32	32	127	16	133	153	2216
2018	1836	29	29	177	4	175	120	1331
2019	1895	26	26	110	7	76	108	1568

Джерело: складено на основі звітів Міністерства освіти і науки України [103]

Аналіз кількості науково-технічної продукції, створеної НААН України за рахунок загального фонду за 2014-2019 роки свідчить, що загальна кількість таких робіт порівняно з 2014 роком збільшилась на 962 роботи (або більш ніж у двічі). За видами НТП найбільша частка припадає на такі види продукції, як «Інше»– 82,70% (1568 од.), на «Технології» припадає 5,80% (110 од.), «Методи, теорії» – 5,70% (108 од.) та на «Сорти рослин та породи тварин» – 4,01% (76 од.).

Аналіз обсягів фінансування наукової та інноваційної діяльності в аграрному секторі України протягом 2016–2019 років (табл. 1.4) свідчить, що загальні обсяги фінансування протягом досліджуваного періоду збільшились на 320,63 млн. грн (або на 49,89%). При цьому відсоток фінансування сільськогосподарської галузі науки за рахунок усіх джерел від загального обсягу фінансування наукових досліджень і науково-технічних розробок (ДіР) не змінився.

Таблиця 1.4

Витрати на виконання наукових досліджень і науково-технічних розробок (ДіР) сільськогосподарської галузі науки за 2016-2019 р.

Показник	2016	2017	2018	2019
Загальний обсяг фінансування сільськогосподарської галузі науки, млн грн	642,67	822,0	975,9	963,3
% фінансування сільськогосподарської галузі науки за рахунок усіх джерел від загального обсягу фінансування ДіР	5,6	6,2	5,8	5,6

Джерело: складено на основі звітів Міністерства освіти і науки України [103]

Важливим показником інноваційного розвитку є чисельність кадрів, зайнятих у сфері ДіР. Як і у попередні роки, у 2019 році продовжувалась тенденція скорочення загальної кількості працівників задіяних у виконанні ДіР у сільському господарстві. З 2010 року кількість працівників, що здійснюють науково-технічну діяльність, скоротилася на 6032 осіб (або 48,10%), у т. ч. дослідників – на 1962 особи (або на 32,33%) (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Кількість працівників, задіяних у виконанні ДіР у сільському господарстві України за категоріями персоналу, осіб

Показник	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Усього	12540	9779	8866	8039	7283	7451	7428	6508
З них:								
Дослідники	6069	5289	4963	4508	4663	4777	4790	4107
Техніки	2625	1626	1466	1344	-	-	-	-
допоміжний персонал	1804	1315	1109	1009	-	-	-	-
Інші	2042	1540	1328	1178	-	-	-	-
мають науковий ступінь:								
доктора наук	430	334	296	299	371	374	-	-
доктора філософії (кандидати наук)	2901	1638	1557	1527	1555	1512	-	-

Джерело: складено на основі звітів Міністерства освіти і науки України [103]

Як зазначалось раніше, за неналежного рівня статистичних спостережень інноваційної діяльності в галузі сільського господарства, за період 2016-2019 роки відсутня певна інформація для якісної оцінки та аналізу працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок у сільському господарстві.

Негативною рисою вітчизняного АПК є обмеженість власних інноваційних розробок сільськогосподарських виробників. Як це доводять науковці О. В. Шубравська та К. О. Прокопенко, вітчизняні агровиробники обмежуються лише використанням готових розробок спеціалізованих українських чи закордонних організацій. Незбалансованою є інноваційна діяльність за видами та сферами виробництва [181]: в сфері рослинництва переважно реалізуються

продуктові інновації (вдосконалення насіннєвого матеріалу, біопестицидів, біодобрив, спеціалізованої техніки), в сфері тваринництва переважають процесні інновації (зарубіжні технології відгодівлі худоби, надою молока, вітчизняні прогресивні системи вирощування та забою птиці).

Серед вагомих факторів, що стримують інноваційний процес в аграрній сфері автори наукового видання [182] відмічають: ускладнений доступ до кредитних ресурсів фінансування інноваційних проєктів у сфері сільського господарства, відсутність підтримки з державного бюджету, недосконалий механізм позабюджетного фінансування науково-дослідних робіт для АПК, відсутність інформаційних каналів комерціалізації агроінновацій, що забезпечують швидке впровадження інноваційних проєктів, високий рівень фізичного та морального зносу основних засобів, що унеможливлює впровадження сучасних технологій виробництва або суттєво підвищує вартість капіталовкладень для реалізації інноваційних проєктів, незадовільна плато- та кредитоспроможність сільськогосподарських виробників, низька їх мотивація до впровадження інновацій, недосконале інформаційне забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, відсутність методології, методики та стандартів формування облікової інформації щодо інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Автор вважає, що для вирішення перелічених проблем, необхідно налагодити інвестиційний клімат аграрного сектору України та запровадити раціональні та дієві механізми стимулювання інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, для цього потрібно:

1. Вирішити проблеми державного регулювання та стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, у контексті виявлення та використання інструментів бюджетної, податкової, цінової, грошово-кредитної та соціальної політики;

2. Створити необхідні умови для розвитку інноваційної інфраструктури, яка повинна бути направлена на інформаційну, консалтингову, маркетингову та інші види підтримки інноваційного розвитку сільського господарства.

Запропоновані заходи є основою формування механізмів для покращення інноваційної політики та активізації інноваційної діяльності на підприємствах України. Враховуючи специфіку та особливості сільськогосподарського виробництва, широкомасштабне впровадження інновацій в цій сфері дасть змогу забезпечити потреби в продукції високої якості, створити умови для регулярного відтворення виробництва і передбачити стратегічні зміни в економіці, ринку, продукції та попиті, а отже є фундаментом стабільного й ефективного розвитку економічного зростання як аграрної галузі, так і країни загалом.

1.2. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств

Враховуючи сучасні економічні реалії та соціально-політичні умови, а також посилення інтеграції України у міжнародний економічний простір, найважливішим завданням сільського господарства є виробництво якісної та органічної продукції, яке можливе лише при використанні досягнень науково-технічного прогресу. Широке застосування науково-технічних досягнень є найбільш дієвою і ефективною формою забезпечення сталого розвитку галузі.

Погоджуючись з висловлюванням С. Ф. Легенчука та О. А. Лаговської [84, с. 16], що «у наші дні задачі трансформації колишніх інертних підприємств у нові ринкові структури, подолання тенденцій зростання заборгованості, технічне та технологічне переоснащення агропромислового виробництва не вирішено» при обґрунтуванні пріоритетних заходів державної політики необхідно враховувати, що стабільне фінансове положення та систематична прибуткова діяльність дозволяє сільськогосподарським підприємствам інтенсивно впроваджувати нові технології рослинництва та тваринництва, запроваджувати високопродуктивні сорти сільськогосподарських культур та нові засоби захисту рослин від шкідників і несприятливих кліматичних умов, високопродуктивні породи худоби, птиці,

тощо, використовувати нові інформаційні технології. Конкурентоспроможність вітчизняних сільськогосподарських підприємств досягається шляхом ефективного управління інноваційними процесами.

В сфері проблем забезпечення інноваційного розвитку підприємств С. В. Лабунська пропонує розглядати термін «управління», як «процес цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління для досягнення визначеної мети» [83, с.12]. З метою досягнення інноваційного розвитку потрібною є реалізація суб'єктом управління (яким в залежності від рівня управління виступають: державні органи, органи місцевого самоврядування, вище керівництво підприємства, середня і нижча ланки менеджменту підприємства) комплексу дій щодо планування, організації, координації, мотивації, обліку, аналізу та контролю господарських процесів (об’єктів управління) з позицій пріоритетності комерціалізації інновацій.

Ефективне управління інноваційною діяльністю відіграє важливу роль для подальшого розвитку сільськогосподарських підприємств і є основою його економічного зростання. Управління інноваційної діяльністю може здійснюватися не лише на інноваційно-активних сільськогосподарських підприємствах, але й на тих, стратегічними цілями яких є сталий розвиток в умовах стрімкої глобалізації, впровадження реформ та інтенсивного розвитку інноваційних технологій.

Отже, головною рушійною силою динамічного розвитку сільського господарства є інновації. Перехід на інноваційний тип розвитку для сільського господарства сприятиме зростанню продуктивності праці, економії матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, зростанню обсягів виробництва тощо. Реалізація інноваційних ідей і впровадження їх у виробничий процес повинні сприяти підвищенню конкурентоспроможності та ефективності виробництва, а також модернізації економіки країни, комплексного вирішення соціальних проблем.

Поштовхом теоретичних розробок проблем інноваційної діяльності є еволюція наукового розуміння терміну «інновація». Утворена з латинського

«novatio» (оновлення, зміна, новизна, нововведення) і англійського префікса «in», що означає «в», «у напрямку» лексична конструкція «інновація» означає «введення нового, відновлення». Інновація як економічна категорія за оцінками фахівців [58], використовується в наукових працях зі XIII століття. Так, А. Сміт у своїй роботі «Дослідження про природу і причини багатства народів» указував на важливість роль технологічних інновацій для забезпечення росту продуктивності праці.

Розвиток теорії інновацій тісно пов'язаний з теоріями економічних циклів. У своїх наукових працях М. Кондратьєв емпірично встановив причинно-наслідковий зв’язок між впровадженням науково-технологічних винаходів та відхиленнями від початкового стану економіки країни. Теорія технологічних нововведень, як фактору переходу на новий цикл розвитку національної економічної системи, отримала подальший розвиток в роботах Й. Шумпетера, К. Фрідмана, Д. Кларка.

Основоположником самостійної, цілісної, концептуально оформленої теорії інновацій вважають Й. Шумпетера. Потреба в теорії інновацій була обумовлена такими факторами, як: зростання ролі науково-технічних винаходів в національній економіці; необхідність в розширенні і інтенсифікації існуючих ринків збуту; визначення напряму розвитку чергового технологічного циклу. Розвиваючи ідею про циклічний процес економічної динаміки, Й. Шумпетер детально вивчив процес здійснення «нових комбінацій», одним з перших запропонував їх класифікацію і функції, ввів в науковий обіг термін «інновація» і розкрив його зміст через «здійснення нових комбінацій», яке охоплює наступні п’ять випадків [183, с. 159]:

1) виробництво нового продукту або вже відомого продукту в новій якості;

2) запровадження нової технології (методу) виробництва;

3) вихід на нові ринки збуту;

4) використання нових джерел сировини для виробничого процесу;

5) реорганізація виробництва.

Важливою рисою розвитку теорії інновацій є наукова спадкоємність [49, с. 355]. Так, необхідність створення спеціальних умов для ефективного інноваційного процесу, позначена Й. Шумпетером, була конкретизована С. Кузнецем, який звернув увагу на техніко-економічну сторону інноваційного процесу і на потребу в певних соціальних перетвореннях. Економічну сутність інноваційних процесів С. Кузнець вбачав в оновленні застарілого капіталу, що є джерелом зростання продуктивності праці, підвищення ефективності виробництва, що дозволяють долати уповільнення загального економічного зростання і спад.

Вагомий внесок в розвиток теорії інновацій зробив і відомий американський економіст Майкл Портер [125], він виділяє чотири стадії розвитку конкурентоспроможності національної економіки: факторів виробництва, інвестицій, нововведень і багатства. Кожна з перерахованих стадій характеризується специфічним механізмом управління інноваційними процесами та економікою в цілому. За висновками М. Портера [125] інноваційний розвиток досягається підприємством шляхом утримання конкурентних переваг на основі безперервного удосконалення виробництва, запровадження нових прогресивних технологій виробництва, форм і методів організації бізнес-процесів.

Проведений аналіз сучасних вітчизняних та іноземних літературних джерел, результати якого детально представлені в таблиці Г.1 додатку Г, надав можливість узагальнити розуміння терміну «інновація», в залежності від предмета та об’єкта дослідження: як ідеї, процесу, зміни, результату (табл. 1.6).

Як відзначають науковці П. П. Микитюк та Б. Г. Сенів, «невід’ємною ознакою інновації є науково-технічна новизна та можливість практичного застосування у виробництві» [99, с. 9]. Можливість впровадження нової ідеї у практику господарювання є потенційною властивістю, для реалізації якої потрібні фінансові, матеріальні, трудові, інформаційні ресурси та час.

Інноваційний процес складається з комплексу послідовних етапів та дій, пов’язаних з втіленням ідей, розробленням і виготовленням нової продукції та/або технологій, що мають нові властивості та призначені для задоволення існуючих

потреб або тих, що можуть з’явитися. Сукупність послідовних та паралельних інноваційних процесів, що відбуваються на підприємствах складають його інноваційну діяльність. Сучасне трактування категорії «інноваційної діяльності» представлено в таблиці Г.2 додатку Г. Для вирішення завдань дисертаційної роботи інноваційна діяльність розглядається як сукупність систематичних прикладних дій, щодо застосування результатів науково-технічних дослідних робіт з метою запровадження нових або удосконалених видів продукції/послуг, технологій виробництва, методів управління та збуту. Інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств має суттєві особливості, що повинні бути враховані при розробці теоретичних та методичних положень щодо стимулювання та активізації інноваційних процесів.

Згідно до вимог Податкового кодексу України [122], сільськогосподарським підприємством визнається підприємство, для якого:

1) виробництво сільськогосподарської продукції чи надання відповідних послуг є основною діяльністю;

2) частка виготовленої сільськогосподарської продукції (послуг) складає не менш 75% вартості товарів/послуг, реалізованих протягом року.

Досліджуючи термінологічні суперечності стосовно інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах, необхідно врахувати особливості та специфіку, якими характеризується сільське господарство в нашій країні. По-перше, розвиток сільського господарства обумовлений біогеографічним середовищем та природно-кліматичними умовами, отже результати господарської діяльності підприємств мають істотну об’єктивну диференціацію. По-друге, організація виробництва відбувається з урахуванням факторів сезонності, що зумовлює циклічність реалізації сільськогосподарської продукції. По-третє, результати виробництва сільськогосподарської продукції природньо характеризуються високим рівнем ризику і невизначеності, оскільки мають тісну залежність від процесів відтворення короткострокових та довгострокових біологічних ресурсів.

При цьому вітчизняний АПК – це, з одного боку, сфера національної економіки, яка особливо відчуває потребу у залученні кредитних фінансових ресурсів (переважно короткострокових для урахування сезонності виробництва), з іншого боку – є менш інвестиційно привабливою порівняно з іншими галузями народного господарства, отже потребує спеціального державного регулювання.

Особливості інноваційного процесу в сфері АПК за висновками О. І. Янковської [187, с. 55] полягають у тому, що:

1) процес розробки інноваційних продуктів та технологій має суттєву тривалість;

2) інновації переважно є покращувальними;

3) науково-дослідні роботи відбуваються в сфері дослідження життєдіяльності організмів, репродукції біологічних активів, що обумовлює їх складність та капіталоємність;

4) розробка інноваційних продуктів та процесів потребує спеціальної матеріально-технічної бази та інтелектуальної праці науковців та працівників науково-дослідних установ;

5) комерційне поширення інновацій стримується залежністю сільськогосподарських виробників від природної та кліматичної зони розташування.

Різноманітність наукових теорій, яка викликана поєднанням специфіки сільськогосподарського виробництва та особливостями впровадження інновацій в господарську діяльність, відображається у підходах щодо тлумачення поняття «агроінновація» (табл. Г.3 Додатку Г). Залежність розуміння поняття «агроінновація» від підходу до визначення категорії «інновація» у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців представлена в табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Теоретичні підходи до визначення понять інновації та агроінновації

Підхід	Інновація		Агроінновація	
	Контент поняття	Частка авторів	Контент поняття	Частка авторів
Ідейнісний	інновація – це нова ідея, думка, підхід, погляд та/або їх впровадження у виробничий та/або збутовий процес	16%	агроінновація – нові технологія, техніка, сорт рослин, породи тварин, добрива та засоби захисту, метод профілактики та лікування захворювань тварин і рослин, нова форма організації та фінансування операційної діяльності, новий підхід кадрової політики, метод управління персоналом	10%
Процесний	інновація – це процес створення, вдосконалення, перетворення, впровадження, використання та поширення нових ідей, технологій, засобів, методів виробництва та управління	21%	агроінновація – це процес генерації нових знань, розробки інноваційної продукції та технологій та їх практична реалізація в сфері АПК, що призводить до якісних та кількісних змін взаємозв'язків між біосферою та техносферою	20%
Трансформаційний	інновація – це як якісна трансформація існуючої ідеї, процесу, технології, засобу, методу виробництва та управління	32%	агроінновація – це якісна зміна, що вноситься суб'єктами господарювання у діяльність підприємства та передбачає отримання економічного, соціального чи екологічного ефекту	40%
Результатний	інновація – це кінцевий «результат» діяльності зі створення чи поліпшення продукту, процесу, методу, втілений у закінченій формі, готовий до комерційного використання	26%	агроінновація – це «результат» науково-дослідних робіт зі створення та впровадження у виробництво нової або вдосконаленої продукції рослинництва і тваринництва, технології, сорту, породи, методу організації агропромислового виробництва, системи його управління з метою удосконалення розширеного відтворення біологічних активів	30%
Комплексний	інновація – це комплекс заходів, які відбуваються з метою розробки, впровадження у виробництво нової або удосконаленої продукції чи технології	5%	агроінновація – це комплекс заходів створення, перетворення, впровадження, використання та поширення нових технологій та знань в сфері виробництва та збуту агропромислової продукції та управління бізнес-процесами в сфері АПК	-

Результати проведеного аналізу свідчать, що найбільш поширеним є трактування агроінновацій як якісної зміни (40%), що вноситься суб'єктами господарювання у діяльність підприємства та передбачає отримання економічного, соціального чи екологічного ефекту; як результат (30%) впровадження нової або вдосконаленої продукції (послуги), техніки, технології, сорту, породи, добрива і засоби захисту в рослинництві і тваринництві, організації виробництва, системи його управління з метою отримання бажаного ефекту і забезпечення процесу розширеного відтворення.

Критичний аналіз та узагальнення теоретичних напрацювань категорії «агроінновації» дозволили в дисертаційній роботі сконцентруватись на таких науково-методичних підходах до розуміння сутності категорії «агроінновація» та виокремлення характерних особливостей інноваційної діяльності в сільському господарстві (рис. 1.5).

Таким чином, інновації в сільському господарстві:

1) прискорюють технологічний прогрес;

2) сільськогосподарські підприємства, що функціонують на засадах новітніх знань та технологій, спроможні докорінно покращити своє соціально-економічне становище;

3) інновації сприяють розвитку підприємства за рахунок зростання виробничих потужностей, підвищення прибутковості та конкурентоспроможності;

4) інновації сприяють розвитку і розширенню більш якісної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції;

5) інновації впливають на добробут та якість життя сільського населення.

Отже, під інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств з метою вирішення завдань дисертаційної роботи пропонується розуміти діяльність сільськогосподарських товаровиробників, спрямовану на розробку та комерціалізацію продуктових, процесних, організаційних та/або маркетингових інновацій з метою одержання економічних, екологічних, соціальних чи інших ефектів.

Інновації в сільському господарстві слід розглядати як «ідея» (що містить певну новизну і є метою інноваційної діяльності), як «процес» (під час якого наукова ідея доводяться до практичного використання), як «результат» (який отримується шляхом комерціалізації результатів наукових досліджень); як «якісна зміна» (що вноситься суб'єктами господарювання у діяльність сільськогосподарського підприємства та передбачає отримання економічного, соціального та/або екологічного ефекту

Інноваційна діяльність в сільському господарстві має певні особливості	1) різноманітність сільгосппродукції та продуктів її переробки, вагома різниця в технологіях їх виробництва; 2) значна диференціація окремих регіонів країни по агротехнологічних умовах виробництва; 3) залежність використовуваних у сільському господарстві технологій від природних умов; 4) велика різниця в періодах виробництва окремих видів сільгосппродукції; 5) відособленість сільськогосподарських товаровиробників від наукових установ, що займаються виробництвом науково-технічної продукції; 6) відсутність організаційно-економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподарським товаровиробникам.
Інновації в сільському господарстві виконують низку функцій	1) відтворювальну (інновація є важливим джерелом фінансування розширеного відтворення, тобто грошова виручка, одержана від продажу інновації на ринку, може бути спрямована на розширення обсягів виробничо-торгівельної, інвестиційної, інноваційної і фінансової діяльності); 2) інвестиційну (прибуток, одержаний за рахунок реалізації інновації, може використовуватися в різних напрямах, у тому числі й як капітал, тобто використання прибутку від інновації для інвестування нових інновацій); 3) стимулюючу (одержання підприємцем прибутку за рахунок реалізації інновації, що є для нього стимулом і спонукає його постійно вивчати попит, удосконалювати організацію маркетингової діяльності, застосовувати більш сучасні прийоми управління фінансами).
Інновації в сільському господарстві передбачають три взаємопов'язаних і взаємообумовлених напрями	1) інновації в сфері людського фактора – підготовка спеціалістів масових професій, здатних експлуатувати нову техніку і обладнання, застосовувати наукоємні технології, підвищення їх кваліфікації і перепідготовка; підготовка спеціалістів, з метою оволодіння теоретичними і практичними знаннями на рівні сучасних вимог, інформаційно-комунікаційними технологіями та ін.; 2) інновації в сфері біологічного фактора – розробка і освоєння нововведень, які забезпечують підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення, зростання урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності сільськогосподарських тварин (розробка нових методів обробки ґрунтів, меліорації земель, створення нових сортів агрокультур і багатолітніх насаджень, порід і типів тварин, рецептур кормів, мінеральних добрив, хімічних і біологічних засобів захисту біологічних об'єктів – рослин і тварин та ін.); 3) інновації в сфері техногенного фактора – забезпечують удосконалення техніко-технологічного потенціалу агропромислового виробництва на основі енерго- і ресурсозберігаючої техніки і наукоємних технологій, які дозволяють різко підвищити продуктивність праці і ефективність господарської діяльності, впроваджувати в широких масштабах зберігаюче і прецизійне землеробство.

Рис. 1.5. Особливості інновацій в сільському господарстві. *Джерело: узагальнено на основі [20, с. 6; 101, с. 18; 158, 169, с. 9]*

Інноваційну діяльність у сільському господарстві доцільно розглядати як послідовність дій щодо розробки інновацій, їх апробація та перевірка, відтворення інновацій та їх впровадження у діяльність [153, с. 130]. Узагальнена технологія впровадження інновацій сільськогосподарськими підприємствами представлена на рис. 1.6.

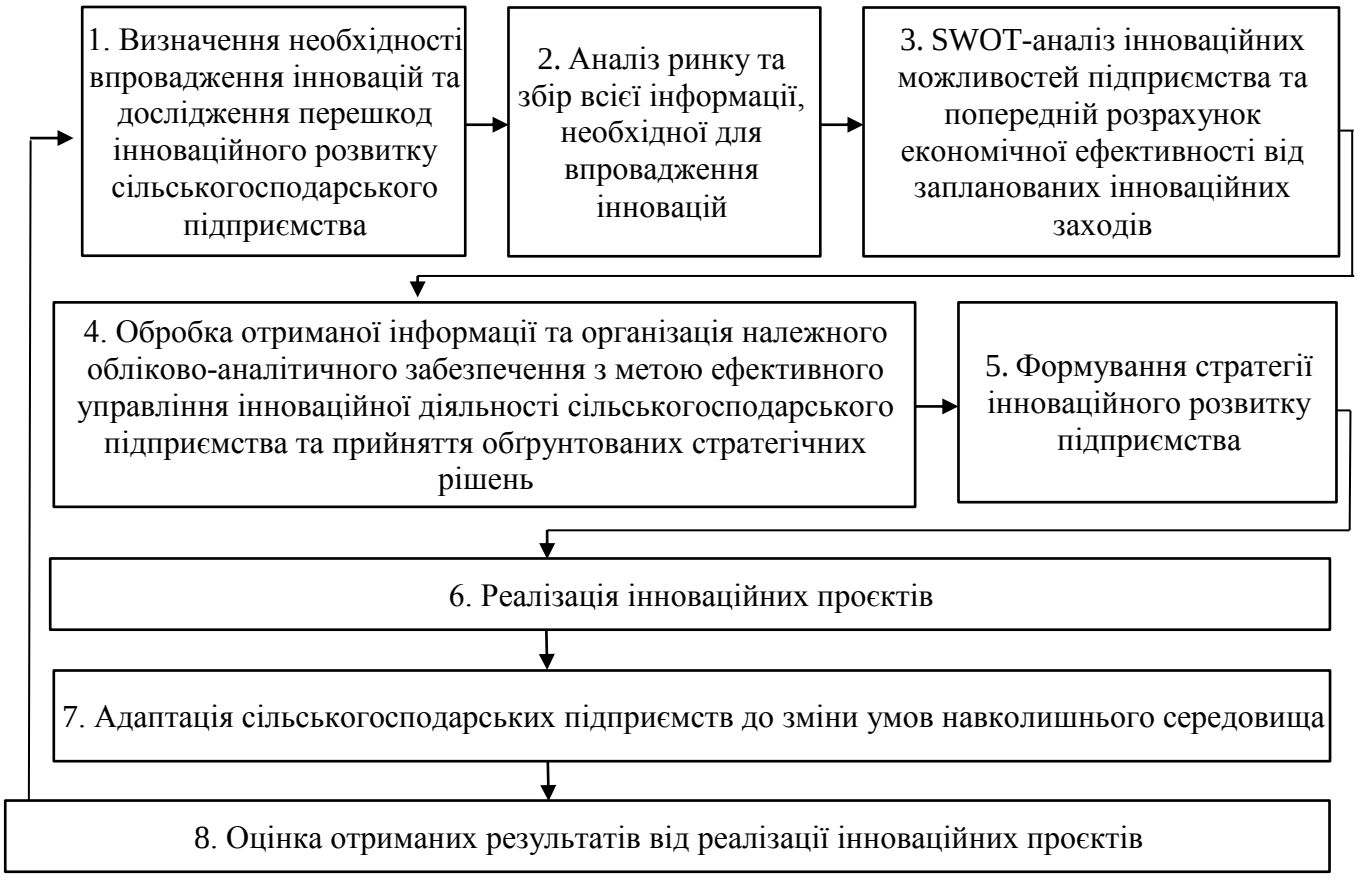

Рис. 1.6. Етапи інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Джерело: узагальнено на основі* [153]

Варто також відзначити, що на функціонування сільськогосподарських підприємств впливає великий масив зовнішніх і внутрішніх факторів (інформаційних потоків), які впливають як на господарські процеси всередині підприємства, так і на кінцевий результат її діяльності. Саме тому, в умовах швидко мінливого зовнішнього середовища, сільськогосподарські товаровиробники повинні бути більш гнучкими та адаптивними до надвеликого масиву інформації, з метою формування належного обліково-аналітичного забезпечення

сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності та прийняття оптимальних, науково обґрунтованих управлінських рішень.

В значній мірі сучасні проблеми управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств обумовлені низкою чинників [165]:

1) недосконала нормативно-правова база, яка регулює інноваційну діяльність;

2) відсутність державної підтримки та, як результат, відсутність мотивації щодо впровадження інновацій та вдосконалення нових технологій;

3) недостатність фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та дефіцит власних фінансових ресурсів;

4) застаріла матеріально-технічна база;

5) відсутність кадрів, здатних ефективно керувати інноваційним процесом, відсутність досвіду і кваліфікації виробничого персоналу в процесі виконання інноваційних проєктів;

6) інноваційна діяльність вимагає наявності на підприємстві відповідної організаційної структури управління;

7) наявність феномена опору інноваціям, низький рівень сприйнятливості та готовності до впровадження інноваційної діяльності та ін.

Проведений критичний аналіз літературних джерел та практики господарювання дозволив сформувати комплекс факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, (рис. 1.7), що впливають на процес ефективного управління інноваційної діяльністю сільськогосподарських підприємств.

У сукупності факторів, що впливають на інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств, доцільно виділити позитивні (сприяють прискоренню інноваційних процесів) та негативні (стримуючі інноваційний розвиток).

До першої групи факторів можливо віднести: природно-кліматичні умови, якість продуктивних земель, науково-освітній потенціал АПК, високу ємність продовольчого ринку, можливість виробництва так званої органічної продукції, стабілізацію аграрної структури української економіки та ін.

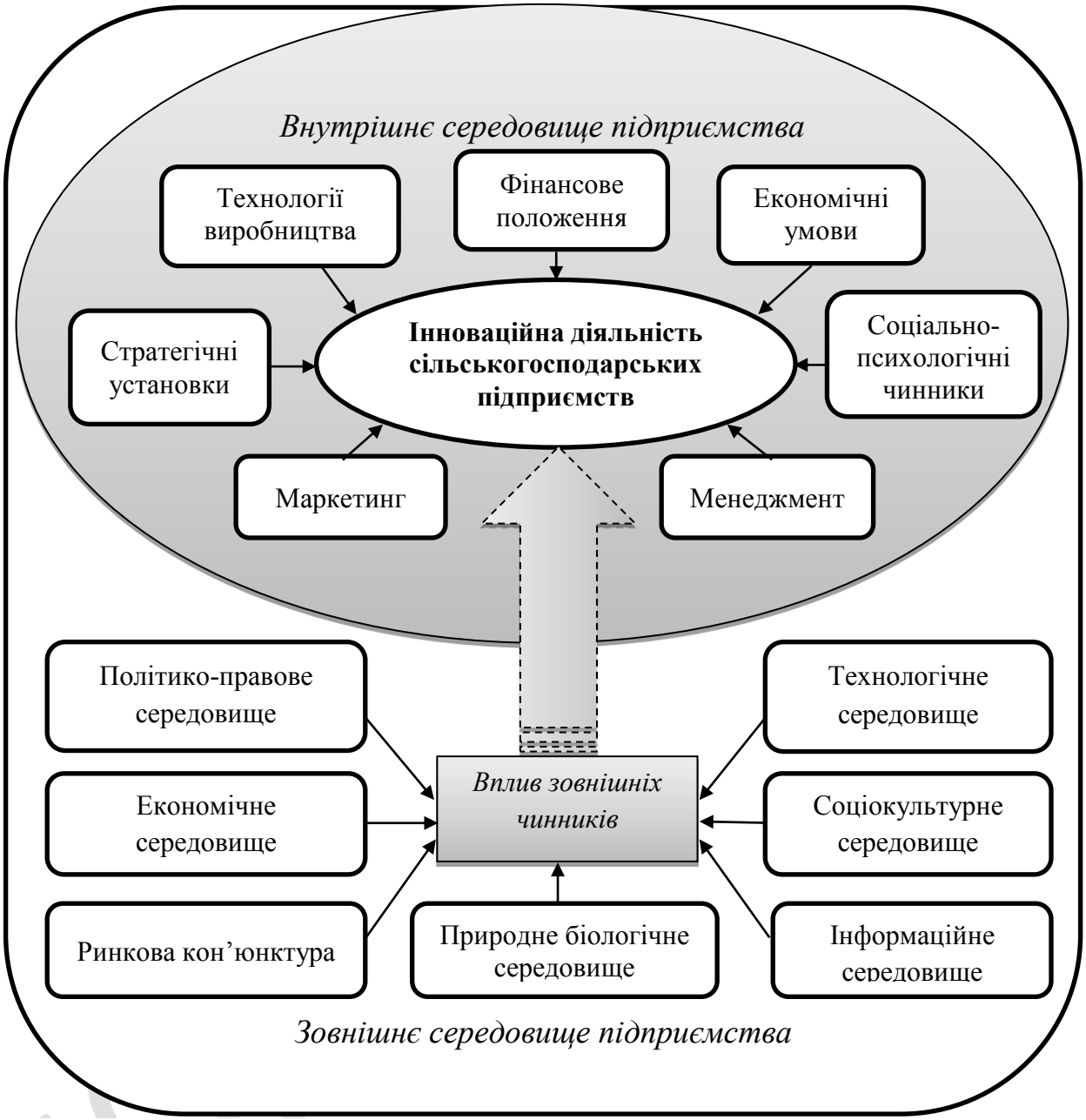

Рис. 1.7 Чинники впливу на інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств. *Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [147, с.525]*

До факторів, що обмежують розвиток інноваційних процесів, відносяться скорочення попиту на продовольство, зниження обсягів державної підтримки сільського господарства та фінансування науково-дослідницьких робіт за рахунок коштів бюджетів різного рівня, високу вартість кредитних ресурсів, фрагментарність інфраструктури інноваційної системи, незадовільний

фінансовий стан значної частини сільськогосподарських товаровиробників, низький рівень професійної підготовки кадрового складу господарюючих суб'єктів аграрної сфери та сприйнятливості до інновацій, падіння наукового потенціалу аграрної науки та відсутність дієвих механізмів, що стимулюють розвиток інноваційного процесу в сільському господарстві та ін.

Звичайно, інноваційна діяльність значною мірою пов'язана з високим рівнем невизначеності та недостатністю інформації. Варто відзначити, що активізація інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах може бути більш ефективно досягнута шляхом формування належного інформаційного забезпечення та, зокрема, ОАЗ прийняття рішень щодо інноваційної діяльності.

Отже, управління інноваційною діяльністю є особливою підсистемою управління підприємством, яка потребує належного ОАЗ, що інформаційно забезпечує ефективне функціонування системи управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Під системою ОАЗ управління суб’єктом господарювання колектив авторів [167] розуміє «сукупність підсумкової інформації про стан та результати його діяльності, зосередженої в різних формах фінансової та управлінської (внутрішньогосподарської) звітності».

Як зазначає А. Г. Загородній [45, с. 31], «система ОАЗ підприємства є формою організації всіх видів обліку й аналізу, метою якої є забезпечення менеджерів підприємства інформацією для прийняття поточних і стратегічних управлінських рішень та контролю за їхньою реалізацією».

За твердженням С. Ф. Голова [19], «ОАЗ – це система збору, обробки, узагальнення, подання та аналізу фінансової інформації, забезпечення її кількості і якості для ведення господарської діяльності, зокрема і її управління».

Р. П. Юзва під ОАЗ управління розуміє «сукупність облікових і аналітичних процесів, об’єднаних в обліково-аналітичну систему та спрямованих на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом перетворення первинної

інформації в узагальнюючу згідно з визначеними цілями, а також нормативно-правовим, методичним, організаційним, програмним, математичним, технічним та ергономічним забезпеченням» [184].

М. Р. Гільміярова вважає [17], що «ОАЗ – це концептуальна модель, що складається із взаємопов'язаних обліково-аналітичних процедур та застосовується для забезпечення апарату управління корпорації необхідною інформацією».

У науковій праці А. А. Пилипенко [117, с. 127] доводить важливість інтеграції облікових функцій і організації взаємопов'язаних обліково-аналітичних робіт в єдиному інформаційному масиві, що досягається шляхом організації обліково-аналітичного забезпечення як безперервного процесу взаємодії різних елементів організаційної структури підприємства.

Через те, що інновації в аграрній сфері мають складний характер, безліч сфер та способів використання, класифікація агроінновацій потребує комплексного підходу з чітким виділенням критеріїв класифікаційних ознак та їх змістовного наповнення, що дасть змогу більш повно та об'єктивно оцінити інновації, визначити їх результативність та стратегію інноваційного розвитку, з метою ефективного управління ними за кожною з класифікаційних груп.

Проведений теоретичний аналіз класифікацій інновацій [51; 155], дозволив узагальнити набір класифікаційних ознак, що з урахуванням особливостей впровадження інновацій в сільському господарстві дозволяє, на думку автора, раціонально організовувати інноваційну діяльність на таких підприємствах. Конструктивним міркуванням є те, що на весь процес організації інноваційної діяльності на сільськогосподарському підприємстві та на будь-які види інновацій впливає належне ОАЗ. Класифікація інновацій в сільському господарстві та вплив ОАЗ на їх види представлена на рис. 1.8.

Рис. 1.8. Класифікація інновацій в сільському господарстві. *Джерело: узагальнено на основі [51; 155].*

Отже, впровадження інновацій у традиційну виробничо-господарську діяльність є важливою складовою прискорення розвитку сільського господарства, підвищення його прибутковості та конкурентоспроможності. Інноваційні процеси у сільському господарстві мають певні особливості, пов'язані із його специфікою, а саме: наявністю живих організмів, сезонністю виробництва, підвищеними ризиками. Вірогідно, що саме через ці характерні особливості сільського господарства та ряду інших причин розвиток інновацій в аграрній сфері відбувається більш повільно, на відміну від інших сфер, що вимагає особливої уваги та підтримки з боку держави.

Слушно звернути увагу на те, що Україна залишається чи не єдиною державою Європи, в якій практично відсутній вплив держави на інноваційні процеси в економіці. Для того щоб повністю не втратити науковий потенціал, необхідні виважені та ефективні реформи. Ґрунтуючись на економічній суті й етапах інноваційного розвитку сільського господарства, перед урядом нашої держави стоїть доволі складне, проте дуже важливе питання побудови дієвого ОЕМ активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Автор вважає [147, с. 525], що з боку держави виникає потреба в розробленні та впровадженні такого механізму активізації інноваційної діяльності АПК України, який має досягти конкретних пріоритетних цілей інноваційної моделі розвитку АПК та вирішити поставлені завдання щодо одержання бажаних економічних, соціальних чи екологічних ефектів як на макрорівні, так і на мікрорівні (рис. 1.9).

Вирішення цих питань зумовлює необхідність формування нових системних підходів щодо розвитку сільськогосподарських підприємств в науково-технічній сфері, тобто побудови ОЕМ інноваційної діяльності сільського господарства.

З економічної точки зору термін «механізм» розглядається як кінцева кількість елементів та взаємозв'язків між ними, що регулюються відповідними важелями, дії яких спрямовані на досягнення певної мети [80, с. 63].

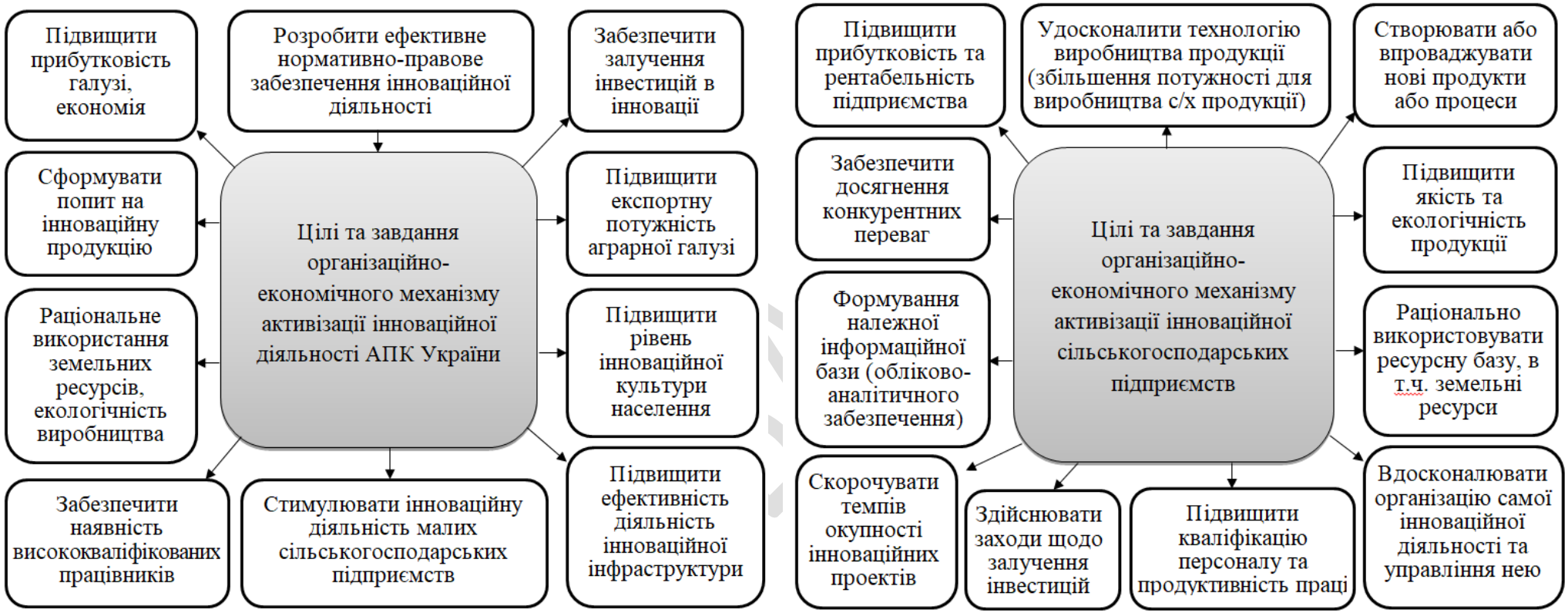

Рис. 1.9. Цілі та завдання ОЕМ активізації інноваційної діяльності на макро- та мікрорівні АПК України. *Джерело: сформовано на основі [43; 61; 188] та оприлюднено [147, с. 526]*

Вітчизняні науковці поняття «організаційно-економічний механізм» розглядають по-різному, проте їх переважна більшість під цим поняттям вбачають сукупність важелів або організаційно-управлінських методів, форм та інструментів впливу.

Так, наприклад, І.М. Кіпіоро вважає, що «ОЕМ інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств є диференційованою сукупністю управлінських методів, способів, інструментів та важелів, які реалізуються з метою досягнення позитивної динаміки результативності інноваційних процесів, а також моніторинг та постійне коригування параметрів інноваційної діяльності» [61].

Розглядаючи проблеми АПК, С. О. Тивончук та С. В. Тивончук доводять, що «ОЕМ активізації інноваційного розвитку АПК є способом взаємодії об'єктів та суб'єктів управління інноваційною діяльністю, який уособлює економічні функції та методи управління з метою активізації інвестиційної діяльності підприємницьких структур АПК, досягнення конкурентоспроможності галузей АПК України та підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств» [179].

На основі вивчених підходів, з метою вирішення завдань дисертаційної роботи пропонується під ОЕМ активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств розуміти сукупність організаційних форм і економічних інструментів, використання яких дозволяє стимулювати сільськогосподарські підприємства до систематичного впровадження науково-дослідних робіт чи/та інноваційних проєктів в ході звичайної фінансово-господарської діяльності, спрямованої на досягнення економічного, соціального чи екологічного ефекту.

Цілком очевидно, що ОЕМ має два основні складники – організаційний та економічний. При цьому, ОЕМ активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств необхідно досліджувати на макро- та мікрорівні (рис. 1.10).

Рис. 1.10. Складові організаційно-економічного механізму активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств на макро- та мікрорівні. *Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [147, с. 524]*

На макрорівні організаційна складова механізму активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств повинна включати створення й підтримку умов для інноваційного розвитку сільського господарства, взаємодію органів державної та місцевої влади, суб'єктів господарювання при формуванні інноваційної політики держави та належного інформаційного забезпечення.

Економічний механізм управління інноваційним розвитком на макрорівні – це система заходів, форм, методів, інструментів впливу на економічні відносини та процеси, яка охоплює процеси фінансування, кредитування, оподаткування інноваційної діяльності, страхування ризиків, пов'язаних з інноваційною діяльністю та процеси ціноутворення інноваційної продукції [26, с. 64].

На рівні підприємства, організаційний механізм – це система адміністративних методів, способів та прийомів формування та організації інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах. Сюди входять всі зв'язки, що виникають у процесі сільськогосподарського виробництва та управління інноваційною діяльністю, а саме в процесі планування, організації, регулювання, мотивації та контролю за досягненням поставлених цілей.

Економічний механізм повинен охоплювати стратегічне управління інноваційним розвитком, довгострокове та короткострокове планування інноваційного розвитку, пошук джерел фінансування інноваційної діяльності, в тому числі за рахунок податкового планування та стимулювання інноваційної діяльності, ефективне управління інноваційними витратами та прийняття основних стратегічних рішень щодо інноваційної діяльності.

ОЕМ активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств використовує сукупність елементів інноваційної системи, пов'язаної з розвитком технологічних процесів й оновленням матеріально-технічної бази, організацією інноваційних змін виробництва та його ресурсного, наукового, кадрового та інформаційного (обліково-аналітичного) забезпечення, станом системи фінансово-економічного забезпечення сільськогосподарських підприємств України, удосконалення нормативно-правової бази державного

КОПТЕВА О.

регулювання інноваційних процесів, розбудова інфраструктури інноваційної системи тощо.

При цьому, належне інформаційне забезпечення на макрорівні та ефективна організація обліково-аналітичних процедур на мікрорівні відіграють вирішальну роль в процесі становлення інноваційної моделі розвитку сільського господарства та активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Формування ОЕМ активізації інноваційної діяльності виступає вагомим засобом розвитку інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, що в свою чергу є важливою передумовою для ефективного функціонування підприємств та одним з основних факторів визначення конкурентоспроможності економіки держави на світовому ринку.

Безумовно, це вимагає його детального дослідження і удосконалення, адже завдяки правильному й обґрунтованому використанню його складових держава може забезпечувати позитивну динаміку щодо створення нових робочих місць, зайнятості населення, конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, пожвавлення процесів споживання й інвестування, а відтак – стабільного економічного зростання.

Отже, щоб повною мірою використати сприятливі можливості, необхідно розкрити інноваційний потенціал сільського господарства за рахунок проведення глибоких, довгострокових і збалансованих реформ. Важливе місце серед них посідає податкова реформа, яка повинна бути спрямована на модернізацію сільськогосподарських підприємств та стимулювання інноваційної діяльності. При цьому сучасна податкова політика повинна бути спрямована на ті напрями, які можуть принеси найбільшу користь як для сільськогосподарських товаровиробників, так і для країни в цілому.

Для цього потрібно проаналізувати набутий досвід щодо підтримки інноваційних процесів в економіці країни, ретельно дослідити світовий досвід щодо стимулювання інноваційної діяльності та віднайти найбільш сприйнятливі методи стимулювання інноваційного розвитку.

1.3. Податкове стимулювання інноваційної діяльності в системі державного регулювання сільськогосподарських підприємств в Україні

Оскільки, державні органи очолюють систему управління інноваційною діяльністю, вони отримують відповідальність за визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, створення умов для розвитку науково-технічного потенціалу країни, підтримання інноваційного розвитку за рахунок фінансово-кредитних і податкових інструментів. Підґрунтям діяльності державних органів в сфері регулювання інноваційної діяльності виступає законодавче забезпечення, яке визначає правові, економічні та організаційні умови науково-технічної та інноваційної діяльності, передбачає регулювання відносин між суб'єктами такої діяльності, визначає порядок і умови надання підтримки юридичним особам, які здійснюють науково-технічну і/або інноваційну діяльність.

Ефективна державна інноваційна політика є однією з передумов успішного впровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку національної економіки, тому дії та заходи держави у сфері регулювання інноваційних процесів повинні бути виваженими та достатньо обґрунтованими.

Відповідно до Закон України «Про інноваційну діяльність» [135], «головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції».

«Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну

діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проєктів» [135].

В умовах інноваційної економіки від механізмів державного регулювання та нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності залежить успішність реалізації конкретних інноваційних проєктів.

Зауважимо, що сам по собі термін «регулювання» (від німецького regulieren – регулювати, від латинського – regulo – норма, правило) означає підтримку стійкості, (стабілізація) деякої величини, що регулюється, яка характеризує процес, або її зміна відповідно до деякого вимірного зовнішнього процесу, що здійснюється із застосуванням керуючого впливу [6, с. 54].

Я. В. Паламаренко визначає державне регулювання як «форма цілеспрямованого впливу держави через систему економічних, правових та адміністративних методів з метою забезпечення або підтримки тих чи інших економічних процесів, створення сприятливих умов для розвитку усіх інституціональних одиниць» [114].

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність»[135], державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

1) визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;

2) формування і реалізації державних, галузевих і регіональних інноваційних програм;

3) створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;

4) захисту прав та інтересів суб´єктів інноваційної діяльності;

5) фінансової підтримки виконання інноваційних проєктів;

6) стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ щодо кредитування інноваційних проєктів;

7) встановлення пільгового оподаткування суб´єктів інноваційної діяльності;

8) підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури;

9) державної реєстрації інноваційних проєктів.

Варто відзначити, що стимулювання є однією з функцій державного регулювання інноваційної діяльності. Тому, на основі критичного аналізу літературних джерел [39; 100] було виявлено, що механізм державного стимулювання інноваційної діяльності містить у собі наступні складові: суб'єкти, цілі, принципи, форми, методи та інструменти, які спрямовані на об'єкт стимулювання (рис. 1.11).

В системі державного регулювання та стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств існує певний ряд проблем, які перешкоджають їх ефективній реалізації. Тому, для пошуку шляхів їх вирішення необхідно виокремити та групувати в певні блоки окремі елементи державного регулювання інноваційної діяльності.

Перший блок проблем, що перешкоджає розвитку інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є недосконала нормативно-правова база, яка регулює даний вид діяльності. Попри всі зусилля, що були витрачені на її розробку, вона не відповідає сучасним вимогам і практично не впливає на темпи інноваційного розвитку, а правове регулювання інноваційної діяльності в Україні носить, як правило, громіздкий та суперечливий характер у різних нормативно-правових актах.

Перелік та стислий зміст основних Законів України щодо наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, які визначають правові, організаційні та фінансові засади відповідної діяльності розглянуто в додатку Д.

Нормативно-правова база, яка регулює інноваційну діяльність вимагає уніфікації та гармонізації з нормами європейського законодавства. У ній залишається низка невирішених питань: стимулювання інноваційної діяльності та витрат на наукові дослідження і розробки, формування інноваційних венчурних фондів, реалізації політики інноваційних пріоритетів держави, використання для цього можливостей і переваг програмно цільового підходу.

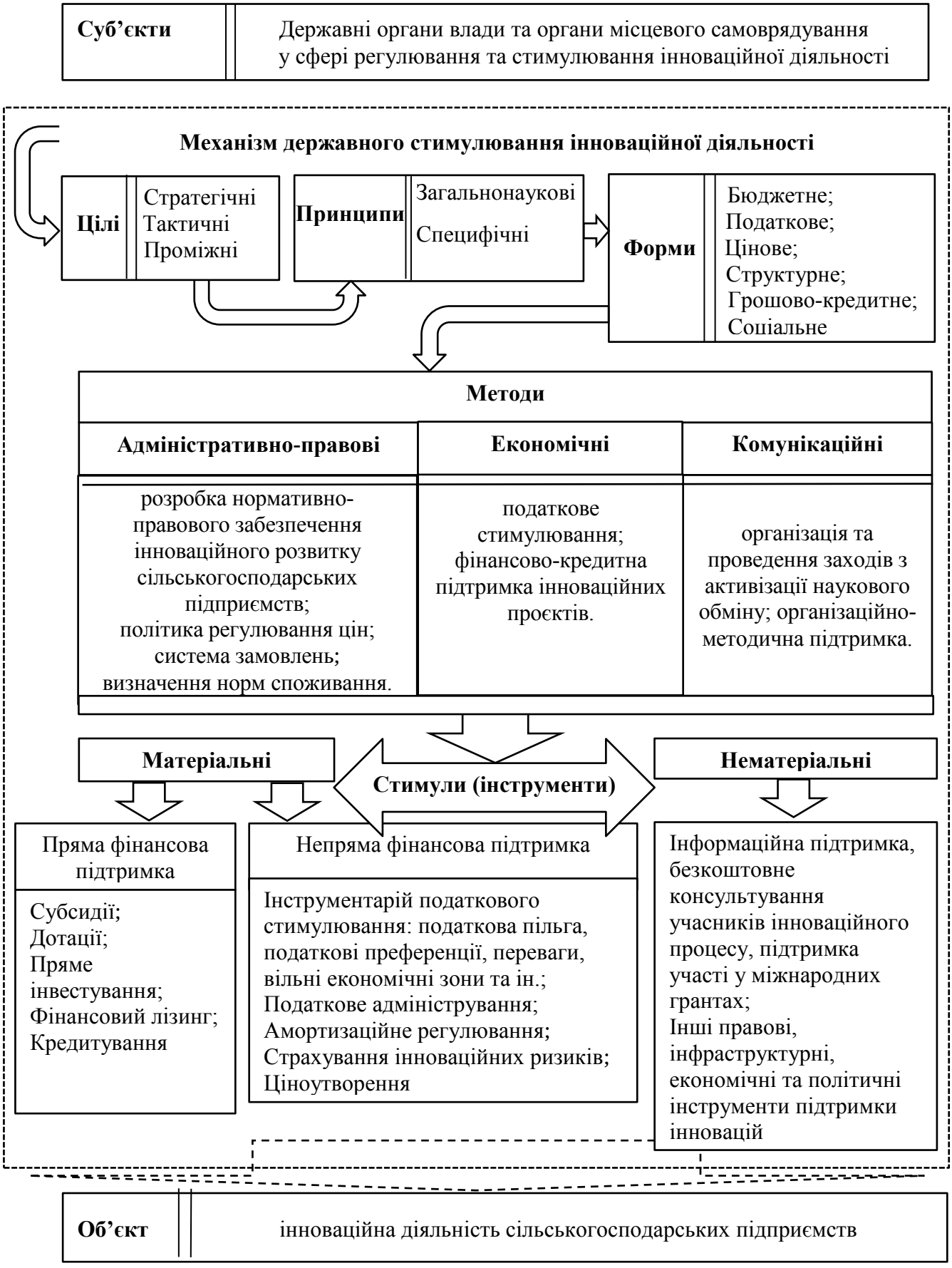

Рис. 1.11. Елементи механізму державного стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Джерело: узагальнено автором на основі [39; 100]*

Визначення і підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів є одним із варіантів проведення державного регулювання інноваційної діяльності.

Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [140] визначено стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011-2021 роки, що передбачають для аграрного сектору України технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища та ін. Цим законом та іншими численними нормативно-правовими актами в Україні була створена досить солідна нормативно правова база, якою не тільки передбачалась загальна орієнтація та інноваційний розвиток економіки, а й окреслювались основні механізми втілення в життя такого курсу державою. Проте реальне включення в дію більшості цих механізмів в Україні не відбувалося.

Другий блок – це саме інноваційне середовище, яке охоплює цілий ряд проблем, а саме низький рівень розвитку науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери, інфраструктурні, кадрові та інформаційні проблеми, а також нестабільне соціально-політичне середовище країни та, як наслідок, непривабливий інвестиційний клімат України. Інфраструктурні проблеми спричинені відсутністю відповідних інституційних структур та інструментів, які б впливали на ступінь інноваційної активності суб`єктів інноваційної діяльності. Причиною кадрових проблем є їх специфіка, рівень професійності та вітчизняна неготовність до інновацій. Інформаційні проблеми з`явилися внаслідок світових глобалізаційних процесів, коли питання інформатизації та автоматизації стають дедалі актуальнішими, а в Україні ще й досі не розроблена інформаційна система, яка б містила вичерпну інформацію про науково-технічні центри, науково-дослідні установи, винаходи та патенти тощо.

Третій блок проблем є фінансово-економічне забезпечення. Більшість вітчизняних авторів вбачають основну причину низької інноваційної активності саме у фінансовому забезпеченні.

У вітчизняній економічній теорії визначено, що пряме фінансування державою інноваційної діяльності підприємств здійснюється в таких формах [33] : «субсидії, що являють собою безповоротну допомогу й виділяються учасникам інноваційної діяльності в критичні моменти становлення та розвитку; дотації – асигнування з бюджету на покриття збитків від інноваційної діяльності основних учасників; пряме інвестування – довгострокові вкладення державних коштів у науково-технічні напрацювання, виконання досліджень і розробок конкурентоспроможних виробництв і технологій; фінансовий лізинг – зводиться до покриття частини витрат, що мають підприємства через придбання нових і заміни старих машин й устаткування; кредитування інноваційної діяльності, основними факторами якого виступають прямі пільгові позики, гарантовані позики та компенсаційні угоди».

Непрямі методи спрямовані на створення сприятливого інноваційного клімату і стимулювання інноваційної активності суб’єктів господарювання. До таких методів належать пільгове оподаткування та амортизаційне регулювання, податкове адміністрування, страхування інноваційних ризиків та ціноутворення.

В Україні застосовується переважно лише пряме фінансування, проте на наукові дослідження виділяється недостатньо коштів, оскільки основні фінансові джерела є обмеженими. Це свідчить про істотні проблеми у сфері прямого фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Однак не слід забувати про непряму державну підтримку, а саме податкове стимулювання інноваційної діяльності.

Автори наукового видання [123, с. 52] слушно зауважили, що «податкове стимулювання є доцільним для таких суб’єктів господарювання, які: виробляють інноваційну продукцію; використовують інноваційні технології; впроваджують управлінські та економічні нововведення, спрямовані на підвищення ефективності їх діяльності; є фінансовими посередниками, які кредитують інноваційно та інвестиційно активні підприємства».

В.М. Геєць [126, с.366–367] виділяє ряд переваг податкового стимулювання в порівнянні з бюджетними субсидіями, а саме: «1) забезпечує автономність

приватного сектору та збільшує його економічну відповідальність за вибір напрямів наукової, науково-технічної діяльності та їх реалізацію; 2) не пов'язане зі щорічним бюджетним процесом та необхідністю затвердження асигнувань, узгодження інтересів різних відомств, прийняття законодавчих рішень, що зменшує обсяг бюрократичної роботи на всіх рівнях державної влади; 3) створює рівні умови доступу до податкових пільг і розподілу ресурсів між компаніями різних галузей на основі досягнутої ними ефективності».

Отже, немає сумнівів, що в нинішньому соціально-економічному стані нашої країни податкове стимулювання має суттєвіші переваги ніж прямі методи державного регулювання інноваційних процесів. Методи непрямого (опосередкованого) стимулювання мають більш широкий діапазон дії та краще узгоджуються з умовами ринкових відносин: є більш прозорими та зрозумілими для бізнесу, суттєво звужують можливості прийняття корумпованих рішень чиновниками, потребують менших адміністративних витрат. У той же час, зазначена форма державної підтримки не знижує ступінь участі та впливу держави на інноваційні процеси, оскільки й самі інструменти податкового регулювання, порядок та умови їх застосування регулюються державними органами. Одночасно з цим держава може впливати на інноваційну діяльність, визначаючи пріоритетні напрямки розвитку.

Вважаємо конструктивними міркування Д. М. Реви, який зазначає, що «податки є визначальним фактором у розвитку виробництва, а їхній двоїстий вплив на виробництво проявляється в тому, що, з одного боку, спрямування платником певної частини своїх доходів у формі податкових платежів зменшує його фінансові, у т. ч. й інноваційні можливості, і, таким чином, стримує розвиток виробництва. При цьому, стимулююча складова оподаткування спрацьовує тільки тоді, коли держава дасть гарантію платнику податків, що вона не заявить про свої права на весь його прибуток (дохід), отриманий за результатами скорочення витрат виробництва. В іншому випадку платник не буде зацікавлений у збільшенні продуктивності праці та розширенні виробництва» [152, с. 73].

Створення сприятливих умов для стимулювання суб'єктів господарювання щодо впровадження інноваційної діяльності, через податкову систему, потребує значної уваги, а також виважених та обґрунтованих рішень зі сторони держави щодо здійснення свідомих, активних та цілеспрямованих дій. Оскільки необачні заходи в системі пільгового оподаткування можуть привести до негативних наслідків.

Отже, якщо податкова політика направлена на розвиток та стимулювання інноваційної діяльності, включаючи впровадження досягнень науки і техніки у сферу практичного використання сільськогосподарських підприємств, потрібно запровадити ефективний та науково обґрунтований податковий механізм. Звідси, потрібно застосовувати виважені та раціональні податкові інструменти державного регулювання аграрного сектора, які б сприяли інноваційній активності і подальшому розвитку аграрного бізнесу. При цьому, ефективне здійснення виробничо-господарської та інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств можливе лише за умови стабільності та прогнозованості податкового законодавства, що забезпечує можливість оптимального податкового навантаження.

На основі проведеного аналізу наукової літератури [5; 120; 121], автором було встановлено, що політика податкового стимулювання інноваційної діяльності є однією з головних функцій податкової політики, а його реалізація здійснюється за допомогою комплексного податкового механізму (рис. 1.12).

Ефективна система податкового стимулювання інноваційної діяльності в сучасних умовах може бути побудована при дотриманні загальнонаукових (з урахуванням галузевої специфіки, виду діяльності та ін.) та специфічних принципів, визначених ПКУ, та дотримання, на думку автора, певних умов (рис. 1.13).

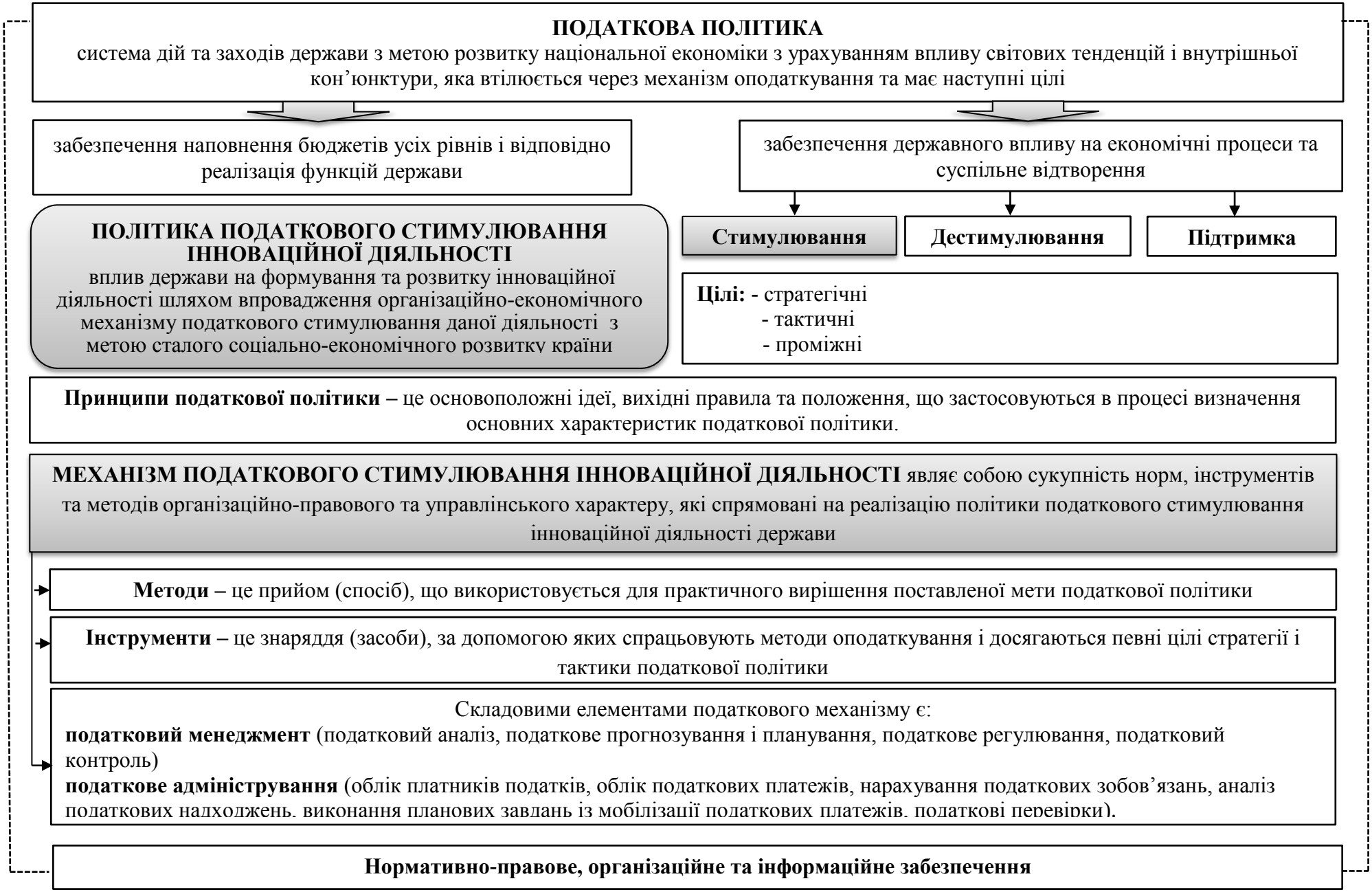

Рис. 1.12. Податкове стимулювання інноваційної діяльності в системі податкової політики. *Джерело: авторська розробка, сформовано на основі [5; 120; 121]*

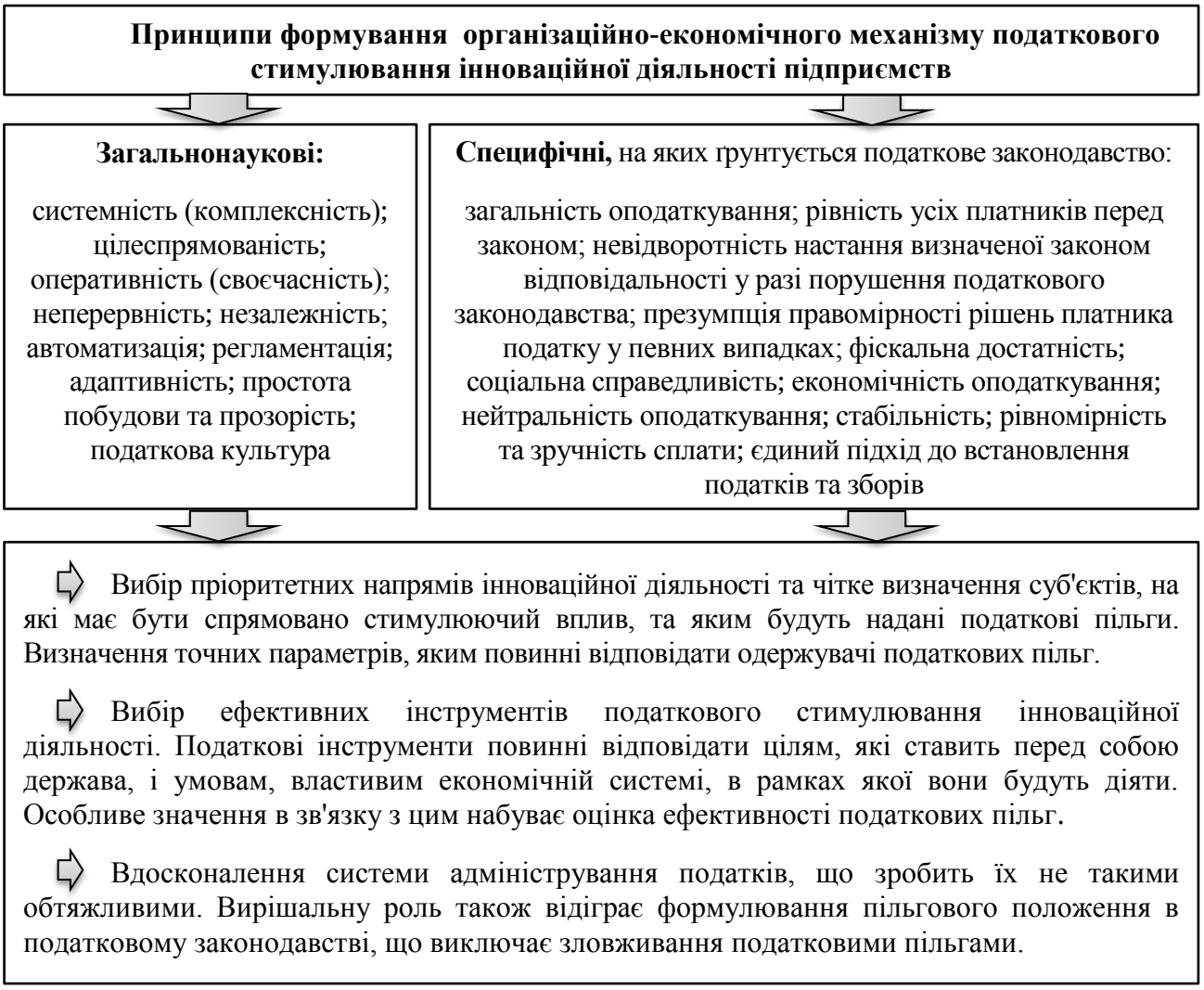

Рис. 1.13. Принципи формування організаційно-економічного механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств. *Джерело: сформовано на основі [33; 96, 122]*

Формування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності фактично означає винайдення способів та меж балансування між державними та приватними інтересами. Держава, поступаючись своїм поточним фіскальним інтересом заради стимулювання інноваційної діяльності, вправі розраховувати на задоволення інших потреб, як то інвестування вивільнених ресурсів у виробництво, фундаментальні дослідження, прикладні розробки, зменшення відтоку з країни носіїв інтелектуального потенціалу тощо. Платник податків в обмін на понесення значних фінансових затрат з довгостроковою окупністю вправі розраховувати на

зниження податкового тиску, на дотримання гарантій незмінності законодавства у довгостроковій перспективі тощо.

Як стверджує Ю. О. Мазур, «в Україні дослідження податкового стимулювання інноваційного розвитку економіки базується, з одного боку, на оцінці методів податкового регулювання діяльності суб'єктів господарювання – через оцінку впливу податкових стимулів на ефективність розвитку економіки України; з іншого – на аналізі зарубіжного досвіду щодо інноваційного розвитку економіки за допомогою відповідних податкових інструментів» [94, с. 34].

З теоретичної точки зору, одними з ключових завдань дослідження є визначення сутності поняття «податковий стимул», виявлення його характерних ознак та формування повної класифікації всіх можливих їх видів. Безумовно, ці завдання є не єдиними, проте вони є найбільш важливими для розуміння сутності предмета і подальшого, більш глибокого, дослідження механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

У загальному значенні стимул – це річ або подія, що викликає специфічну функціональну реакцію. Отже, стимул (від лат. «stimulus» – букв. загострена палиця, якою підганяли тварин) – це подразник, який викликає ту чи іншу реакцію, спонукання до дії [93]. Суть поняття «стимул» також може розглядатися як зацікавленість у здійсненні чогось. Синонімами цього поняття є активація, спонукання, заохочення, імпульс. Можна запропонувати розуміти економічне стимулювання як спонукання суб'єктів господарювання (виробників, споживачів, покупців) економічними стимулами до поведінки таким чином, щоб суб'єкт стимулювання міг отримати вигоду. Тоді податкове стимулювання пропонується визначити як процес спонукання суб'єктів ринкових відносин, що здійснюється центральними та місцевими органами державної влади, шляхом застосування податкових стимулів, які заохочують суб'єктів ринкових відносин до поведінки таким чином, що національна економічна, соціальна та / або екологічна система отримує від цього користь [191, с. 92].

Доволі часто «податковий стимул» ототожнюють з поняттями «податкова пільга», «податкова преференція», «податкові переваги», «податкові субсидії»

та ін. Тому, доцільно встановити співвідношення між схожими термінами та розмежування цих понять в залежності від їх характерних властивостей.

В літературних джерелах поняття «стимул» розглядається як спонукальна причина до здійснення дій, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь, спонукальний поштовх. Заподіяння такої активності відбувається через конкретні інтереси конкретних суб'єктів. Суб'єкт вдається до активних проявів тільки тоді, коли існує реально можливість задоволення його потреб та інтересів. Якщо ж у суб'єкта є вибір, то він спрямується на більш корисний для нього варіант.

Податковий стимул обов'язково носить спонукальний характер, що відрізняє його від пільги, преференцій, переваг чи субсидії.

На відміну, від податкових субсидій, податкові стимули можуть не мати характер грошової, фінансової допомоги. Наглядним прикладом цього можуть слугувати державна функція по безкоштовному інформуванню платника податків. Оскільки платник податків, що обізнаний про державні ініціативи в сфері податків і зборів, здатний реагувати на них в більшій мірі, то такий інструмент в певній мірі впливає на його поведінку, тому, може бути названий податковим стимулом.

Зарубіжний досвід свідчить, що інформаційна робота податкових органів щодо надання податкових пільг по НДДКР відбувається на всіх етапах отримання пільги. Так, до подачі заявки інструментами податкових служб є інформаційні бюлетені, інструменти самооцінки, проведення семінарів, публікація проєктів змін; після подачі заявки до завершення розгляду – проведення семінарів, встановлення стандартів розгляду; після завершення розгляду – моніторинг і публікація статистики.

Слід відзначити, що податковий стимул на відміну від податкової пільги (податкової преференції, податкової переваги), може не порушувати принцип рівності податкового навантаження для платників податків, тобто до характерної особливості податкового стимулу не належить обов'язкова вибірковість (оскільки можуть бути направлені як на окрему групу платників податків, на

окремі види діяльності або бути загальними для всіх). Так, запровадження спрощеного режиму оподаткування для сільськогосподарських підприємств є податковим стимулом, так як воно спрямоване на спонукання підприємницької активності, але не є податковою пільгою, оскільки при цьому не створюється переваг для окремих груп платників податків.

У той же час справедливо зауважити, що в сфері податкового стимулювання інноваційної діяльності податкові стимули набувають форми податкових пільг, так як вони направлені на окрему категорію інноваційно активних платників податків, що обумовлює взаємозамінність термінів.

Податкове законодавство не містить відповіді на питання, що є податковим стимулом та які явища охоплюються цим поняттям. Аналіз положень ПКУ [122] дозволяє виокремити такі категорії, які наділені ознаками податкового стимулу. Це: спеціальний податковий режим (ст. 11), усунення подвійного оподаткування (ст. 13), податкова пільга (ст. 30), перенесення встановленого податковим законодавством строку сплати податку та збору або його частини на більш пізній строк (ст. 32).

Таким чином, податковий стимул можна запропонувати визначити як інструмент, регульований податковим законодавством, який впливає на поведінку платника податків та через його інтереси спонукає до поведінки для досягнення певного корисного результату.

Податковий стимул, що передбачає звільнення зобов'язаного суб'єкта від податкових обов'язків, зменшення їх обсягів, а також розширення його можливостей з реалізації податкових прав, набуває форми податкових пільг чи інших податкових преференцій та має певні характерні ознаки (рис. 1.14).

Науковець Магопець О. А. вважає, що «податкове стимулювання – це процес цілеспрямованого впливу держави на платників податків з метою забезпечення їх заінтересованості в здійсненні діяльності, що заохочується державою за рахунок перспективи отримання додаткових благ та поліпшення фінансово-економічного стану» [93, с. 271].

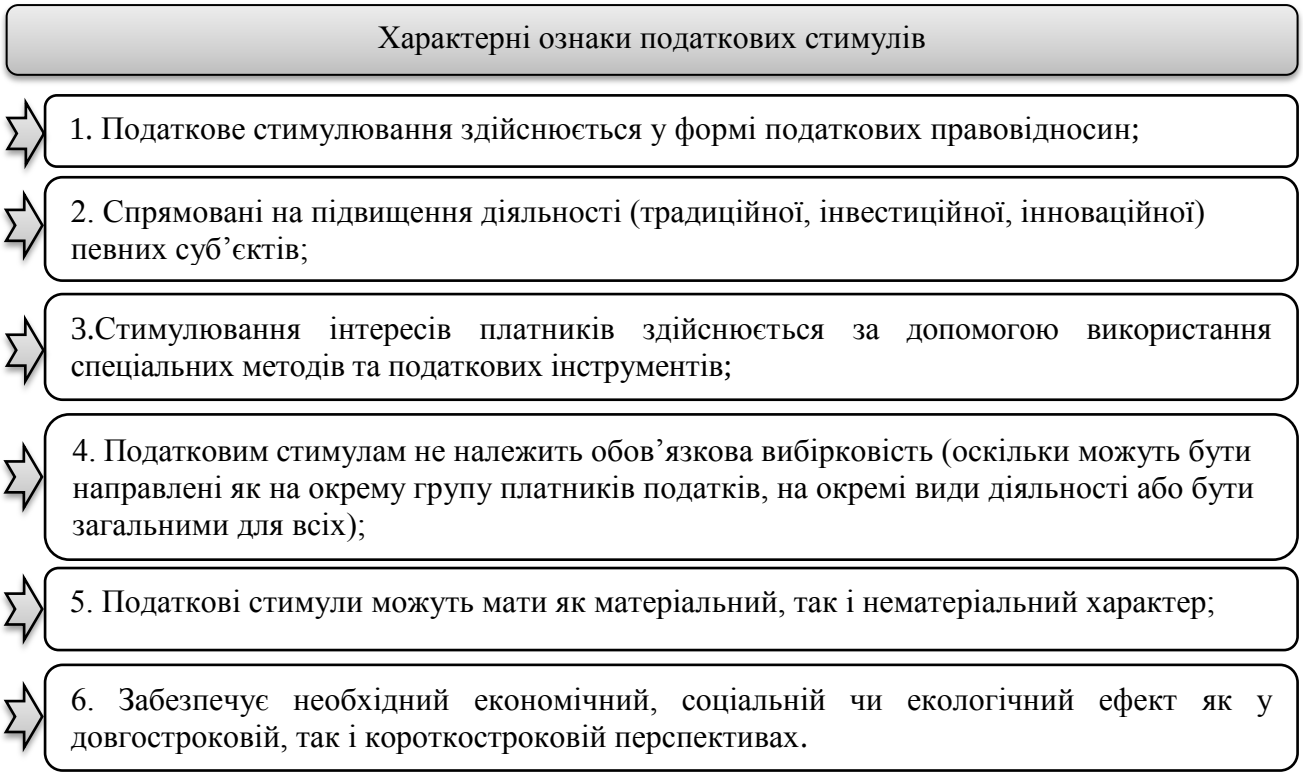

Рис. 1.14. Характерні ознаки податкових стимулів. *Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [191, с. 95]*

На думку Желізняка Р. Й. [41], «податкове стимулювання інноваційної діяльності підприємств – це заходи податкового регулювання щодо надання податкових пільг підприємствам для спонукання їх здійснювати та нарощувати інноваційну діяльність, згідно відповідних(ої) програм(и)».

В рамках наукового дослідження, під податковим стимулюванням інноваційної діяльності, пропонуємо наступне визначення – процес спонукання суб'єктів ринкових відносин, що здійснюється центральними та місцевими органами державної влади, шляхом застосування податкових стимулів, які заохочують суб'єктів ринкових відносин до поведінки таким чином, що національна економічна, соціальна та/або екологічна система отримує від цього користь.

У сучасній теорії інноваційного розвитку існують різні теоретичні підходи до класифікації податкових інструментів. В таблиці 1.7 узагальнено та представлено класифікацію податкових стимулів інноваційної діяльності.

Таблиця 1.7

Класифікація податкових стимулів інноваційної діяльності*

Ознаки	Класифікація		Автор
1. За характером цілей державної податкової політики	- Соціальні; - Економічні; - Екологічні.		А. С. Яремчук [189]
2. За функціональним призначенням	- Стимулюючі; - Підтримуючі (протекціоністські).		Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима, В. В. Карпова [54]
3. За компетенцією встановлення	- Загальнодержавні; - Податкові стимули, встановлені органами місцевого самоврядування.		Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима, В. В. Карпова [54]
4. За обсягом охоплення платників	- Загальні; - Податкові стимули щодо підтримки окремих підприємств та галузей економіки; - Податкові стимули щодо підтримки окремих територій та економічних зон.		А. М. Соколовська, Т. І. Єфименко, І. О. Луніна [162]
5. За суб'єктом впливу	- Спрямовані на кінцевого споживача (стимулювання споживання); - Спрямовані на суб'єктів господарювання, які не є кінцевим споживачем (стимулювання виробництва й розподілу).		Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима, В. В. Карпова [54]
6. За терміном дії	- Податкові стимули, термін дії яких не визначено; - Тимчасові.		Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима, В. В. Карпова [54]
7. В залежності від етапу життєвого циклу інноваційних процесів	- На етапі фундаментальних науково-дослідних роботах; - На етапі прикладних НДР; - На етапі дослідно-конструкторських роботах; - На етапі впровадження інновації; - На етапі споживання інновації.		М.О. Кизим, Л.В. Касьянова [59]
8. За матеріальною властивістю*	- ***Матеріальні***	застосування податкових пільг: звільнення від сплати податків, зниження податкової ставки, зменшення бази оподаткування, зменшення податкового зобов'язання; податкові канікули; податковий кредит; спеціальний податковий режим; вільні економічні зони тощо	Пропозиції автора [191, с. 95]
	- ***Нематеріальні***	безкоштовна інформаційна підтримка (консультування платників податків, підтримка участі у міжнародних грантах); спрощення податкового адміністрування	

** Джерело: авторська розробка, оприлюднена у [191, с. 95]*

В світовій практиці існує значна кількість податкових інструментів направлених на стимулювання розвитку інноваційної діяльності (рис. 1.15).

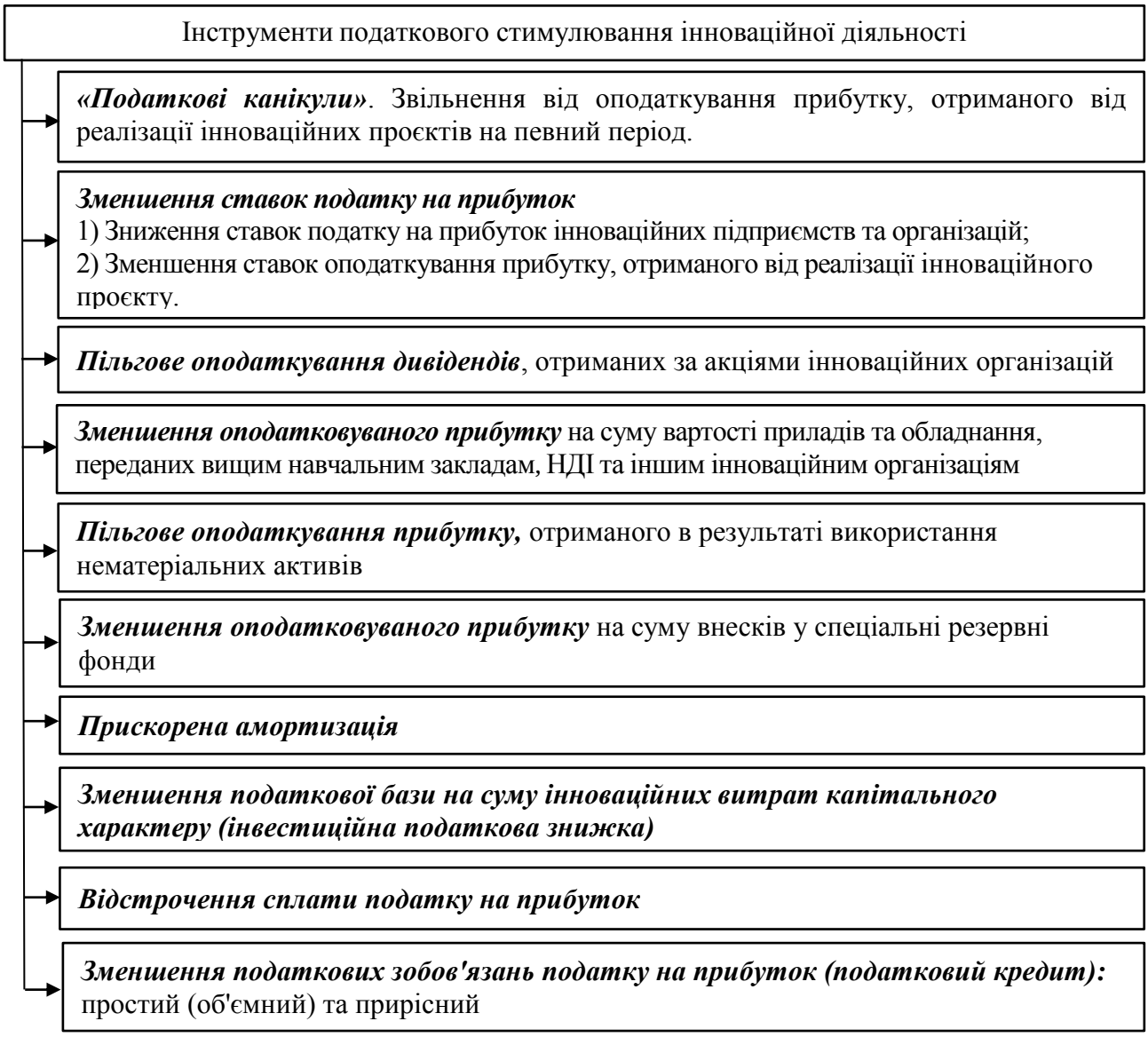

Рис. 1.15. Інструменти податкового стимулювання інноваційної діяльності.

Джерело: узагальнено на основі [59; 97; 120; 121]

На основі дослідження літературних джерел виявлено, що під інструментом податкового стимулювання, як основної підфункції податкового регулювання, слід розуміти «сукупність норм податкового законодавства, які забезпечують вплив держави на господарську поведінку платника податків через його економічні

інтереси для досягнення певного економічного, соціального чи іншого корисного результату» [120].

В Україні податкове стимулювання підприємництва впродовж усіх років незалежності було недостатньо ефективним, а отже, не приносило очікуваних результатів, саме тому залучення передового зарубіжного досвіду для активізації податкового стимулювання розвитку підприємництва нині є особливо важливою проблемою, яка потребує системного вивчення та вирішення. Узагальнення світового досвіду щодо наявного інструментарію податкового стимулювання за різними країнами подано в додатку Е.

Науковець В. Ф. Тищенко у науковій праці доповідає [199], що «країни ОЕСР використовують різноманітні прямі та непрямі засоби підтримки та стимулювання НДДКР. Іспанія, Російська Федерація, Словенія, США та Чеська Республіка більше покладаються на пряму підтримку, тоді як Австралія, Бельгія, Ірландія, Канада, Нідерланди, Португалія, Франція та Японія в основному використовують податкові пільги для НДДКР. Австрія, Великобританія, Данія, Китай, Корея та Туреччина майже однаково використовують обидва напрямки державного регулювання. Найбільший стимул НДДКР з боку бюджету та податкових ресурсів характерний для Кореї, Російської Федерації та Франції. Натомість в Естонії, Ізраїлі, Мексиці, Німеччині, Новій Зеландії та Швеції податкові норми для інновацій взагалі не використовуються».

На основі аналізу наукових праць [168, 199] виявлено, що серед податкових інструментів для стимулювання НДДКР та інноваційної діяльності, країн ОЕСР часто застосовуються звільнення від сплати податків та податкові пільги, а також прискорена амортизація капітальних витрат, пов'язаних з НДДКР. Також податкові стимули використовуються в рамках нарахувань на соціальне страхування роботодавцями та податкових відрахувань від НДДКР. Проте, найпоширенішими податковими стимулами для стимулювання інновацій є ті, що закладені в механізмі оподаткування прибутку підприємств.

КОПТЕВА О.В.

Перелік інструментів, які представлено на рис. 1.15 можна подовжувати, однак найбільш поширеною формою стимулювання інноваційної діяльності і одночасно найбільш суперечливою для України є надання податкових пільг.

Податкові пільги є важливим елементом в податковій системі будь-якої країни, оскільки їх застосування – це один із способів державного стимулювання тих видів діяльності або сфер економіки, які на даний момент часу є пріоритетними для розвитку країни, а запровадження податкових пільг передбачає досягнення інших соціально-економічних ефектів.

Відповідно до ст. 30 ПКУ [122], «податкова пільга – це передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності певних підстав».

Податкова пільга надається шляхом [122]:

а) податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;

б) зменшення податкового зобов’язання після нарахування податку та збору;

в) встановлення зниженої ставки податку та збору;

г) звільнення від сплати податку та збору.

Підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат.

Так, Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий [120; 75] стверджують, що «податкові пільги є винятками із загальних правил оподаткування, які надають платнику можливість зменшити суму податку (збору), що підлягає сплаті, або звільняють його від виконання окремих обов’язків та правил, пов’язаних з оподаткуванням».

В. І. Гуреєв [27, с. 16] відзначає, що «податкова пільга як складова частина системи оподаткування забезпечує фінансово-економічне стимулювання підприємницької діяльності платників податків шляхом зменшення ваги податкових зобов’язань».

Необхідно звернути увагу на те, що при отриманні податкових пільг платник звільняється лише від сплати відповідного податку чи збору. При цьому, у такого суб'єкта залишаються обов'язки щодо надання податкової звітності та податкового обліку. Ю. Б. Іванов зазначив, що всі інноваційні пільги розділені на дві групи [120, с. 252]:

1) прямі пільги, безпосередньо спрямовані на стимулювання інноваційної активності;

2) непрямі пільги, спрямовані на інші цілі, наприклад, на залучення інвестицій, створення нових робочих місць і т. п., при застосуванні яких стимулювання інновацій виступає одним з можливих додаткових ефектів.

Саме тому, для забезпечення підвищення рівня інноваційної активності сільськогосподарських підприємств необхідно сформувати ефективний ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності, що забезпечує формування та реалізацію такого варіанту розвитку підприємства, який забезпечить найкращі кінцеві результати та якісне функціонування сільськогосподарського підприємства на основі організаційної, інноваційної, виробничої, трудової, законодавчої адаптивності підприємства.

В рамках наукового дослідження автор пропонує, під ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності розуміти сукупність організаційних форм і економічних важелів, взаємодія яких сприятиме заохоченню сільськогосподарських підприємств до активних проявів інноваційної діяльності з метою одержання економічних, екологічних, соціальних чи інших ефектів.

Вважаємо конструктивним міркування науковця Я. Литвиненко, який вважає, що «результативність податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств залежить від дотримання певних умов, серед яких виділяються забезпечення балансу інтересів держави і платників податків в області інновацій; відповідність використовуваних податкових пільг цілям і завданням держави, зокрема, оподаткування інноваційної діяльності має забезпечувати стійке економічне зростання» [88].

Тому, спираючись на нормативно-правові основи ПКУ та вагомий внесок науковців-податківців щодо теоретико-методичних аспектів податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств та аналізу світового досвіду через застосування податкових інструментів з метою активізації інноваційної діяльності, визначено, що:

1) податкове стимулювання інноваційної діяльності підприємств не повинно носити вибірковий характер, тобто податкові інструменти мають бути спрямовані на всіх суб'єктів з метою уникнення незаконних та корупційних дій, але, водночас, мають відповідати певним критеріям (наприклад, обсяг інноваційної продукції);

2) необхідно створювати програми регіонального податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств поруч з загальнодержавними;

3) інструменти податкового стимулювання повинні бути закріплені податковим законодавством, а не підзаконними актами, для забезпечення безперервної роботи та виконання програми податкового стимулювання інноваційної діяльності;

4) за рахунок податкових інструментів має відбуватися стимулювання (заохочення) підприємств здійснювати інноваційну діяльність, а не фінансувати її;

5) вибір інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності повинен бути обумовлений галузевими особливостями діяльності сільськогосподарських підприємств, враховуючи при цьому спеціальний режим їх оподаткування.

Важливим аспектом формування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, на який слід привернути важливу увагу, є система податкового адміністрування в Україні.

У науковій праці Т. Ш. Камалієва [56] зазначено: «метою податкового адміністрування є досягнення оптимального співвідношення фіскальної та розподільчої функції податків в економіці країни при оптимальних витратах на його здійснення. У процесі його здійснення має гармонійно поєднуватися весь

спектр методів управління: податкове планування, облік і звітність, податковий контроль, податкове регулювання».

Варто відзначити, що діюча в Україні система податкового адміністрування є недосконалою, а чинне в країні податкове законодавство порушується не тільки платниками податків, але і податковими та іншими державними органами [150]. Тому, ключовими завданнями податкового адміністрування, як одного з інструментів активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, є спрощення порядку звітування та сплати податків, а також надання безкоштовних інформаційно-консультативних послуг суб'єктам інноваційної діяльності на основі вивчення зарубіжного досвіду.

Основною проблемою, з якою мають справу підприємства-суб'єкти інноваційної діяльності є те, що система податкового адміністрування сильно забюрократизована. Проблема полягає не тільки у відсутності будь-яких пільг, а в складності їх використання. Підприємствам простіше працювати, відмовившись від податкових пільг, ніж доводити фіскальним органам право на їх використання. Співвідношення переваг від можливого застосування пільг і ризиків додаткових перевірок, а також проходження через різні бюрократичні процедури поки змушує суб'єктів господарювання до відмови від їх застосування.

В Україні існують значні резерви поліпшення якості роботи фіскальних органів через оптимізацію процедур, питань підвищення автоматизації та модернізації податкового обліку, уніфікацію та вдосконалення документообігу та програмного забезпечення, економію робочого часу, організацію податкового консультування платників.

Як зазначає Деменко О. Є. [31], «аналіз зарубіжного досвіду адміністрування податків свідчить, що у розвинутих країнах світу існують відпрацьовані механізми, які дозволяють модернізувати роботу податкових органів через застосування сучасних інформаційних технологій, підвищити ефективність діяльності щодо справляння податків і зборів, оптимізувати взаємовідносини платників податків і зборів з державою». При цьому, в основу системи адміністрування податків у розвинених країн світу, яку доцільно використовувати в Україні, покладено

принцип орієнтації на клієнта – платника податків та створення умов для його прозорої діяльності.

Висновки до розділу 1

На підставі узагальнення науково-теоретичних засад щодо розуміння сутності, факторів впливу та особливостей впровадження інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, дослідження статистичного матеріалу, вивчення нормативно-правового забезпечення державного регулювання інноваційної діяльності та зарубіжного досвіду щодо стимулювання інноваційного розвитку економіки можна визначити передумови до формування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств і зробити такі висновки:

1. Агарний сектор України за роки незалежності нашої держави став однією з базових галузей національної економіки. Станом на 01.01.2020 року сільське населення України становить 12,7 млн осіб, або 30,5% від загальної кількості населення, при цьому на аграрний сектор економіки припадає близько 18,5% усього зайнятого населення. Продукція агропромислового комплексу (включаючи мисливство та лісове господарство) у ВВП країни склала близько 10,5%. Варто також відзначити, що продукція аграрного сектору формує значну частину українського експорту та займає лідируючі позиції в світі за окремими видами сільськогосподарської продукції (соняшникова олія, кукурудза, зернові культури, соя та ін.). Для економіки нашої держави сільськогосподарське товаровиробництво є життєво важливим видом економічної діяльності, оскільки визначає рівень, якість життя населення, соціально-економічне становище і продовольчу безпеку країни.

2. Дослідження сучасного стану і тенденцій розвитку діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств, дало можливість визначити

низку факторів, які гальмують розвиток інноваційної діяльності в сільському господарстві. Відсутність належної державної підтримки, цільових державних програм, належного рівня інноваційної інфраструктури, а також прозорості умов ведення бізнесу залишають інноваційні ідеї на рівні ідей, які часто реалізуються за межами України.

3. Враховуючи специфіку та особливості сільськогосподарського виробництва, широкомасштабне впровадження інновацій в цій сфері дасть змогу забезпечити потреби в продукції високої якості, створити умови для регулярного відтворення виробництва і передбачити стратегічні зміни в економіці, ринку, продукції та попиті, а отже є фундаментом стабільного й ефективного розвитку економічного зростання як аграрної галузі, так і країни загалом.

4. Наразі інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств є головною рушійною силою у підвищенні його конкурентоспроможності. При цьому, економічно сильні сільськогосподарські підприємства інтенсивними темпами впроваджують нові передові технології. Проте, переважна більшість середніх та малих сільськогосподарських товаровиробників є неспроможні до впровадження інновацій, внаслідок неналежного розвитку інноваційної інфраструктури та недостатньої державної підтримки інноваційної діяльності в державі відбувається деградація наукового потенціалу.

5. На сьогоднішній день, з боку держави, головним напрямком нової економічної стратегії розвитку аграрного сектору має стати комплекс глибоких, довгострокових та збалансованих реформ. Важливе місце серед них посідає податкова реформа, яка повинна бути спрямована на модернізацію сільськогосподарських підприємств та стимулювання інноваційної діяльності, з метою одержання бажаних економічних, соціальних та/або екологічних ефектів. При цьому, формування ефективного ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах повинно дотримуватися таких принципів: вибір пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та чітке визначення суб'єктів, на які має бути спрямовано стимулюючий вплив; вибір ефективних інструментів податкового

стимулювання інноваційної діяльності; вдосконалення системи адміністрування податків.

6. Зі сторони підприємства, важливою умовою успішного інноваційного розвитку сільськогосподарського підприємства є ефективне планування, організація та регулювання інноваційної діяльності, мотивування персоналу та стимулювання інноваційного розвитку, а також належне функціонування ОАЗ системи управління інноваційною діяльністю. Раціональна організація процедур спостереження, збору, реєстрації, контролю, аналізу результатів фінансово-господарської діяльності підприємства повинна здійснюватися на всіх рівнях системи управління сільськогосподарського підприємством та сприяти ефективному використанню його інноваційного потенціалу.

Основні положення першого розділу дисертаційної роботи опубліковано в працях автора [147; 148; 191; 196].

КОПІЯ

РОЗДІЛ 2
ОБЛІК ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Аналіз та оцінювання факторів впливу на інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств

В сучасних умовах глобалізації та глибоких трансформаційних зрушень розвиток науки та інновацій є одним з основних трендів світової економіки. Інновації, втілені в нових наукових знаннях, продуктах чи послугах, технологіях, навичках, організації виробництва є основними факторами конкурентоспроможності підприємств та економічного розвитку країни. В цілому, можна стверджувати, що рушійною силою інноваційного розвитку економіки країни служить активне та цілеспрямоване втручання держави щодо підтримки та стимулювання створення інновацій та їх впровадження в господарську діяльність суб’єктами господарювання.

Слід погодитись з думкою Г. В. Строкович, що «завдяки змінам, що здійснюються на підприємстві, відбувається його певний розвиток. На розвиток підприємства впливає безліч факторів. Безпосередній вплив на розвиток підприємства здійснює якість його функціонування, тому що визначає певні його властивості, які дозволяють йому на умовах досягнення консенсусу задовольняти існуючі та потенційні потреби, що виникають як у зовнішньому оточенні, так й у внутрішньому середовищі протягом усього життєвого циклу підприємства» [164, с. 243]. При цьому, Г. В. Строкович, доводить «чим вище якість функціонування, тим краще можливості прогресивного розвитку. Усі господарські суб'єкти прагнуть до зростання якості функціонування, тобто до переходу підприємства з одного рівня до іншого, більш високого, який

характеризується трансформацією на нову стадію життєвого циклу та супроводжується прогресивним розвитком» [164, с. 243].

Отже, довгострокова ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств в значній мірі залежить від його адаптивних можливостей, тобто швидкості реагування підприємства на зміни, які здійснюються як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі протягом функціонування на всіх стадіях життєвого циклу підприємства. Основою ж адаптивності є постійні інноваційні процеси, спрямовану дію яких забезпечує впровадження нововведень в усі сфери діяльності підприємства. Тобто адаптивність є характерною реакцією підприємства на зміни зовнішнього середовища, а інноваційність лежить в основі такої реакції [30].

Загалом інноваційний розвиток підприємства доцільно розглядати, як процес господарювання, який характеризує безупинний пошуку і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств у мінливих умовах зовнішнього середовища у рамках обраної стратегії розвитку.

О. С. Мороз під інноваційним розвитком підприємства пропонує розуміти «процес пошуку та створення нової продукції та процесів на основі використання сукупності всіх наявних засобів та можливостей підприємства, що веде до якісних змін (підвищення конкурентоспроможності, збільшення стійкості в мінливих зовнішніх умовах, формування нових ринків збуту)» [107].

На думку автора, інноваційний розвиток є комплексною категорією (рис. 2.1), яка відображає нерозривну єдність інноваційного потенціалу (максимальних можливостей підприємства генерувати високу інноваційну активність) і інноваційного процесу (комплексу різних послідовних видів діяльності на основі поділу і кооперації праці – від одержання нового теоретичного знання до використання створеного на його основі товару споживачем).

.

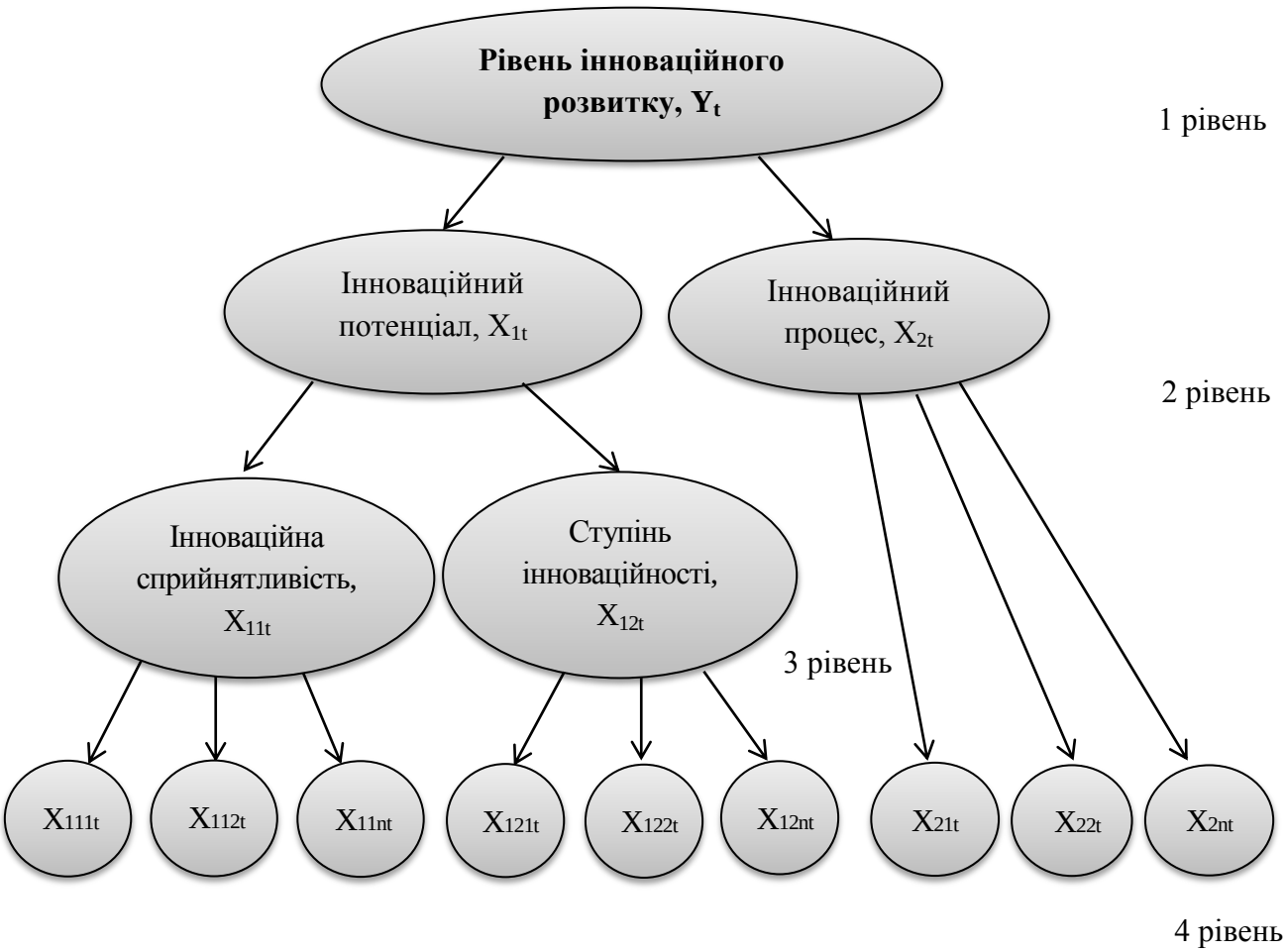

Рис. 2.1 Модель оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємства. *Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [65, с. 81]*

Відмітимо, що виробничий потенціал сільськогосподарських підприємств досить тісно пов'язаний з інноваційним. Елементами інноваційного потенціалу сільськогосподарських підприємств є його матеріально-технічні, технологічні, фінансові, організаційні, інтелектуальні, підприємницькі і кадрові можливості, які дозволяють підприємствам аграрної галузі займатися інноваційною діяльністю.

У сучасних умовах господарювання важливою складовою інноваційного потенціалу галузевого виробництва є його ресурсне, а головне, фінансове забезпечення. Наявність власних і реальна можливість притягнути позикові засоби для реалізації інноваційної політики є визначальним чинником при виборі стратегії інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. При цьому враховується не лише можливість здійснення ризикованих капіталовкладень в

інноваційну діяльність, але і можливість їх швидкої мобілізації для реалізації інноваційних програм.

Реалізується інноваційний потенціал в результаті інноваційного процесу, який представляє собою процес, який об'єднує науку, техніку, економіку, виробництво і менеджмент, в основі якого лежить створення, упровадження і поширення інновацій; множину параметрів діяльності, що відображає впровадження нових чи вдосконалених продуктів чи технологічних процесів, участь в інших видах інноваційної діяльності шляхом виконання досліджень і розробок, придбання патентів і безпатентних ліцензій, проведення маркетингових досліджень тощо.

Запорукою успіху щодо активізації інноваційних процесів на сільськогосподарських підприємства та використання їх інноваційного потенціалу в повному обсязі є проведення глибоких, довгострокових і збалансованих реформ, в т. ч. податкових. Проте перш ніж запровадити дієвий ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, щоб дії уряду були ефективними та раціональними, виникає нагальна потреба в оцінюванні рівня інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств, виявленні чинників, які стримують імплементацію інноваційних можливостей підприємства та пошуку шляхів підвищення інноваційної сприйнятливості.

Комплексна оцінка рівня інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств дає уявлення про ступінь готовності суб’єктів господарювання до внесення змін на інноваційній основі та реалізації конкретних інноваційних проєктів; про можливість інноваційного розвитку аналізуємого підприємства та прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо формування стратегії інноваційного розвитку.

За результатами критичного аналізу літературних джерел, представленого в додатку И, узагальнено методичні підходи щодо оцінювання спроможності, сприйнятливості та готовності підприємств до впровадження інновацій.

Під інноваційною сприйнятливістю сільськогосподарських підприємств, автор пропонує розуміти здатність підприємства акумулювати інформацію щодо параметрів його внутрішнього середовища відносно наявності інноваційних ресурсів, можливостей та готовності сільськогосподарського підприємства до здійснення інноваційної діяльності.

Інноваційна сприйнятливість сільськогосподарських підприємств формується в результаті впливу значної кількості факторів. Оцінювання впливу факторів на рівень інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських необхідно проводити у певній послідовності (рис. 2.2).

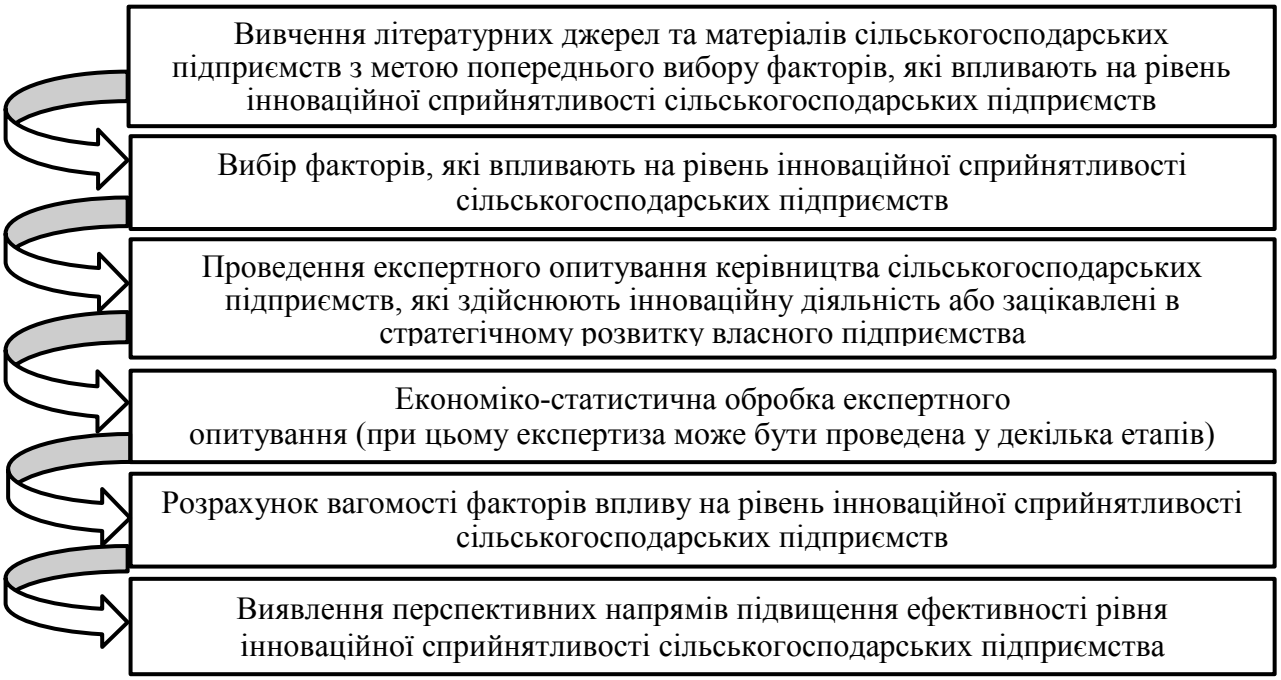

Рис. 2.2. Послідовність оцінювання впливу факторів на рівень інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств. *Джерело: узагальнено та адаптовано методику оцінювання впливу факторів на рівень інноваційної сприйнятливості для сільськогосподарських підприємств на основі [8; 82; 87; 108; 161, 190]*

У науковій літературі науковці виділяють різні фактори (групи факторів), що впливають на його інноваційну сприйнятливість підприємства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Фактори (група факторів) впливу на інноваційну сприйнятливість сільськогосподарських підприємств

Фактори (група факторів) впливу на інноваційну сприйнятливість сільськогосподарських підприємств		Автори
Внутрішні	1) соціально-психологічна готовність керівництва та колективу підприємства до інноваційних змін, яка передбачає наявність в організації професійних кадрів, необхідних знань та інформації, досвіду, мотивації та стратегічного інноваційного мислення; 2) ступінь готовності організаційних структур та управлінської системи підприємства до інноваційних змін; 3) фінансове становище підприємства, матеріально-технічна база та технологічні можливості підприємства, які покладені в основу інноваційного потенціалу, проте впливають на усвідомлення можливостей підприємства до впровадження інноваційної діяльності; 4) масштаб підприємства (як свідчить практика, малі та середні підприємства більш пристосовані до здійснення інноваційної діяльності за рахунок їх більшої гнучкості та мобільності. Рівень інноваційної сприйнятливості падає в міру збільшення підприємства, оскільки відбувається процес ускладнення організаційної структури управління); 5) інноваційна стратегія підприємства (тобто здатністю підприємств впроваджувати, притягати і реалізовувати інновації у рамках вибраного стратегічного напряму розвитку); 6) суб'єктивні чинники (адаптивність керівництва но інноваційних змін, здатність до раціонального використання наявних ресурсів, у т. ч. інтелектуальних); 7) стадія життєвого циклу підприємства.	Пропозиції автора [65]
Зовнішні	нестабільна економіко-політична ситуація країни; законодавчі зміни; зростання інфляції; збільшення конкуренції; зменшення платоспроможного попиту населення; недостатній рівень державної підтримки інноваційно-активних підприємств та ін.	
кадрові; інформаційні; організаційно-управлінські; мотиваційні.		І. В. Багрова, Т. І. Тищенко [3]
інформованість організації про нововведення; зовнішня підконтрольність; резервні ресурси; організаційна структура управління.		П. В. Акинін, Н. Д. Фролова [1]
наукоємність продукції; ступінь цілісності і відособленості елементів системи; мінливість технології; науково-технічний рівень технологічної системи та ін.		С. О. Дедеєва, О. Ф. Лапаєва [30]

Отримання інформації щодо загального рівня інноваційної сприйнятливості підприємств дає можливість менеджерам та керівництву сільськогосподарських підприємств зробити висновок, відносно можливості та доцільності здійснення інноваційних процесів на підприємстві. Оцінка кожного окремого фактору впливу на інноваційну сприйнятливість дає уявлення про стан та можливості окремих складових системи, що впливають та успішну реалізації інноваційного процесу на сільськогосподарському підприємстві.

З метою формування методичних рекомендацій щодо оцінювання рівня інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств, в роботі запропоновано продовження моделі інноваційного розвитку (рис. 2.3), третій рівень якої – це загальний рівень інноваційної сприйнятливості, четвертий рівень включає рівень забезпеченості інноваційними ресурсами, рівень інноваційних можливостей, рівень готовності до інноваційних змін, п’ятий рівень – це сукупність персонально-психологічних чинників, які впливають на свідомість керівництва та персоналу підприємства відносно можливостей та доцільності здійснення інноваційних процесів на підприємстві.

З метою визначення впливу факторів на інноваційну сприйнятливість сільськогосподарських підприємств здійснено опитування керівництва сільськогосподарських підприємств Харківської та Луганської областей, які здійснюють інноваційну діяльність або зацікавлені в стратегічному розвитку власного підприємства та погодились взяти участь в даному опитуванні (дод. К).

З метою визначення обсягу простої безповторної вибірки, щоб з імовірністю 0,99 гранична похибка не перевищувала 10%, для розрахунку використано формулу [15, с. 123]:

$$n = \frac{\mathrm{W}\ 1-\mathrm{W}\ \times t^2 \times N}{N \times \Delta_w^2 + (1-W) \times t^2} \qquad (2.1)$$

де W – вибіркова частка (частка елементів вибіркової сукупності, що відповідає досліджуваній ознаці); t – коефіцієнт довіри для заданого значення ймовірності; N – чисельність генеральної сукупності; Δ_w^2 – гранична похибка.

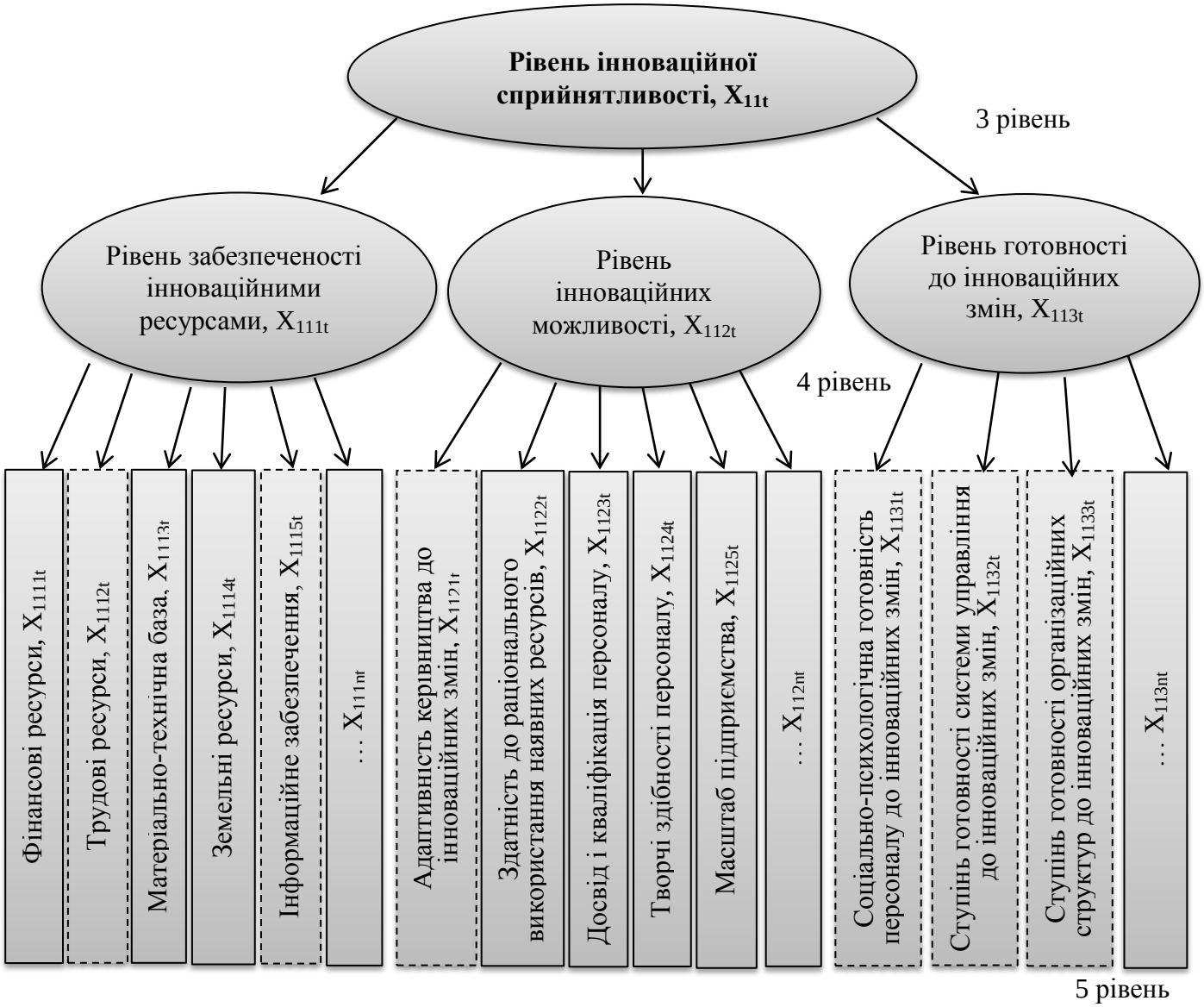

Рис. 2.3. Елемент моделі інноваційного розвитку з виокремленням впливу факторів на інноваційну сприйнятливість сільськогосподарських підприємств

Для ймовірності p=0,990 з таблиці нормального розподілу знаходимо t=2,58. Оскільки дисперсія частки невідома, то приймаємо σ2=0,25, тому обсяг простої безповторної вибірки з ймовірністю 0,990 та граничною похибкою частки не більше за 10% повинен становити приблизно 14 осіб. Отже враховуючи перераховані вище умови вимоги до вибору експертів та проведені розрахунки, визначено, що лише 14 осіб з 16 підприємств можуть бути потенційними експертами.

$$n = \frac{0{,}25 \times 2{,}58^2 \times 16}{16 \times 0{,}1^2 + 0{,}25 \times 2{,}58^2} \approx 14 \qquad (2.2)$$

Попередній відбір параметрів здійснено за наступною шкалою оцінки: 5 – важливі; 4 – менш важливі; 3 – бажані; 2 – неважливі; 1 – зовсім неважливі. За результатами отримано 25 критеріїв, які оцінені від 30 до 67. Далі список був розбитий на 5 груп: найважливіші, менш важливі, бажані; неважливі; зовсім неважливі. Результати оцінки 14-ти експертів, кожен з яких пропонував свою систему параметрів, і угруповання параметрів, наведені в додатку Л.

Розбивка здійснювалася з кроком (67-30) / 5 = 7,4. Отже, до групи абсолютно неважливих параметрів (АНеВ), на думку експертів, увійшли фактори з оцінкою до 37,4 (30 + 7,4 = 37,4), в групу неважливих параметрів увійшли фактори з оцінкою до 44,8 (37,4 + 7,4 = 44,8), в групу бажані – з оцінкою до 52,2 (44,8 + 7,4 = 52,2), в групу важливі – з оцінкою до 59,6 (52,2 + 7,4 = 59,6), в групу найважливіші – з оцінкою від 59,6. Отже, далі використовуються критерії групи «найважливіші». В остаточний список параметрів інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств увійшли: фінансові ресурси, адаптивність керівництва до інноваційних змін, інформаційне забезпечення, досвід і кваліфікація персоналу, соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до інноваційних змін.

Оцінка значущості критеріїв здійснювалася методом часткових порівнянь, яку засновано на принципі взаємної матриці порівняння двох елементів. Ваговий коефіцієнт показує ступінь пріоритетності кожного критерію по відношенню до інших критеріїв, тобто, чим він більший, тим критерій є більш пріоритетним [145]. Процедура попарного порівняння полягає в виконанні певних послідовних кроків, узагальнених на рис. 2.4.

Результати часткового парного порівняння п'яти параметрів чотирма експертами подані в додатку М. Вибір даної групи експертів обумовлений подібністю сільськогосподарських підприємств за масштабом, чисельністю персоналу, дані підприємства територіально сконцентровані в одній природно-кліматичній зоні та займаються подібною діяльністю (вирощуванням сільськогосподарської продукції рослинництва).

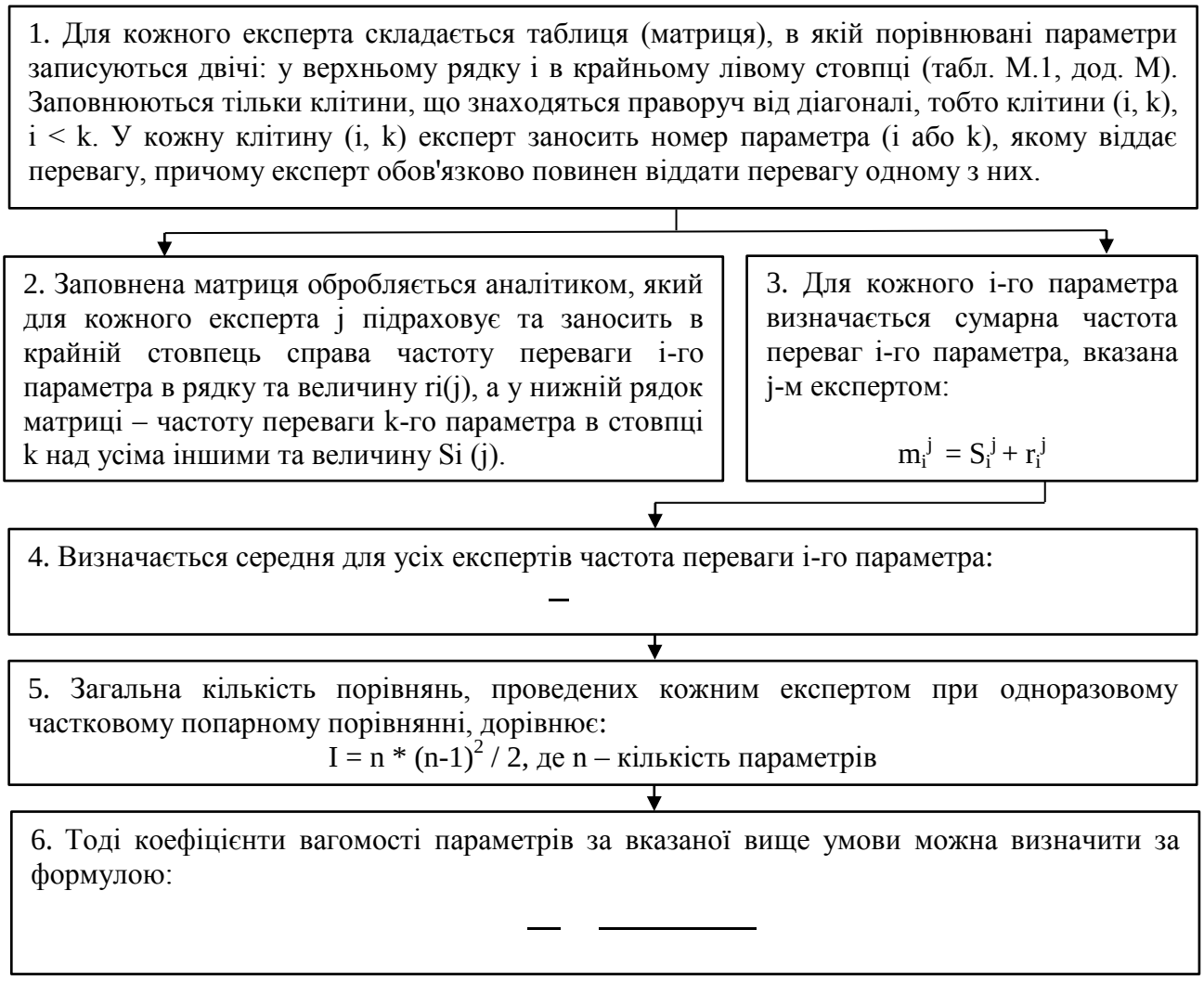

Рис. 2.4. Процедура попарного порівняння параметрів (факторів) інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств. *Джерело: сформовано на основі [145]*

Величини mi (j), визначені за приведеною вище формулою подані в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Частота переваги параметрів

Параметри	m_i^j			
	СФГ «Кайрос» j=1	СФГ «Наталі» j=2	СФГ «Аліна» j=3	ФГ «Комсомольське» j=4
Фінансові ресурси	2	3	2	3
Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до іннов. змін	2	2	1	1
Адаптивність керівництва до інноваційних змін	2	1	3	3
Інформаційне забезпечення	2	2	2	2
Досвід і кваліфікація персоналу	2	2	2	1

Значення коефіцієнтів вагомості параметрів зведені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Значення ваги параметрів

Фінансові ресурси K_1	Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до іннов. змін K_2	Адаптивність керівництва до інноваційних змін K_3	Інформаційне забезпечення K_4	Досвід і кваліфікація
$\frac{2*10}{5*16}=0{,}25$	$\frac{2*6}{5*16}=0{,}15$	$\frac{2*9}{5*16}=0{,}225$	$\frac{2*8}{5*16}=0{,}2$	$\frac{2*7}{5*16}=0{,}175$

Проведена оцінка значимості факторів інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств показала, що найбільш важливими на думку фахівців самих же підприємств є фінансові ресурси – 0,25, Адаптивність керівництва до інноваційних змін – 0,225, інформаційне забезпечення – 0,2, досвід і кваліфікація персоналу – 0,175, соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до інноваційних змін – 0,15 (рис. 2.5).

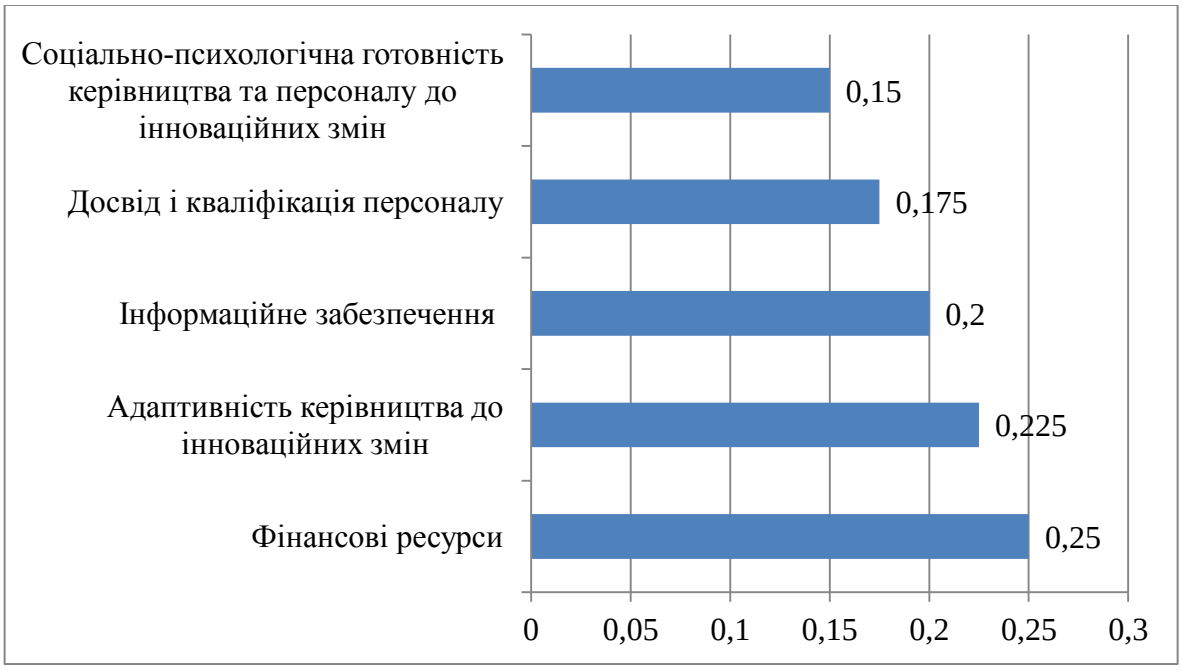

Рис. 2.5. Ваговий коефіцієнт параметрів інноваційної сприйнятливості

За результатами проведених розрахунків, зображених на рис. 2.5, встановлено, що на рівень інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств впливає належний рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, які покладені в основу інноваційного потенціалу, проте впливають на усвідомлення можливостей підприємства до впровадження інноваційної діяльності. У зв'язку з цим, найважливішим завданням сільськогосподарських підприємств є пошук резервів збільшення фінансових ресурсів їх ефективне використання з метою підвищення інноваційної активності підприємства.

Наступним фактором, який має досить сильний вплив на рівень інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств є адаптивність керівництва до інноваційних змін. За допомогою сукупності функцій адаптивного управління, підприємство спроможне підлаштовувати та трансформувати зовнішні й внутрішні впливи на позитивний результат через провадження інноваційних змін.

Інформаційне забезпечення, а також належний рівень засобів збору та обробки інформації впливають як на рівень інноваційного розвитку в цілому, так і рівень інноваційної сприйнятливості, зокрема. Забезпеченість необхідною та якісною інформацією є важливою умовою функціонування системи управління та прийняття ефективних управлінських рішень щодо подальшого інноваційного розвитку підприємства.

Досвід і кваліфікація персоналу, на думку експертів, має досить сильний вплив на рівень інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств. Для подальшого інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, ключовим моментом є стимулювання талановитих та досвідчених спеціалістів в двох напрямках: підвищення рівня оплати праці та адміністративно кар'єрне зростання.

Останнім фактором, який входить до групи «найважливіші» є соціально-психологічна готовність керівництва та колективу підприємства до інноваційних змін. Тобто сукупність соціально-психологічних умов, які

склалися на підприємстві, які сприяють спільній продуктивній діяльності та всебічному розвитку особистості в колективі або, навпаки, гальмують його.

Оцінка інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств приведена в табл. 2.4

Таблиця 2.4

Оцінка інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств

Показники	Ваговий коефіцієнт	Зважена оцінка підприємства			
		СФГ «Кайрос»	СФГ «Наталі»	СФГ «Аліна»	ФГ «Комсомольське»
Фінансові ресурси	0,25	1,25	1	1,25	1,25
Адаптивність керівництва до інноваційних змін	0,15	0,6	0,75	0,6	0,75
Інформаційне забезпечення	0,225	0,9	1,125	0,9	0,9
Досвід і кваліфікація персоналу	0,2	0,8	0,8	1	0,8
Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до іннов. Змін	0,175	0,7	0,875	0,7	0,875

Наступним етапом є розрахунок інтегральної оцінки відбіркових параметрів інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств.

Інтегральна оцінка інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств здійснюється за методом відстаней. Алгоритм інтегральної оцінки по методу відстаней складається з послідовності кроків:

По кожному показнику знаходиться максимальне значення і заноситься в стовпець умовного еталонного підприємства за рівнем інноваційної сприйнятливості. Початкові показники матриці стандартизуються відносно відповідного еталонного показника за формулою:

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{max_{ij}} \qquad (2.3)$$

де x_{ij} - стандартизовані показники j-го експерта. Для кожного критерію значення його інтегральної оцінки визначається за формулою евклідової відстані від точки еталона:

$$R_j = \sqrt{(1-x_{1j})^2 + (1-x_{2j})^2 + \cdots + (1-x_{nj})^2}, \quad (2.4)$$

де R_j - інтегральна оцінка j-го критерію;

x_{1j}, x_{2j} ..., x_{nj} - стандартизовані показники j-го критерію.

Градація параметрів оцінки інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств проводиться наступним чином. Найвищу оцінку має параметр з мінімальним значенням R. Таким чином, за кожним показником інноваційної сприйнятливості знаходиться максимальне значення, і заноситься в стовпець умовного еталонного підприємства за рівнем інноваційної сприйнятливості.

Початкові показники матриці стандартизуються відносно відповідного показника еталонного сільськогосподарського підприємства за рівнем інноваційної сприйнятливості. Для кожного досліджуваного підприємства значення його інтегральної оцінки рівня інноваційної сприйнятливості визначається за формулою евклідової відстані від точки еталона.

За результатами розрахунків була проведена градація сільськогосподарських підприємств за рівнем інноваційної сприйнятливості. Найвищу оцінку інноваційної сприйнятливості має підприємство з мінімальним значенням. Результати інтегральної оцінки інноваційної сприйнятливості чотирьох сільськогосподарських підприємств наведені на рис. 2.6.

За результатами дослідження встановлено, що інноваційна сприйнятливість сільськогосподарських підприємств визначається здатністю (наявністю потенціалу і умов для успішного здійснення інноваційної діяльності) підприємства сприймати можливості зовнішнього інноваційного середовища і засвоювати (опановувати інноваційними знаннями, технологіями) їх для подальшого розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

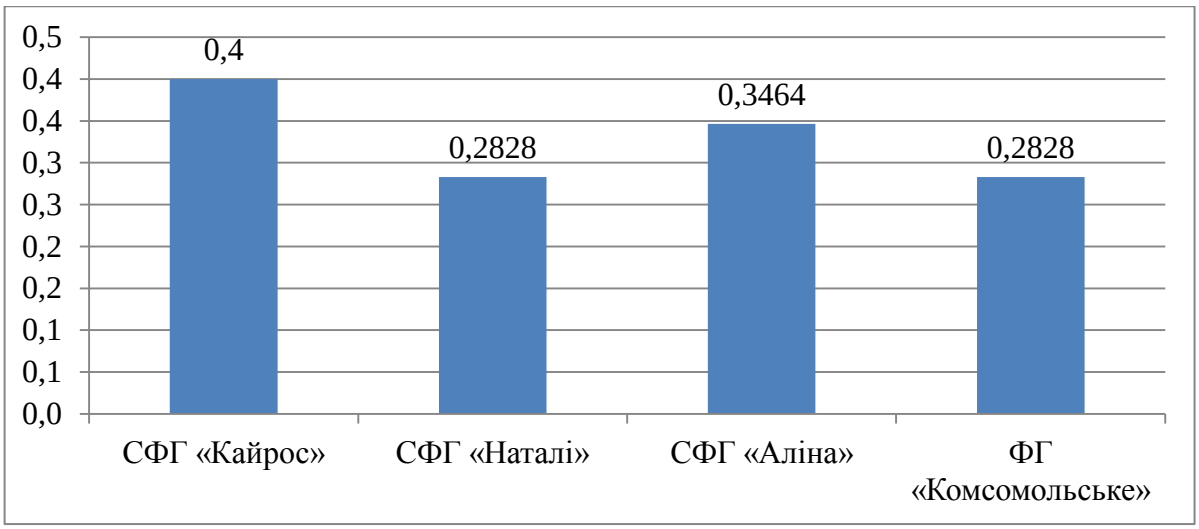

Рис. 2.6. Інтегральні оцінки інноваційної сприйнятливості на прикладі окремих сільськогосподарських підприємств

Для запровадження заходів підвищення рівня інноваційної сприйнятливості та ступеня готовності сільськогосподарських підприємств до інноваційної діяльності та планування стратегії їх розвитку необхідно дослідити інноваційну активність сільськогосподарських підприємств.

Подальший розрахунок щодо визначення рівня інноваційної активності сільськогосподарських підприємств було проведено на основі анкетування. Узагальнена схема аналізу включала такі основні етапи: 1) формування анкети експертного оцінювання та оцифровка якісних змінних; 2) кластерний аналіз рівня інноваційної активності сільськогосподарських підприємств; 3) побудова моделі ідентифікації класу сільськогосподарських підприємств за рівнем інноваційної активності; 4) аналіз чинників, що стимулюють підвищення рівня інноваційної активності сільськогосподарських підприємств і оцінка узгодженості результатів експертного оцінювання.

На першому етапі здійснювався збір експертних даних по вибірці з більш ніж 60 сільськогосподарських підприємств. Анкета експертного опитування наведена в додатку Н. Далі проводилося перетворення якісних змінних в кількісні із застосуванням шкали класифікацій і порядкової шкали.

Перетворення якісних змінних, виміряних за шкалою класифікацій, проведено за допомогою dummy-змінних такого вигляду:

$$d_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо і} - \text{ий об}'\text{єкт має j} - \text{ту якісну ознаку} \\ 0, & \text{в іншому випадку} \end{cases}$$

Якісні змінні, оцифровані на основі порядкової шкали, задавалися діапазоном чисел 1-5, де 1 – низьке значення якісної ознаки; 5 – високе значення якісної ознаки. Таким чином матриця вихідних даних включала 2170 елементів (розмірність 62 * 35: 62 підприємства, 35 змінних). Умовні позначення індикаторів наведені в додатку П (табл. П.1).

Змістом другого етапу є кластеризація сільськогосподарських підприємств за рівнем інноваційної активності за допомогою ієрархічних агломеративних і ітеративних методів кластерного аналізу [60]. Обробка даних проводилася в середовищі Statistica. На першому кроці за допомогою ієрархічних агломеративних методів визначено кількість кластерів, на яке слід розбити вихідну сукупність сільськогосподарських підприємств. Дендрограмма класифікації, побудована за допомогою методу Уорда, наведена на рис. 2.7

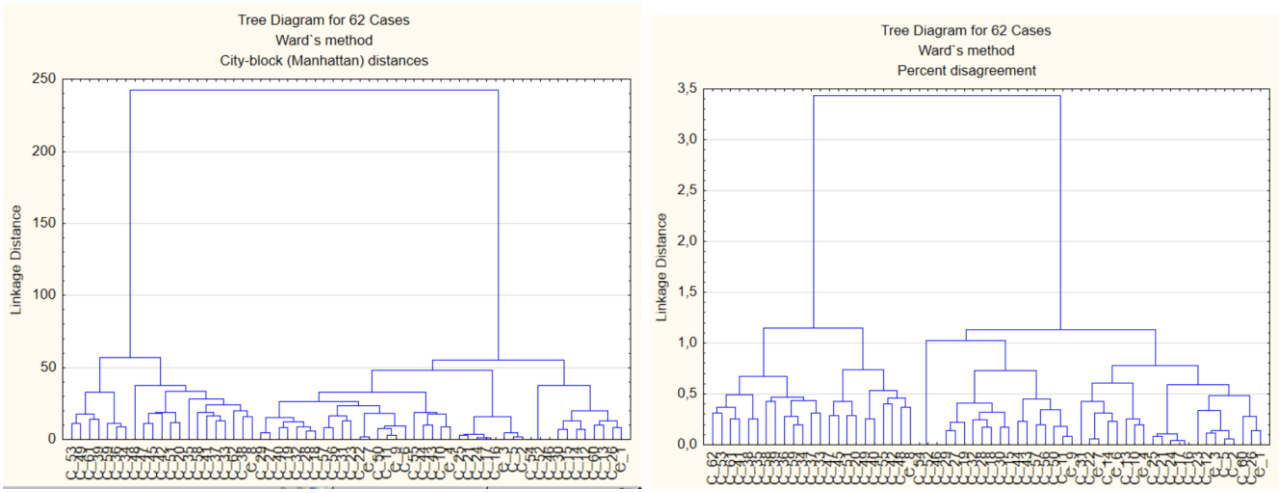

а) метрика city-block (манхетенська відстань) б) відсоток незгоди

Рис. 2.7. Дендрограмма класифікації. *Джерело: отримано автором*

Як видно з рис. 2.7, вихідну сукупність слід розбити на два кластери підприємств. Дане значення використовувалося як вихідне при знаходженні складу кластерів за допомогою ітеративного методу k-середніх. Для перевірки значущості розрізнення кластерів по змінним використовувався дисперсійний аналіз. Результати дисперсійного аналізу наведені в додатку П (табл. П.2) і табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Результати дисперсійного аналізу (фрагмент)

	Analysis of Variance					
Variable	Between	Df	Within	Df	F	signif.
D1	3,7192	1	11,7647	60	18,9677	0,000053
D2	0,9122	1	4,5072	60	12,1428	0,000927
D3	0,3454	1	12,4288	60	1,6676	0,201534
D4	0,0061	1	0,9778	60	0,3739	0,543196
П1	0,3618	1	71,0092	60	0,3057	0,582372
П2	3,7903	1	41,0484	60	5,5403	0,021876
D5	11,2663	1	1,9111	60	353,7096	0,000000
K1	368,2066	1	145,0353	60	152,3243	0,000000
D6	5,2499	1	10,1856	60	30,9252	0,000001
П3	28,9602	1	82,7817	60	20,9903	0,000024
П4	19,1484	1	47,4484	60	24,2138	0,000007
D7	1,3495	1	4,8601	60	16,6606	0,000134
D8	1,4695	1	6,9176	60	12,7452	0,000710
П5	7,0681	1	25,2706	60	16,7819	0,000128
D9	1,7246	1	10,1464	60	10,1981	0,002240
D10	2,8089	1	8,5621	60	19,6836	0,000040
П6	27,3043	1	60,1150	60	27,2521	0,000002

Джерело: отримано автором (заливкою виділені змінні, які виключені з вихідного списку)

Аналіз даних табл. 2.5 та додатку П дозволяють зробити висновок, що ряд змінних не вносить істотного внеску в класифікацію і може бути виключений з початкового списку. Зокрема, до таких змінних відносяться змінні D3, D4, П1. Значимість диференціації підприємств (об'єктів) з іншим змінним підтверджується з 99% рівнем довірчої ймовірності. Графік середніх значень змінних в кластерах представлений на рис. 2.8.

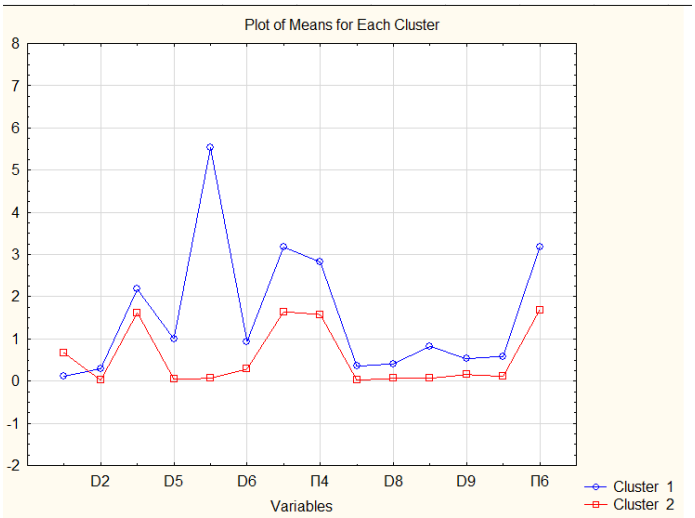

	Cluster 1	Cluster 2
D1	Н	В
D2	В	Н
П2	В	Н
D5	В	Н
К1	В	Н
D6	В	Н
П3	В	Н
П4	В	Н
D7	В	Н
D8	В	Н
П5	В	Н
D9	В	Н
D10	В	Н
П6	В	Н

Рис. 2.8. Графік середніх значень змінних в кластерах. *Джерело: отримано автором*

Дані рис. 2.8 показують, що високий рівень інноваційної активності (кластер 1) характеризує сільськогосподарські підприємства, які мають переважно організаційно-правову форму організації діяльності «Господарське товариство», з відносно великими обсягами діяльності, наявністю плану інноваційного розвитку на тривалу перспективу, бізнес-плану, активної комунікаційної стратегії із засобами масової інформації та високою частотою участі у виставках інноваційної продукції. Підприємства цього кластера також мають досвід співробітництва з науково-дослідними організаціями, містять в складі організаційної структури відділ інноваційного розвитку з відносно великим штатом співробітників, характеризуються наявністю системи оплати праці, що стимулює інноваційну діяльність, і пов'язаної з її результатами. Таким чином, результати кластеризації дозволяють зробити висновок, що відносно великі підприємства і фермерські господарства поставлені в неоднорідні умови, що говорить про необхідність створення механізмів державної підтримки фермерських господарств. При цьому, як було сказано в розділі 1, фермерські господарства на 74% формують інституційну основу

галузі. Коректність отриманої класифікації підтверджується результатами дисперсійного аналізу, представленими в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Результати дисперсійного аналізу (підсумкова кластеризація)

Variable	Analysis of Variance					
	Between	Df	Within	Df	F	signif.
D1	3,7192	1	11,7647	60	18,9677	0,000053
D2	0,9122	1	4,5072	60	12,1428	0,000927
П2	3,7903	1	41,0484	60	5,5403	0,021876
D5	11,2663	1	1,9111	60	353,7098	0,000000
K1	368,2067	1	145,0353	60	152,3243	0,000000
D6	5,2499	1	10,1856	60	30,9252	0,000001
П3	28,9602	1	82,7817	60	20,9903	0,000024
П4	19,1484	1	47,4484	60	24,2138	0,000007
D7	1,3495	1	4,8601	60	16,6606	0,000134
D8	1,4695	1	6,9176	60	12,7452	0,000710
П5	7,0681	1	25,2706	60	16,7819	0,000128
D9	1,7246	1	10,1464	60	10,1981	0,002240
D10	2,8089	1	8,5621	60	19,6836	0,000040

Як видно з табл. 2.6, гіпотеза про значне розрізнення кластерів по змінним підтверджується з 98-99% рівнем довірчої ймовірності.

Слід зазначити, що перший кластер (кластер з високим рівнем інноваційної активності) сформували 17 підприємств (27%). Різна рейтингова позиція всередині кластера формується в основному за рахунок більш активної комунікаційної стратегії, різного горизонту стратегічного планування інноваційної діяльності, а також потужності інноваційного сектора, що відповідає за реалізацію інноваційних проєктів (табл. П.3, дод. П). 73% аналізованих сільськогосподарських підприємств відноситься до кластеру підприємств з низьким рівнем інноваційної активності, що говорить про низький рівень залученості в інноваційний процес. При цьому рейтингові позиції всередині кластера формуються переважно за рахунок диференціації комунікаційної стратегії (табл. П.4, дод. П). Також слід зазначити сильніший розрив в оцінці рівня інноваційної активності підприємств другого кластеру.

На третьому етапі запропонованої узагальненої схеми аналізу здійснювалося побудова моделі ідентифікації класу сільськогосподарських підприємств за рівнем інноваційної активності. Для цієї мети застосовувалися методи дискримінантного та logit-аналізу [28]. Результати покрокового дискримінантного аналізу з включенням наведені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Результати покрокового дискримінантного аналізу з включенням

N=62	Discriminant Function Analysis Summary Step 7, N of vars in model: 7; Grouping: CLUSTER (2 grps) Wilks' Lambda: ,08257 approx. F (7,54)=85,714 p<0,0000					
	Wilks'	Partial	F-remove	p-value	Toler.	1-Toler.
D5	0,197748	0,417548	75,32642	0,000000	0,770333	0,229668
K1	0,108160	0,763395	16,73662	0,000144	0,831021	0,168979
П5	0,106919	0,772262	15,92446	0,000200	0,421276	0,578724
D8	0,100932	0,818068	12,00919	0,001045	0,275240	0,724760
D7	0,087249	0,946364	3,06047	0,085900	0,601157	0,398843
П2	0,090313	0,914251	5,06472	0,028513	0,641266	0,358734
П3	0,086835	0,950875	2,78979	0,100654	0,588423	0,411577

Джерело: отримано автором (кольором виділені значущі для розпізнавання класу змінні)

Значення статистики Фішера, λ-статистики Уілкса дозволяють зробити висновок про статистичну значимість дискримінантних моделей. Класифікуючі функції наведені в додатку П. Оцінка якості розпізнавання на основі матриці класифікацій дана в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Group	Classification Matrix Rows: Observed classifications Columns: Predicted classifications		
	Percent	G_1:1	G_2:2
G_1:1	100,0000	17	0
G_2:2	97,7777	1	44
Total	98,3871	18	44

Джерело: отримано автором

Дані табл. 2.8 дозволяють зробити висновок, що з 17 об'єктів першого класу на основі наведеної в додатку П системи дискримінантних моделей 17 коректно віднесені до першого кластеру. Тобто відсоток коректної класифікації становить 100%. З 45 об'єктів другого кластера 44 вірно розпізнані на основі системи дискримінантних моделей (дод. П), а 1 об'єкт невірно віднесений до першого кластеру.

Для поліпшення якості класифікації в якості альтернативного методу побудови моделі використовувався logit-аналіз. Результати побудови logit-моделі наведені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Результати побудови logit-моделі

	Model: Logistic regression (logit) N of 0's: 45 1's: 17 Dep. var: CLUSTER Loss: Max likelihood Final loss: ,475802290 Chi?(6)=71,884 p=,00000						
N=62	Const.B0	D5	K1	П5	D7	П2	П3
Estimate	-4,43595	0,578272	2,61556	1,7215	0,438746	-1,42900	0,537794

Джерело: отримано автором

Значення χ^2–критерія дозволяє зробити висновок про статистичну значимість моделі. Про хорошу якість моделі свідчить також матриця класифікацій, наведена в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

	Classification of Cases		
Observed	Pred.	Pred.	Percent
2,000000	45	0	100,0000
1,000000	0	17	100,0000

Джерело: отримано автором

Як видно з табл. 2.10, відсоток коректної класифікації на основі розробленої logit-моделі становить 100%. Про адекватність моделі також говорять результати зіставлення емпіричних і теоретичних даних, аналіз гістограми розподілу залишкової величини.

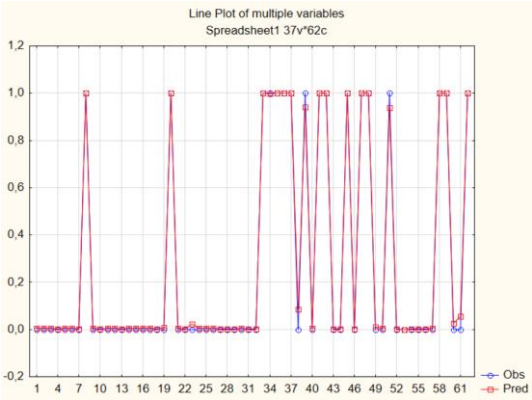

а) спостерігаючі і розрахункові значення результуючої ознаки

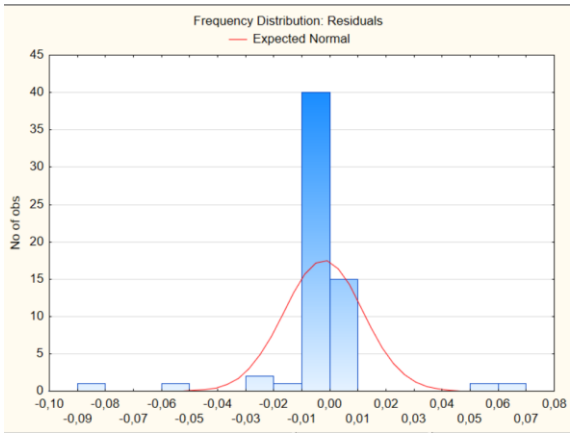

б) гістограма розподілу залишків

Рис. 2.9. Оцінка адекватності моделі. *Джерело: отримано автором*

Поведений вище порівняльний аналіз якості моделей дозволяє зробити вибір на користь logit-моделі, яка має вигляд:

$$y_i \; p_i = 1 \; = \frac{e^{-4.44+0.58\cdot D_{5i}+2.62\cdot K_{1i}+1.72\cdot П_{5i}+0.44\cdot D_{7i}-1.43\cdot П_{2i}+0.54\cdot П_{3i}}}{1+e^{-4.44+0.58\cdot D_{5i}+2.62\cdot K_{1i}+1.72\cdot П_{5i}+0.44\cdot D_{7i}-1.43\cdot П_{2i}+0.54\cdot П_{3i}}}$$

Таким чином, ймовірність підвищення рівня інноваційної активності сільськогосподарських підприємств багато в чому залежить від наявності стратегії інноваційного розвитку, горизонту стратегічного планування, потужності інноваційного сектора, підготовки кадрів і взаємодії з науково-дослідними центрами, ефективної комунікаційної стратегії. При цьому, схильність до інновацій в кластері інноваційно активних сільськогосподарських підприємств характерна, перш за все, для підприємств середнього бізнесу.

На завершальному етапі дослідження оцінювалася узгодженість результатів експертного аналізу факторів, що стримують інноваційний розвиток, і заходів державної підтримки інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств в виділених кластерах підприємств з високим і низьким рівнем інноваційної активності.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що експертні оцінки щодо факторів, що стримують інноваційну діяльність сільськогосподарських

підприємств, в групах підприємств з різним рівнем інноваційної активності розрізняються тільки по трьом змінним: D12, D14, D15 (додаток П). Результати експертного оцінювання наведені на рис. 2.10.

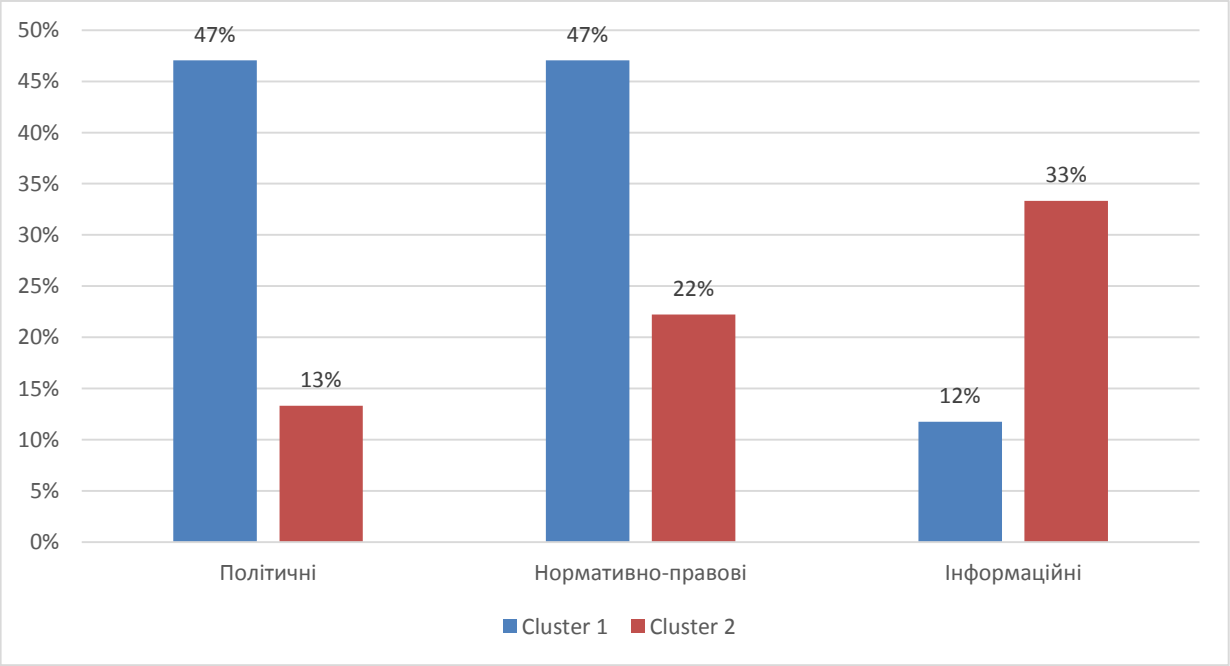

Рис. 2.10. Результати експертного оцінювання значущості факторів в кластерах підприємств з різним рівнем інноваційної активності. *Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування.*

Дані показують, що великі інноваційно активні підприємства, орієнтовані на експортну діяльність, більшу увагу приділяють політичним і нормативно-правовим факторам. 47% експертів підприємств першого кластеру виділили ці фактори, як домінантні в контексті чинників, що роблять негативний вплив на рівень інноваційної активності. На думку експертів підприємств другого кластеру, який представлений в основному фермерськими господарствами, домінантними є інформаційні чинники, що говорить про необхідність створення механізмів державної підтримки фермерських господарств, що дозволяє ефективно консолідувати інформаційні ресурси про інноваційну продукції, пільгове кредитування, надання сільськогосподарської техніки в лізинг та ін.

Що стосується факторів інших груп, то думки експертів підприємств кластерів з різним рівнем інноваційної активності є узгодженими (рис. 2.11).

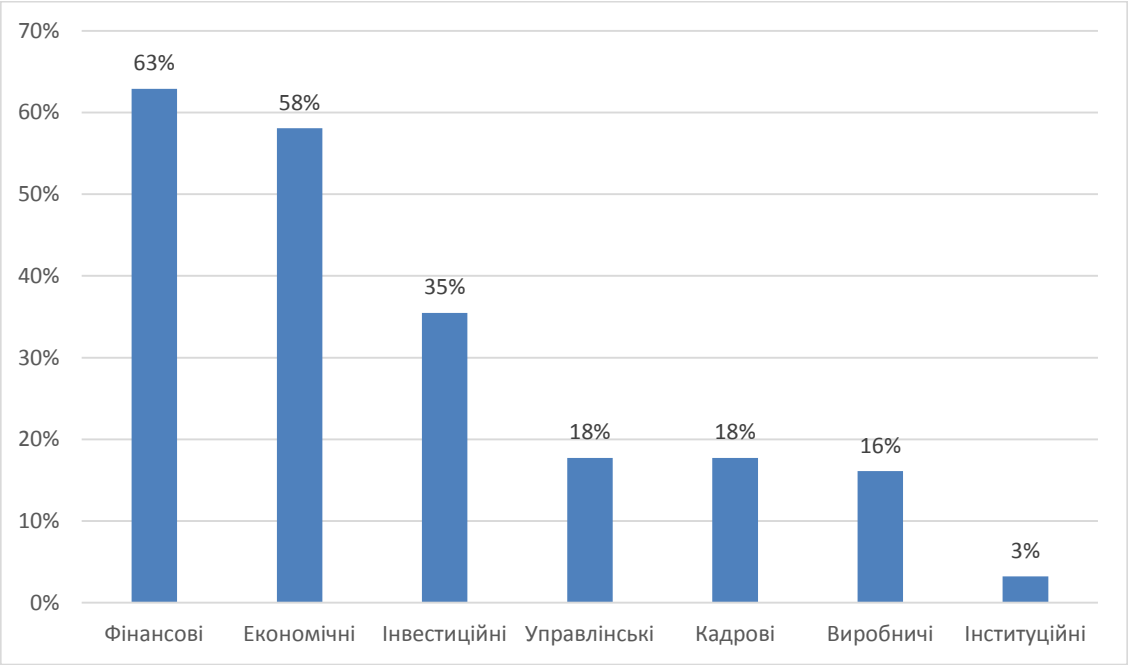

Рис. 2.11. Результати експертного оцінювання значущості факторів, що стримують інноваційну активність сільськогосподарських підприємств. *Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування*

Так, більше 50% експертів сільськогосподарських підприємств обох кластерів виділили в якості факторів, що стримують інноваційну діяльність, фінансові та економічні чинники. За заходам державної підтримки – податкове стимулювання виділено в якості пріоритетного інструменту підвищення інноваційної активності сільськогосподарських підприємств (рис. 2.12).

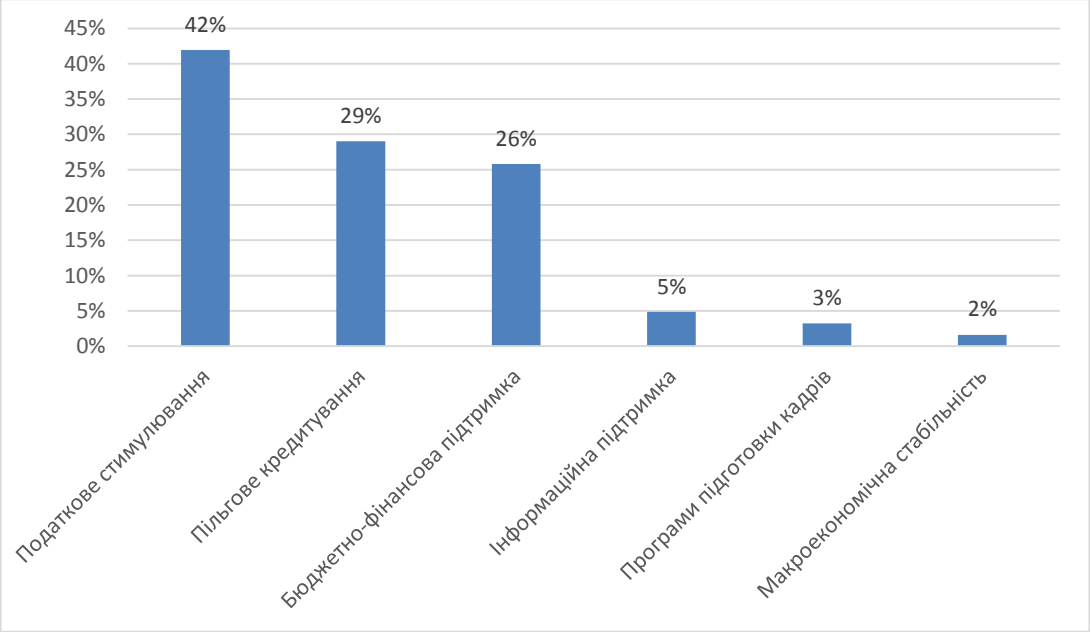

Рис. 2.12. Експертна оцінка пріоритетності заходів державної підтримки інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування*

Як видно з рис. 2.12, 42% респондентів назвали податкове стимулювання пріоритетним заходом державної підтримки інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Податкове стимулювання розглядається експертами галузі як пріоритетний інструмент державного регулювання рівня інноваційної активності підприємств аграрної галузі, який істотно впливає на забезпеченість інноваційного процесу фінансовими ресурсами і дозволяє знизити величину вилучення обігових коштів, зменшити фінансові витрати сільськогосподарських підприємств пов'язані з високою вартістю і низькою доступністю кредитних ресурсів в силу тривалого інвестиційного циклу в сільському господарстві та ін.

2.2. Аналіз впливу податкового навантаження на діяльність сільськогосподарських підприємств

З прийняттям незалежності України, урядом нашої держави було здійснено реформування сільського господарства із створенням господарських структур ринкового спрямування, побудованих на приватній власності на землю у поєднанні з індивідуальними, колективними і сімейними формами організації праці. І саме з того часу постійно виникало питання державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників у ціновій, податковій та соціальній політиці.

Сільське господарство, зважаючи на його специфічні особливості, а саме: трудомісткість, залежність від природно-кліматичних умов, рівень родючості ґрунтів, сезонність виробництва, рівень прибутковості, нерегулярність надходження грошових коштів та ін., потребує державної підтримки. Одним із засобів опосередкованої державної підтримки сільського господарства виступає пільгова система оподаткування.

Саме тому, для забезпечення економічного розвитку як сільського господарства, так і країни в цілому, необхідно створити ефективну податкову політику інноваційного характеру, яка б повною мірою відповідала вимогам нинішнього стану та забезпечувала розвиток економіки України, а також і належним чином регулювала б економічні відносини між державою, господарюючими суб’єктами та населенням.

Ефективна податкова політика повинна забезпечувати компроміс інтересів усіх учасників економічних відносин: уряду, агробізнесу, місцевих та сільських громад, населення тощо. Оподаткування є важливим елементом системи податкового регулювання та стимулювання розвитку аграрного сектору, вагомим важелем впливу на вирішення проблем, пов’язаних із суспільною значущістю сільського господарства – забезпечення продовольчої безпеки країни, стимулювання господарської активності, в т. ч. інноваційної

діяльності, розвитку сільських територій та підвищення рівня зайнятості сільського населення, а також збереження навколишнього середовища, стимулювання господарської активності в сільській місцевості [69, с. 47].

Керуючи податковим механізмом, запропонований у п. 1.3. (рис. 1.12), держава отримує можливість стимулювати економічний розвиток або стримувати його. Загалом податковий механізм визначає роль податків у суспільстві, яка постійно змінюється в залежності від зміни діяльності держави. Утім, якщо податкова політика направлена на розвиток та стимулювання інноваційної діяльності, включаючи впровадження досягнень науки і техніки у сферу практичного використання сільськогосподарських підприємств, потрібно запровадити дієвий податковий механізм. Звідси, потрібно застосовувати виважені та обґрунтовані податкові інструменти державного регулювання аграрного сектора, які б сприяли інноваційній активності і подальшому розвитку аграрного бізнесу. При цьому, ефективне здійснення виробничо-господарської та інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств можливе лише за умови стабільності та прогнозованості податкового законодавства, що забезпечує можливість оптимального податкового навантаження.

Як наголошує науковець Магопець О. А., «податковий механізм має бути спрямований на удосконалення податкової системи, забезпечення виконання податкового законодавства та запобігати його порушенню, забезпечувати можливості реалізації платниками податків їх прав і обов’язків, сприяти стабілізації й подальшому розвитку національної економіки, гармонізації інтересів держави і платників податків» [92, с. 121].

При цьому, варто відзначити, що ще донедавна податкова політика України була направлена на стимулювання розвитку сільського господарств шляхом застосування спеціального режиму оподаткування доходів від сільськогосподарської діяльності, спеціального режиму справляння ПДВ у сфері сільського господарства та ін.

Проте починаючи з 2015 року значно зросло податкове навантаження на сільськогосподарського товаровиробника: трансформація фіксованого

сільськогосподарського податку (ФСП) в єдиний податок IV групи спричинило те, що ставки податку були збільшені в 3 рази, нормативну оцінку земельних ділянок потрібно індексувати. Також з 2018 року було повністю скасовано спеціальний режим ПДВ, який був вагомим податковим стимулом для розвитку сільського господарства. Тому, говорячи в цілому, аграрний сектор втратив значну підтримку для розвитку сільськогосподарського товаровиробництва з боку держави.

На сьогодні для сільськогосподарських підприємств існує на вибір три системи оподаткування (рис 2.13): загальна система оподаткування (платник податку на прибуток); єдиний податок третьої групи (зі сплатою або без сплати ПДВ); єдиний податок четвертої групи.

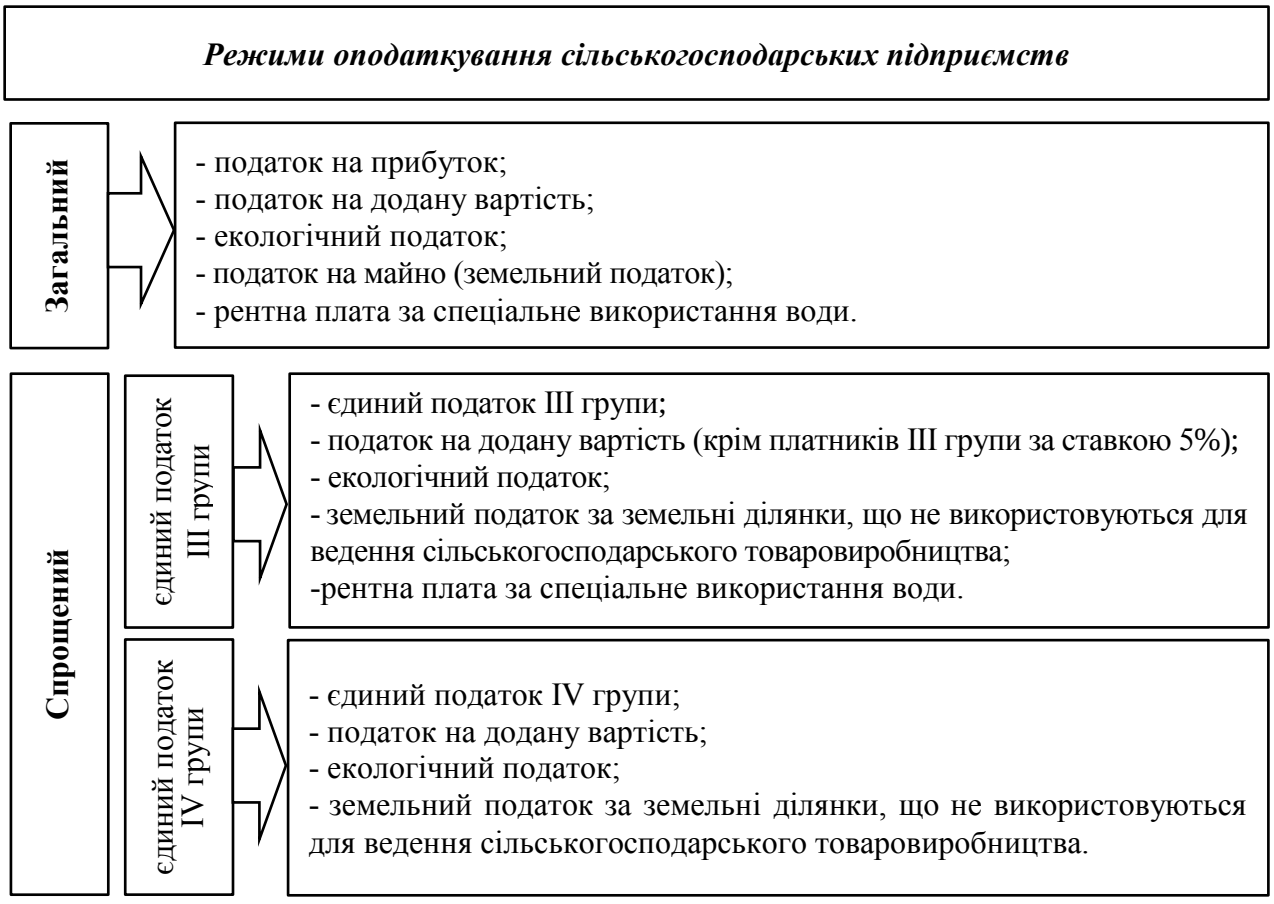

Рис. 2.13. Режими оподаткування сільськогосподарських підприємств. *Джерело: авторська розробка узагальнена на основі [122; 160]*

Суб'єкти господарювання аграрного сектору можуть перебувати на кожному з цих трьох режимів оподаткування, але за умови якщо відповідають вимогам, встановленим ПКУ. Порівняльна характеристика режимів оподаткування сільськогосподарських підприємств, особливості та певні обмеження кожного з них, представлено на рис. 2.14.

Загальна система оподаткування передбачає сплату всіх передбачених законодавством зборів і платежів, платниками яких зобов'язано бути сільськогосподарське підприємство. Величина податку залежить від розміру фінансового результату і податкових різниць. Що вищий прибуток (фінансовий результат), то більшу суму податку доведеться сплатити. Таким чином, для сільськогосподарського підприємства перевага перебування на загальній системі оподаткування полягає в тому, що податок сплачується з реального фінансового результату. Отже, якщо сільськогосподарське підприємство в якомусь році своєї діяльності матиме не кращі фінансові результати, потрібно буде менше сплачувати податку. Якщо ж підприємство успішне в фінансовому плані, то й податок доведеться сплачувати більший.

Відповідно до норм ПКУ [122], «спеціальний податковий режим – це система заходів, що визначає особливий порядок оподаткування окремих категорій господарських суб'єктів. Спеціальний податковий режим може передбачати особливий порядок визначення елементів податку та збору, звільнення від сплати окремих податків та зборів».

Спеціальний режим оподаткування може обрати сільськогосподарське підприємство (резидент), яке проводить підприємницьку діяльність у сфері сільського, лісового господарства або рибальства.

У систему податкового стимулювання аграрного сектору входив запроваджений з 1999 р. по 2015 р. ФСП (відтепер єдиний податок IV групи), спеціальний режим в оподаткуванні діяльності сільськогосподарських підприємств, що діяв до 2017 р., та компенсація заходів аграріям, що працюють на спрощеній системі оподаткування.

Загальна система оподаткування	Спрощена система оподаткування	
Податок на прибуток	Єдиний податок III групи	Єдиний податок IV групи
Платник податку (хто може бути платником)		
Усі сільськогосподарські товаровиробники, без обмежень	Сільськогосподарські товаровиробники, обсяг доходу яких протягом попереднього календарного року не перевищує 5 млн грн	Сільськогосподарські товаровиробники, частка сільськогосподарського товаровиробництва яких за минулий рік не менше 75%
Об'єкт оподаткування		
Прибуток (фінансовий результат), визначений в бухгалтерському обліку, скоригований на податкові різниці	Дохід, отриманий протягом звітного періоду, визначений п. 292.3 ПКУ.	Проіндексована нормативна грошова оцінка відповідних земельних ділянок
База оподаткування		
Грошове вираження об'єкта оподаткування (п. 135.1 ст. 135 ПКУ)	Дохід, отриманий протягом звітного періоду за загальним правилом за датою надходження коштів. Дохід не зменшується на витрати	Площа сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду, які перебувають у власності чи користуванні
Ставка податку		
18%	3% у разі сплати ПДВ; 5% у разі включення ПДВ до складу єдиного податку	Визначені в п. 293.9 ст. 293 ПКУ
Звітний податковий період		
Календарний рік / календарний квартал	Календарний квартал	Календарний рік
Періодичність сплати податку		
Один раз у рік (якщо виконується базовий критерій) / один раз у квартал	Один раз у квартал	Один раз у квартал
Пільги зі сплати інших податків		
Немає	Звільняються від сплати: податку на прибуток; ПДВ (платників єдиного податку за ставкою 5%); земельного податку	Звільняються від сплати: податку на прибуток; земельного податку; рентної плати за використання води

Рис. 2.14. Порівняльна характеристика систем оподаткування сільськогосподарських підприємств та базових елементів кожного з ним.

Джерело: сформовано на основі норм ПКУ [122]

Основною метою впровадження ФСП було зниження податкового тиску на платника та відображення реальних показників діяльності сільськогосподарських підприємств, оскільки сплата даного податку не залежить від фінансових результатів.

Застосування у якості основного податку ФСП мало позитивні наслідки для розвитку галузі: зменшення податкового тиску привело до поступового виведення галузі з «тіні», отримання податків у бюджет. Галузь, яка ще з часів незалежності України була збитковою – нині є однією з найбільш ефективних галузей національної економіки.

Запровадження спеціальних податкових режимів в аграрному секторі відіграло позитивну роль у розвитку вітчизняного виробництва. Оскільки відновилася позитивна динаміка обсягів виробництва. Серед основних переваг застосування спеціальних режимів оподаткування для сільського господарства слід виділити не лише низький, оптимальний рівень податкового навантаження сільськогосподарських товаровиробників, а й простоту адміністрування податків, мінімізацію суб'єктивних факторів при організації податкового процесу.

Крім того, науковцями встановлено, що впровадження податку сприяє [37; 22; 92; 105]: «підвищенню рівня сплати обов'язкових платежів; спрощенню механізму їх нарахування; оперативності ведення податкового обліку, підвищенню його прозорості і достовірності; стабілізації бази оподаткування; зростанню податкової дисципліни серед платників податків; стимулюванню раціонального використання землі; нарощуванню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції; підвищенню заробітної плати найманих працівників і її регулярній виплаті».

Спрощена система оподаткування має також негативні сторони. Погоджуючись з думкою українського вченого О. М. Могильного [105, с. 125-126], що «спеціальний режим оподаткування не враховує виробничі витрати і рівень прибутковості сільськогосподарських товаровиробників; обчислення ставок податку здійснюється на недосконалій базі грошової оцінки угідь через нерозвиненість ринку землі; він ставить у нерівні умови платників податків, які

мають у валовому виробництві різне співвідношення рослинницької та тваринницької продукції; не всі включені до його складу податки залежать від розміру сільськогосподарських угідь, чим порушується принцип справедливості».

Для малих сільськогосподарських підприємств раціональною системою оподаткування може стати єдиний податок III групи, оскільки дозволяє відмовитись від сплати ПДВ. Сума податку, що підлягає сплаті до бюджету, не залежить від результатів діяльності сільськогосподарського підприємства, тобто незалежно від того, ефективно спрацювало підприємство чи ні (отримано прибуток чи збиток), йому однаково доведеться сплатити єдиний податок. До уваги береться вся сума отриманого доходу, без зменшення його на суму понесених витрат. При цьому дохід у переважній більшості випадків розраховується від отриманих (коштами), а не нарахованих (на дату відвантаження товарів, дату надання послуг) в бухгалтерському обліку доходів.

Проте, найбільш розповсюдженою системою оподаткування для сільськогосподарських підприємств залишається спрощена система зі сплатою єдиного податку IV групи.

Відповідно до ПКУ [122], платниками єдиного податку IV групи можуть бути «сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, передбачених законами України, селянські та інші господарства, які займаються виробництвом (вирощуванням), переробкою та збутом сільськогосподарської продукції, а також рибницькі, рибальські та риболовецькі господарства, які займаються розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах), у яких сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 75 відсотків загальної суми доходу».

Відповідно до норм ПКУ [122], для перебування на єдиному податку IV групи потрібно, щоб виконувалися наступні вимоги: «наявність земельних ділянок відповідного призначення; частка продукції сільськогосподарського

виробництва за попередній податковий (звітний) рік не повинна бути меншою 75 відсотків».

Нарахована сума податку розбивається по кварталах наступним чином: I квартал – 10 відсотків; II квартал – 10 відсотків; III квартал – 50 відсотків; IV квартал – 30 відсотків. Квартальні суми податку сплачуються протягом 30 календарних днів після закінчення відповідного кварталу на відповідний рахунок місцевого бюджету за місцем розташування земельної ділянки.

Таким чином, застосування спеціального режиму оподаткування для сільськогосподарських товаровиробників у разі отримання ними у кінцевому результаті прибутку є більш вигідним ніж сплата податків за загальною системою, однак у разі отримання збитків – податкове стимулювання розвитку сільського господарства не діє.

Важливою складовою непрямої бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників ще до 2016 р. залишався пільговий режим оподаткування ПДВ. Зокрема, завдяки відшкодуванню ПДВ спостерігалося значне нарощування доходів, а відповідно і прибутку та рентабельності підприємств, відбувалося зменшення потреби у кредитних ресурсах та зменшення потреби у державній підтримці. Щодо галузі тваринництва, то відшкодування ПДВ було чи не єдиним способом збереження галузі, з одного боку завдяки відшкодуванню, а з іншого боку за рахунок здешевлення вартості кормів.

Сутність пільгового режиму в оподаткуванні ПДВ полягала в тому, що позитивна різниця між сумою податкових зобов’язань звітного (податкового) періоду та сумою податкового кредиту звітного (податкового) періоду не перераховувалась до державного бюджету, а залишалася у розпорядженні сільськогосподарських підприємств та акумулювалася на окремих рахунках, спрямовувалась на розвиток виробництва, оновлення матеріально-технічної бази, а за рахунок цих коштів можна було сплатити: заробітну плату працівникам, безпосередньо зайнятим виробництвом продукції рослинництва та тваринництва; орендну плату за орендовані сільськогосподарські угіддя; орендну плату за

орендовану техніку для обробітку землі та збору врожаю; суму ФСП; відсотки за кредитами на придбання сільськогосподарської техніки; вартість послуг, які супроводжують ведення сільськогосподарської діяльності [69, с. 48].

Проте 01.01.2017 р. спеціальний режим з ПДВ для сільськогосподарських товаровиробників України відмінено, підприємства-платники ПДВ вимушені були перейти на загальну систему нарахування та сплачувати даний податок до державного бюджет у повній мірі. При цьому, скасовуючи пільговий режим ПДВ, держава вирішила компенсувати в певній частині потенційні втрати сільськогосподарських товаровиробників, запровадивши спеціальні дотації на розвиток сільського господарства. Загальний обсяг фінансування АПК за рахунок коштів Загального та Спеціального бюджетів за останні роки досліджено та проаналізовано у першому розділі (п. 1.1.) та додатку В.

В останні роки господарюючі суб'єкти аграрного сектору України зазнають все більшого податкового навантаження через поступове скасування податкових пільг. Як зазначає Р. В. Сидоренко, «виникнення додаткових витрат, пов'язаних із зростанням розмірів податкових зобов'язань, вже призвело до зменшення рентабельності сільськогосподарської діяльності та часткового зростання цін на продукцію. Також з'являється серйозна перспектива «тінізації» частини аграрного сектору задля уникнення (зменшення) оподаткування своєї діяльності ПДВ» [160].

Оптимальний рівень податкового навантаження сільськогосподарських товаровиробників є важливим чинником для ділової активності, розвитку виробництва, зміцнення власних конкурентних переваг, а також може стати вагомим стимулом щодо здійснення інноваційної діяльності сільськогосподарськими підприємствами.

Ефективним інструментом аналізу впливу податкової системи на виробничо-господарську та інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств є когнітивне моделювання. Останнє являє собою методологію аналізу і прийняття управлінських рішень для погано формалізованих ситуацій, які характеризуються впливом великого числа різноспрямованих факторів різної природи, змішаною (кількісно-якісною) системою індикаторів, складною

структурою причинно-наслідкових зв'язків та ін. [47]. Переваги когнітивного моделювання при розробці систем підтримки прийняття рішень призвели до його широкого використання в різних функціональних сферах та видах діяльності. Однак розробки, пов'язані з когнітивним моделюванням рівня інноваційної активності сільськогосподарських підприємств, не знайшли належного відображення в науковій літературі.

Базовим елементом когнітивного моделювання є когнітивна карта, що представляє собою орієнтований зважений граф, вершини якого представлені факторами, а дуги – причинно-наслідковими зв'язками [113]. Когнітивна карта лежить в основі когнітивної моделі, яка відображає характер впливу базових внутрішніх і зовнішніх факторів на цільові фактори, а також динаміку зміни їх впливу в часі. Узагальнена схема когнітивного моделювання податкової системи на виробничо-господарську та інноваційну діяльність сільгосппідприємств включає наступні основні етапи: 1) обґрунтування системи факторів, які враховуються в когнітивній моделі; 2) побудова зваженого орієнтованого графа – когнітивної моделі; 3) розробка базового, гіпотетичного сценаріїв.

Зміст першого етапу полягає у формуванні таких груп факторів, як цільові фактори, базові зовнішні і внутрішні чинники, які враховуються в когнітивної моделі.

У роботі в якості цільових факторів пропонується розглядати описані в п. 1.2 і представлені на рис. 1.9 індикатори досяжності цілей і завдань ОЕМ активізації інноваційної діяльності АПК. До таких факторів, зокрема, відносяться: рентабельність виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств; рівень інноваційної активності; якість продукції; експортний потенціал сільськогосподарських підприємств.

Група базових внутрішніх факторів, що роблять найбільш сильний вплив на рівень інноваційної сприйнятливості виділена за допомогою методів експертного аналізу. Більш докладно процедура експертного аналізу описана в п. 2.1. Найбільш значущими, з точки зору експертів, факторами є: фінансові ресурси, адаптивність

керівництва до інноваційних змін, інформаційне забезпечення, досвід і кваліфікація персоналу, соціально-психологічна готовність до інноваційних змін. У свою чергу, як було зазначено в розділі 1, на наведені вище фактори впливають такі базові екзогенні фактори, як обсяги державної підтримки сільськогосподарських підприємств, рівень податкового навантаження (податкова система), фінансування науково-дослідних робіт за рахунок бюджетних коштів різного рівня, ступінь доступності кредитних ресурсів, рівень розвитку інфраструктури інноваційної системи та ін. Умовні позначення чинників, які враховуються в когнітивної моделі, наведені в табл. 2.11.

На другому етапі здійснюється побудова зваженого орієнтованого графа – когнітивної моделі. Орієнтований граф наведено на рис. 2.15.

Таблиця 2.11

Умовні позначення чинників, які враховуються в когнітивній моделі

Група факторів	Назва фактора	Умовне позначення
Цільові фактори	Рівень інноваційної активності	x_1
	Якість продукції	x_2
	Експортний потенціал	x_3
	Рентабельність виробничо-господарської діяльності	x_4
Базові внутрішні чинники	Фінансові ресурси	x_5
	Адаптивність керівництва до інноваційних змін	x_6
	Інформаційне забезпечення	x_7
	Досвід і кваліфікація персоналу	x_8
	Соціально-психологічна готовність до інноваційних змін	x_9
Базові зовнішні чинники	Обсяги державної підтримки сільськогосподарських підприємств	x_{10}
	Рівень податкового навантаження (податкова система)	x_{11}
	Фінансування науково-дослідних робіт за рахунок бюджетних коштів різного рівня ієрархії	x_{12}
	Ступінь доступності кредитних ресурсів	x_{13}
	Рівень розвитку інфраструктури інноваційної системи	x_{14}
	Попит на інноваційну продукцію на внутрішньому ринку	x_{15}
	зовнішньоекономічна кон'юнктура	x_{16}

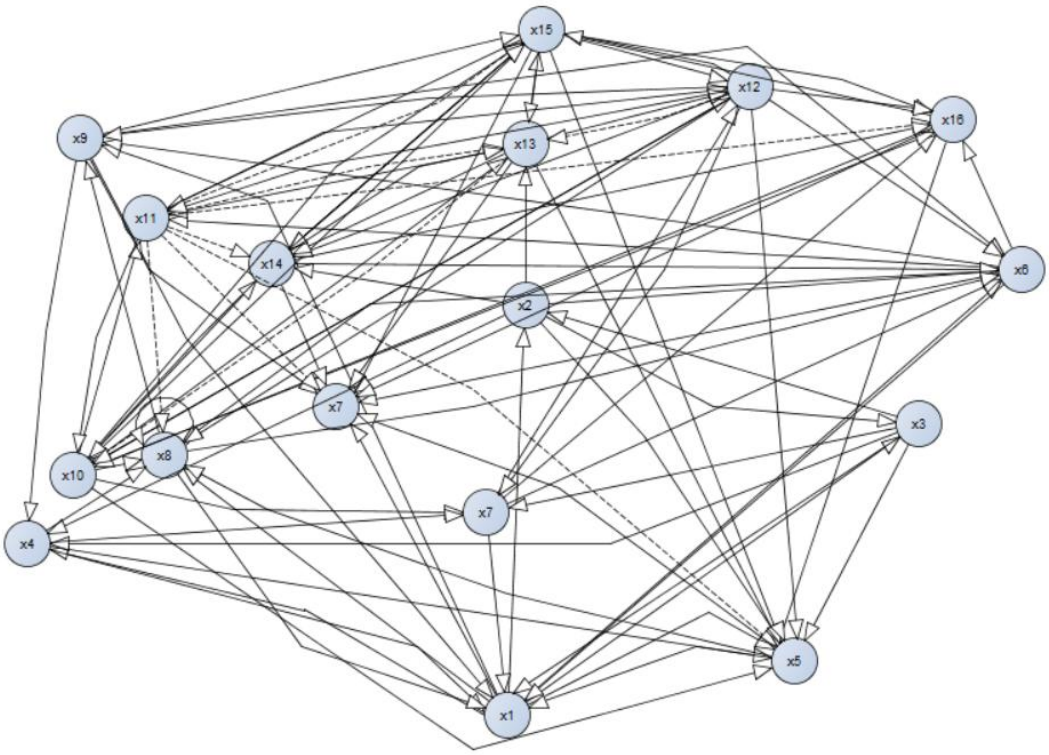

Рис. 2.15. Орієнтований граф когнітивної моделі

Вершинами орієнтованого графа є цільові, базові внутрішні і зовнішні чинники, представлені в табл. 2.11. Причинно-наслідкові зв'язки позначені стрілками. Контури позитивного зв'язку позначені суцільними лініями, негативною – пунктирними. Для оцінки значень і сили взаємовпливу факторів когнітивної моделі використовується запропонована в [57] лінгвістична шкала, наведена в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Лінгвістична шкала для оцінки рівня і сили впливу факторів когнітивної моделі

Значення	Інтерпретація
0,1	дуже слабке
0,3	Слабке
0,5	Помірне
0,7	Сильне
0,9	дуже сильне

У таблиці 2.13 дана матриця суміжності вершин орієнтованого графа когнітивної моделі.

Таблиця 2.13

Матриця суміжності вершин орієнтованого графа когнітивної моделі

	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{14}	x_{15}	x_{16}
x_1	0	0	0,5	0,5	0,9	0,7	0,5	0,5	0,5	0	0	0	0	0	0	0
x_2	0,5	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
x_3	0,7	0,9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
x_4	0,7	0,5	0,7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
x_5	0,7	0,5	0,7	0,9	0	0	0	0	0	0,9	-0,7	0,9	0,9	0	0,9	0,9
x_6	0,5	0	0	0	0	0	0,3	0,1	0,5	0	0	0,1	0	0,5	0	0
x_7	0,5	0	0	0,5	0,7	0,5	0	0,1	0,1	0,3	-0,9	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5
x_8	0,5	0	0	0,7	0,7	0,5	0	0,7	0	0,3	-0,9	0,1	0	0	0	0
x_9	0,5	0	0	0	0	0,7	0	0,5	0	0	0	0,1	0	0	0	0
x_{10}	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,3	0,5	-0,5	0,7	0,9	0,9
x_{11}	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,3	0	0,1	0,5	0	0,7	0,7
x_{12}	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0,1	0	-0,1	0	0,7	0,7
x_{13}	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,3	-0,5	0,1	0	0,1	0,5	0,5
x_{14}	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	-0,7	0,5	0,3	0	0,5	0,5
x_{15}	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,7	-0,5	0,5	0	0,5	0	0,5
x_{16}	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,3	-0,5	0,5	0	0,7	0,5	0

Змістом третього етапу є розробка базового (заснованого на пошуковому прогнозі) і гіпотетичного (заснованого на нормативному прогнозі) сценарію. Розробка сценарію здійснювалася на даних одного з розглянутих раніше підприємств – СФГ «Кайрос». Вибір даного підприємства обумовлений його низькими позиціями в рейтингу інноваційної сприйнятливості. Вектор початкового стану було поставлено таким чином:

$$X_{t=0(\text{базовый})} = (0{,}3; 0{,}5; 0{,}3; 0{,}1; 0{,}5; 0{,}3; 0{,}3; 0{,}3; 0{,}3; 0{,}1; 0{,}9; 0{,}1; 0{,}1; 0{,}1; 0{,}1; 0{,}1)$$

Динаміка цільових індикаторів для періоду попередження, рівного 10 (вибір періоду обумовлений тривалістю інвестиційного циклу в діяльності сільськогосподарських підприємств) приведена на рис. 2.16.

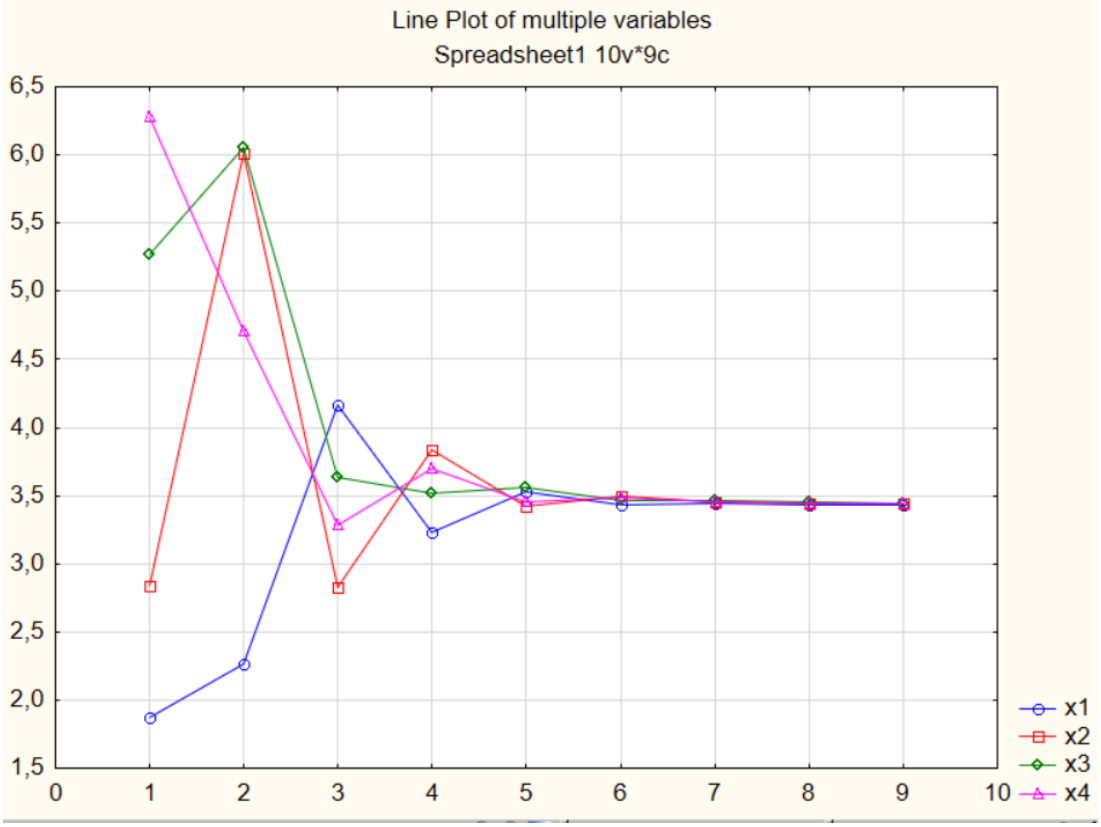

Рис. 2.16. Темпи приросту цільових індикаторів в базовому сценарії

Як видно з рис. 2.16, при поточному високому рівні податкового навантаження $x_{11\ \ t=0} = 0{,}9$, який призводить до зниження обсягу фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, вилученню оборотних коштів, джерел фінансування капітальних інвестицій в розвиток інформаційно-технологічних ресурсів, модернізацію матеріально-технічної бази, розвиток персоналу, зниження рівня операційної рентабельності в силу високої вартості кредитних ресурсів, динаміка цільових індикаторів – рівня інноваційної активності, якості продукції, експортного потенціалу, рентабельності діяльності – є нестійкою.

В якості альтернативного (гіпотетичного) сценарію розглядався сценарій зниження рівня податкового навантаження до оцінки «помірна» (табл. 2.12). Тобто вектор початкового стану при розробці гіпотетичного сценарію було поставлено таким чином:

Вектор початкового стану було поставлено таким чином:

$$X_{t=0(\text{гипотетический})} = (0{,}3; 0{,}5; 0{,}3; 0{,}1; 0{,}5; 0{,}3; 0{,}3; 0{,}3; 0{,}3; 0{,}1; 0{,}5; 0{,}1; 0{,}1; 0{,}1; 0{,}1; 0{,}1)$$

Слід зазначити, що в роботі не розглядалися сценарії збільшення обсягів державної підтримки та фінансування сільськогосподарських підприємств, оскільки ці сценарії малоймовірні в умовах кризового розвитку економіки. Темпи приросту цільових індикаторів для розробленого гіпотетичного сценарію наведені на рис. 2.17.

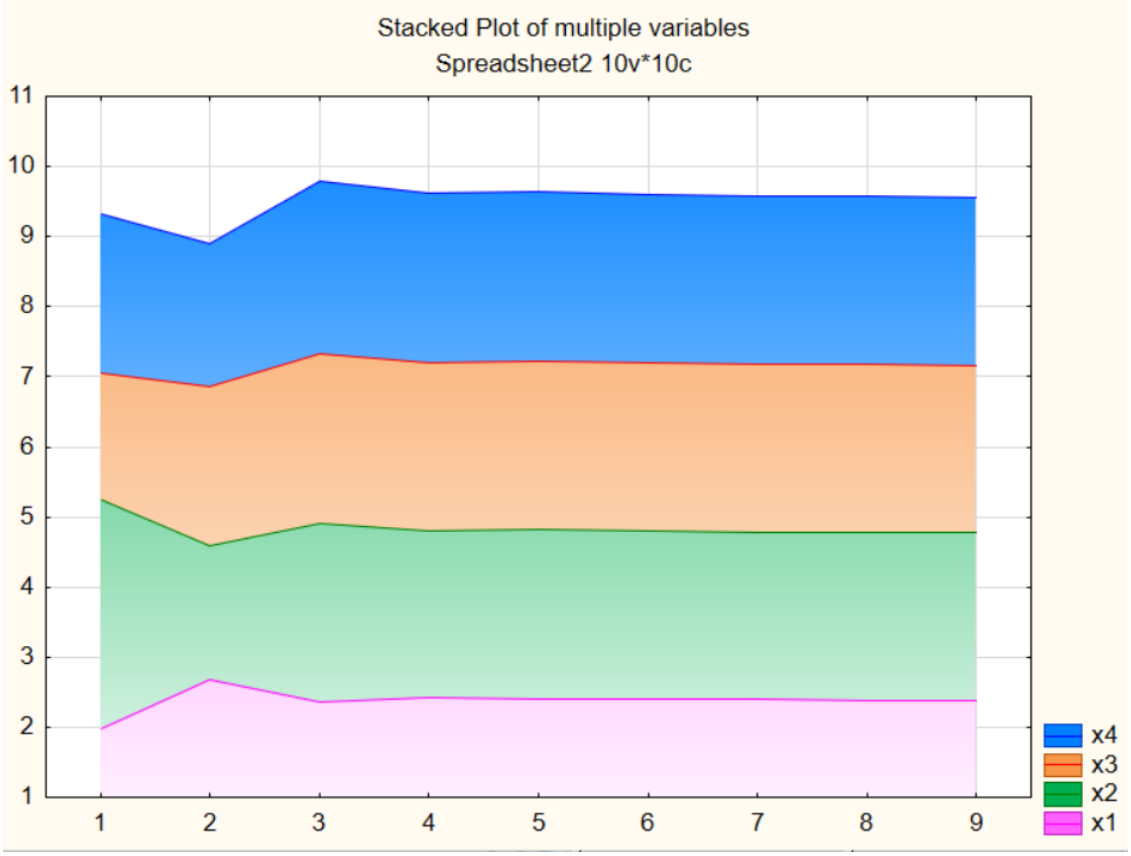

Рис. 2.17. Темпи приросту цільових індикаторів в гіпотетичному сценарії

Як видно з рис. 2.17, зниження рівня податкового навантаження призводить до зростання рівня інноваційної активності (змінна x_1) з лагом, рівним 1, далі з лагом 2 спостерігається зростання змінної якості продукції (x_2),

експортного потенціалу (x_3), рентабельності діяльності (x_4). У наступні періоди темпи приросту цільових індикаторів стабілізуються.

Таким чином, динаміка індикаторів виробничо-господарської та інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є високочутливою до одиничного імпульсу «зниження сукупного податкового навантаження». Це дозволяє зробити висновок про пріоритетність застосування фіскальних інструментів стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Варто зазначити, що податкове стимулювання інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки повинно бути направлено на всіх суб'єктів інноваційного процесу, тому передбачає два напрями:

1 напрям – стимулювати (прямо та опосередковано) інноваційні підприємства аграрного сектору (бізнес інкубатори, аграрні кластери) створювати інноваційний продукт;

2 напрям – податкове стимулювання сільськогосподарських підприємств, які впроваджують інноваційні процеси в господарську діяльність.

Сучасна система оподаткування сільськогосподарських підприємств ставить під сумнів застосування існуючого податкового інструментарію, оскільки майже всі вони стосуються лише податку на прибуток, розробка та впровадження в дію механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є надскладним завданням для сучасних реалій економіки країни. Паралельно другим завданням, необхідно розробити та впровадити механізм контролю за цільовим використанням податкових пільг.

Непрямі податкові пільги, які можуть також стимулювати інноваційну діяльність можливо здійснювати в розрізі елементів інших видів податків, наприклад ПДВ та ЄСВ, за умови цільового використання вивільнених коштів.

На сьогодні постає безліч невирішених завдань, проте найголовніше серед них – вибір податкового режиму, податків та їх елементів, які будуть покладені в основу запровадження ОЕМ податкового стимулювання

інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. При їх виборі держава також повинна керуватися принципами податкового законодавства України, а саме: фіскальної достатності, соціальної справедливості, економічності оподаткування та ін.

2.3. Концептуальна модель обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств

Запорукою успішного й ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства, направленого на здійснення інноваційної діяльності є раціональна система управління, яка потребує належного інформаційного забезпечення. В інформаційній системі управління інноваційною діяльністю вагоме місце займає саме ОАЗ, метою якого є надання внутрішнім та зовнішнім користувачам повної, своєчасної та достовірної інформації для детального вивчення фактів фінансово-господарської та інноваційної діяльності підприємства та комплексної оцінки його подальшого розвитку.

ОАЗ управління діяльністю сільськогосподарського підприємства, як базовий інструмент інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень, являє собою сукупність методів і засобів, за допомогою яких здійснюється формування інформації для цілей управління й відображає галузеві особливості, специфіку діяльності, обсяг і рівень диверсифікованості виробничо-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства [18].

Ефективно організоване ОАЗ сприяє підвищенню результативності інноваційної діяльності. Проте традиційний фінансовий облік і звітність не відповідають запитам процесу управління, так як формують виключно фінансову інформацію, що не відображає специфіку здійснення інноваційної діяльності. Звідси виникає необхідність забезпечення управлінської системи достовірними та релевантними даними про інноваційну діяльність, які повинні

КОПЕВА О. В.

формуватися в системі, як фінансового, так і управлінського обліку та податкового обліку.

В. В. Вольська доводить, що «ОАЗ дозволяє ефективно реалізувати основні функції управління – бухгалтерський облік і звітність, контроль і регулювання, аналіз і планування, що представляють собою процес безперервних, взаємопов'язаних дій, що утворюють замкнутий цикл управління» [13, с. 86].

Концептуальна модель ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарського підприємства являє собою абстрактну модель, яка передбачає процес формалізації структури, базових елементів концепції, їх властивостей та причинно-наслідкових зв'язків, властивих системі та суттєвих для досягнення поставленої мети.

Побудова концептуальної моделі ОАЗ управління інноваційною діяльністю повинна бути сформована на основі дотримання певних принципів: науковості, системності, комплексності, цілісності, адаптивності до зовнішнього середовища.

Досліджуючи управління інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства, як цілісної системи, її важливими складовими, які враховують законодавчо встановлений порядок ведення бухгалтерського обліку, здійснення на основі облікової інформації економічний аналіз із застосування певних методів та прийомів. Властивістю всієї системи ОАЗ управління інноваційної діяльності в цілому є принцип емерджентності. Тобто, наявності особливих властивостей, не притаманних підсистемам або сумі елементів, не пов'язаних системоутворюючими зв'язками.

Науковець В. В. Вольська вважає, що «принцип емерджентності виражається не тільки в тому, що система набуває нових властивостей, але і в можливості виокремлення окремого елемента для дослідження та наявності особливих закономірностей функціонування» [13, с. 87].

Отже, різноспрямованість та емерджентність інформаційних потоків, що виникають в ході реалізації інноваційних проєктів, множинність рішень щодо

КОПЄВА О. В.

управління ними визначає потребу у складних обліково-аналітичних процедурах, які повинні забезпечувати своєчасне формування необхідного обсягу інформації. Відтак, на думку автора, концептуальна модель ОАЗ системи управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств повинна бути розроблена на двох рівнях:

1 рівень – теоретичний, що передбачає формування теоретико-методичних основ для формування організації відповідного процесу;

2 рівень – практичні рекомендації щодо застосування теоретико-методичних положень.

Теоретичну основу концептуальної моделі ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарського підприємства повинні складати, в першу чергу, базові елементи (рис. 2.18), а саме:

1) постановка мети ОАЗ системи управління інноваційною діяльністю сільськогосподарського підприємства;

2) визначення об’єктів і суб’єктів в рамках формування концепції ОАЗ системи управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств;

3) узагальнення основних принципів до розкриття та узагальнення облікової та аналітичної інформації;

4) формулювання завдань, вирішення яких буде сприяти досягненню поставленої мети;

5) визначення складових підсистем ОАЗ управління інноваційною діяльністю підприємства;

6) дослідження механізму взаємодії складових системи ОАЗ управління інноваційною діяльністю підприємства;

7) визначення факторів, що впливають на якість інформаційного забезпечення процесу управління інноваційною діяльністю.

КОПТЕВА О.В.

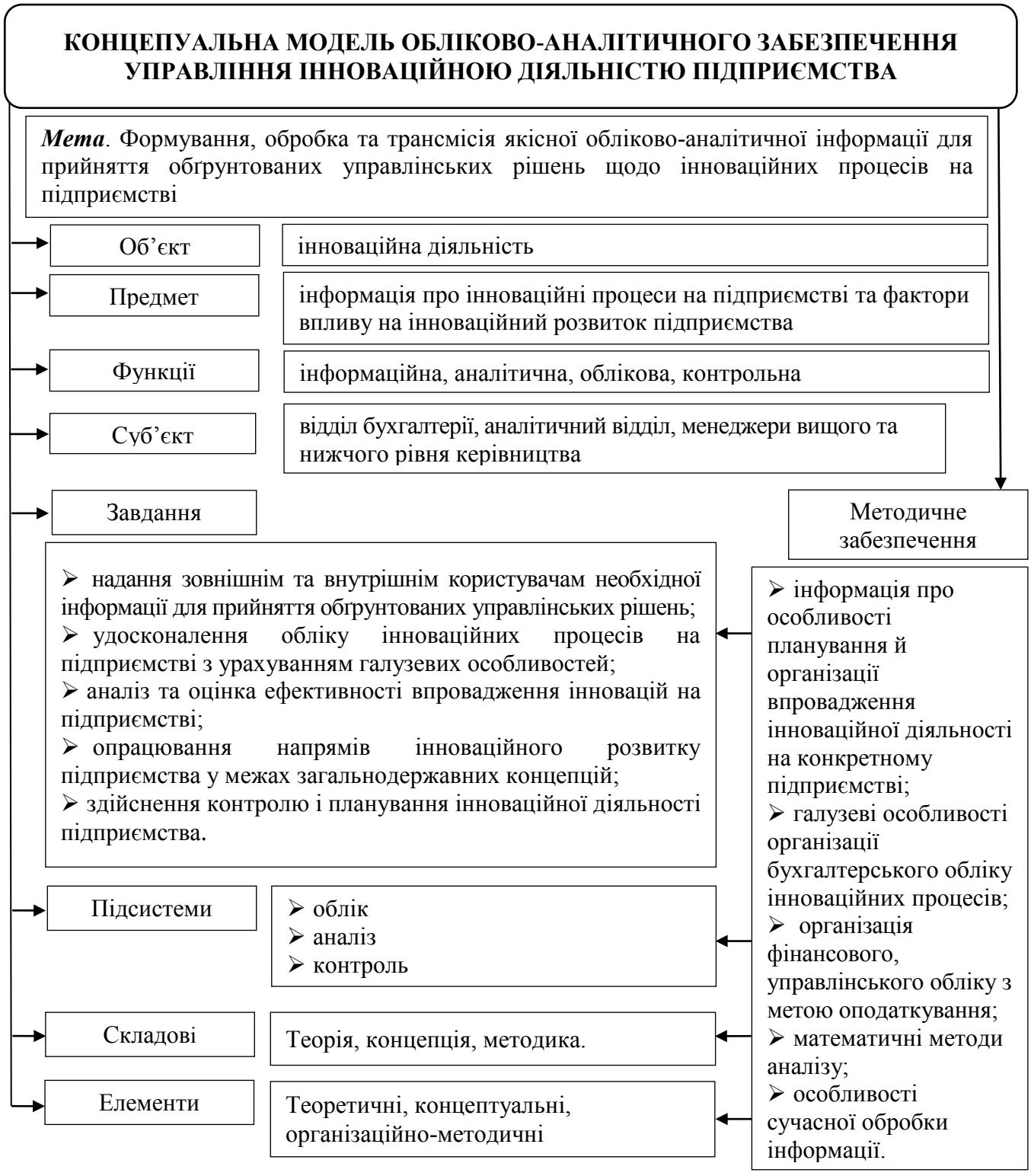

Рис. 2.18. Базові елементи концептуальної моделі ОАЗ управління інноваційною діяльністю підприємства. *Джерело: узагальнено на основі літературних джерел [14; 89; 100]*

Формування належного ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарського підприємства відбувається в тісній взаємодії функції проаналізованих функцій (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Елементи системи обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності підприємства.

Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [70, с. 415]

Бухгалтерських облік включає в себе фінансовий, податковий та управлінський облік. В цій підсистемі міститься інформація про інноваційні витрати, доходи та результати впровадження інноваційної діяльності; реєстрація господарських операцій; відображення на облікових регістрах та формах звітності підприємства. Обліковий процес передбачає збір необхідної інформації в контексті зазначеної діяльності для ведення різних видів обліку, що здійснюється на підприємстві, а також опрацювання інформації на базі поєднання фінансових та нефінансових показників у звітності підприємства.

Економічний аналіз направлений на оцінку впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на рівень інноваційних витрат, оцінку ефективності інноваційних проєктів та пошук можливих резервів підвищення ефективності інноваційної діяльності за рахунок оптимізації інноваційних витрат.

Контролююча підсистема повинна забезпечувати інформацією про ступінь виконання програм щодо управління інноваційною діяльністю; здійснювати постійний контроль за результатами інноваційної діяльності підприємства, зіставляти здобуті результати із запланованими, а також здійснювати контроль за корегуванням інноваційних цілей та напрямків інноваційного розвитку підприємства.

Кожна підсистема є самостійною системою з власними впорядкованими та узгодженими зв’язками між елементами, які мають власну структуру і організацію, діяльність яких передбачає дотримання встановлених специфічних принципів. При цьому, досягнення синергетичного ефекту від управління інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства, можливо лише за рахунок взаємодії підсистем обліку, аналізу та контролю (через інформаційні потоки в процесі формування, обробки та передачі інформації) та інтеграції цих підсистем з урахуванням емерджентних властивостей інформаційних потоків.

З огляду на вищезгадані завдання, автором висунуто ряд вимог, яким має відповідати ОАЗ інноваційної діяльності [70, с. 415-416]:

1) облікова політика повинна містити інформацію щодо вибору обліку господарських операцій та статей активів, капіталу і зобов'язань пов'язаних з впровадженням інноваційної діяльності;

2) регістри бухгалтерського обліку повинні бути адаптовані до обліку господарських операцій, пов'язаних з інноваційною діяльністю;

3) суб'єкти інноваційної діяльності повинні точно та достовірно відображати в зовнішній та внутрішній звітності всі господарські операції, що здійснюються на підприємстві, при цьому:

3.1) фінансова звітність повинна містити виокремлені статті доходів та витрат, які пов'язані з інноваційною діяльністю підприємства;

3.2) статистична звітність повинна містити елементи з інформацією про впровадження інноваційної діяльності підприємства з метою аналізу на мікро-, мезо- і макрорівні;

4) надавати користувачам інформацію про поточний та перспективний стан в процесі впровадження інноваційної діяльності, динаміку розвитку та фінансовий стан підприємства;

5) виявляти вплив окремих чинників на формування та використання інноваційного потенціалу підприємства;

6) забезпечувати внутрішній контроль за інноваційною діяльністю підприємства;

7) формувати інформаційну базу для прийняття управлінських рішень у процесі впровадження інноваційної діяльності.

Варто погодитись з думкою Т. Дідоренко, що «підсистема обліку є більш статичною та стандартизованою, а аналізу – більш гнучкою та адаптивною, проте облік виступає інформаційним базисом для подальшої аналітичної обробки даних для прийняття управлінських рішень щодо інноваційного розвитку» [34].

Як зазначає вчений В. Я. Плаксієнко, «інструментом для одержання достовірної, належним чином обробленої та підготовленої для управління інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства виступає

система бухгалтерського обліку. Облікові дані містять інформацію щодо розміру витрат та доходів, пов'язаних з інноваційною діяльністю, суми фінансового результату цього виду діяльності та його складових. Ці дані мають бути оперативними, достовірними, об'єктивними для прийняття оптимальних управлінських рішень. При наявності достатньої якості даних бухгалтерського обліку, керівництво може приймати ефективні управлінські рішення щодо збільшення суми фінансового результату від інноваційної діяльності для досягнення поточних та стратегічних цілей» [119, с. 404].

Оскільки, пріоритетна роль в системі управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств залишається за обліковою інформаційною системою, автор вважає, що обліковий процес управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств, доцільно розглядати як засіб отримання інформації для аналізу, планування та організації, а також контролю та регулювання інноваційної діяльності господарюючого суб'єкта.

Вітчизняні науковці О. А. Лаговська, С. Ф. Легенчук, В. І. Кузь та ін. стверджують, що «основоположним базисом забезпечення якісної облікової інформації в системі управління інноваційної діяльності слугує облікова політика підприємства. В даному випадку важливе значення відіграє підбір оптимальних елементів облікової політики, які б відповідали специфіці господарської діяльності підприємства, новітнім чинникам економічного розвитку та переформатуванню глобального середовища. Вагомість облікової політики у забезпеченні якості облікової інформації спричиняється ще й тим, що прийнята до застосування облікова політика має вплив та реалізується через всі об'єкти організації бухгалтерського обліку документів» [84].

Відповідно до нормативних документів [44; 128], «облікова політика – це сукупність принципів, методів, процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності».

Чітка регламентація процедури формування та використання податкової облікової політики, під якою необхідно розуміти сукупність способів та методів, обраних платником податків, ведення податкового обліку та порядку обчислення податкових зобов’язань, дозволить знизити рівень податкового навантаження підприємства та запобігти податковим ризикам.

Заслуговують уваги результати наукової праці В. Я. Плаксієнка, який указав на тісний взаємозв'язок, між обліковою політикою та податковою системою, що виявляється в організації бухгалтерського обліку з метою оподаткування підприємства. Таким чином, розробка облікової політики здійснюється з урахуванням оптимального варіанту ефективності податкової системи [193].

При цьому, в обліковій політиці для цілей оподаткування суб'єкта господарювання необхідно прописати всі правила і методи, якими платник податків має намір керуватися при розрахунку і сплаті податків та зборів. Тому основними завданнями при формування облікової політики сільськогосподарських підприємств для цілей оподаткування є [110, с. 195]:

1. Організаційно-технічні (організація ведення обліку з метою оподаткування, розробка системи регістрів, що забезпечують формування податкової звітності; розробка системи документообороту для формування показників податкових регістрів);

2. Вибір найбільш прийнятних для підприємства способів обліку, відносно яких існують альтернативи, передбачені податковим законодавством;

3. Висвітлення окремих питань щодо справляння податкових платежів, за якими має місце суперечливість у нормативних актах або які взагалі не регламентовані законодавством.

Необхідність формування облікової політики безпосередньо на сільськогосподарському підприємстві, враховуючи при цьому стратегічні цілі інноваційного розвитку останнього, зумовлена насамперед особливостями діяльності. Саме тому, облікова політика потребує індивідуального підходу для кожного підприємства, оскільки залежить від виду економічної діяльності, від

очікуваного способу отримання економічних вигод при використанні активів конкретного підприємства та від багатьох інших чинників [154].

Для досягнення цієї мети доречним є формування облікової політики з метою пристосування її до потреб користувачів. Роблячи акцент саме на інноваційній діяльності, основними цілями облікової політики підприємства доцільно виділяти в частині: фінансового обліку – задоволення потреб широкого кола зацікавлених осіб в інформації про результати діяльності підприємства; управлінського обліку – надання інформації менеджерам і персоналу для оперативного управління реалізацією інноваційних проєктів та програм, а керівництву та власникам підприємства – для прийняття рішень щодо стратегії інноваційного розвитку; податкового обліку – забезпечення фахівців економічних служб інформацією щодо правильності нарахування та повноти сплати податків, законності здійснення діяльності, узагальнення інформації про інноваційну діяльність в межах галузі, регіону, країни в цілому, регулювання інноваційної діяльності.

Сучасні підходи до становлення бухгалтерського обліку інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах вимагають його комплексної організацію. Це пов'язано з тим, що окремі складові бухгалтерського обліку не можуть вирішити проблему вдосконалення системи управління інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах.

Ефективно організований бухгалтерський облік інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємствах призведе до змін в робочому плані рахунків, обліковій політиці, графіку документообігу сільськогосподарських підприємств. Головною метою даного процесу є отримання більш повної і достовірної інформації про витрати, доходи та результати інноваційної діяльності, що послугує прийняттю своєчасних і раціональних управлінських рішень.

Інноваційний процес є особливим об’єктом обліку [195], оскільки має такі риси, як невизначеність результатів, суттєвий вплив на господарську діяльність в середньо- та довгостроковому горизонті, що робить необхідним формування спеціальної системи ОАЗ прийняття відповідних управлінських рішень.

При цьому, доречно відзначити, що проблеми облікового відображення інноваційних процесів у системі ОАЗ управління інноваційної діяльності починаються з визначення до якого саме виду діяльності сільськогосподарських підприємств відноситься інноваційна діяльність.

Як зазнає Я. Д. Крупка, «інноваційні процеси тісно пов'язані з інвестуванням, а також виступають частиною інноваційної діяльності підприємств. В той же час, окремі інноваційні проєкти можуть бути реалізовані в рамках поточної операційної діяльності без залучення інвестицій» [76, с. 11].

Колектив авторів наукового видання [77, с. 49] відзначають, що «інновації та діяльність, пов'язана з ними, є багатоетапною та не має чітких меж щодо її виокремлення, оскільки на початкових етапах взаємодіє з фінансовою (на етапі залучення позикового капіталу в процес здійснення інновацій) та інвестиційною діяльністю (етап вилучення та реалізації інвестицій), по мірі впровадження – з іншою операційною (в процесі прикладних досліджень та технічних розробках) та операційною діяльністю (в процесі виготовлення інноваційної продукції). Крім того, інколи ці етапи скорочуються, змінюється їх послідовність, об'єкти та джерела фінансування, тоді змінюється структура інноваційного процесу».

В бухгалтерському обліку інноваційні витрати поділяють на поточного та капітального характеру. До інноваційних витрат поточного характеру відносять витрати пов'язані з операційною діяльністю, у ході якої створюються безпосередньо інноваційні продукти та інноваційна продукція.

Інноваційні витрати капітального характеру пов'язані з впровадженням нових типів виробництв, нових технологій, виробничого обладнання, технічним переозброєнням виробництва, переоснащенням устаткування, придбанням та впровадженням авторських прав, об'єктів інтелектуальної власності.

На практиці, переважна більшість підприємств для обліку інноваційних витрат використовує наступні рахунки синтетичного обліку:

– 15 «Капітальні інвестиції»;

– 23 «Виробництво»;

– 39 «Витрати майбутніх періодів»;

– 91 «Загальновиробничі витрати»;

– 94 «Інші витрати операційної діяльності».

Кореспонденція рахунків з обліку інноваційних витрат на підприємстві в залежності від використання відповідних рахунків узагальнено в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Кореспонденція рахунків з обліку інноваційних витрат на сільськогосподарському підприємстві

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
Операції з обліку капітальних витрат у разі створення нових видів нематеріальних активів		
Відображено витрати на формування первісної вартості інноваційного об‘єкту нематеріальних активів	154	13, 20, 22, 372, 65, 661, 631, 685
Введено в експлуатацію інноваційний об‘єкт нематеріальних активів	12	154
Операції з обліку капітальних витрат у разі створення нових видів основних засобів		
Відображено витрати на формування первісної вартості інноваційного об‘єкту основних засобів	152	13, 20, 22, 372, 65, 661, 631, 685
Введено в експлуатацію інноваційний об‘єкт основних засобів	10	152
Операції з обліку витрат на інновації зі створення нових видів продукції (товарів, робіт, послуг)		
Списано на виробництво витрати, пов’язані з підготовкою і освоєнням виробництва нової продукції (товарів, робіт, послуг)	23	(13, 20, 22, 372, 65, 661, 631, 685
відображено витрати на дослідження і розробку інноваційної продукції у складі інших витрат операційної діяльност	941	13, 20, 22, 372, 65, 661, 631, 685
включені до собівартості витрати, пов’язані з підготовкою і освоєнням виробництва нової продукції (товарів, робіт, послуг);	90	23
списано на фінансові результати витрати на дослідження і розробку інноваційної продукції (товарів, робіт, послуг)	79	941
Операції з обліку витрат на інновації з використанням рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів»		
Відображено виробничі витрати на інноваційні процеси в момент їх виникнення	39	13, 20, 22, 372, 65, 661, 631, 685
Часткове списання виробничих витрат майбутніх періодів на поточні витрати	23	39
Операції обліку витрат на інновації з використанням рахунку 91 «Загальновиробничі витрати»		
відображено витрати на вдосконалення технології й організації виробництва	91	13, 20, 22, 372, 65, 661, 631, 685
Відображено списання витрат на собівартість продукції (товарів, робіт, послуг)	23	91
Віднесено до собівартості продукції нерозподіленої частини витрат на інновації	90	91

Проте, враховуючи особливості впровадження інновацій на сільськогосподарських підприємствах та їх види, узагальнених в п. 1.2 на рис. 1.8, процес становлення ОАЗ передбачає внесення змін до робочого плану рахунків. Автор вважає, що аналітичний облік витрат на інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств доцільно вести в залежності від видів впроваджуваних інновацій, а саме: біологічних, хімічних, технічних, технологічних, економічних, інновацій в менеджменті, маркетингових чи соціальних. Для потреб деталізації інформаційного забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, як особливого об'єкту обліку пропонуємо використовувати аналітичний рахунок в такому вигляді:

шифр «Назва рахунку» / шифр «Вид» / шифр «Напрям»

В таблиці 2.15 узагальнено та структуровано варіанти рахунків, які можуть бути використані сільськогосподарськими підприємствами для відображення інноваційних витрат в залежності від видів інновацій.

Таблиця 2.15

Доповнення до робочого плану рахунків інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств

Рахунки бухгалтерського обліку	Вид	Напрям
16 «Довгострокові біологічні активи» 21 «Поточні біологічні активи»	Біологічні	- нові сорти і гібриди сільськогосподарських рослин; - нові породи, типи тварин і птиці;
23 «Виробництво» 15 «Капітальні інвестиції»		- створення рослин і тварин, стійких до хвороб і шкідників, несприятливим факторам навколишнього середовища
23 «Виробництво»	Хімічні	- нові добрива і їх системи; - нові засоби захисту рослин;
10 «Основні засоби» 11 «Інші необоротні матеріальні активи»	Технічні	- використання нових видів техніки і обладнання
12 «Нематеріальні активи»	Техноло-гічні	- нові технології обробки сільськогосподарських культур; - нові технології в тваринництві; - науково-обумовлені системи землеробства і тваринництва; - нові ресурсозберігаючі технології виробництва і зберігання сільськогосподарської продукції; - екологізація землеробства.

Продовження таблиці 2.15

Рахунки бухгалтерського обліку	Вид	Напрям
92 «Адміністративні витрати»	Економічні	- нові форми організації, планування і управління; - нові форми і механізми інноваційного розвитку підприємства
	Інновації в Менеджменті	- нові форми організації і мотивації праці; - нові методи ефективного управління персоналом
93 «Витрати на збут»	Маркетингові	- вихід на нові сегменти ринку; - удосконалення якості продукції та розширення асортименту; - нові канали розподілу продукції
949 «Інші операційні витрати»	Соціальні	- формування системи кадрів науково-технічного характеру; поліпшення умов праці

Отже, факти інноваційної діяльності потрапляють в підсистему обліку шляхом документування з використанням прийомів реєстрації, групування, накопичення, узагальнення та систематизації. На основі методичних прийомів (документування, оцінювання, групування, відображення на рахунках і подвійний запис, регістри обліку) та принципів бухгалтерського обліку формують фінансову звітність підприємства, яка є джерелом відображення інформації про його роботу для стейкхолдерів.

Варто зазначити, що аналіз змісту фінансової звітності стосовно відображення витрат, доходів та результатів інноваційної діяльності дозволив виявити, що в ній відсутні окремі розділи та рядки для відображення таких даних.

Саме тому, в залежності від облікового відображення фактів інноваційної діяльності, інформація про доходи, витрати на інновації та фінансові результати від впровадження інновацій узагальнена в складі різних об’єктів обліку, які потім відображається на відповідних статтях та рядках у фінансовій звітності.

По-перше, якщо інноваційний процес підприємства обмежується лише проведенням досліджень та розробок без подальшого продовження інноваційного процесу (інноваційний процес завершився на етапі отримання результатів досліджень та розробок), то усі витрати, пов’язані з їх проведенням, доцільно акумулювати у складі загальних витрат на дослідження та розробки. В

цьому випадку для відображення інноваційних витрат можна використовувати рахунок 91 «Загальновиробничі витати» та рахунок 941 «Витрати на дослідження і розробки», їх відображення буде представлено у ф. №2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» у складі інших операційних витрат (р. 2180 «Інші операційні витрати») [78, с. 1247].

По-друге, якщо інноваційний процес підприємства завершується виробленням та, у подальшому, реалізацією інноваційної продукції, при відображенні в обліку витрат, пов'язаних з виробництвом та реалізацією такої продукції, слушно використовувати стандартну методику обліку витрат при виробництві та реалізації готової продукції. Такий варіант обліку носить характер капітальних витрат, при цьому, слід використовувати рахунок 15 «Капітальні інвестиції». У ф. №1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» ці витати будуть відображені на таких рядках: р. 1000 «Нематеріальні активи» – у складі вартості нематеріальних активів; р. 1005 «Незавершені капітальні інвестиції» – у складі незавершених капітальних інвестицій; р. 1010 «Основні засоби» – у складі вартості основних засобів.

По-третє, у разі здійснення, згідно з проєктною документацією, попередньої оплати заздалегідь усіх етапів інноваційного процесу, результатом реалізації якого має стати отримання інноваційної продукції, для обліку витрат такого процесу доцільно, нарівні з іншими витратними рахунками, застосувати рахунок, який агрегує інформацію стосовно витрат майбутніх періодів, а саме рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів». Інноваційні витрати у складі витрат майбутніх періодів представлено у ф. №1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» (р. 1170 «Витрати майбутніх періодів»).

Як уже згадувалось раніше, що «впровадження інноваційної діяльності є складним процесом, має певні етапи життєвих циклів, а також цей процес функціонує у взаємозв'язку з інвестиційною, операційною та фінансовою діяльністю підприємства» [77, с. 49]. Тому, у формі № 3 «Звіт про рух грошових коштів» розкривається інформація щодо грошових надходжень та видатків в результаті інноваційної діяльності, а отже присвячені наступні розділи: розділ І.

Рух коштів у результаті операційної діяльності; розділ ІІ. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності; розділ ІІІ. Рух коштів у результаті фінансової діяльності.

В. В. Гик відзначає, що «Примітки до річної фінансової звітності (Форма № 5) є найбільш об'ємним із звітних документів, тому доцільно відображати інформацію про витрати інноваційної діяльності та результати від її впровадження що надасть змогу широко та доступно представити зовнішнім користувачам необхідні для них дані про впровадження інновацій на підприємстві» [16, с. 133]. У Примітках до річної фінансової звітності інформація щодо здійснення інноваційної діяльності може бути представлена у наступних розділах: 1. Нематеріальні активи; 2. Основні засоби; 3. Капітальні інвестиції; 4. Фінансові інвестиції; 5. Доходи і витрати; 13. Використання амортизаційних відрахувань.

Максимально повне, своєчасне та достовірне відображення формах інформації про витрати та результати інноваційної діяльності у звітних формах сприятиме поширенню інформації про діяльність інноваційно-активного підприємства серед зацікавлених сторін. Що, в свою чергу, сприятиме залученню інвестицій та підвищенні конкурентних переваг підприємства.

Управлінський облік являє собою підґрунтя для регулювання бізнес-процесів на інноваційно-активному підприємстві, відтак форми управлінської звітності підприємством необхідно створювати відповідно до структури виробництва та потреб керівного апарату. Саме тому, процес ведення управлінського обліку на цих підприємствах передбачає групування витрат інноваційної діяльності за проєктами, процесами, етапами чи місцем їх створення.

Важливим етапом ОАЗ управління інноваційною діяльності є створення центрів відповідальності. Як зазначають Н. В. Гришко та Ю. А. Скубак, що «при організації інноваційної діяльності можливі такі основні центри відповідальності: по окремому проєкту; по етапах створення інноваційного продукту» [24, с. 243]. При цьому, вчені зауважили, що «не дивлячись на таку велику кількість центрів відповідальності, головним для них є створення чіткої інформаційної бази, тобто системи бухгалтерського обліку, яка дасть змогу контролювати і

оцінювати ефективність впровадження інноваційних проєктів на підприємствах» [24, с. 244].

Метою складання внутрішньої (управлінської) звітності є інформаційне забезпечення виконання управлінським персоналом підприємства: функцій планування, аналізу, прийняття рішень та контролю за його діяльністю.

Формування управлінської звітної інформації щодо інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств відображає планові та фактичні показники відносно фінансового, технічного і технологічного стан підприємства за окремими інноваційними проєктами, а інформаційна спрямованість – полягає в створенні бази щодо прийняття ефективних управлінських рішень з питань інноваційного розвитку сільськогосподарського підприємства, а саме: які види інновацій є найвигідніші для підприємства; доцільність капіталовкладень у нові види інновацій; як будувати цінову політику; яким є вплив інноваційної діяльності на фінансові результати, як оптимізувати інноваційні витрати на підприємстві та ін.

Вважає конструктивним міркування О. М. Черешнюк відносно того, що «інформацію, яку структурують за центрами відповідальності, систематизує й накопичує менеджмент вищого рівня, а також вона служить основою для планування майбутніх витрат. Для поліпшення та інтенсифікації роботи управлінського апарату сільськогосподарського підприємства доцільно створювати спеціальні звіти, які містили б усю інформацію, пов’язану з діяльністю підприємства. Це дасть змогу згрупувати всю облікову інформацію про господарську діяльність та інформаційно узагальнити процес інноваційної діяльності, що є важливим фактором для ефективного та скоординованого управління підприємством» [174, с. 90].

На думку Г. Брик «конкретний зміст і форма звітності залежать від того, який статус центру відповідальності надано – центр витрат, доходів, прибутку чи центр інвестицій. Контролювати діяльність центру відповідальності дає змогу відповідний бюджет» [7].

Як зазначає Н. М. Цвєткова [172, с. 351], «управлінська звітність має включати як фінансову, так і не фінансову інформацію (фактичні, планові, прогнозні дані). Особлива увага в сучасних умовах приділяється формуванню управлінської звітності про фінансовий стан підприємства, використання ресурсів, а також про персонал підприємства, інноваційну і екологічну діяльність. Інформація звітності має дозволяти здійснювати стратегічний аналіз показників конкурентів, вартості підприємства, управляти ризиками, приймати раціональні бізнес-рішення за видами діяльності і формувати стратегію розвитку компанії».

Науковцем І. Б. Садовською [156] запропоновано «формувати управлінську звітність за об'єктами інноваційної діяльності, зокрема: «Управлінський звіт по виконанню інноваційних програм і проєктів»; «Управлінський звіт з впровадження нових знань та інтелектуальних продуктів»; «Управлінський звіт з впровадження нового виробничого обладнання та процесів»; «Управлінський звіт з впровадження нової інфраструктури виробництва і підприємництва»; «Управлінський звіт з впровадження нових організаційних і управлінських систем, що істотно поліпшують структуру і якість виробничої, соціальної, екологічної та культурно-етичної сфери»; «Управлінський звіт з впровадження нових механізмів формування споживчого ринку і збуту товарної продукції і послуг» та ін».

Внутрішньогосподарські підрозділи підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність мають складати фінансові та операційні бюджети. Тому базові управлінські звіти містять стандартний набір показників, які свідчать про виконання бюджетів по інноваційній діяльності. При цьому, як зауважила Г. Брик [7] «порівняння фактичних результатів діяльності із запланованими показниками здійснюється у звіті про виконання бюджету, який можна вважати однією з форм внутрішньогосподарської звітності підприємства». Якщо відхилення по відповідним показникам у нормі, то ці звіти не впливають на зміну рішень відповідно системи управління інноваційною діяльністю, а в разі їх встановлення – проводяться аналітичні і контрольні процедури, які дадуть

змогу визначити величину відхилень та вплив факторів, які спричинили дане відхилення від запланованих показників.

Озеран В., Гик В. [112, с. 231] визначають, що «головна мета бюджету витрат на інновації полягає у плануванні та контролі фінансової спроможності підприємства на здійснення витрат капітального та поточного характеру, необхідних для виконання інноваційного процесу».

Зокрема Г. Брик зазначає, що «складання управлінської звітності щодо інноваційної діяльності сприятиме підвищенню достовірності облікових даних та здійсненню контролю за витрачанням трудових, фінансових, матеріально-технічних, інтелектуальних та інших видів ресурсів для прийняття виважених управлінських рішень. Для складання відповідних форм звітності необхідно використовувати дані первинних і зведених реєстрів бухгалтерського обліку. При цьому суттєву увагу належить звернути на порівняння даних відповідних форм звітності із даними операційних і фінансових бюджетів підприємства. А використання налагодженої системи управлінської звітності забезпечить одержання оперативної, достовірної та якісної інформації, що посилить контрольну функцію обліку і його аналітичність» [7].

Також вчений В. Я. Плаксієнко, звертає особливу уваги на аналітичну складову в системі управління інноваційною діяльністю та аналітичні інструменти управління фінансовими результатами підприємства. «Використання цих інструментів спрямоване на оптимізацію величини фінансових результатів підприємства за всіма видами діяльності, забезпечення сталого зростання прибутковості та економічного розвитку підприємства за рахунок підвищення ефективності інноваційної діяльності в довгостроковій перспективі» [119, с. 404].

Аналітична компонента в системі ОАЗ управління інноваційною діяльністю займає вагоме місце, оскільки дозволяє отримати фахівцям аналітичного відділу, менеджерам вищого рівня управління або керівництву підприємства якісну та належну аналітичну інформацію, на основі якої

приймаються обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на підвищення ефективності інноваційної діяльності та стійкого розвитку підприємства.

Як зазначають вчені Н. М. Шмиголь та О. Д. Сінєкаєва, «завданнями аналізу інноваційної діяльності є: визначення відповідності фінансового стану підприємства цілям його інноваційного розвитку; оцінка можливостей інноваційного розвитку з усієї сукупності факторів; обґрунтування вибору інноваційних проєктів; оцінка показників інноваційної діяльності; виявлення резервів фінансування інновацій; оцінка впливу інноваційних рішень на фінансові результати діяльності підприємства» [176, с. 44].

Н. Куцай вважає, що «аналіз інноваційної діяльності підприємства полягає в розрахунку критерію оцінки нововведень, тобто економічного показника (групи показників), значення якого дозволяє прийняти рішення про привабливість даної новації для підприємства і при необхідності порівняти між собою альтернативні варіанти інновацій» [79, с. 71].

На основі аналізу літературних джерел, дані економічні показники згруповано у чотири групи, що представлено на рис. 2.20.

Варто відзначити, що традиційні критерії інтегральної оцінки інновацій, які входять до 1 групи показників, також здатні враховувати фінансовий ризик, наприклад, шляхом нормування термінів окупності або встановленням коефіцієнта окупності капітальних вкладень.

Окреме місце займають рейтингові показники комплексної оцінки, під якими в даному контексті розуміються усереднені оціночні критерії, що формуються на основі набору часткових економічних показників. Рейтингові оцінки принципово мають більш широку сферу застосування, ніж дисконтовані та традиційні критерії. Але виконати адекватні рейтингові оцінки досить складно, тому в більшості випадків вибирають переважно дисконтовані показники.

Важливу роль у здійсненні комплексного аналізу інноваційної діяльності відіграють спеціальні показники оцінки інноваційної діяльності, серед яких: інноваційний потенціал, інноваційний клімат, інноваційна позиція та інноваційні можливості підприємства.

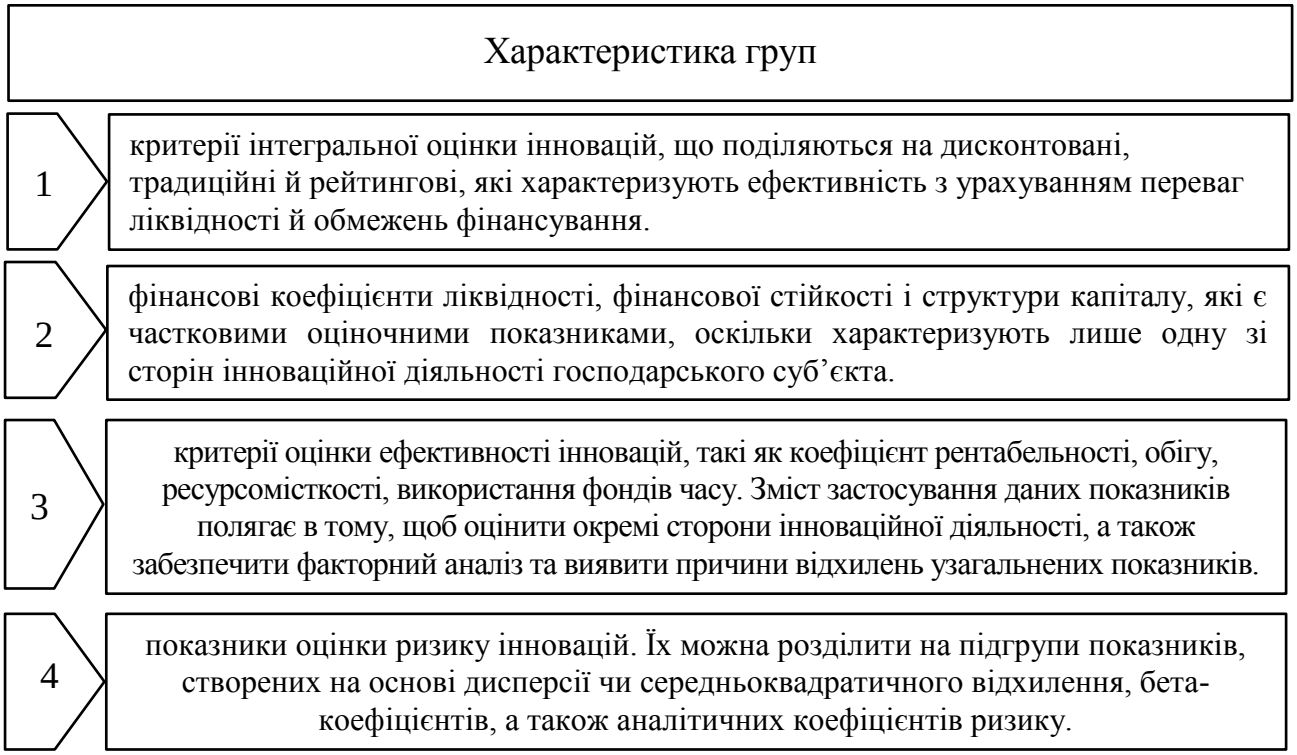

Рис. 2.20. Групування економічних показників щодо комплексного аналізу інноваційної діяльності підприємства. *Джерело: узагальнено на основі [79]*

Комплексна системи обліку та аналізу інноваційної діяльності підприємства дозволяє здійснювати ефективний вибір стратегічних програм і проєктів та забезпечує належний рівень і своєчасність прийняття управлінських рішень з освоєння інновацій у господарській діяльності підприємства.

Таким чином, для ефективної організації ОАЗ управління інноваційною діяльністю необхідно врахувати всі чинники, що впливають на діяльність сільськогосподарського підприємства. Концептуальна модель ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств на всіх його рівнях, починаючи з теоретико-методичних основ до практичної організації ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств, передбачає постійну роботу над створенням можливостей сільськогосподарських підприємств до адаптивності організації ОАЗ до мінливого зовнішнього середовища та стрімкого інноваційного розвитку світової економіки. Формування своєчасної, достовірної, повної, зрозумілої та

якісної інформації, дасть змогу в найбільш повній мірі задовольнити інформаційні потреби керівництва, будучи запорукою прийняття своєчасних, раціональних і якісних управлінських рішень.

Висновки до розділу 2

Дослідження за другим розділом дають підстави для продовження актуалізації податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та підведення таких підсумків:

1. Визначено, що інноваційний розвиток та сприйнятливість (можливості та готовність) до імплементації інноваційних процесів у господарську діяльність сільськогосподарських підприємств формується під впливом низки факторів (рівень забезпечення матеріальними, фінансовими, кадровими, інформаційними, земельними ресурсами; здатність раціонального використання наявних ресурсів; адаптивність керівництва до інноваційних змін; досвід і кваліфікація персоналу; творчі здібності персоналу; соціально-психологічний клімат; ступінь готовності системи управління та організаційних структур до інноваційних змін), які мають різний рівень значущості і неоднаковий характер впливу на системи управління інноваційною діяльністю.

2. Удосконалено методичний підхід до оцінки і аналізу інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств та доповнено модель оцінювання рівня інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, в частині інноваційної сприйнятливості, третій рівень якої – це загальний рівень інноваційної сприйнятливості, четвертий рівень включає рівень забезпеченості інноваційними ресурсами, рівень інноваційних можливостей, рівень готовності до інноваційних змін, п’ятий рівень – це сукупність персонально-психологічних чинників, які впливають на свідомість керівництва та персоналу підприємства відносно можливостей та доцільності здійснення

інноваційних процесів на підприємстві. Вдосконалений методичний підхід дозволяє отримувати інтегральний кількісний показник для обґрунтування компаративних висновків при прийнятті рішень щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності.

3. Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників відіграє важливу роль у системі державного регулювання та стимулювання інноваційного розвитку сільського господарства, а оптимальний рівень податкового навантаження та вибір інструментів податкового є пріоритетними завданнями держави направленої на інноваційний шлях розвитку. На основі когнітивного моделювання, встановлено, що динаміка факторів впливу, як на традиційну господарську, так і інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств є високочутливою до одиничного імпульсу «зниження сукупного податкового навантаження». Що дозволило зробити висновок про необхідність податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

4. В результаті проведених досліджень було встановлено низький рівень інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, який не відповідає потребам управління та аналізу. При цьому, управління інноваційною діяльністю є новою підсистемою управління сільськогосподарським підприємством, яка відповідно, потребує належного ОАЗ, з метою отримання більш повної і достовірної інформації про доходи, витрати та результати інноваційної діяльності, що послугує прийняттю своєчасних і раціональних управлінських рішень. Варто відзначити, ефективно організований бухгалтерський облік інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємствах призведе до змін в робочому плані рахунків, обліковій політиці, графіку документообігу сільськогосподарських підприємств. Для потреб деталізації інформаційного забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, як особливого об’єкту обліку, аналітичний облік витрат на інноваційну діяльність варто вести в залежності від видів впроваджуваних інновацій, а саме: біологічних, хімічних, технічних,

технологічних, економічних, інновацій в менеджменті, маркетингових чи соціальних.

5. Застосування запропонованих концептуальних засад формування ОАЗ в системі управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств базуються на врахуванні різноспрямованості та емерджентності інформаційних потоків, що виникають в ході реалізації інноваційних проєктів. Впровадження запропонованих засад дозволяє підвищити якість інформаційних ресурсів та спростити їх розподіл між ланками управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Результати наукових досліджень, які викладено у другому розділі дисертації опубліковано у таких наукових працях автора: [65; 67; 69; 70; 149].

КОПТЕВА

РОЗДІЛ 3
МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Методичні підходи до формування організаційно-економічного механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств

В сучасних ринкових умовах господарювання інноваційний розвиток стає одним з основних напрямів вдосконалення діяльності підприємств, в тому числі і сільськогосподарських підприємств, та має бути направлений на створення інноваційної структури, відновлення основних фондів і технологій (оновлення виробництва, підвищення якості і кількості продукції, появи нових товарів та послуг), удосконалення управління й економіки підприємства, впровадження ефективних інноваційно-інвестиційних проєктів. При цьому, здійснення ефективної інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств можливо лише за допомогою державного механізму.

Від того наскільки ефективно буде організовано механізм державної підтримки інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств – залежить стійкий соціально-економічний розвиток аграрної галузі та сільських територій.

Тому, для підвищення інноваційної активності сільськогосподарських підприємств необхідно формування дієвих механізмів державної підтримки та стимулювання інноваційного розвитку на основі удосконалення норм законодавства, формування належної інноваційної інфраструктури, пільгового субсидування та пільгового оподаткування.

Слід зауважити, що саме від виважених, активних та цілеспрямованих дій держави залежить успішність регулювання інноваційної діяльності, а податкове стимулювання стає одним з найефективніших методів впливу на інноваційний розвиток економіки країни.

Як відзначив науковець О. С. Шнипко [177], «податкова політика будь-якої держави повинна визначатися не сьогоденними потребами наповнення доходної частини бюджету, а основуватися на довгострокових цілях стимулювання конкурентоспроможності вітчизняних виробників, а отже, й національної економіки в цілому».

В Україні, як і в більшості країн світу, формування доходів бюджету здійснюється шляхом мобілізації податкових, неподаткових та інших надходжень відповідно до чинного законодавства з питань бюджету та оподаткування. У сукупності ці джерела утворюють дохідну частину державного та місцевих бюджетів. Варто відзначити, що податкові надходження становлять основну частину доходів як державного, так і місцевих бюджетів. Відповідно до ст. 8 ПКУ [122], податки поділяються на: загальнодержавні та місцеві податки та збори.

ПКУ [122] встановлено, що «до загальнодержавних податків належать: податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, екологічний податок, рентна плата та мито. До місцевих податків та зборів належать: податок на майно, єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір».

Оскільки стимулювання інноваційної діяльності носить, як правило ризикований характер, то влада не зацікавлена у витрачанні бюджетних коштів на інноваційні проєкти, ефективність яких не піддається відносно точному визначенню. Говорячи про кошти місцевого бюджету, які надходять до сільських, селищних, міських рад та рад об’єднаних територіальних громад, повинні бути спрямовані на розвиток цих територій. У даному випадку можливе впровадження механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності, коли державний бюджет недоотримає податкових надходжень в системі податкових стимулів інноваційної діяльності.

Основними податками, в рамках яких слід впроваджувати стимулюючі механізми для активізації інноваційних процесів на підприємстві, є, як правило, податки, що мають найбільше податкове навантаження на суб’єкт господарювання, а саме – ПДВ та податок на прибуток підприємств.

Інтереси суб'єктів господарювання лежать в основі зниження податкового навантаження, вивільнення фінансових ресурсів, що спрямовуються на нейтралізацію чинників, що перешкоджають розвитку інноваційної діяльності, і необхідних для створення комерційно успішної інноваційної продукції.

Інтереси держави, що свідомо йде на зниження податкового навантаження суб'єктів господарювання при здійсненні ними інноваційної діяльності, орієнтовані на національні інтереси країни і полягають у підвищенні обсягів інноваційної продукції та її частки в загальному обсязі продажів продукції на внутрішньому і світовому ринках, збільшення сальдо експорту-імпорту інноваційних технологій; зростанні обсягу внутрішніх витрат на дослідження і розробки та їх частки у валовому внутрішньому продукті, підвищення числа вітчизняних інноваційних підприємств тощо.

В умовах динамічного розвитку інноваційних процесів у всіх галузях національного господарства України та реформування економіки в цілому та податкової політики, зокрема, виникає необхідність розроблення науково обґрунтованих методичних підходів до організації податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств в контексті отримання соціального, екологічного та економічного ефекту, що повною мірою залежить від адекватності інституційних змін податкових відносин та механізмів їх реалізації відповідно вимогам суспільства.

Складність формування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств полягає в тому, щоб об’єднати елементи інноваційної, податкової та аграрної політики таким чином, щоб дії з боку держави, у вигляді надання податкових стимулів, заохотили сільськогосподарських товаровиробників здійснювати інноваційну діяльністю.

Таким чином, теоретичне обґрунтування та практична реалізація механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності повинна визначатись загальнодержавними процесами соціально-економічних перетворень в Україні, стати дієвим інструментом макроекономічної стабілізації та зростання.

Процес формування механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств на макрорівні повинен включати етапи: визначення цілей податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, вирішення проблемних аспектів та гармонізації інноваційної та податкової політики, формування стратегії і тактики податкового стимулювання інноваційної діяльності, аналіз ефективності і результативності податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та завершуватися етапом формування механізмів практичного здійснення податкового стимулювання, що дозволяють ефективно реалізувати стратегію і тактику інноваційної діяльності підприємства. Послідовність реалізації цих етапів представлено на рис. 3.1.

Основою формування механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств на макрорівні є інноваційна модель розвитку сільського господарства.

Як зазначає А. І. Козлова у своїй науковій праці, «інноваційна модель розвитку – це забезпечення структурних зрушень в економічному процесі країни та підвищення її технологічного рівня. Її реалізація передбачає науково-дослідницьке забезпечення довгострокових програм розвитку, створення механізму фінансування нововведень, реалізацію концепцій маркетингу в підрозділах інноваційної організації, здійснення інноваційних програм, створення прогресивної системи інформаційного забезпечення, вирішення стратегічних і соціальних суспільних проблем» [62].

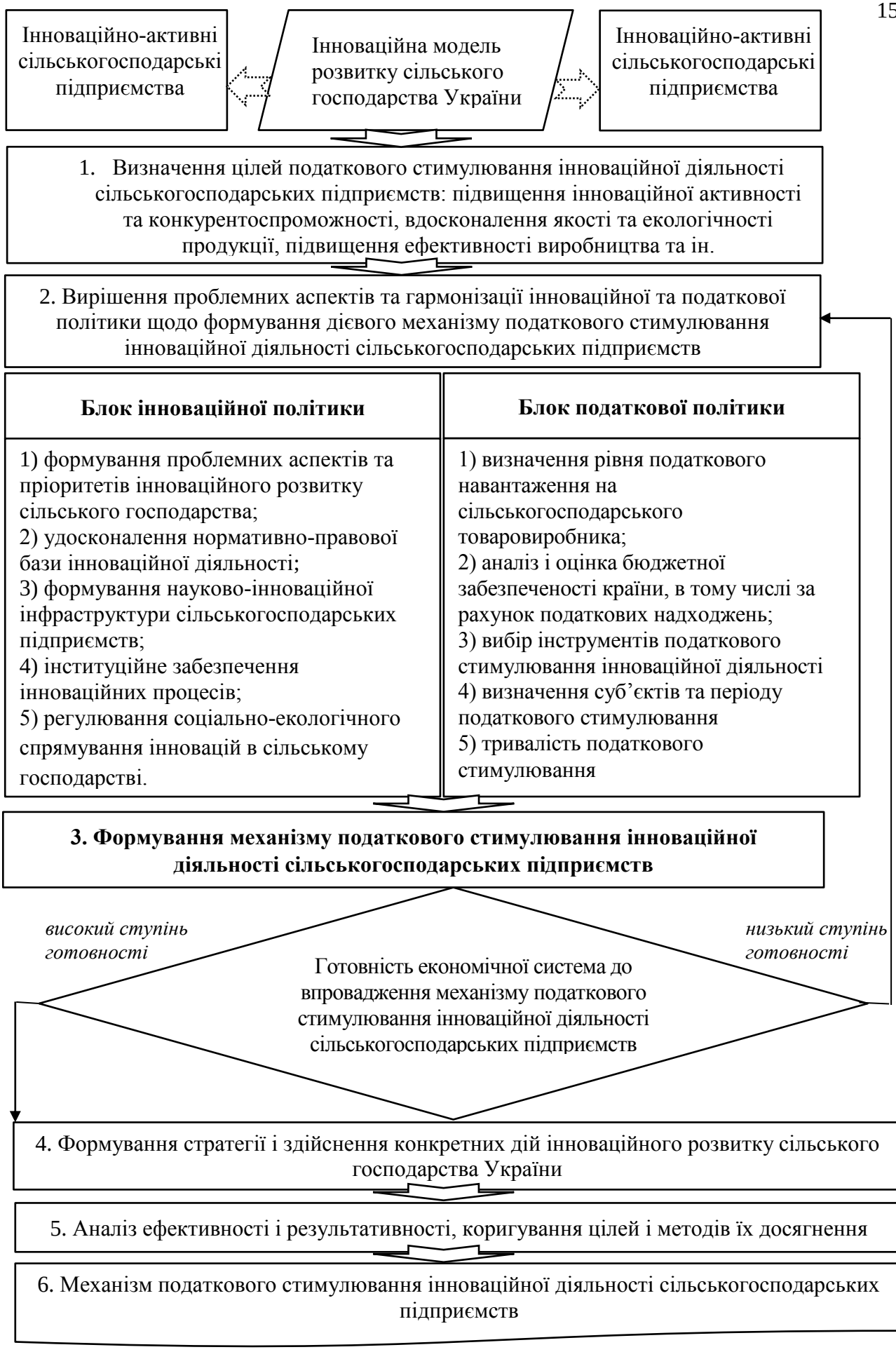

Рис. 3.1. Формування механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств на макрорівні. *Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [68, с. 30]*

Сучасні інноваційно-активні сільськогосподарські підприємства – це підприємства, які впроваджують науково-технічні досягнення у виробництво, які витрачають на інновації значні фінансові ресурси, розвивають кадровий потенціал для інноваційної діяльності, вносять якісні зміни до організації та системи управління виробництвом та можуть одночасно реалізовувати ряд інноваційних проєктів. Проте переважна більшість сільськогосподарських підприємств України продовжує вести традиційну та застарілу форму виробничо-господарської діяльності.

Формування механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств визначає необхідність її взаємозв'язку зі стратегічними, тактичними й проміжними цілями інноваційної політики держави та практичної реалізації відповідних пріоритетів в системі оподаткування.

Наступній етап формування механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств – це вирішення проблемних аспектів та гармонізації інноваційної та податкової політики.

Оскільки, на сьогодні одним з головних стратегічних пріоритетів української економіки, в тому числі модернізації аграрного сектору, має стати податкове стимулювання, орієнтоване в основному на підтримку і інноваційний розвиток агробізнесу. Для цього необхідне рішення цілого ряду завдань, які представлені на рис. 3.1 в блоці інноваційної та податкової політики. Тому при запровадженні механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств потребують вирішення наступні завдання:

1) виявлення та обґрунтування пріоритетних напрямів податкового стимулювання інноваційної діяльності сільського господарства;

2) розробка основних елементів механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільського господарства;

3) вибір інструментів або виділення форм податкового стимулювання інноваційної діяльності з урахуванням особливостей оподаткування сільськогосподарських товаровиробників;

4) визначення суб’єктів та періоду податкового стимулювання;

5) розробка методики оцінки ефективності податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Відповідно до положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України, «податкова робота – це діяльність держави та її органів, а також платників в процесі правового регламентування, нарахування, сплати та зарахування податків і податкових платежів, а також контролю за своєчасністю та повнотою їх надходження до бюджету» [132]. Проте, ефективність цієї роботи буде подвоюватися, коли інтереси держави та господарюючих суб'єктів будуть спрямовані на співпрацю щодо запровадження ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності, тобто підприємство має прагнути одержанню податкових стимулів для розвитку інноваційної діяльності.

В сучасних умовах, коли держава не прагне знизити свою роль у фінансовому житті країни, і податки продовжують надавати часом вирішальний вплив на тактику і стратегію розвитку бізнесу, податкове планування та оптимізація залишаються найбільш дієвими способами зниження залежності розвитку організації від впливу держави. Успішне податкове планування діяльності підприємства спрямоване на: виживання підприємства в умовах конкурентної боротьби; уникнення банкрутства і великих фінансових невдач; лідерство в боротьбі з конкурентами; зростання обсягів виробництва і реалізації; максимізацію прибутку; мінімізацію витрат; забезпечення рентабельної роботи підприємства тощо.

Слушно відзначили науковці [24, с. 16], що «у теперішній час ряд господарських та соціально-правових факторів обумовлює підвищене значення податкового планування як умови ефективного розвитку українських підприємств. Це пов'язано з тим, що податкова оптимізація є поточним резервом поліпшення фінансових результатів діяльності підприємств, що характеризуються відносно коротким періодом здійснення та швидким отриманням ефекту. Значення поточних (внутрішніх) резервів стрімко зростає в умовах загальної фінансово-економічної кризи, оскільки з'являється

можливість без залучення додаткових джерел фінансування підвищити кінцеві фінансові результати діяльності підприємства».

Податкове планування і стимулювання суттєво впливають на розвиток сільськогосподарських підприємств за рахунок застосування податкових пільг, правильного формування облікової політики та розробки ефективної системи управління податковими зобов'язаннями.

Податкове планування представляє собою вибір оптимального, з боку конкретного платника податків, поєднання і побудови правових форм діяльності з метою зменшення податкового навантаження в рамках чинного податкового законодавства. На думку О. А. Магопець, «необхідність податкового планування закладена в самій суті податкового законодавства, яке передбачає конкретні податкові режими для різних ситуацій, допускає різноманітні методи для обчислення податкової бази і пропонує платникам податків різноманітні податкові пільги» [91, с. 185].

Для створення і успішного функціонування системи управління податками на сільськогосподарських підприємствах повинні бути створені певні умови:

1) наявність взаємопов'язаних стратегій інноваційного розвитку сільськогосподарського підприємства, а також бізнес-планів і бюджетів;

2) готовність управлінського персоналу сільськогосподарського підприємства здійснювати податкове планування на основі стратегічних і тактичних планів, а також чітко сформульованих принципів управління;

3) організація системи збору та обробки інформації, орієнтованої на використання мережевих технологій та ресурсів Інтернету;

4) виділення структурного підрозділу (особи), відповідального за організацію податкового планування на сільськогосподарському підприємстві як цілісно орієнтованої системи;

5) розробка схеми податкового планування;

6) моніторинг системи факторів, що впливають на умови реалізації податкових планів.

В рамках управління фінансами організації податкова діяльність реалізується як процес управління податками, включаючи управління об'єктами оподаткування, процедурами обчислення і сплати податків. Слід також відзначити, що податкове планування має здійснюватися у поєднанні із системою керівного впливу та моніторингу податкової відповідальності, що регулюється вимогами, обмеженнями, процедурами, умовами формальних інститутів. Тому, для наочності, розглядаючи податкове планування як функцію управління та забезпечення прийняття управлінських рішень, можна представити основні напрямки податкового планування на кожному етапі управлінського циклу, об’єднаних у модель, яка представлена на рис. 3.2.

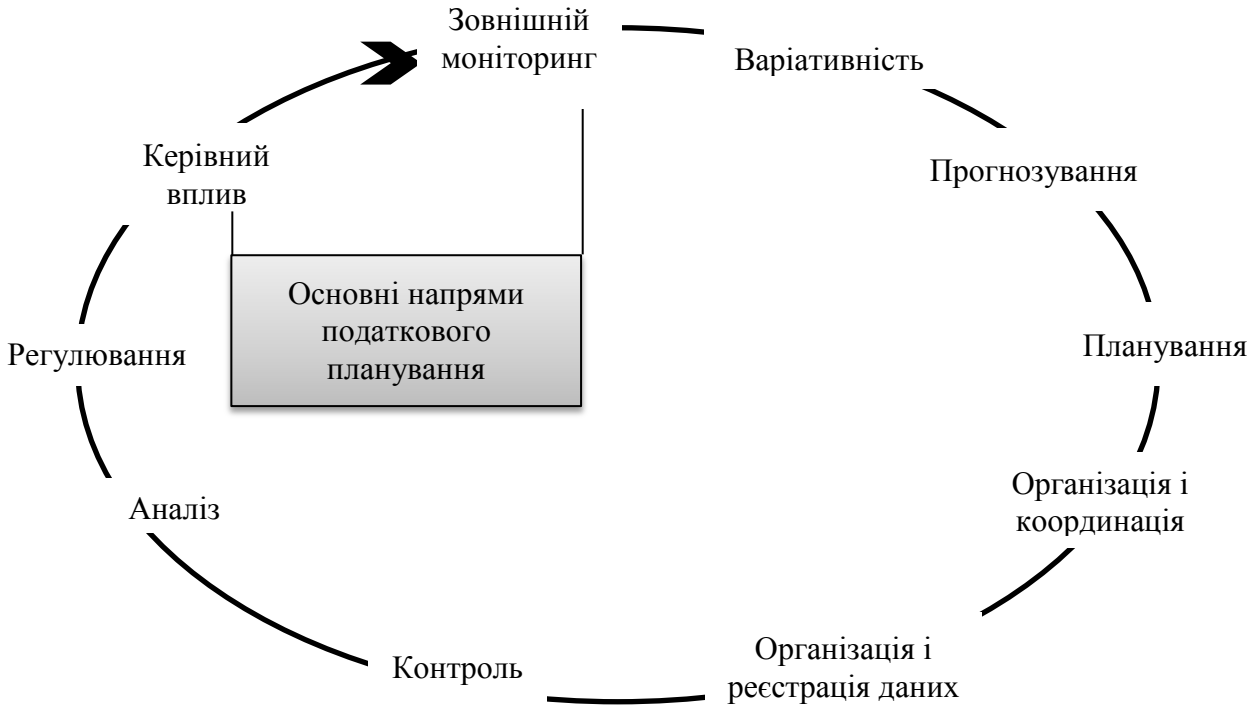

Рис. 3.2. Основні напрями податкового планування в системі управління. *Джерело: доповнено на основі пропозицій [26, с. 17]*

Податкове планування як процес є складовою зовнішнього моніторингу та керівного впливу, що у сукупності є відправною точкою щодо прийняття рішень у розрізі оптимізації оподаткування. Кожен елемент моделі

характеризується визначальними критеріями, які становлять суть та ознаки податкового планування (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Характеристика складових елементів моделі податкового планування в системі управління інноваційною діяльністю

Складові елементи моделі	Характеристика
Зовнішній моніторинг	Оцінка відповідності діяльності підприємства базовим положенням нормативно-правових актів з питань оподаткування
Варіативність	Вибір системи оподаткування обумовлений гармонізацією фінансово-господарської діяльності та здійснення інноваційної діяльності підприємства
Прогнозування	Розрахунки і оцінка податкових наслідків в разі розширення масштабів бізнесу та зміни традиційної діяльності підприємства на інноваційну. Розрахунки і оцінка податкових наслідків реалізації інноваційних проєктів та програм. Оцінка тенденцій розвитку податкового законодавства і їх впливу на податкові платежі підприємства.
Планування	Вибір схеми оподаткування. Розробка податкової політики. Розробка податкового плану по всій сукупності об'єктів оподаткування. Розробка графіка податкових платежів
Організація і координація	Організація і координація діяльності всіх служб підприємства і прийняття рішень, які суттєво впливають на формування об'єктів оподаткування.
Облік і реєстрація даних	Формування та запровадження моделі податкового обліку підприємства. Формування інформаційної моделі податкового обліку та документообігу, пов'язаного з рухом і зміною об'єктів податкового обліку. Розробка процедур формування податкової звітності підприємства. Розробка форм та методики заповнення податкових регістрів
Контроль	Планування заходів контролю податкової звітності підприємства. Перевірка планованих і фактичних податкових виплат. Контроль за дотриманням графіка податкових виплат. Контроль своєчасності подання інформації, необхідної для реалізації податковою службою підприємства поставлених перед нею завдань
Аналіз	Аналіз результатів виконання запланованих податкових виплат; виявлення причин відхилень між плановими і фактичними обсягами податкових виплат та запровадження заходів по усуненню негативних факторів впливу. Аналіз причин недотримання графіків податкових виплат. Аналіз економічної ефективності податкового планування.
Регулювання	Усунення причин розбіжностей або помилок у даних податкової звітності. Усунення причин відхилень від планів, коригування планових розрахунків. Усунення причин відхилень від встановленого графіка виплат. Робота з персоналом податкової служби підприємства для забезпечення ефективності податкової діяльності
Керівний вплив	У рамках податкового планування здійснюється визначення та оптимізація податкових платежів, виходячи із суті організаційної структури бізнесу

Варто відзначити, що податкове планування в системі управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств орієнтоване на

максимальне використання усіх особливостей чинного законодавства з метою досягнення найвищого фінансового результату шляхом законної оптимізації господарської діяльності підприємств з позиції її податкових наслідків, маючи на меті ефективне впровадження інновацій у діяльність таких підприємств.

Відповідно до цієї мети була побудована структурно-логічна схема податкового планування в системі управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Структурно-логічна схема податкового планування в системі управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. *Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [66, с. 151]*

Слід зазначити, що завдяки податковому плануванню з'являється можливість розробки ефективних способів отримання податкової економії, яка, на думку автора, може бути отримана трьома способами [66, с. 150]:

1) за рахунок використання податкових пільг і послаблень в процесі податкової оптимізації;

2) за рахунок вибору оптимального податкового режиму;

3) за рахунок мінімізації податкових ризиків.

В першому випадку проблема постає в тому, що механізм пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності було скасовано. Це означає, що на даний момент в Україні відсутні будь-які податкові стимули для здійснення інноваційної діяльності. Це підтверджується тим, що у 2005 році розділ V «Особливості в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності» Закону України «Про інноваційну діяльність» було скасовано.

Дослідження податкового законодавства також свідчать про те, що сільськогосподарські підприємства функціонують в єдиному податковому середовищі, що не враховує рівень їх залучення в інноваційний процес. Сільськогосподарські підприємства мають лише право вибору загального чи спрощеного режиму оподаткування. Слід також звернути увагу на те, що за рахунок умілого використання непрямих податків, підприємство може значно зменшити базу оподаткування і, відповідно, суму податкових платежів.

Важливим кроком податкового планування в процесі управління інноваційною діяльністю підприємства є оцінка та управління податковими ризиками (тобто можливість уникнути фінансові чи інші втрати, пов'язані з процесом сплати і оптимізації податків). Податкове планування є тим інструментом податкового менеджменту, що дозволяє врахувати всі види ризиків, розробити систему заходів, що дозволяють мінімізувати їх негативні економічні наслідки, знизити їх негативний вплив на фінансовий стан підприємства [90].

Для забезпечення підвищення рівня інноваційної активності сільськогосподарських підприємств необхідно сформувати ефективний ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності, що забезпечує формування та реалізацію такого варіанту розвитку підприємства, який забезпечить найкращі кінцеві результати та якісне функціонування сільськогосподарського

підприємства на основі організаційної, інноваційної, виробничої, трудової, законодавчої адаптивності підприємства.

Формування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, на думку автора, повинно здійснюватися в послідовності, представленої на рис. 3.4.

Ідея здійснення інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах має на меті підвищення прибутковості та рентабельність підприємства, підвищення якості та екологічності продукції, досягнення конкурентних переваг та ін. Цілі та завдання ОЕМ активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємствах узагальнено у п. 1.2. на рис. 1.9. В цілому, інноваційний розвиток є підґрунтям підвищення показників фінансової результативності і ефективності функціонування підприємства.

Загалом організація податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства передбачає здійснення послідовних етапів:

1) вибір методів (матеріальне, нематеріальне), способів чи інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства;

2) визначення тривалості (інтенсивності) податкового стимулювання (короткострокове, середньострокове, довгострокове);

3) апробація методів податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства;

4) контроль і оцінка ефективності податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства;

5) удосконалення методів і форм стимулювання.

ОЕМ податкового стимулювання в системі управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств орієнтований на максимальне використання усіх особливостей чинного законодавства з метою досягнення найвищого фінансового результату, шляхом законної оптимізації господарської діяльності підприємства, з позиції її податкових наслідків, маючи на меті ефективне впровадження інноваційних процесів на підприємстві.

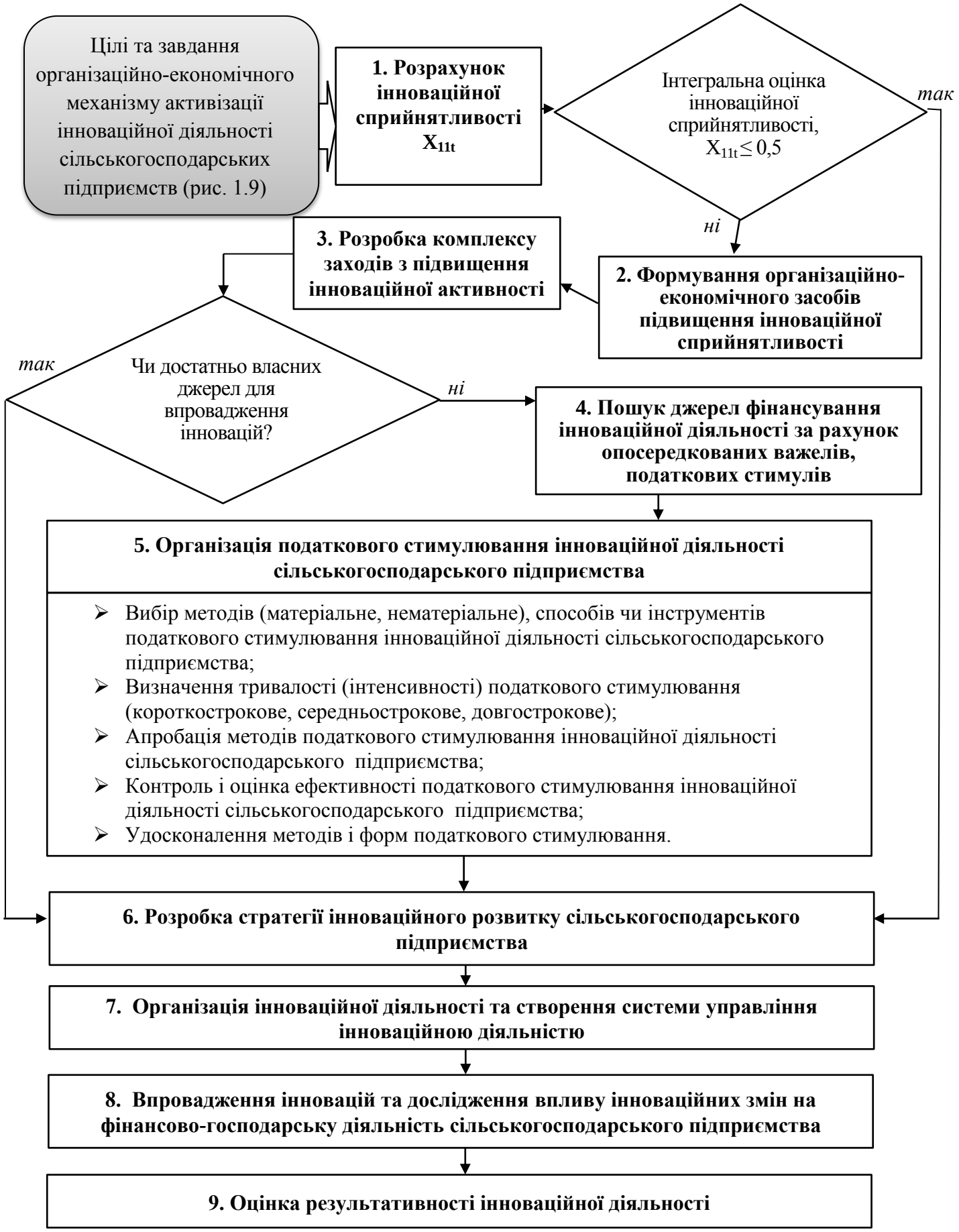

Рис. 3.4. Алгоритм формування організаційно-економічного механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності на рівні сільськогосподарського підприємства. *Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [68, с. 32]*

В свою чергу, здійснення податкового планування та оптимізація податкового навантаження відіграє ключову роль для сільськогосподарських підприємств, оскільки покликане забезпечити зростання їх конкурентоспроможності, платоспроможності та ринкової вартості, як ключових параметрів здатності суб’єктів господарювання до розвитку, тому впливає на стабільне функціонування та інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств.

Важливим моментом є необхідність ґрунтовної роботи щодо адаптації сільськогосподарських підприємств до змін в організації податкових відносин. Ця робота супроводжується складністю в узгодженні чинних норм та переходу на нові чинники та принципи податкового планування. Недостатньою є розробка технології податкового планування, що потребує детальнішого дослідження та обґрунтування відповідно до потреб діяльності суб’єктів господарювання з метою оптимізації розрахунків за податками. Це вимога розробки низки принципів із організації податкового планування, функцій, способів здійснення, що потребує узгодження із традиційними механізмами щодо податкових розрахунків.

3.2. Методичне забезпечення організації інформаційних потоків в системі податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств

Кожен суб’єкт господарської діяльності являє собою складну динамічну систему, життєдіяльність якої забезпечується в результаті взаємодії інформаційних, матеріальних та фінансових ресурсів, за допомогою яких підтримується зв'язок зі стейкхолдерами (покупцями, постачальниками та підрядниками, державними структурами, банками, персоналом підприємства). Без усього цього неможливо уявити господарську діяльність бізнес-структури.

При цьому, як матеріальні та фінансові ресурси, так і інформаційні потоки перебувають в певному стані, від якого залежить поточний стан та подальший розвиток бізнесу. Відповідно, як матеріальна та фінансова складова цієї складної системи можуть змінюватися за допомогою певних методів управління, так і інформаційне забезпечення піддається коригуванню інформаційними методами впливу.

Автор вважає, що «інформаційна система управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств призначена для обробки інформації зовнішнього та внутрішнього середовища, прийняття рішень щодо здійснення інноваційних процесів та ефективного управління інноваційною діяльністю господарської системи; вона являє собою сукупність інформації, компетентних спеціалістів та різних спеціалізованих засобів (технічних, технологічних, програмних тощо» [66, с. 153].

Інноваційний процес являє собою складну динамічну систему, в якій усі елементи перебувають у взаємозв’язку й утворюють певну цілісність та єдність, яка потребує виконання послідовних етапів обробки ресурсів та інформації. При цьому, кожен етап включає в себе сукупність інформаційних потоків, які передбачають належну та максимально швидку обробку інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо успішної реалізації інноваційного проєкту (рис. 3.5).

1. Визначення необхідності впровадження інновацій та дослідження перешкод інноваційному розвитку сільськогосподарського підприємства. Впровадження інновацій у діяльність сільськогосподарських підприємств є одним із ключових факторів підвищення прибутковості та конкурентоспроможності підприємства. Для виявлення пріоритетних перспектив інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств важливо ідентифікувати основні проблеми, що перешкоджають їх розвитку та запровадити комплекс заходів щодо їх усунення.

Рис. 3.5. Послідовність здійснення інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах з використанням інформаційного забезпечення. *Джерело: авторська розробка*

2. Аналіз ринку та збір всієї інформації, необхідної для впровадження інновацій. Даний етап передбачає обробку значного обсягу інформації, необхідної для раціонального впровадження інновацій. За відсутності інноваційного продукту (технології) група необхідно провести маркетингові дослідження за такими напрямами з метою одержання належної інформації:

1) фундаментальні дослідження – інформація щодо основних макроекономічних тенденцій, показників галузі та підгалузей, характеристики ринків збуту;

2) дослідження потенціалу інноваційної діяльності – інформація щодо перспективних НДДКР; перспективи збуту інноваційної продукції; перспективи трансферу інноваційних технологій; фінансування етапів наукового дослідження;

3) дослідження кон'юнктури ринку – основні характеристики ринку за виробниками продукції, її асортиментом, динамікою продажу, ціновою диференціацією, методами просування та збуту;

4) дослідження ділових тенденцій – основні тенденції розвитку бізнесу та ринків у розрізі підприємств, підгалузей, галузей;

5) дослідження зовнішнього бізнес-середовища – дані про фактори макро- та мікромаркетингового середовища підприємства;

6) дослідження потенційних ринків збуту – інформація щодо конкурентного середовища підприємства, потенціалу ринків збуту, оцінки щодо майбутніх обсягів збуту.

3. SWOT-аналіз інноваційних можливостей сільськогосподарського підприємства та попередній розрахунок економічної ефективності від запланованих інноваційних заходів. Проведений аналіз та виявлені проблеми діяльності сільськогосподарських підприємств є основою для здійснення SWOT-аналізу, що допоможе виявити основні перспективи інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. За матриці SWOT-аналізу можна виявити сильні та слабкі сторони, які властиві підприємству, можливості та загрози (сукупність факторів, що позитивно чи негативно впливають на

діяльність підприємств). При цьому, аналіз потенційних можливостей зовнішнього середовище підприємство може використати для досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку; аналіз загроз – усунення чи адаптація до факторів, які перешкоджають розвитку підприємства в напрямку досягнення своєї місії та цілей. Слід також додати, що інноваційний процес включає в себе етап самоперевірки, за підсумками протікання попередніх етапів акумулюється інформація, на основі якої, при використанні сучасних інформаційних технологій, необхідно провести попередній розрахунок оцінки ефективності або доцільності інноваційного процесу в цілому.

4. Обробка отриманої інформації та організація належного ОАЗ з метою ефективного управління інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства та прийняття обґрунтованих стратегічних рішень. Створення динамічної системи обліково-аналітичного відображення всієї сукупності складових внутрішнього потенціалу та ідентифікації зовнішніх тенденцій, яка покликана забезпечувати інформаційні потреби різних рівнів управління слугує запорукою ефективного управління інноваційним розвитком сільськогосподарського підприємства.

5. Формування стратегії інноваційного розвитку сільськогосподарського підприємства. Стратегія інноваційного розвитку сільськогосподарського підприємства є ефективним механізмом стратегічного управління та має бути основана на реалізації інноваційного потенціалу, з метою забезпечення конкурентних переваг суб’єкта господарювання. Дана стратегія передбачає впровадження інновацій, спрямованих на раціональне використання ресурсів, скорочення витрат підприємства та підвищення якості сільськогосподарської продукції на основі виробництва органічно чистої продукції.

6. Етап **впровадження інновацій** передбачає активізацію чи формування ОЕМ освоєння інновацій у діяльність сільськогосподарськими товаровиробниками, що спрямоване на досягнення комерційного успіху. На даному етапі інформаційне середовище стає головним фактором успішності подальшого перебігу інноваційного процесу, обрана стратегія інноваційного розвитку

сільськогосподарських підприємств, яка передбачає поєднання управлінських, інформаційних, виробничих, фінансових, маркетингових, логістичних та інших аспектів, опирається на обробку отриманої від зовнішніх джерел інформації і вимагає окремого вивчення загального інформаційного фону.

7. Адаптація інновацій сільськогосподарських підприємств до умов навколишнього середовища. В сільському господарстві інноваційні процеси мають власну специфіку, відмінні від інших галузей народного господарства. Тому, всі ці аспекти повинні бути враховані в процесі здійснення інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах. Як і в інших галузях, інноваційний процес в сільському господарстві є неперервним та має циклічний характер, оскільки в процесі впровадження інновацій удосконалюється, набуває нових споживчих властивостей, зростає його ефективність, а також формуються нові споживчі потреби та ін.

8. Оцінка отриманих результатів від впровадження інноваційної діяльності. Оцінка ефективності інноваційної діяльності повинна здійснюватися за певною методикою, та включати: оцінку показників результатів інноваційної діяльності підприємства; факторний аналіз результатів інноваційної діяльності; аналіз тенденцій динаміки результатів інноваційної діяльності підприємства. Даний етап пропонує пошук підвищення ефективного впровадження інновацій та можливість внесення змін і коригування в перебігу інноваційного процесу, при визнанні системи успішною узагальнюються всі наявні дані та формуються в окрему інформаційну систему.

Отже, управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств ґрунтується перш за все на раціональному та ефективному використанні інформаційних потоків. Тому інформаційна складова організаційно-управлінських та інформаційно-комунікаційних механізмів в системі управління інноваційною діяльністю займає одне з найважливіших місць.

Система інформаційного забезпечення управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств значною мірою повинна орієнтуватись на пріоритетне використання інформації про зовнішнє

середовище, вміти адаптуватися до прискорених темпів науково-технічного прогресу, економічно-політичної ситуації країни, частих змінах в законодавстві. Несвоєчасність або повна відсутність раціональних дій в системі когнітивного управління стратегічним інноваційним розвитком підприємства безумовно спричинить проблеми в діяльності сільськогосподарського підприємства, які вже почали відбуватися, починаючи з моменту скасування податкових пільг для сільськогосподарських товаровиробників та ростом податкового навантаження.

Вплив інформаційних потоків зовнішнього та внутрішнього середовища на систему управління інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств може бути представлена у такому вигляді (рис. 3.6), де $\sum_{i=1}^{n}$ Wi – загальна кількість внутрішніх інформаційних чинників, а $\sum_{j=1}^{m}$ Zj – загальна кількість зовнішніх інформаційних чинників, які впливають на систему управління інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. При цьому, інформаційні потоки зовнішнього та внутрішнього середовища мають різноплановий вплив на управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Контури позитивного впливу позначені суцільними лініями, за допомогою якого покращується якість управління інноваційною діяльність, негативною – пунктирними, коли фактори погіршують процес управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Тісний взаємозв'язок інформаційних потоків в процесі управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств свідчить про те, що їх ефективна організація неможлива за відсутності потужної інформаційної системи, що забезпечує фахівців своєчасною та достовірною інформацією, необхідною для планування, організації, регулювання, мотивації та контролю за здійсненням інноваційної діяльності, що впливає на фінансовий стан та сталий розвиток економічного суб'єкта в довгостроковій перспективі.

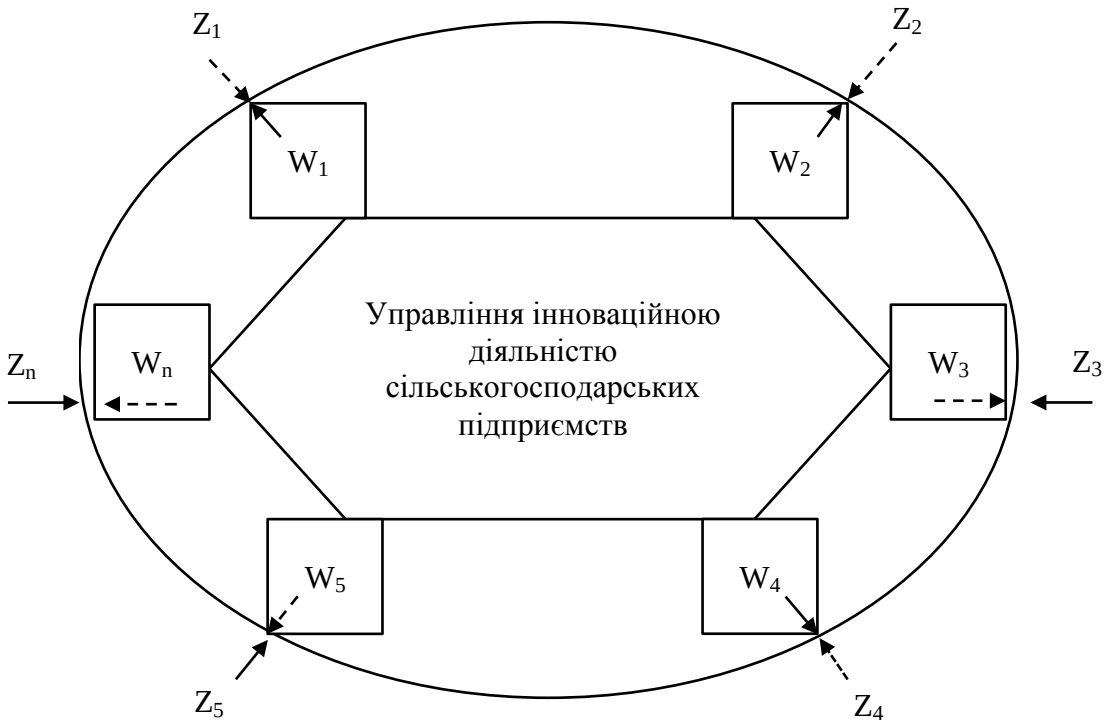

Рис. 3.6. Схема впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств

Управляти інноваційним розвитком сільськогосподарського підприємства – означає створювати й формувати передумови, використовувати потенціал підприємства, вміти адаптовуватися до мінливого зовнішнього середовища та раціонально використовувати інформаційні потоки, які впливають на інноваційний розвиток підприємства. При цьому, класичні функції управління (планування, організація, регулювання, мотивація та контроль) в процесі управління інноваційної діяльності набувають особливих та специфічних ознак. Впорядкування інформаційних потоків в системі управління інноваційною діяльністю зображено на рис. 3.7.

Процес управління інноваційною діяльністю сільськогосподарського підприємства, на який впливає належним чином організоване ОАЗ, що представлено в п. 2.3 на рис. 2.19: облікова та аналітична інформація, сфера прийняття управлінських рішень та контроль, вимагає системного підходу в процесі накопичення та узагальнення інформації.

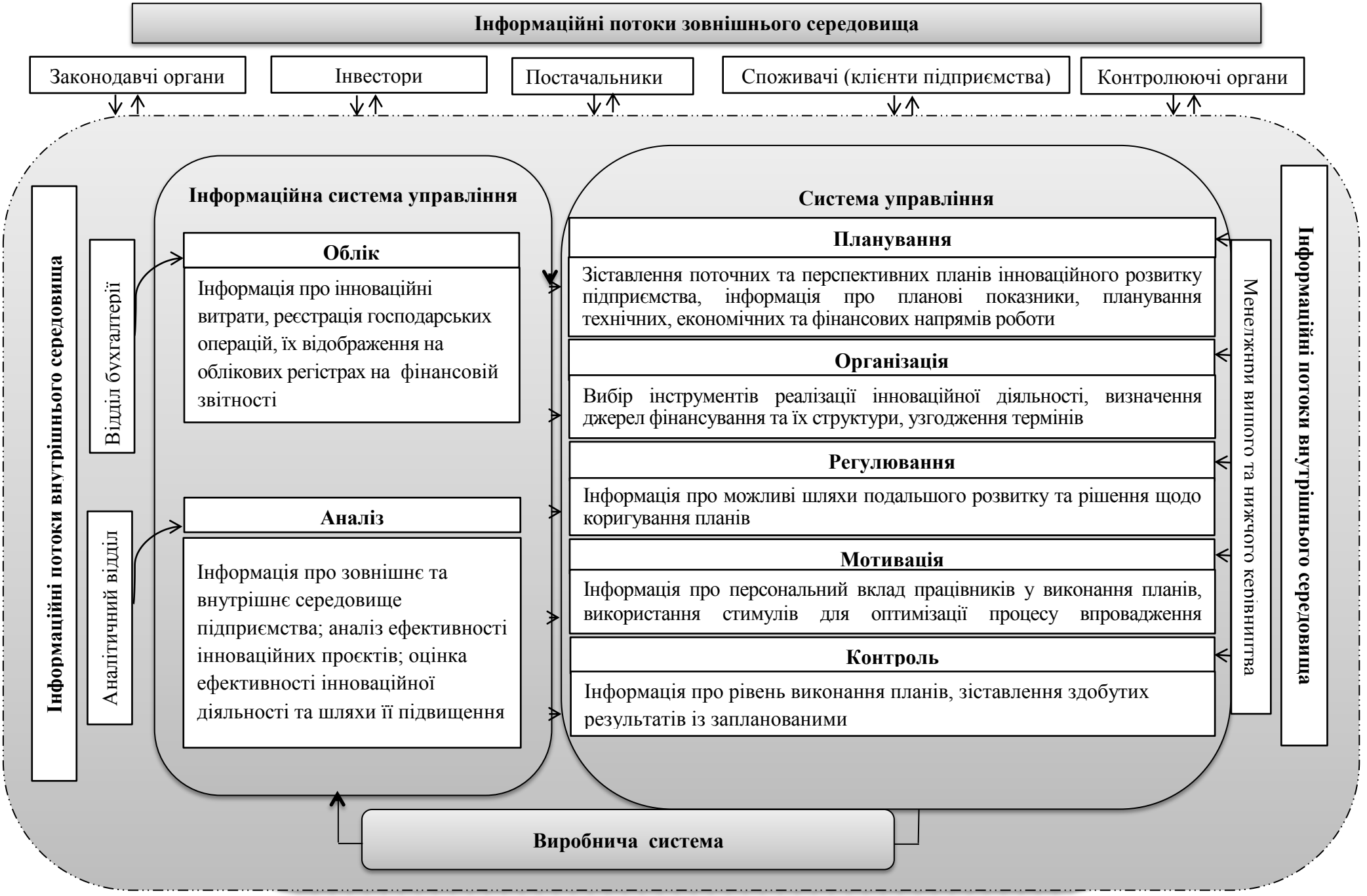

Рис. 3.7. Впорядкування інформаційних потоків в системі управління інноваційною діяльністю

А також її відображення в звітності, що дозволить реалізувати одну з основних цілей фінансової, управлінської та податкової звітності – забезпечити всі групи зацікавлених користувачів даними, достатніми для подальшої обробки та інтерпретації в інтересах кожної з груп.

Ефективність управління сільськогосподарськими підприємствами багато в чому залежить від оптимальної постановки обліково-аналітичної роботи, податкового планування та організації внутрішнього контролю. Необхідною умовою удосконалення ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств є врахування галузевих особливостей та рекомендацій побудови обліку сільськогосподарської діяльності, які впливають на систему ОАЗ стратегічного управління. Одним із шляхів вирішення проблеми визначення достовірного результату діяльності сільськогосподарських підприємств є застосування на практиці протягом року оцінки за справедливою вартістю згідно П(С)БО 30 «Біологічні активи» та відображення її у фінансовій звітності, а в управлінському обліку – здійснювати вирахування її фактичної собівартості з поетапним виявленням відхилень між цими оцінками. Все це дасть змогу комплексно оцінити економічні та соціальні результати, розробляти кількісні та якісні показники ефективності, які мають бути взаємопов’язані з показниками, використовуваними для управління інноваційним розвитком.

Система ОАЗ має генерувати максимально релевантні дані, важливі для стратегічного управління та для прийняття науково обґрунтованих економічних рішень щодо інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Варто також відзначити, що елементи системи бухгалтерського обліку та оподаткування мають провідний вплив на показники звітності та характеризують стан діяльності підприємства з характерним результатом його бізнес-процесів.

Місце податкового планування та взаємодія обліково-аналітичної підсистеми та податкової підсистеми в системі обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю господарюючого суб’єкта представлено на рис. 3.8.

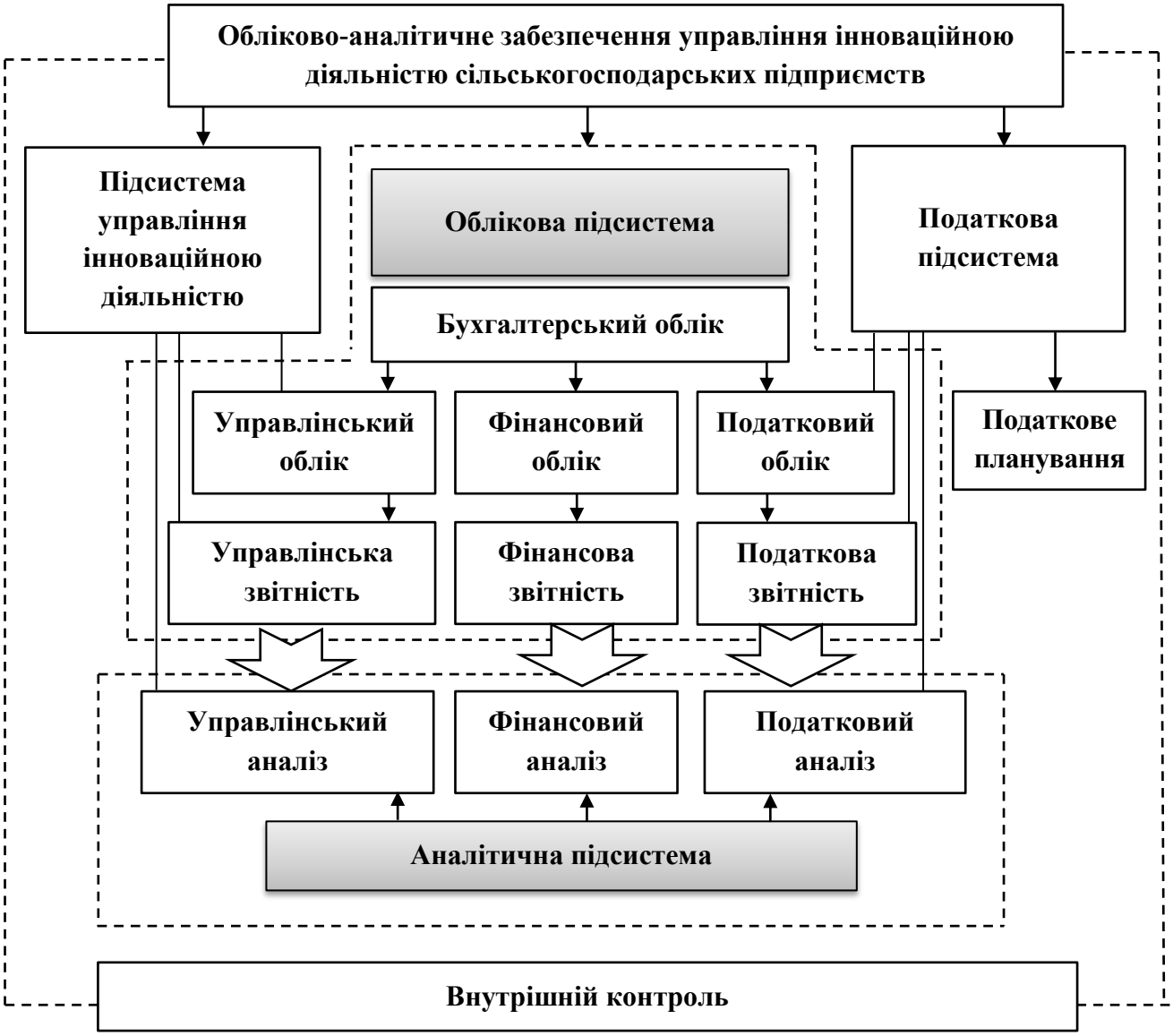

Рис. 3.8. Система обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. *Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [66, с. 152]*

Таким чином, дана система містить три основні підсистеми: фінансову, управлінську та податкову, тісно взаємопов'язаних між собою та має єдину кінцеву спрямованість – прийняття ефективних стратегічних і тактичних управлінських рішень, що забезпечить підвищення ефективності діяльності економічного суб'єкта; ці складові утворюють внутрішнє середовище системи, яка функціонує на підставі елементів зовнішнього середовища, що включає облікове та податкове законодавство, контрагентів, економічні та політичні відносини та ін.

На наш погляд, взаємодія облікової, аналітичної, управлінської та податкової підсистем характеризується наявністю прямих і зворотних зв'язків між ними. Системність обліку, аналізу і внутрішнього контролю в системі управління інноваційної діяльності передбачає єдність формування обліково-аналітичних інформаційних потоків, взаємозв'язок регістрів обліку та звітності, формування єдиної облікової політики, забезпечення необхідною інформацією внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Взаємодія управлінської та податкової облікових підсистем передбачає не тільки формування схем податкового планування, тобто вибір вигідного підходу обліку з точки зору зростання доходів підприємства або зниження витрат, але і безпосередньо оптимізацію податкових платежів в рамках системи бюджетування, в загальній системі управління інноваційною діяльністю підприємства.

Бюджетування податкових показників є найважливішим інструментом взаємодії управлінської та податкової облікових підсистем, які розширюють діапазон свого функціонування з метою вирішення тактичних і стратегічних завдань податкового планування.

Отже, ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств являє собою збір, опрацювання та оцінку всіх видів інформації необхідної для ефективного управління фінансово-господарською діяльністю та прийняття стратегічних рішень щодо здійснення інноваційних процесів. Процес послідовного проходження облікової інформації на сільськогосподарських підприємствах через етапи облікового процесу, наглядному представлено на рис. 3.9. Варто відзначити, що проведене дослідження у другому розділі (п. 2.3) дозволило встановити облікову складову податкового стимулювання, яка полягає в необхідності правильної організації та ведення бухгалтерського обліку: налагоджений облік інноваційних витрат поточного чи капітального характеру; застосування найоптимальнішого методу нарахування амортизації основних засобів на сільськогосподарських підприємствах; застосування аналітичних інструментів в системі управління інноваційної діяльності, своєчасне забезпечення повної, достовірної та релевантної облікової інформації щодо обліку витрат у системі звітності підприємства.

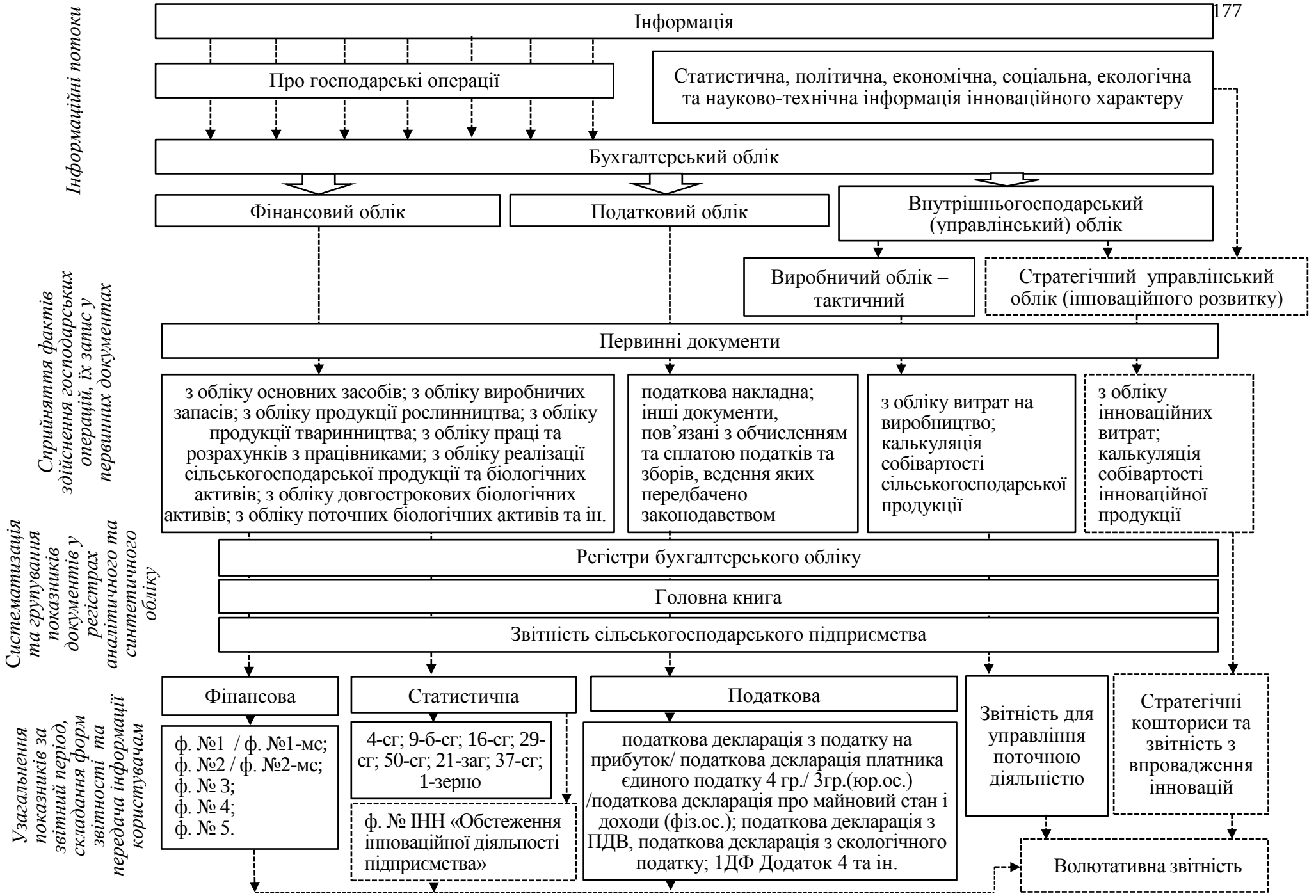

Рис. 3.9. Процес послідовного відображення облікової інформації та місце інноваційної складової в ній

Отже, раціональна побудова системи бухгалтерського обліку підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності сприяє оптимізації їх витрат та податкових розрахунків.

Колектив авторів наукового видання [110, с. 195] відзначило, що «організація обліку розрахунків за податками – це специфічний елемент відображення, з одного боку, розрахунків за податками в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, а з іншого – обліку розрахунків відповідно до податкового законодавства та складання податкової звітності. Кожне сучасне підприємство повинно мати свою податкову політику, яка б враховувала фіскальну і стимулюючу спрямованість податків, платіжний потенціал підприємства, оцінювала ступінь гарантованості розрахунків з бюджетом. При цьому правильно організований та методично побудований облік розрахунків за податками на сільськогосподарських підприємствах впливає на об'єктивність, достовірність та своєчасність розкриття інформації у фінансовій та податковій звітності».

Налагодження ОАЗ з метою податкового стимулювання та планування діяльності сільськогосподарських підприємств, потребує посиленої уваги на кожному конкретному підприємстві. Для побудови належного обліково-аналітичного супроводу процесу оптимізації податкового навантаження в системі оподаткування сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності, необхідно враховувати інформаційні запити на кожному його етапі (рис. 3.10).

На думку автора, «оптимізація податкового навантаження в системі оподаткування повинна будуватися на виборі критерію оптимізації і системи обмежень. Критерієм оптимізації повинна виступати сума платежів до бюджету або кінцевий фінансовий результат діяльності організації в залежності від цілей і параметрів системи планування. В якості обмежень можуть слугувати план виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг), обсяг виробництва, прибуток, точка беззбитковості, валова маржа та ін» [66, с. 154].

Рис. 3.10. Процес оптимізації податкового навантаження в системі оподаткування сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності з урахуванням інформаційних запитів. *Джерело: авторська розробка, оприлюднено у [66, с. 153]*

Раціональне використання інформаційних потоків в системі оподаткування господарюючого суб'єкта, а також обґрунтований вибір способів та методів стратегічного та поточного податкового планування дозволить оптимізувати його податкове навантаження, покращити фінансові результати та стати рушійною силою для інноваційного розвитку сільськогосподарського підприємства.

3.3. Комплексний підхід до формування та оприлюднення результатів інноваційної діяльності у системі звітності підприємства

Звітність є завершальним етапом облікового процесу та, як відзначає В. П. Пантелеєв, являє собою «взаємопов'язану систему узагальнених показників, що містять інформацію, яка характеризує основні сторони діяльності підприємства за певний період» [115 , с. 166].

Саме тому, формування та оприлюднення звітної інформації щодо інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств відіграє важливу роль в його подальшому стратегічному розвитку.

Колектив авторів повідомляє, що [55, с. 10] «державними органами статистики регулярно проводяться обстеження інноваційної і технологічної діяльності підприємств, які є джерелом інформації щодо основних показників рівня розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності та мають важливе значення для практичного вирішення завдання модернізації економіки. Отримані в результаті відповідних статистичних обстежень дані мають задовольняти потреби користувачів у достовірній і надійній інформації про величину, структуру, динаміку ресурсів та результати інноваційної діяльності, їх вплив на економічний розвиток суб'єктів господарювання і країни загалом».

Наразі основний масив інформації про інноваційну діяльність підприємств та організацій в Україні отримують в результаті подання юридичними особами всіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання таких форм звітів: 1-інновація «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства» (річна); 1-технологія (річна) «Звіт про створення та використання передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності»; 2-пром (інновація) «Звіт про інноваційну активність підприємств» (квартальна, термінова); 2/5-нт (термінова) «Звіт про хід виконання найважливіших робіт з питань науки та технології» (термінова-піврічна); 1-програми «Виконання програм з пріоритетного розвитку наукової та

інноваційної діяльності» (квартальна); ІНН (одноразова, раз у 2 роки) «Обстеження інноваційної діяльності підприємства» та ін.

Водночас, слід відзначити, що для сільськогосподарських підприємств відсутні статистичні форми звітності, в яких мала б бути відображена інформація про витрати інноваційної діяльності, джерела фінансування такої діяльності, обсяг реалізованої продукції, кількість впроваджених інноваційних видів продукції, результати інноваційної діяльності та ін.

Як стверджує науковець С. Ф. Легенчук, що «інформація про витрати, доходи, продукцію та фінансові результати від інноваційної діяльності не відображається систематично. Структура та зміст аналітичного обліку не розроблені, тобто не визначені об'єкти досліджень та розробок, не виділені окремі аналітичні рахунки для обліку витрат, доходів від інноваційної діяльності, джерел його фінансування. Не існує окремої внутрішньої звітності, яка б забезпечувала систематичну інформацію для управління інноваціями. Все це не дозволяє аналізувати інноваційні процеси, їх пріоритетні напрямки та розробляти ефективні заходи для розвитку інноваційної діяльності» [192].

Загальновідомо, що система бухгалтерського обліку та фінансової звітності є основою усього інформаційного забезпечення системи управління підприємством та «фундаментом» системи ОАЗ управління інноваційною діяльністю підприємства. Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [44], «метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства».

До користувачів інформації, які потребують інформацію щодо впровадження інноваційної діяльності для певних цілей належать:

1) власники (засновники, учасники, інвестори, акціонери) – для прийняття рішень щодо стратегії інноваційного розвитку підприємства;

2) управлінці, менеджери – для оперативного управління реалізацією інноваційних проєктів та програм;

3) державні органи влади – щодо правильності нарахування та повноти сплати податків, законності здійснення діяльності, узагальнення інформації про інноваційну діяльність в межах галузі, регіону, країни в цілому, регулювання інноваційної діяльності;

4) банки – щодо фінансової стійкості та можливості кредитування підприємства, відомостей про повернення кредиту, отримання відсотків та інших фінансових послуг;

5) партнери (постачальники і покупці, дебітори і кредитори) – щодо надійності партнерів при проведенні комерційних операцій, здійснення інвестиційних вкладень;

6) громадськість (потенційні інвестори) – щодо можливості інвестування коштів в інноваційні проєкти підприємства, а також з метою виявлення впливу інноваційної діяльності підприємств на суспільний добробут (економічні, соціальні та екологічні сфери життя суспільства).

На нашу думку, [159, с. 125] «особливе місце серед зовнішніх користувачів звітності наразі займають державні органи, оскільки саме звітність підприємства стає єдиною інформаційною основою для формування фінансових відносин між державою та підприємством, як суб'єктом оподаткування. Показники результатів діяльності, задекларовані підприємством у звітності, надають державним фіскальним органам вичерпану інформацію щодо бази оподаткування та розміру податкових платежів і складають подальшу основу для податкового адміністрування».

Як зазначає Р. Ю. Паславська [116, с. 161] «ефективне функціонування системи адміністрування податків передбачає систематичне та в повному обсязі забезпечення надходжень від сплати податків до бюджетів різних рівнів, ураховуючи при цьому податкоспроможність, права та інтереси платників податків. Така ефективність характеризується діяльністю фіскальних органів, дієвістю системи захисту прав та інтересів платників податків, переліком податків і зборів, рівнем податкового навантаження тощо».

Автором відзначено, що важливий аспект адміністрування податків та платежів має розробка пропозицій щодо змістовного наповнення звітності підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності, а також організації процесу звітування, що «дозволять збалансувати інтереси платників податків та державних органів щодо адміністрування податків, забезпечити раціональне висвітлення результатів інноваційної діяльності для зовнішніх користувачів звітності з одночасним збереженням комерційної таємниці, і створить об'єктивну інформаційну основу для прийняття рішень державними органами щодо спрощення адміністративних процедур для відповідних звітуючих суб'єктів» [159, с. 126].

Відображення результатів інноваційної діяльності в системі фінансової та управлінської (внутрішньогосподарської) звітності детально розглянуто у п. 2.3.

Проте в сучасних умовах глобальної інформатизації суспільства, користувачів обліково-аналітичної інформації цікавлять не лише фінансові показники діяльності підприємств, а нефінансові показники оцінки результатів інноваційної діяльності та сталого розвитку сільськогосподарського підприємства.

На думку М.А. Проданчука, «концепція компанії майбутнього не пропонує змін у фінансовій звітності, але відводить їй менш важливу роль у моделі розширеної звітності, яка включатиме звіти про нефінансові результати, зокрема, про такі питання, як довкілля і зв'язки з працівниками, замовниками, постачальниками та громадськістю» [144, с. 159].

Відображення нефінасової звітної інформації щодо інноваційної діяльності в системі звітності сільськогосподарських підприємств, передбачає зростання інформаційної відкритості, прозорості та соціальної відповідальності бізнесу, підвищення конкурентних позицій та зростання інвестиційної привабливості.

І. П. Васильчук визначає звітність про сталий розвиток як «будь-яке надання внутрішнім та зовнішнім користувачам інформації щодо аспектів сталого розвитку та їх взаємодії та наголошує на тому, що дана звітність потенційно здатна надавати інформацію, яка відсутня у фінансових звітах, проте надзвичайно важлива для аналізу бізнесу» [10, с. 212].

Набирає також актуальності питання про використання сільськогосподарськими підприємствами інтегрованої звітності, яка б покращила взаємодію із зацікавленими сторонами та забезпечила не лише фінансовою, а й нефінансовою інформацією про досягнення та показала б стратегію розвитку підприємства.

Як справедливо підкреслив Іен Бол, виконавчий директор Міжнародної федерації бухгалтерів: «Мета інтегрованої звітності – не збільшити тягар звітності на підприємствах. Швидше це повинно допомогти їм і всім зацікавленим сторонам приймати правильні рішення в питанні розподілу ресурсів. Інтегрований звіт – це потужний механізм, покликаний допомогти нам всім прийняти найкращі рішення щодо ресурсів, які ми споживаємо, і життя, яким ми живемо» [194].

Формуючи інтегровану звітність, оприлюднюючи її, підприємство не лише демонструє підтримку глобальних тенденцій, але й визнає свою відповідальність перед суспільством та майбутніми поколіннями. Об’єднуючи фінансові і нефінансові показники в єдину систему, інтегрована звітність здатна проілюструвати ретроспективу та перспективну спрямованість діяльності будь-якого суб‘єкта господарювання. В сучасних умовах така здатність є особливо важливою для агарного бізнесу, проте лише для великих агроформувань.

В. М. Жук в своїй науковій праці, довів, «що в умовах відсутності чіткої стандартизації процесу складання інтегрованої звітності, Міністерству фінансів України варто не імплементувати, а адаптувати до інституціональних умов України міжнародні положення інтегрованої фінансової звітності. Таке адаптування має здійснюватися з дотриманням ряду ключових принципів: від простого до складного; історичної спадковості; пріоритетності стандартизації; узагальнення» [42]. Вчений також вважає, що українські науковці і практики з бухгалтерського обліку мають досвід раціональної побудови розширеної (інтегрованої) звітності, а тому не виникне ні методологічних, ні методичних проблем повторити його на новому інформаційно-технологічному витку розвитку.

Одним з інструментів вирішення питання аналізу економічного, соціального та екологічного аспектів діяльності підприємств України став «Звіт про управління», який зобов'язані складати та оприлюднювати великі та середні українські підприємства відповідно до Закону України № 2164 –VIII від 05.10.2017 р., про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [128] щодо удосконалення деяких положень.

Визначені Законом України критерії до «Звіту про управління» [131] «базуються на міжнародних принципах до інтегрованої звітності: розкриття фінансової та нефінансової інформації, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства, основні ризики і невизначеності діяльності».

Відповідно до нормативного документу [131], під звітом про управління слід розуміти «документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності».

Варто відзначити, що мікро- та малі підприємства звільнені від подачі даного звіту; середні підприємства подають звіт, проте мають право не включати нефінансову інформацію; великі підприємства подають звіт у повному обсязі, звіт повинен включати фінансову та нефінансову інформацію.

Тобто «Звіт про управління» можна ототожнити зі звітністю зі сталого розвитку. Для вітчизняних агроформувань, що мають подавати крім консолідованої, ще і звітність про управління, питання формування звітності про сталий розвиток вирішується, зважаючи на достатні потенційні економічні й кадрові можливості. Ці підприємства належать до категорії середніх і великих підприємств. З іншого боку, мікро- та малі сільськогосподарські підприємства через брак таких можливостей для формування комплексних показників сталого розвитку можуть скористатися таксономією фінансової звітності.

Для мікро- та малих сільськогосподарських підприємств, на думку автора, необхідно запровадити волютативний звіт щодо оприлюднення результатів інноваційної діяльності, висвітлюючи економічні, соціальні та екологічні аспекти діяльності господарюючого суб'єкту.

Волютативна звітність – це звітність, що «складається суб'єктами господарювання, їх підрозділами та об'єднаннями з системи якісних інформаційних елементів, обраних керівними органами суб'єктів звітності і визнаними такими, що їх висвітлення і поширення сприяє досягненню цілей діяльності та розвитку суб'єктів звітності в економічній, соціальній та/або науково-дослідній сферах» [146].

На практиці питання підготовки волютативного звіту набуває особливої актуальності, оскільки у сільськогосподарських підприємств є можливість безперешкодно експериментувати і впроваджувати інновації. Однак, вважаючи на певні перешкоди інноваційного розвитку, сільськогосподарським підприємствам вкрай необхідна державна підтримка.

У зв'язку з цим, метою формування та подання даного виду звіту до державних органів влади, заявити про себе, про те, що підприємство має стратегічні цілі щодо розвитку діяльності, про результати від впровадження інноваційної діяльності, про типи інновацій, які впроваджують в господарську діяльність та, найголовніше, про те, що потребують підтримки з боку держави щодо подальшого інноваційного розвитку підприємства.

На думку автора, процес формування волютативного звіту передбачає дотримання трьох послідовних етапів: методичного, організаційного та технічного. Характеристика даних етапів із наведеним переліком заходів для їх реалізації наведено на рис. 3.11.

Запропоновані етапи формування волютативного звіту повинні реалізуватися в рамках загальної стратегії інноваційного розвитку сільськогосподарського підприємства, з урахуванням специфіки її діяльності, а також бути узгоджені з керівництвом підприємства. При встановленні формату та змісту волютативного звіту підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності необхідно передбачити такий формат, який дозволить зосереджувати інформацію про результати від впровадження інноваційної діяльності, стратегію підприємства та можливі ризики у зрозумілому порядку. Зміст представлення волютативної звітності передбачає викладення інформації за розділами.

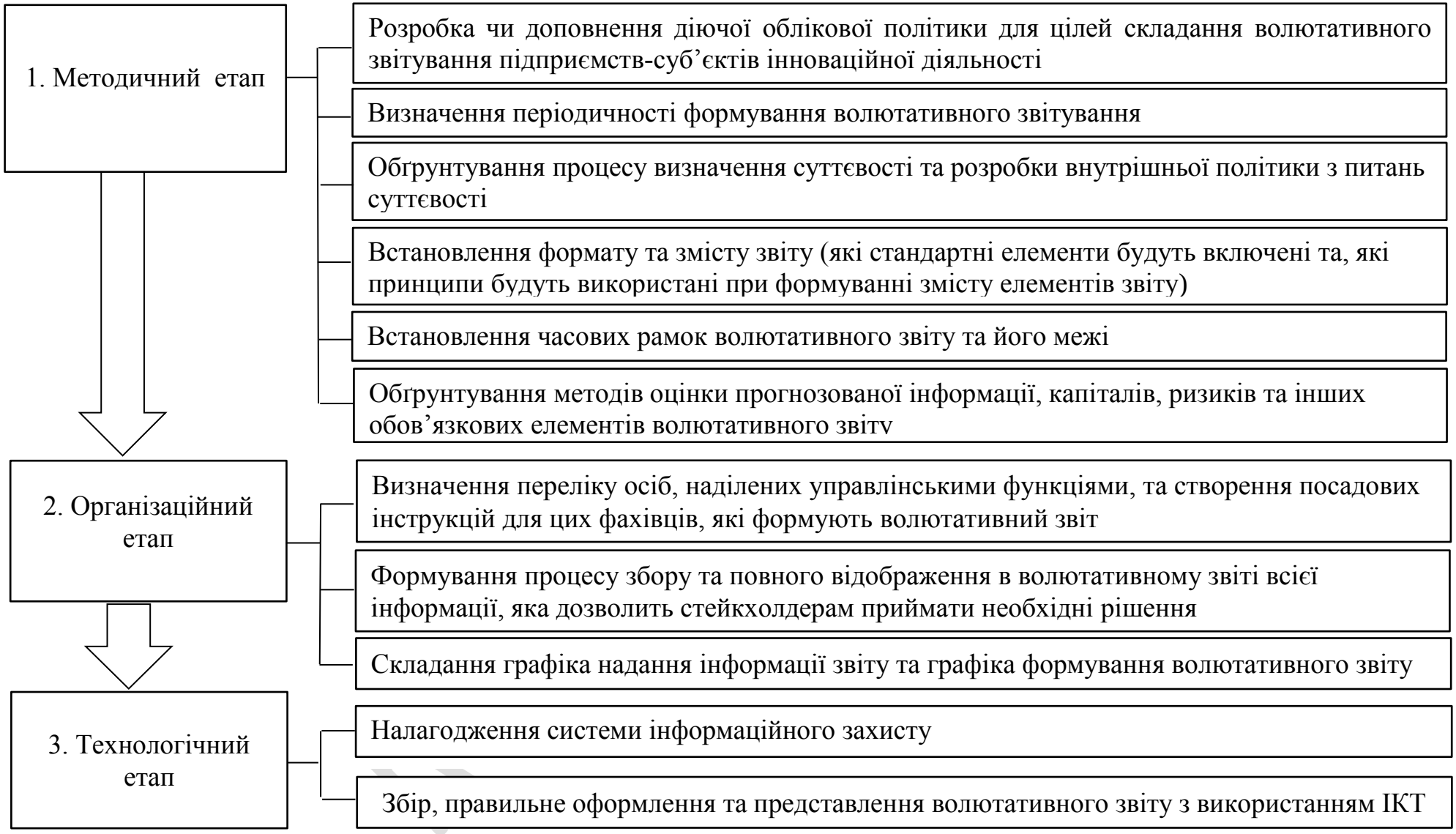

Рис. 3.11. Етапи формування волютативної звітності підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності

Джерело: авторська розробка

Волютативний звіт щодо оприлюднення результатів інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств має бути представлений у довільній формі та повинен містити наступну інформацію: короткий опис діяльності організації та бізнес-моделі; середовище, в якому працює організація, його ризики і можливості; стратегічні цілі й тактика досягнення цих цілей; актуальні дослідження, інноваційну діяльність та розробки; система виробничих показників і показників стійкого розвитку; вплив діяльності підприємства на навколишнє середовище; соціальні аспекти, перспективи подальшого розвитку підприємства з урахуванням ризиків та викликів при здійсненні діяльності. Треба зауважити, що даний перелік не є вичерпним. Автором запропоновано наступну структуру волютативного звіту сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності, що також представлена на рис. 3.12.

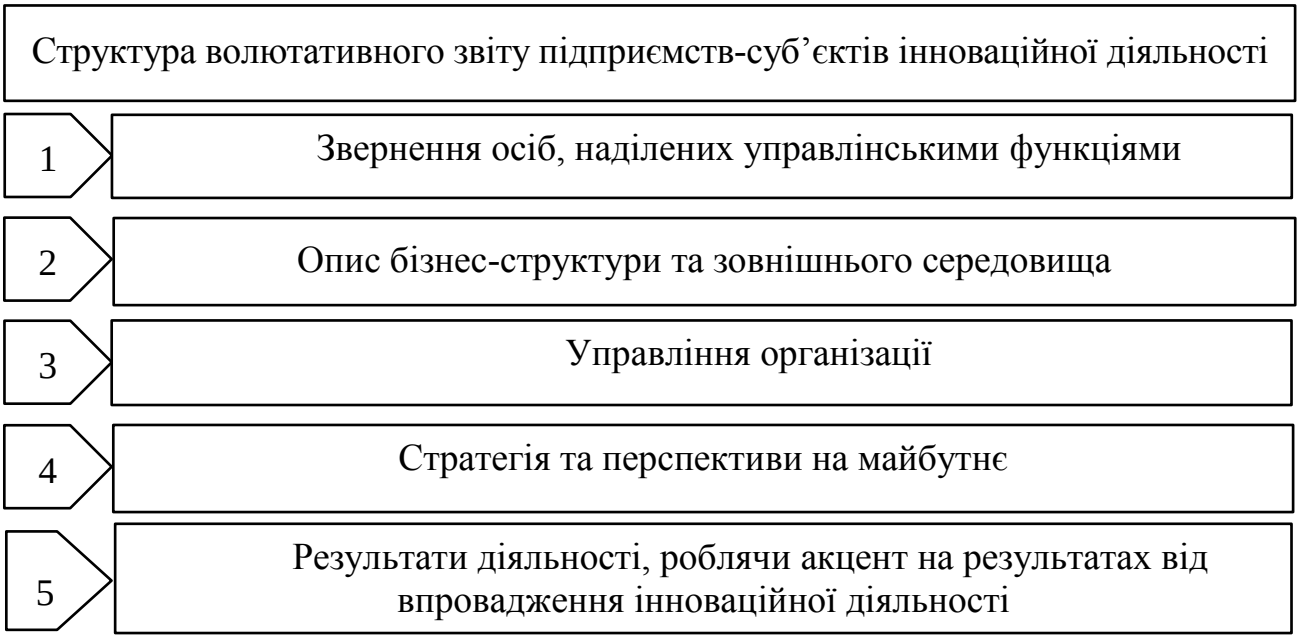

Рис. 3.12. Структура волютативного звіту підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності. *Джерело: авторська розробка*

1. Звернення осіб, наділених управлінськими функціями. Даний розділ містить звернення осіб керуючих підприємством до стейкхолдерів, в цілому, та до контролюючих органів, зокрема, з метою пояснення зіставлення даного звіту.

2. Опис бізнес-структури та зовнішнього середовища. У розділі розкривається місія і її стратегічне бачення та цінності організації. Містяться дані про кількісні показники організації, такі як кількість працівників, дохід організації, число країн, в яких працює організація. Розповідається про основні види діяльності підприємства, зокрема, з виділенням інноваційної складової, частка ринку, галузева специфіка діяльності, опис бізнес-моделі організації та рівень її стійкості, конкурентне середовище, а також вказуються зовнішні фактори, також впливають на діяльність організації.

3. Управління організації. Надається структура управління підприємства та відповідальність керівників. Указуються особливі процеси, які використовуються для прийняття рішень. Розкривається питання про винагороду та стимули, а також яким чином вони пов’язані зі створенням вартості в коротко-, середньо- та довгострокових періодах.

4. Стратегія та перспективи на майбутнє. У цьому розділі повинно бути представлено короткострокові, середньострокові, довгострокові цілі підприємства, стратегії їх досягнення та використані ресурси.

5. Результати діяльності. Даний розділ повинен містити якісну і кількісну інформацію щодо досягнення організацією стратегічних цілей і ефективності використання капіталу, при цьому необхідно зробити акцент про результати впровадження інноваційної діяльності, про типи інновацій (продуктові, процесні, організаційні, маркетингові), які впроваджують.

Волютативна звітність, як новий інструмент розкриття інформації про наслідки та перспективи діяльності суб’єктів господарювання, потребує удосконаленого підходу до налагодження облікового процесу.

Формування моделі волютативної звітності підприємств-суб’єктів інноваційної діяльності, на нашу думку, необхідно здійснювати на основі

показників фінансової, внутрішньогосподарської (управлінської), статистичної та елементів звітності зі сталого розвитку.

При цьому, основним завданням для підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності, що формують волютативну звітність або планують впровадити такий елемент звітування в практичну діяльність є комплексний підхід до формування інформаційної системи щодо впровадження інноваційної діяльності, тобто їх облікове відображення, що забезпечить налагоджений механізм передачі, групування та реєстрації господарських операцій з метою складання повного, достовірного та зрозумілого звіту. Саме правильно сформована інформаційна система підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності дозволить скоординувати інформаційні потоки в системі звітності та забезпечить задоволення інформаційних потреб в ієрархічній структурі користувачів звітних даних.

Висновки до розділу 3

Дослідження з метою обґрунтування теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств дали підстави сформулювати такі висновки:

1. Аргументовано, що від того наскільки ефективно буде організовано механізм державної підтримки інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств буде залежати стійкий соціально-економічний розвиток аграрної галузі та сільських територій. Складність формування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств на макрорівні пояснюється тим, що механізм має поєднувати в собі всі елементи

інноваційної, податкової та аграрної політики з метою зацікавленості сільськогосподарських товаровиробників здійснювати інноваційну діяльністю.

2. З'ясовано, що запровадження дієвого ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств передбачає вирішення комплексу питань оподаткування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та врегулювання складних проблем податкового обліку, звітності та податкового адміністрування, враховуючи, при цьому, галузеві особливості та спеціальний податковий режим, на якому перебуває переважна більшість сільськогосподарських товаровиробників.

3. Надано методичні рекомендації щодо формування та послідовності впровадження механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств на макрорівні та мікрорівні. Присвячено ключову роль організаційним питанням податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та доведено, що податкове планування та оптимізація податкового навантаження надають можливість отримання податкової економії, а, отже, і додаткових фінансових ресурсів за рахунок використання податкових пільг і послаблень в процесі податкової оптимізації; вибору оптимального податкового режиму; мінімізації податкових ризиків.

4. Досліджено особливості формування інформаційних потоків в системі податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та сформовано напрями оптимізації податкового навантаження в системі оподаткування сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності з урахуванням інформаційних запитів.

5. Запропонована концептуальна модель ОАЗ управління інноваційною діяльністю, яка передбачає цілісну єдність підсистем обліку, аналізу та контролю (через інформаційні потоки в процесі формування, обробки та передачі інформації). Дана модель дозволяє комплексно розглянути шляхи підвищення рівня реалізації функцій управління інноваційною діяльністю

сільськогосподарських підприємств, пов'язаних з підвищенням якості, своєчасності, повнотою та ростом ступеня сформованості інформаційних потоків в ході реалізації інноваційних проєктів.

6. Удосконалено технологію ОАЗ механізму стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, відмінність якої полягає у врахуванні інформаційних запитів щодо інноваційних ресурсів, можливостей та готовності сільськогосподарського підприємства до здійснення інноваційної діяльності з боку суб’єктів зовнішнього середовища. Вдосконалена технологія дозволяє підприємствам формувати волютативну звітність з інноваційної діяльності та здійснювати координацію участі в міжнародних проєктах підтримки інноваційного розвитку сільського господарства. Запропоновано структуру, процес формування та змістовне наповнення волютативної звітності щодо оприлюднення результатів інноваційної діяльності.

Результати наукових досліджень, які викладено у третьому розділі дисертації опубліковано у таких наукових працях автора: [64; 66; 68; 159].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання, направлене на подальший розвиток теоретичних положень, розроблення методичних та практичних рекомендацій щодо функціонування ОЕМ податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств Проведене дослідження дало можливість зробити такі висновки:

1. Агропромисловий комплекс України є одним із найбільших і найважливіших секторів економіки країни, від розвитку якого залежить стан економіки і продовольча безпека держави, розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків, матеріальний рівень життя населення. За сучасних умов формування, становлення та практичному втіленні інноваційної моделі розвитку економіки, підвищення конкурентоспроможності агропромислового сектору України можливо лише за рахунок активного впровадження інновацій. Враховуючи специфіку та особливості сільськогосподарського виробництва, широкомасштабне впровадження інновацій в цій сфері дасть змогу забезпечити потреби в продукції високої якості, створити умови для регулярного відтворення виробництва і є фундаментом стабільного й ефективного розвитку економічного зростання як сільського господарства, так і країни загалом.

Формування ефективних заходів стимулювання інноваційного розвитку потребують належної інформаційно-аналітичної бази щодо інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств. Розроблений методичний підхід до оцінки і аналізу інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств забезпечує отримання інтегральних висновків з урахуванням персонально-психологічних чинників інноваційних змін. Тим самим було розширено інформаційно-аналітичну підтримку рішень розпорядників бюджетних коштів щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності.

2. Перехід української економіки на інноваційний шлях розвитку повинен передбачати використання різних інструментів податкового стимулювання

інноваційного процесу. Податкове стимулювання уособлює процес спонукання суб'єктів ринкових відносин, що здійснюється центральними та місцевими органами державної влади, шляхом застосування податкових стимулів, які заохочують суб'єктів ринкових відносин до поведінки таким чином, що національна економічна, соціальна та / або екологічна система отримує від цього користь. Податковий стимул є інструментом, що регулюється податковим законодавством, впливає на поведінку платника податків та через його інтереси спонукає до поведінки (послідовності дій або уникнення їх здійснення) задля досягнення певного корисного результату. Застосування податкових стимулів до діяльності сільськогосподарських підприємств повинно мати диференціацію в залежності від інноваційної сприйнятливості суб'єктів ринкових відносин. Податкове стимулювання інноваційної діяльності потребує спеціального організаційно-економічного механізму, який представляє собою сукупність організаційних форм і економічних важелів, взаємодія яких сприяє заохоченню підприємств до систематичної реалізації інноваційних проєктів з метою одержання економічних, екологічних, соціальних чи інших ефектів.

Інструментальне наповнення організаційно-економічного механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності повинно охоплювати матеріальні (застосування податкових пільг: звільнення від сплати податків, зниження податкової ставки, зменшення бази оподаткування, зменшення податкового зобов’язання; податкові канікули; податковий кредит; спеціальний податковий режим; вільні економічні зони тощо) та нематеріальні (безкоштовна інформаційна підтримка; спрощення податкового адміністрування тощо) податкові стимули.

3. Механізм державного регулювання інноваційної діяльності суб’єктів підприємництва має особливі економічні та організаційні властивості. Оподаткування є важливою складовою системи фінансового регулювання розвитку аграрного сектору, а також вагомим важелем впливу на стимулювання господарської активності сільськогосподарських товаровиробників. Оптимізація податкового навантаження в системі оподаткування

сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності з урахуванням інформаційних запитів є запорукою їх ефективного управління. Що, в свою чергу, сприятиме подальшому інноваційному розвитку, збільшення обсягів виробництва якісної та екологічної сільськогосподарської продукції та її реалізації, оптимізації витрат та максимізації прибутку тощо. Трансформація сільського господарства на інноваційній основі передбачає відмову від традиційних методів ведення бухгалтерського обліку до більш активних його форм, а саме, до обліково-аналітичного та контрольного забезпечення управління інформацією. Необхідною умовою удосконалення ОАЗ управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств є врахування галузевих особливостей та рекомендацій побудови обліку сільськогосподарської діяльності, які впливають на систему ОАЗ управління інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Запропоновано здійснювати деталізацію облікової інформації щодо інноваційних проєктів для цілей податкового обліку, аналізу та адміністрування діяльності сільськогосподарських підприємств. Запропоновано використовувати комплекс аналітичних регістрів податкового і фінансового обліку, що відображають наявність, рух та потребу в ресурсах інноваційної діяльності.

4. В системі оподаткування сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності функціонують специфічні комунікаційні канали, а також різноспрямовані та емерджентні інформаційні потоки. Запропоновано теоретичні та методичні положення організації обліково-аналітичного забезпечення функціонування механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності на різних рівнях управління. Розроблені методичні підходи до поширення інформації у внутрішньому та зовнішньому середовищах сільськогосподарського підприємства з урахуванням обмежень ресурсів, потреб та повноважень користувачів інформації.

5. Інформаційні запити суб'єктів зовнішнього середовища щодо інноваційних ресурсів, можливостей та готовності сільськогосподарського підприємства до здійснення інноваційної діяльності потребують спеціальної

технології формування, обробки і поширення інформації. Запропоновані принципи узгодження інтересів користувачів інформації за результатами інноваційної діяльності з інтересами суб'єктів звітності. Розроблені процедури реєстрації, накопичення і узагальнення обліково-аналітичної інформації, що характеризує інноваційні процеси на підприємств. Запропонована послідовність обробки та висвітлення інформації у формах волютативної звітності, що дозволило удосконалити технологію обліково-аналітичного забезпечення механізму стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Практична апробація отриманих науково-практичних результатів підтверджуються їх упровадженням у діяльність селянських (фермерських) господарств, зокрема: СФГ «Аліна» (довідка № 15 від 25.09.2020 р.); СФГ «Кайрос» (довідка № 2020-10/7 від 07.10.2020 р.); ФГ «Комсомольське» (довідка № 8/6 від 10.08.2020 р.); СФГ «Наталі» (довідка № 9/1 від 01.09.2020 р.).

КОПІЯ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акинин П. В., Фролова Н. Д. Региональная инновационная система аграрного сектора экономики: сущность, показатели, оценка. *Финансовая аналитика : проблемы и решения*. 2012. № 48 (138). С. 1–10.

2. Андреев П. А. Инновационные процессы в сельском хозяйстве. Москва : АгроВестник, 2000. 182 с.

3. Багрова И. В., Тищенко Т. И. К вопросу определения круга ведущих составляющих инновационного потенциала промышленного предприятия. *Вестник экономической науки Украины.* 2011. № 2 (20). С. 14–18.

4. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін : навч. посіб. Київ : Заповіт, 1996. 240 с.

5. Бодров В. Г., Балдич Н. І., Сафронова О. М. Державне управління у фінансово-економічній сфері : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 88 с.

6. Большая советская энциклопедия : В 30 т. Т.16. Мёзия–Моршанск / гл. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. Москва : Сов. энциклопедия, 1974. 615 с.

7. Брик Г. Управлінська (внутрішньогосподарська) звітність аграрних формувань. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2014. № 21(1). С. 77-84. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2014_21%281%29__18

8. Бутенко Д. С. Теоретичне дослідження інноваційної сприятливості підприємств. *Бізнес Інформ.* 2011. № 12. С. 221–223.

9. Бухвостов Ю. В. Детерминирующее воздействие инвестиций на формирование экономики инновационного типа (на примере аграрного сектора) : автореф. дис. … канд эконом. наук. Москва, 2009. 26 с.

10. Васильчук І. П. Нефінансова звітність як інструмент управління сталим розвитком корпорацій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 11. С. 212–215.

11. Віннічeнко І. І. Інноваційна діяльність аграрних підприємств : стан та пріоритети. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2012. № 1 (5). Т. 1. С. 44–48.

12. Височан О. С., Пікуш Ю. В. Наукові підходи до визначення понять «інновації» та «інноваційна діяльність» у сільському господарстві. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. №2. С. 101–104.

13. Вольська В. В. Методичні підходи до обліково-аналітичного забезпечення та аудиту управлінської діяльності аграрних підприємств. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. № 3 (24). С. 83–88.

14. Гарасим П. М., Приймак С. В. Проблеми формування обліково-аналітичної інформації в системі менеджменту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 722. С. 42–48.

15. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України. Харків : Константа, 2006. 272 с.

16. Гик В. В. Витрати на інновації у системі звітності підприємства. *Торгівля, комерція, підприємництво*. 2014. Вип. 16. С. 131–135.

17. Гильмиярова М. Р. Концептуальная учетно-аналитическая модель денежных потоков корпоративних структур. URL : http://dorogiistorii.ru/doc/merkulov/researchjournal_cloud_2012.pdf

18. Гоголь Т. А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. 384 с.

19. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник. Київ : Лібра, 2003. 704 с.

20. Гончаренко О. В., Масляєва О. О. Роль інновацій в забезпеченні відтворювального процесу в агропромисловому виробництві. *Інноваційна економіка.* 2018. № 5-6(75) 2018. С. 5–10

21. Горбунов В. С. Методология и модели управления инновационным развитием сельского хозяйства : автореф. дис. … д-ра эконом. наук : 08.00.05. Саратов, 2011. 27 с.

22. Гороховець Ю. А. Теоретичні основи структурування АПК регіону. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка.* 2014. Вип. 27. С. 69-72.

23. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15.

24. Гришко Н. В., Скубак Ю. А. Бухгалтерська модель обліку інноваційних витрат промислових підприємств. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 1. С. 242-248.

25. Грінько А. П., Бочуля Т. В., Волошенюк І. Є. Дослідження організації податкового планування як однієї з умов ефективного розвитку вітчизняних підприємств. *Технологический аудит и резервы производства.* 2016. № 6(4). С. 15-20.

26. Гуменюк В. Я. Механізми ринкового господарювання : галузеві особливості. Рівне : НУВГП, 2005. 281 с.

27. Гуреев В. И. Налоговое право. Москва : Экономика, 1995. 252 с.

28. Гур'янова Л. С. Моделювання збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів: монографія. Бердянськ : ФОП Ткачук О.В., 2013. 406 с.

29. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України : монографія. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2004. 428 с.

30. Дедеева С. А., Лапаева О. Ф. Инновации как главный фактор развития сельского хозяйства региона в условиях импортозамещения. *Вестник Оренбургского государственного университета.* 2015. № 8 (183). С. 29-33.

31. Деменко О. Є. Зарубіжний досвід адміністрування податків та можливості його використання в Україні. *Наше право*. 2013. № 7. С. 189–195.

32. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua-

33. Державне регулювання економіки : навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2000. 316 с.

34. Дідоренко Т. Бухгалтерський баланс як складова інформаційного забезпечення процесу прийняття економічних рішень. *Прикладна економіка –*

від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 20 жовт. 2016 р.). Тернопіль : Вектор, 2016. С. 108-109.

35. Долгошея Н. О. Організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності :* зб. наук. праць. Маріуполь : ПДТУ, 2011. Т. 2. С. 17–22.

36. Долженко І. І. Оцінка ефективності бюджетно-податкової підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес».* 2015. Вип. 222. С. 238–245.

37. Драчук В. Ю. Облікове забезпечення операцій по розрахунках з бюджетом за спрощеною системою оподаткування сільськогосподарських підприємств. *ВНАУ*. 2015. № 13 (3). С. 140–142.

38. Друкер П. Ф. Практика менеджмента Москва : Вильямс, 2007. 400 с.

39. Дудар Т. Г., Мельниченко В. В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 250 с.

40. Дусановський С. Л., Білан Є. М. Економічні основи розвитку АПК в ринкових умовах : монографія. Тернопіль : Збруч, 2003. 182 с.

41. Желізняк Р. Й. Податкове стимулювання інноваційної діяльності підприємств: дис. … канд. ек. наук : 08.00.08. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2015. 225 с.

42. Жук В. М. Інтегрована звітність: ретроспектива і перспектива в Україні. *Облік і фінанси.* 2019. № 1. С. 20–27.

43. Жук М. М. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційних процесів АПК України : дис. ...канд. екон. наук 08.00.03. Кам'янець-Подільський : ПДАТУ, 2016. 220 с.

44. Загальні вимоги до фінансової звітності: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1: затв. наказом Міністерства Фінансів України від 07.02.2013. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13.

45. Загородній А. Г. Оцінювання ефективності системи обліково-аналітичного забезпечення менеджменту підприємства. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні:* матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Тернопіль, 23-24 квітня 2010р.), ТНЕУ. Тернопіль : Крок, 2010. С. 31–32.

46. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Київ : Знання, 2007. 1072 с.

47. Заїка В.І., Зігунов О.М., Кишенько В.Д. Когнітивне моделювання поведінки динамічних технологічних процесів сокоочистки цукрового виробництва. *Автоматизація технологічних і бізнес-процесів*. 2014. Volume 6, Issue 4 /2014. С.78–84

48. Золотарев В. Ф. Теория инновационных процессов : науч.-метод. пособие. Харьков : НУА, 2001. 86 с.

49. Ермасов С. В., Ермасова Н. Б. Инновационный менеджмент : учеб. Москва : Высш. образование, 2007. 505 с.

50. Иванов В. А. Методологические основы инновационного развития агропромышленного комплекса. *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз*. 2008. № 2 (2). С. 50–59.

51. Иванов В. А. Сущность, классификация инноваций и их специфика в аграрном секторе. *Вестник научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета*. Сыктывкар, 2007. С. 37–51.

52. Ильдеменов С. В., Ильдеменов А. С., Воробьев В. П. Инновационный менеджмент. Москва : Инфра-М, 2002. 211 с.

53. Инновационный менеджмент : учебник для вузов / под. ред. проф. С. Д. Ильенковой. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 343 с.

54. Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Кізима А. Я., Карпова В. В. Податковий менеджмент : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 525 с.

55. Калачова І. В., Шубравська О. В., Прокопенко К. О. Інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств : перешкоди та напрямки розвитку. *Статистика України.* 2013. №1. С. 10–16.

56. Камалиев Т. Ш. Налоговое администрирование крупнейших налогоплательщиков : дис … канд. экон. наук : 08.00.10. Москва, 2009. 168 с.

57. Караев Р. А., Микаилова Р. Н., Сафарли И. И., Садыхова Н. Ю., Имамвердиева Х. Ф. Когнитивные инструменты для динамического анализа бизнес-стратегий предприятий. *Бизнес-информатика*. 2018. № 1(43). С. 7–16.

58. Карпова Ю. А. Введение в социологию инноватики : учеб.пособие для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 248 с.

59. Кизим М.О., Касьянова Л.В. Класифікація інструментів податкового стимулювання інновацій. *Проблеми економіки*. 2012. Вип. 4. С. 23–29.

60. Кизим Н. А., Клебановой Т. С. Адаптивные методы в системах принятия решений : монография. Харьков : ИД «ИНЖЭК», 2007. 368 с.

61. Кіпіоро І. М. Організаційно-економічний механізм розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств : дис. … канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Умань, 2015. 235с.

62. Козлова А. І. Інноваційна модель розвитку економіки України : міжнародні пріорітети. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми економіки та управління, 2012. № 725. С. 125–129.

63. Комарова І. В. Фінансове забезпечення аграрного сектора України за рахунок бюджетних коштів. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 4(16). С. 161–165.

64. Коптєва О. В. Забезпечення інформаційної прозорості діяльності сільськогосподарських підприємств як суб'єктів суспільного інтересу. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу* : тези виступів Міжнародної наукової конференції, 20-21 жовтня 2017 р. Житомир : ЖДТУ, 2017. С.74–76.

65. Коптєва О. В. Модель інноваційної сприйнятливості сільськогосподарського підприємства. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 30–31 травня 2019 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 81–82.

66. Коптєва О. В. Оптимізація інформаційних потоків в системі податкового планування сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 48. С. 149–155.

67. Коптєва О. В. Порядок відображення об'єктів інноваційної діяльності на рахунках бухгалтерського обліку. *Проблеми обліку, аудиту, аналізу та оподаткування в умовах глобалізації економіки* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 25 лютого 2019 р. Кривий Ріг : ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського 2019. С. 46–50.

68. Коптєва О. В. Проблемні аспекти організації податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Sciences of Europe.* 2020. Вип. 2, № 57 С. 27–33

69. Коптєва О. В. Розвиток спеціальних режимів оподаткування сільськогосподарських підприємств як елемент державної підтримки аграрної галузі. *Економічне майбутнє України очима молодих дослідників* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 листопада 2018 р. Київ : ТОВ «ВІПО», 2018. С. 47–49.

70. Коптєва О. В. Формування вимог до обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності. *Сучасні проблеми управління підприємствами : теорія та практика* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 березня 2019 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 414–416.

71. Кот О. В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення. *Проблеми науки.* 2008. № 9. С. 30-37.

72. Котлер Ф. Маркетинг в третьем тысячелетии : Как создать, завоевать и удержать рынок. Москва : ООО «Издательство АСТ», 2000. 272 с.

73. Кравченко Н. П. Обоснование приоритетных инноваций в растениеводстве и оценка их эффективности (теория, методология, практика) : автореф. дис. … д-ра эконом. наук : 08.00.05. Майкоп, 2011. 45 с.

74. Краюшкин О. В. Инновации в экономике фирмы. Москва : ДВ НАН, 1998. 145 с.

75. Крисоватий А. І., Василевська Г. В. Новітня парадигма преференційного оподаткування : монографія. Київ : ЦУЛ, 2013. 260 с.

76. Крупка Я. Д. Варіанти обліку інноваційних процесів на підприємстві. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 5. С. 11-18.

77. Крупка Я. Д., Питель С. В., Мельничук І. В. Облік інвестиційно-інноваційної діяльності : навч. посіб. Тернопіль : ТАЙП, 2013. 246 с.

78. Куцинська М. В. Складові інвестиційної та інноваційної діяльності як об'єкти обліку. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2014. Вип. 2. С. 1244-1249.

79. Куцай Н. Сутність, предмет і завдання інноваційного аналізу підприємства. *Економіст*. 2013. № 12. С. 70-72.

80. Кушнірецька О. В., Демидюк О. М. Теоретичні підходи до визначення суті організаційно-економічного механізму управління соціальноекономічним розвитком регіону. *Регіональна економіка*. 2010. № 3. С. 63–70.

81. Лабунська С. В. Методологічні засади управління витратами інноваційної діяльності підприємства: аспекти економічної безпеки : дис. … д-ра ек. наук : 08.00.04, Сум. держ. ун-т. Суми, 2015. 400 с.

82. Лабунська С. В. Проблеми оцінки інноваційної спроможності в системі економічної безпеки підприємства. *Сучасні проблеми економіки і менеджменту*: тези доповідей міжн. наук.-практ. конф.; 2011 р. Листоп. 10–12; Національний університет «Львівська політехніка» Львів. Львів: Вид-во Львівської політехніки; 2011. С. 232–233.

83. Лабунська С. В., Курган Н. В. Формування обліково-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку підприємства : монографія. Харків : ХНЕУ, 2013. 247 с.

84. Лаговська О. А., Легенчук С. Ф., Кузь В. І., Кучер С. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : навч посіб. Житомир : Житомирський державний технологічний університет, 2017. 416 с.

85. Левицька О. О. Облік і аналіз інноваційної діяльності підприємства : автореф. дис. … канд. екон. наук : 08.00.09. Київ, 2009. 19 с.

86. Легенчук С. Ф. Метатеорія бухгалтерського обліку: сутність та шляхи побудови. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку контролю і аналізу*. 2010. № 1(16). С. 124–137.

87. Литвиненко А. О. Оцінювання сприйнятливості підприємства до впровадження інновацій. *Коммунальное хозяйство городов*. 2010. № 87. С. 156–162.

88. Литвиненко Я. Податкові пільги : їх вплив, значення і зарубіжний досвід застосування. *Економіка, фінанси, право*. 2002. № 6. С. 21–27.

89. Ліба Н. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної діяльності. *Економічний аналіз.* 2012. Т. 11(4). С. 248-251.

90. Лозовський О.М. Управління ризиками як центральна ланка процесу стратегічного управління підприємством. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 275–279.

91. Магопець О. А. Організація податкового планування в системі корпоративного податкового менеджменту. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія : Економічні науки*. Кіровоград : КНТУ, 2008. Вип. 14. С. 185–193.

92. Магопець О. А. Податковий механізм та механізм оподаткування: підходи щодо визначення сутності понять. *Людина і праця в економіці регіону* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2016 р.). Ч.1. Кропивницький : КОД, 2016. 224 с.

93. Магопець О. А. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «податкове стимулювання». *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. Кіровоград : КНТУ, 2014. Вип. 26. С. 265–273. (1)

94. Мазур Ю.О. Перспективи податкового стимулювання НДДКР в Україні: досвід інноваційно розвинутих країн. *Економіка промисловості.* 2016. № 2(74). С. 33–48.

95. Мамалуй О. О., Гриценко О. А., Гриценко Л. В. Основи економічної теорії : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 479 с.

96. Мамрукова О. И. Налогообложение инновационной деятельности предприятий в России: проблемы и направления совершенствования. *Международный бухгалтерский учет.* 2012. No 48 (246). С. 20–34.

97. Марченко О., Ткаченко В. Напрями податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств. *Економіст*. 2013. № 1. С. 13-17.

98. Мельничук І. В. Облік і аналіз інновацій у сфері випуску та збуту продукції текстильної промисловості : дис. … канд. екон. наук : 08.00.09. Тернопіль : ТНЕУ, 2011. 198 с.

99. Микитюк П. П., Сенів Б. Г. Інноваційна діяльність: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.

100. Микитюк П. П, Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Скочиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства : навч. посіб. Тернопіль : ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.

101. Михайлова Л. І., Гуторов О. І., Турчіна С. Г., Шарко І. О. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 234 с.

102. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL : https://agro.me.gov.ua/ua

103. Міністерство освіти і науки України. URL : https://mon.gov.ua/ua

104. Міністерство фінансів України. URL : https://www.mof.gov.ua/uk

105. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери : монографія. Ужгород : ІВА, 2005. 400 с.

106. Мостовий Г. І. Агробізнес : державне регулювання : монографія. Харків : Основа, 2002. 300 с.

107. Мороз О. С. Формування системи показників для оцінювання інноваційного розвитку підприємства. *Экономика Крыма*. 2012. № 3(40). С. 263-266.

108. Мусійовська О. Б. Сутність інноваційної сприйнятливості підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2013. Вип. 23.12. С. 284–291.

109. Нефінансова звітність: інструмент соціально відповідального бізнесу / за заг. ред. Ю. Щербініної. Київ : Представництво ООН в Україні, 2010. 84 с.

110. Облікова політика: навч. посіб. / за заг. ред. Г. М. Давидова. 2-ге вид., перероб. і доп. Кропивницький: ПП «Ексклюзив-Систем», 2017. 362 с.

111. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності аграрних підприємств : монографія / Р.Ф. Бруханський, М.К. Пархомець, П.Р. Пуцентейло та ін. Тернопіль : Крок, 2015. 300 с.

112. Озеран В. О., Гик В. В. Методичні підходи до бюджетування витрат на інновації. *Бухгалтерський облік, економічний аналіз та контроль в умовах формування і розвитку сучасних концепцій управління* : тези виступів XII Міжнар. наук. конф. Житомир : ЖДТУ, 2013. С. 230-232.

113. Онищенко І. І. Когнітивне моделювання як метод якісного аналізу ризиків ІТ-проектів. *Вісник НТУ «ХПІ».* 2016. № 2 (1174). С. 77-81

114. Паламаренко Я. В. Концептуальні положення державного регулювання інноваційних процесів. URL : http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/58.pdf

115. Пантелеєв В. П. Методологія побудови звітності : теоретичний підхід. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації.* 2014. № 2. С. 165-175.

116. Паславська Р. Ю. Проблеми ефективного функціонування національної системи адміністрування податків та напрями їх вирішення. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2016. №21, Вип. 3. С. 160-164.

117. Пилипенко А. А., Дзьобко І. П., Писарчук О. В. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємств та їх об'єднань : монографія. Харків : ХНЕУ, 2011. 344 с.

118. Пилипенко А. А., Пилипенко Д. Р. Технологія формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами в системі стратегічного розвитку підприємств. *Проблеми економіки*. 2010. № 3. С. 76-83.

119. Плаксієнко В. Я., Чернецька О.В. Інструментарій системи управління інноваційною діяльністю підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 15. С. 403-406.

120. Податкова політика : теорія, методологія, інструментарій : навч. посіб. / за редакцією Іванова Ю. Б., Майбурова І. А. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.

121. Податкова система: навч. посіб. / за ред. В. Г. Баранової. Одеса: ВМВ, 2014. 344 с.

122. Податковий кодекс України: затв. Верховною Радою України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

123. Подлевський А. А., Перев'язко Н. Ю. Податкове стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні. *Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції* : зб. наук. праць. 2011. № 4. С. 48–56.

124. Попова О. В. Вопросы методологии управления инновационными процессами в АПК. Управление общественными и экономическими системами. 2007. №1. URL: http://bali.ostu.ru/umc/zj2007_1.php

125. Портер М. Конкуренция. Москва : «Вильямс», 2006. 608 с.

126. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2 ч. – Ч. 1 / за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 389 с.

127. Пригожин А. И. Нововведения : стимулы и препятствия (социальные аспекты инноватики. Москва : Политиздат, 1989. 271 с.

128. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. Дата оновлення : 14.11.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14

129. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. Дата оновлення : 09.12.2015. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/143-16

130. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV. Дата оновлення : 24.10.2020. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15

131. Про затвердження Методичних рекомендацій зі складання звіту про управління : Наказ Міністерства фінансів України від 07.12.2018 № 982. Дата оновлення : 18.01.2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18

132. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF

133. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. Дата оновлення : 16.10.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12.

134. Про індустріальні парки : Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI. Дата оновлення : 13.02.2020. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5018-17

135. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. Дата оновлення : 05.12.2012. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15.

136. Про наукові парки : Закон України від 25.06.2009 № 1563-VI Дата оновлення : 01.02.2020. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1563-17.

137. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25.06.1993 № 3322-XII. Дата оновлення : 19.04.2014. URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3322-12.

138. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. Дата оновлення : 16.10.2020. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19.

139. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10.02.1995 № 51/95-ВР. Дата оновлення : 16.10.2020. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр.

140. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI. Дата оновлення : 05.12.2012. URL : http://zakon1.rada. gov.ua/laws/show/3715-17.

141. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III. Дата оновлення : 16.01.2016. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2623-14.

142. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. Дата оновлення : 10.12.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17.

143. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16.07.1999 № 991-XIV. Дата оновлення: 05.12.2012. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/991-14.

144. Проданчук М. А. Корпоративна звітність в умовах управління. *Культура народов Причерноморья*. 2013. № 256. С. 158–163.

145. Прогнозування соціально-економічних процесів : навч. посіб. / Т. С. Клебанова, В. А. Курзенев, В. М. Наумов та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 656 с.

146. Прокопішина О. В. Економічна сутність та психологічний феномен волютативної звітності вітчизняних підприємств // Інфраструктура ринку. 2021. № 1. С. 18 – 23.

147. Прокопішина О.В., Коптєва О.В. Особливості та передумови формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20 С. 521–527.

148. Прокопішина О.В., Коптєва О.В. Шляхи апроксимації європейського досвіду стимулювання інноваційної діяльності до реалій України. *Науковий вісник Херсонського Державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2017. Вип. 27 (1) С. 81–84.

149. Прокопішина О. В., Коптєва О. В. Концептуальні основи обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним підприємством. *Сучасні*

проблеми управління підприємствами : теорія та практика : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 3-4 березня 2020 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. С. 424-427.

150. Проскура Е. П. Эволюция теоретико-методологического обеспечения налогового администрирования в мировой экономической мысли. *Современные технологи управления.* 2013. № 04 (28). URL: http://sovman.ru

151. Прядко І. В. Сутнісна характеристика організаційно-економічного механізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 24 (1). С. 51–54.

152. Рева Д. М. Актуальні питання податкового стимулювання. *Право та інновації.* 2015. № 3 (11). С. 72–77.

153. Руденко Г. Р. Особливості впровадження інновацій у діяльність сільськогосподарських підприємств. *Бізнес Інформ.* 2015. №5. С. 128-132.

154. Рязанова Н. Коротко про облікову політику підприємств. URL : http://leasinginukraine.com/ua/publications/ financial_issues/?pid=671.

155. Саблук П. Т., Шпикуляк О. Г., Курило Л. І. Інноваційна діяльність в аграрній сфері : інституціональний аспект : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.

156. Садовська І. Б. Управлінська звітність та облікове відображення інноваційної діяльності підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 8(2). С. 233-236.

157. Санто Б. Инновация как средство экономического развития. Москва : Прогресс. 1990. 296 с.

158. Саранчук Г. М. Інноваційний розвиток сільського господарства як основа підвищення його конкурентоспроможності. *Інноваційна економіка*. 2010. № 1. С. 26-32.

159. Сатушева К. В., Коптєва О. В. Звітність за результатами інноваційної діяльності як інструмент податкового адміністрування міжнародного бізнесу. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 5-2(54). С. 124–129.

160. Сидоренко Р. В. Оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств: сучасний стан та перспективи. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 12(2). С. 173-176.

161. Смолінська Н. В. Методичні підходи до оцінювання рівня інноваційної спроможності підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. Вип. 4(I). С.215–221.

162. Соколовська А. М., Єфименко Т. І., Луніна І. О. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду. Київ : НДФІ, 2006. 320 с.

163. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів /Авт.-упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жиляєв, Б. Г. Чижевський, М. М . Шевченко. Київ : Парламентське вид-во, 2009. 632 с.

164. Строкович Г. В. Підхід до трактування розвитку підприємства з позицій якості. *Бізнес Інформ*. 2013. №9. С. 242–246.

165. Сусіденко Ю., Сіташ Т. Інноваційний розвиток підприємств: європейський досвід. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 3. С. 23–35.

166. Твисс Б. Управление научно–техническими нововведениями. Москва : Экономика. 1989. 271 с.

167. Теорія бухгалтерського обліку : монографія / за заг. ред Нападовської Л. В. Київ : КНТУ, 2008. 735 с.

168. Тищенко В. Ф., Островський Д. М., Гомон М. В. Оцінювання регулятивного потенціалу пільгового оподаткування інноваційної діяльності підприємства. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації.* 2020. №. 1. С. 59–71.

169. Трубилин А. И. Инновационный путь развития агропромышленного производства. *Власть.* 2009. № 2. С. 8–11.

170. Уколова Н. В. Формирование хозяйственного механизма инновационного развития социально-экономической системы : автореф. дис. … д-ра эконом. наук : 08.00.01. Саратов, 2011. 43 с.

171. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2003. 326 с.

172. Цвєткова Н. М. Організаційно-методичні аспекти бухгалтерського обліку та складання звітності. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит : проблеми теорії, методології, організації*. 2014. № 1. С. 348-354.

173. Черевик Н. В., Вітченко М. В., Титаренко А. О. Проблеми та перспективи розвитку АПК. *Вісник ЖДТУ. Сер. Економічні науки*. 2008. №4(46). С. 235-245.

174. Черешнюк О. М. Облік та аналіз інноваційної діяльності на підприємствах цукрової промисловості : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 199 с.

175. Шепитько Р. С., Корабельников И. С. Инновационный потенциал сельского хозяйства : методологический аспект. *Известия Нижневолжского агроуниверситетского комплекса : наука и высшее профессиональное образование*. 2012. № 3 (27). С. 228–232.

176. Шмиголь Н. М., Сінєкаєва О. Д. Аналіз та оцінка інноваційної діяльності на машинобудівних підприємствах. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 1. С. 41-48.

177. Шнипко О. С. Національна конкурентоспроможність : сутність, проблеми, механізми реалізації : наук. вид. Київ : Наук. думка, 2003. 334 с.

178. Шпикуляк О. Г., Грицаєнко М. І. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері : менеджмент та ефективність : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 424 с.

179. Шпикуляк О. Г., Тивончук С. О., Тивончук С. В., Супрун О. М. Етапність інноваційного процесу та оцінка ефективності інноваційної діяльності. Економіка АПК. 2011. № 12. С. 109-116.

180. Штифанич Р. В. Агробізнес в системі управління підприємствами АПК. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2010. № 2. Т. 1. С. 10-14.

181. Шубравська О. В., Прокопенко К. О. Розвиток агроінноваційної діяльності в Україні. *Економіка АПК*. 2013. № 4. С. 77–81.

182. Шубравська О. В. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії. *Економіка і прогнозування.* 2010. № 3. С. 90–102.

183. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Москва: Прогресс, 1982. 455 с.

184. Юзва Р. П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості: автореф. дис. … канд. екон. наук : 08.00.09. Тернопіль, 2011. 20 с.

185. Яковец Ю.В. Ускорение научно-технического прогресса : теория и экономический механизм. Москва : Изд-во "Экономика", 1988. 342 с.

186. Янковский К. П. Введение в инновационное предпринимательство. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 192 с.

187. Янковська О. І. Інноваційний процес у сільському господарстві. *Наука й економіка* : науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. 2009. № 4 (16), Т. 2. С. 54-58.

188. Янковська О. І. Особливості інновацій в сільському господарстві. *Економіка. Управління. Інновації. Серія «Економічні науки*». 2010. №2 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2010_2_54.

189. Яремчук А. С. Податкові пільги у контексті пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії : Економічні науки*. 2008. № 2. С. 38–41.

190. Ястремська О. М., Близнюк Т. П. Оцінка інноваційної сприйнятливості підприємства. *Економіка : проблеми теорії та практики*. 2008. Вип. 241. С. 748–755.

191. Koptieva Olha The essence, classification and role of tax stimulus for activation of innovative processes in agriculture. Бізнес-навігатор. 2020. Вип. 4(60). С. 92–98.

192. Lehenchuk S. F., Valinkevych N. V, Vyhivska I. M., Khomenko H. Yu. The Significant Principles Of Development Of Accounting Support For Innovative Enterprise. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. No 8s (29). P. 2282-2289.

193. Plaksiienko V.Y., Melikhova T.O., Yermolaieva, M.V., Chernenko, K.V., Lipskyi, R.V. Formation of accounting and tax policy of the company. Academy of Accounting and Financial Studies Journal. 2019, 23(Special Issue 2) URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/5741.

194. Press Release. Formation of the International Integrated Reporting Committee (IIRC). URL : http://integratedreporting.org/news/why-do-investors-want-to-talk-about-purpose

195. Prokopishyna O. Innovation Process as the Object of Accounting. *Економіка розвитку*. 2012. №. 4. С. 64.

196. Prokopishyna O. V., Koptieva O. V. Evolutary analysis of financial results of africulture enterprises for definiting state budget policy. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2017, P. 204–216.

197. Rigs X. Managing high technology companies. New York : Blmont. 1983. 77 p.

198. Rotvell R. Invention, innovation, re-innovation and the role of the user Technovation. 1985. № 3. P. 185.

199. Tyschenko V., Ostapenko V., Babenko M. State regulation of tax stimulation for innovative activities of enterprises. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2018. Том 1, № 24. С. 409-416. URL : http://fkd.org.ua/article/ view/128473/124965

ДОДАТКИ

Додаток А

ВИРОБНИЦТВО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЗА 2010–2019 РОКИ

Таблиця А.1

Продукція сільського господарства за видами

(у постійних цінах 2016 року / *in 2016 prices*)

	2010	2015	2016	2017	2018	2019	
Мільйонів гривень / *Millions hryvnya*							
Продукція сільського господарства	**467474,7**	**596832,8**	**634433,1**	**620475,6**	**671294,0**	**680982,4**	***Agricultural production***
продукція рослинництва	**329646,3**	**453016,9**	**494461,9**	**480157,0**	**529347,5**	**538705,6**	***crop production***
культури зернові та зернобобові	126803,3	193390,3	211762,4	198633,1	225618,7	239728,2	*grain and leguminous crops*
культури технічні	98164,6	149263,1	172100,4	167109,5	190580,1	194847,6	*industrial crops*
картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	67679,7	77346,2	79821,3	79901,1	80896,6	77753,1	*potatoes, vegetables, cucurbits crops*
культури плодові та ягідні, виноград	7201,3	8353,5	7793,8	8058,8	9677,3	14564,1	*fruits, berries, grapes*
культури кормові	19572,9	17899,7	17935,5	16984,9	17144,5	8618,2	*fodder crops*
інша продукція рослинництва	10224,5	6764,0	5048,5	9469,5	5430,3	3194,4	*other crop production*
продукція тваринництва	**137828,4**	**143815,9**	**139971,2**	**140318,6**	**141946,5**	**142276,8**	***animal production***
Сільськогосподар. тварини (вирощування)	64717,5	70153,8	70294,1	69802,1	72593,6	74165,4	*agricultural animals (breeding)*
Молоко	50104,2	47320,7	46279,7	45816,9	44813,7	42978,0	*Milk*
Яйця	19797,5	19498,0	17548,2	18022,0	18729,2	19362,7	*Eggs*
Вовна	103,0	55,0	50,3	47,9	46,8	42,6	*Wool*
інша продукція тваринництва	3106,2	6788,4	5798,9	6629,7	5763,2	5728,1	*other animal production*

Продовження додатку А

Продовження таблиці А.1

У відсотках до підсумку / *Percentage to total*							
Продукція сільського господарства	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	***Agricultural production***
продукція рослинництва	**70,5**	**75,9**	**77,9**	**77,4**	**78,9**	**79,1**	***crop production***
культури зернові та зернобобові	27,1	32,4	33,4	32,0	33,6	35,2	*grain and leguminous crops*
культури технічні	21,0	25,0	27,1	26,9	28,4	28,6	*industrial crops*
картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	14,5	13,0	12,6	12,9	12,1	11,4	*potatoes, vegetables, cucurbits crops*
культури плодові та ягідні, виноград	1,5	1,4	1,2	1,3	1,4	2,1	*fruits, berries, grapes*
культури кормові	4,2	3,0	2,8	2,7	2,6	1,3	*fodder crops*
інша продукція рослинництва	2,2	1,1	0,8	1,5	0,8	0,5	*other crop production*
продукція тваринництва	**29,5**	**24,1**	**22,1**	**22,6**	**21,1**	**20,9**	***animal production***
сільськогосподарські тварини (вирощування)	13,8	11,8	11,1	11,2	10,8	10,9	*agricultural animals (breeding)*
Молоко	10,7	7,9	7,3	7,4	6,7	6,3	*Milk*
Яйця	4,2	3,3	2,8	2,9	2,8	2,8	*Eggs*
Вовна	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	*Wool*
інша продукція тваринництва	0,7	1,1	0,9	1,1	0,9	0,9	*other animal production*

Джерело: сформовано на основі звітів Державної служби статистики України [32]

Продовження додатку А

Таблиця А.2

Продукція сільського господарства за категоріями господарств

	2010	2015	2016	2017	2018	2019	
Господарства усіх категорій / *All agricultural holdings*							
Продукція сільського господарства	467474,7	596832,8	634433,1	620475,6	671294,0	680982,4	*Agricultural prodction*
Продукція Рослинництва	329646,3	453016,9	494461,9	480157,0	529347,5	538705,6	*crop production*
продукція тваринництва	137828,4	143815,9	139971,2	140318,6	141946,5	142276,8	*animal production*
Підприємства / *Enterprises*							
Продукція сільського господарства	256806,0	367738,8	403244,7	391015,8	437998,6	449806,3	*Agricultural prodction*
продукція рослинництва	200914,6	299369,3	336588,1	323724,5	367688,1	376789,7	*crop production*
продукція тваринництва	55891,4	68369,5	66656,6	67291,3	70310,5	73016,6	*animal production*
у т.ч. фермерські господарства / *including private farms*							
Продукція сільського господарства	34145,9	55009,4	64306,1	63277,2	73181,7	79053,0	*Agricultural prodction*
продукція рослинництва	31863,8	52312,9	61528,1	60491,7	70214,1	75809,2	*crop production*
продукція тваринництва	2282,1	2696,5	2778,0	2785,5	2967,6	3243,8	*animal production*
Господарства населення / *Households*							
Продукція сільського господарства	210668,7	229094,0	231188,4	229459,8	233295,4	231176,1	*Agricultural prodction*
продукція рослинництва	128731,7	153647,6	157873,8	156432,5	161659,4	161915,9	*crop production*
продукція тваринництва	81937,0	75446,4	73314,6	73027,3	71636,0	69260,2	*animal production*
Вироблено продукції сільського господарства на одну особу, грн / *Agricultural production per capita, UAH*							
Господарства усіх Категорій	10191	13930	14867	14604	15881	16203	*All types of agricultural holdings*
Підприємства	5598	8583	9450	9204	10362	10703	*Enterprises*
господарства населення	4593	5347	5417	5400	5519	5500	*Households*

Додаток Б

Таблиця Б.1

Структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах

Види витрат	2017		2018		2019	
	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку
Витрати – усього	**404 970,2**	**100,0**	**442 993,4**	**100,0**	**463 271,6**	**100,0**
Прямі матеріальні витрати – усього	**242 313,7**	**59,8**	**247 997,2**	**56,0**	**266 918,0**	**57,7**
у тому числі						
насіння та посадковий матеріал	30 559,9	7,5	35 963,5	8,1	38 402,2	8,3
корми	41 772,9	10,3	52 036,9	11,7	52 678,8	11,4
з них покупні	16 648,8	4,1	22 866,8	5,2	23 752,9	5,1
інша продукція сільського господарства	5 727,9	1,4	6 496,8	1,5	7 653,1	1,7
мінеральні добрива	49 685,1	12,3	57 695,7	13,0	69 506,2	15,0
пальне і мастильні матеріали	30 925,4	7,6	39 035,6	8,8	40 532,0	8,7
Електроенергія	3 167,7	0,8	3 920,3	0,9	4 578,8	1,0
паливо й енергія	4 190,8	1,1	4 898,6	1,1	2 651,5	0,6
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	18 613,8	4,6	21 335,5	4,8	22 942,0	5,0
Прямі витрати на оплату праці	**20 326,7**	**5,0**	**25 234,4**	**5,7**	**29 729,6**	**6,4**
Інші прямі витрати – усього	**79 262,1**	**19,6**	**95 016,8**	**21,4**	**98 849,9**	**21,3**
у тому числі						
відрахування на соціальні заходи	4 416,7	1,1	5 533,7	1,2	6 640,3	1,4
орендна плата за:						
земельні частки (паї)	36 062,2	8,9	43 952,0	9,9	45 011,5	9,7
майнові паї	442,2	0,1	429,5	0,1	497,9	0,1
Амортизація	19 176,6	4,7	25 752,9	5,8	32 292,9	7,0
Загальновиробничі витрати – усього	**63 067,7**	**15,6**	**74 745,0**	**16,9**	**67 774,1**	**14,6**
з них						
оплата послуг сторонніх організацій	29 004,4	7,2	34 233,5	7,7	35 714,8	7,7

Додаток В

Таблиця В. 1

Фінансування видатків по Мінагрополітики України за рахунок коштів Загального фонду Державного бюджету, 2017-2019 роки, млн грн

2017 рік
Станом на **29.12.2017** виконавцям бюджетних програм згідно річного розпису асигнувань загального фонду Державного бюджету України **спрямовано 5294,4 млн грн,** з них за бюджетною програмою 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» - **1021,4 млн грн**, з яких перераховано:**923,0 млн грн на небюджетний рахунок**, відкритий в Державній казначейській службі України, для автоматичної виплати дотацій у рамках держпідтримки сільгосптоваровиробників відповідно до Порядку розподілу бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції у 2017 році, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 83. **98,4 млн грн на реєстраційний рахунок** для часткової компенсації вартост і сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 130). Крім того спрямовано на: • фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів – **294,9 млн грн;** • державну підтримку галузі тваринництва – **11,6 млн грн**; • надання кредитів фермерським господарствам – **25,0 млн грн;** • державну підтримку розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників – **115,6 млн грн.**
2018 рік
Законом України „Про Державний бюджет України на 2018 рік” (із змінами) Мінагрополітики передбачені видатки в обсязі **10 715 072,2 млн грн,** з них за програмами підтримки розвитку АПК **– 4 232,0 млн грн,** в тому числі: • 2801030 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів»- **266,0 млн грн;** • 2801230 «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» - **210,0 млн грн;** • 2801350 «Державна підтримка розвитку, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» - **400,0 млн грн;** • 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» - **2 401,0 млн грн**; • 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» - **955,0 млн грн.**
2019 рік
Законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» (зі змінами) Мінагрополітики передбачені видатки в обсязі **12 341 643,0 тис грн,** з них за основними програмами підтримки розвитку АПК **– 5 909,0 млн грн,** в тому числі: • 2801030 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів»- **127,2 млн грн;** • 2801230 «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» - **800,0 млн грн;** • 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» - **400,0 млн грн;** • 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» - **200,0 млн грн;** • 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» - **3 500,0 млн грн**; • 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» - **881,8 млн грн.**

Джерело: сформовано на основі звітів Міністерство аграрної політики та продовольства України [102]

Продовження додатку В

Таблиця В. 2

Фінансування видатків по Мінагрополітики України за рахунок коштів Спеціального фонду Державного бюджету, 2017–2019 роки, млн грн

2017 рік
Законом України „Про Державний бюджет України на 2017 рік" Мінагрополітики передбачені видатки спеціального фонду в обсязі **4 693,5 млн гривень** (із власними надходженнями установ і організацій), з них на підтримку розвитку підприємств АПК – **3 350,1 млн грн** (71% від заг. обсягу). Станом на **29.12.2017** спрямовано всього – **3 191,3 млн грн,** з них за КПКВК: • 2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» - **4,5 млн грн;** • 2801250 «Витрати Аграрного фонду, пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду» – **30,4 млн грн;** • 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» - **40,0 млн грн;** • 2801490 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» - **3,8 млн грн;** • 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» - **3 112,6 млн грн**, в т. ч.: - **3077,0 млн грн** - на небюджетний рахунок, відкритий в Державній казначейській службі України, для автоматичної виплати дотацій відповідно до Порядку розподілу бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції у 2017 році; - **35,6 млн грн** – на реєстраційний рахунок Мінагрополітики для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва сільськогосподарським товаровиробникам.
2018 рік
Законом України „Про Державний бюджет України на 2018 рік" Мінагрополітики передбачені видатки спеціального фонду в обсязі **2 326,8 млн гривень** (із власними надходженнями установ і організацій), з них на підтримку розвитку підприємств АПК – **51,9 млн грн** (2,2% від загального обсягу), а саме за бюджетними програмами: • 2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» - **5000,0 тис грн**.; • 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» - **43 100,0 тис грн**; • 2801490 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» - **3818,4 тис грн**. Станом на **21.12.2018** спрямовано всього – **46 455,3 тис грн**, з них за КПКВ: • 2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» - **3 355,3 тис грн;** • 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» - **43 100,0 тис грн**.
2019 рік
Законом України „Про Державний бюджет України на 2019 рік" Мінагрополітики передбачені видатки спеціального фонду в обсязі **2 671,7 млн гривень** (із власними надходженнями установ і організацій), з них на підтримку розвитку підприємств АПК – **54,3 млн грн** (2 % від загального обсягу), а саме за бюджетними програмами: • 2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» - **5000,0 тис грн**. • 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» - **44 500,0 тис грн**; • 2801490 «Фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу» - **4 773,0 тис грн** Станом на 01.11.2019 Мінагрополітики спрямовано всього - **219 203,0 тис грн,** з них за КПКВ: • 2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» - **2 419,7 тис грн;** • 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» - **32 355,2 тис грн;** • 2805060 «Ведення лісового і мисливського господарства, охорона і захист лісів в лісовому фонді» - **184 428,1 тис грн.**

Джерело: сформовано на основі звітів Міністерство аграрної політики та продовольства України [102]

Додаток Г

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ

Таблиця Г. 1

Узагальнення підходів до визначення поняття «інновації»

Автор	Визначення поняття в залежності від категорії
Ідея	
Друкер П. [38]	розробка і впровадження нового, котрого раніше не існувало, за допомогою чого старі, відомі елементи нададуть нових рис економіці даного бізнесу.
Котлер Ф. [72]	ідея, товар або технологія, які запроваджені у виробництво і представлені на ринку як зовсім нові, чи такі, що мають деякі унікальні властивості
Рігс Х. [197]	комерційне освоєння нової ідеї
Процес	
Твісс Б. [166]	процес, у якому винахід або ідея втілюються в економічному змісті.
Санто Б. [157]	сукупність суспільних, технічних й економічних процесів, завдяки яким, практично використовуючи ідеї й винаходи, створюються кращі за своїми властивостями вироби й технології, а у випадку їхньої орієнтації на економічну вигоду це призводить до одержання додаткових доходів.
Ільенкова С., Гохберг Л., Ягудин С. [53]	перетворення потенційного науково-технічного прогресу на реальний, такий, що втілюється в нових продуктах і технологіях
Ротвел Р., Гардинер П. [198]	суспільний, технічний чи економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій
Якісна зміна	
Шумпетер Й. [183]	зміни технології та управління, це нова науково-організаційна комбінація виробничих факторів, мотивована підприємницьким духом.
Пригожин А. І. [127]	цілеспрямована зміна, що вносить у середовище впровадження (організацію, суспільство) нові відносно стабільні елементи
Бажал Ю. [4]	зміна технології виробництва, яка має історичне значення і становить собою стрибок від старої виробничої функції до нової
Дацій О. [29, с.11]	проведення зміни в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також в соціальній сфері з метою одержання економічного ефекту на основі задоволення певних соціальних потреб
Краюшкін О. В. [74]	зміна в первісній структурі виробничої системи, що призводить до виникнення якісного нового її стану.
Яковець Ю. В. [185]	якісні зміни у виробництві, які можуть стосуватися як техніки і технології, так і форм організації виробництва і управління

Продовження додатку Г

Продовження таблиці Г. 1

Результат	
Портер М. [125]	результат впровадження нововведень у контексті конкурентної стратегії фірми на ринку, можливість здобути конкурентні переваги.
Височан О., Пікуш Ю. [12]	кінцевий результат інноваційної діяльності, який набув форми принципово нового або значно вдосконаленого виду продукції (роботи, послуги), техніки чи технології і якому передували науково-дослідні роботи з використанням нових методів, технологій, методик
Золотарьов В. Ф. [48]	результат творчої діяльності, спрямований на розробку, створення й поширення нових видів виробів, технологій, впровадження нових організаційних форм.
Харів П. С. [171]	результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок, який може бути отриманий на будь-якому етапі інноваційного процесу.
Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І [155]	закінчений результат творчої праці винахідника, який матеріалізований, тобто втілений у вигляді нового (або удосконаленого) продукту, процесу, послуги або системи управління, що базуються на отриманих нових знаннях, відкриттях чи винаходах, які запропоновані на ринку, але поки що не знайшли масового практичного застосування у споживачів
Комплекс заходів	
Левицька О. О. [85]	Інновація – це сукупність заходів, спрямованих на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і появу на ринку нової конкурентоздатної продукції чи послуг

Продовження додатку Г

Таблиця Г. 2

Сучасне трактування категорії «інноваційної діяльності»

Джерело	Зміст інноваційної діяльності
Господарський кодекс України [23]	діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя
Закон України «Про інноваційну діяльність» [135]	діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг
Закон України «Про інвестиційну діяльність»	сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються реалізацією інвестицій, вкладених в об’єкти інноваційної діяльності
Уколова Н. В. [170, с. 15]	діяльність по виробництву і використанню нововведення, направлена на отримання результатів від цього нововведення
Шпикуляк О.Г., Тивончук С.О., Тивончук С.В, Супрун О.М. [179, с. 110]	це сукупність послідовних дій щодо трансформації ідей (у вигляді результатів науково-дослідних робіт, інженерно-технічних, підприємницьких і управлінських рішень) у передові розробки й технологічні процеси для створення нових чи удосконалених товарів і послуг, які користуються попитом на ринку
Янковський К. П. [186, с. 126]	всі види наукової діяльності, проєктно-конструкторські, технологічні, експериментальні розробки, діяльність з освоєння нововведень у виробництві і у їхніх споживачів - реалізацію інновацій
Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. [46]	діяльність, спрямована на пошук можливостей інтенсифікації виробництва та задоволення суспільних потреб у конкурентоспроможних товарах і послугах завдяки використанню науково-технічного та інтелектуального потенціалу.
П. О. Андреєв [2, с. 9]	процес або діяльність, у ході якої здійснюється стратегія прориву на базі реалізації ідеї, відкриття або технічного винаходу, доведених до комерційного використання і отримання ефекту
С. В. Ільдеменов [52, с. 49]	вид діяльності з доведення науково-технічних ідей, винаходів, розробок до результату, придатного в практичному використанні. Вона включає всі види наукової діяльності, проєктно-конструкторські, технологічні, дослідні розробки, діяльність з освоєння нововведень у виробництві і у їх споживачів – реалізацію інновацій.

Продовження додатку Г

Таблиця Г.3

Сучасне визначення поняття «агроінновації»

Автори	Визначення
Бухвостов Ю. В. [9, с. 7]	результат праці, отриманий завдяки застосуванню нових наукових знань, що перетворюють процес функціонування та розвитку виробничо-господарської системи АПК у напрямі підвищення її ефективності, стійкості та системної якості відносин
Вінніченко І. І. [11, с. 45]	нововведення в галузі сільського господарства (сортів рослин, порід тварин, засобів захисту рослин або тварин, технологій вирощування), що супроводжується отриманням комерційного ефекту
Долгошея Н. О. [35, С. 20]	різновид інновації, що реалізується в аграрному секторі економіки з метою підвищення ефективності його діяльності та забезпечення стабільного розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва.
Іванов В. А. [51]	Реалізація в господарській практиці результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин і кросів птахів, нових і покращених продуктів харчування, матеріалів, нової техніки, нових технологій в рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нових форм організації і управління різноманітними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, які дозволяють підвищити ефективність виробництва
Кот О. В. [71, с. 32]	системні впровадження в аграрну сферу результатів науково-дослідницької роботи, що призводять до позитивних якісних та кількісних змін у характеристиці взаємозв'язків між біосферою та техносферою, а також поліпшують стан навколишнього середовища
Кравченко Н. [73, с. 14]	кінцевий результат впровадження нової або вдосконаленої продукції (послуги), техніки, технології, сорту, породи, організації виробництва, системи його управління з метою отримання різних видів ефекту і забезпечення процесу розширеного відтворення
Попова О. В. [124]	інновація, яка зачіпає безпосередньо (або опосередковано, в межах технологічного ланцюга) процеси, учасниками яких є людина, машина (обладнання, інструмент тощо) та компонент навколишнього середовища (тварина, рослина тощо) існування яких у природному середовищі (без участі людини) неможливе або можливе з втратою базових функціональних характеристик
О. Шпикуляк, М. Грицаєнко [178, с. 16].	перетворення в аграрній сфері, метою яких є одержання різних видів ефектів на основі задоволення певних соціальних потреб для забезпечення продовольчої безпеки країни
Янковська О. І. [187]	кінцевий результат впровадження новації у галузі сільського господарства (сорту рослин, порід тварин, засобів захисту рослин або тварин, технологій вирощування тощо), який призвів до отримання економічного, соціального, екологічного та інших видів ефекту

Додаток Д

Таблиця Д.1

Зміст основних Законів України щодо наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності

Назва	Зміст
Про інноваційну діяльність	Визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні
Про інвестиційну діяльність	Визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України
Про наукову і науково-технічну діяльність	Визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи заходів, спрямованих на створення умов для наукової і науково-технічної діяльності, а також забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку
Про наукову і науково-технічну експертизу	Визначає правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи
Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки	Визначає правові, фінансові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні
Про державні цільові програми	Визначає засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм. Державна цільова програма - це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням
Про науково-технічну інформацію	Визначає сутність терміну «науково-технічна інформація», визначає суб’єкти його відносин, пояснює інформаційні ресурси як форму власності, описує основні завдання системи науково-технічної інформації
Про наукові парки	Регулює правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані із створенням та функціонуванням наукових парків, і спрямований на інтенсифікацію процесів розроблення, впровадження, виробництва інноваційних продуктів та інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках
Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні	Визначає напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень
Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків	Визначає правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків

Продовження додатку Д

Продовження таблиці Д.1

Про індустріальні парки	Визначає правові та організаційні засади створення і функціонування індустріальних парків на території України з метою забезпечення економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності територій, активізації інвестиційної діяльності, створення нових робочих місць, розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури
Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій	Визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Закон також спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України
Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні	Визначає правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва

КОПІЄВ

Додаток Е

Таблиця Е.1

Інструменти податкового стимулювання інноваційної діяльності та країни, які їх використовують

Інструменти податкового стимулювання	Принцип дії	Країни, які використовують відповідні інструменти
Податкові канікули	1. Звільнення від оподаткування на певний період прибутку, отриманого від реалізації інноваційних процесів. 2. Звільнення від оподаткування на певний період прибутку, отриманого інноваційним підприємством.	Франція, Угорщина, Македонія
Зменшення ставок податку на прибуток	1. Зменшення ставок оподаткування інноваційних організацій. 2. Зменшення ставок оподаткування прибутку від реалізації інноваційного проєкту.	Франція, Греція, Туреччина,
Прискорена амортизація	Підвищені норми або скорочений період амортизації дозволяють використовувати в новому податковому періоді такі основні фонди нарахування суми амортизації, що зменшує податкову базу.	Бельгія, Фінляндія, Данія, Нідерланди, Люксембург, Португалія
Інвестиційна податкова Знижка	Зменшення податкової бази на суму інноваційних витрат капітального характеру.	Австрія, Бельгія, Великобританія, Угорщина, Данія, Італія, Нідерланди, США
Податковий кредит	Об’ємний: сума податку на прибуток зменшується на частку загальної суми інноваційних витрат. Прирісний: сума податкових зобов’язань зменшується на певну частину перевищення інноваційних витрат у звітному податковому періоді порівняно з попереднім	Ірландія, Іспанія, Канада, Люксембург, США, Словаччина, Туреччина, Франція

Додаток И

УЗАГАЛЬНЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ СПРОМОЖНОСТІ, СПРИЙНЯТЛИВОСТІ ТА ГОТОВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ

Автори	*Визначення*	*Напрями, які пропонує враховувати автор для оцінювання даного поняття*
Н .В. Смолінська [161, с.216].	***«інноваційна спроможність»*** – це здатність підприємства розробляти та впроваджувати інновації відповідно до змін внутрішнього та зовнішнього середовищ, ***«готовність підприємства до інновацій»*** – спроможність до інноваційного розвитку та можливість його реалізувати	***Організація виробництва*****:** коефіцієнти ритмічності, автоматизації, гнучкості організації виробництва. ***Організація підготовки виробництва*****:** коефіцієнт тривалості циклу підготовки виробництва, коефіцієнт автоматизації організації підготовки виробництва. ***Організація праці:*** коефіцієнти ефективності структури менеджменту, мобільності персоналу, кваліфікації працівників, плинності персоналу. ***Організація управління*****:** коефіцієнт оснащеності управлінської засобами обчислювальної та оргтехніки, коефіцієнт інформованості менеджерів. ***Ефективність економічних результатів*****:** індекс виробництва нової продукції, коефіцієнти швидкої ліквідності, рентабельності капіталу, продуктивності праці, автономії. ***Фінансування інноваційного розвитку***: коефіцієнт використання фонду матеріального заохочення, питома вага витрат на підвищення кваліфікації персоналу в загальному обсязі витрат на персонал, питома вага затрат на дослідження і розроблення в загальному обсязі витрат на інновації, питома вага працівників, що виконують науково-технічну роботу, коефіцієнт оновлення техніки, коефіцієнт інноваційного зростання.
Д.С. Бутенко [8]	***інноваційна сприйнятливість*** – здатність підприємства сприйняти інновації та нововведення як умови, що забезпечують швидку комерціалізацію інновацій	Залишкова вартість основних засобів, середньорічна вартість основних виробничих фондів, амортизаційні відрахування, придбання основних фондів, штатна чисельність працівників, середньооблікова чисельність працівників, фонд основної заробітної плати працівників, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, чистий дохід від реалізації, повна собівартість продукції, чистий прибуток/збиток, активи, дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом, грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті, грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті, оборотні активи, власний капітал, статутний капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), короткострокові кредити банків, кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, поточні зобов’язання, середньорічна кількість простих акцій, термін реалізації інноваційної програми, витрати на НДДКР, витрати на підвищення кваліфікації працівників

Продовження додатку И

Автори	*Визначення*	*Напрями, які пропонує враховувати автор для оцінювання даного поняття*
С.В. Лабунська [82]	***інноваційна спроможність*** – це стан наявної ресурсної бази, що обумовлює можливість її ефективного (як окремого інноваційного проєкту) використання на підставі сталих гнучких зв'язків між усіма її складовими, що сформовані в системі менеджменту і спрямовані на управління всіма ресурсними підсистемами та їхніми елементами щодо ведення інноваційної діяльності з урахуванням обмежень на підвищення (або збереження) припустимого для підприємства рівня економічної безпеки	***Рівень інноваційного потенціалу.*** ***Рівень бізнес-можливостей підприємства, щодо впровадження інновацій.*** ***Рівень стійкості системи економічної безпеки.***
О. М. Ястремська, Т. П. Близнюк [190]	***Інноваційна сприйнятливість*** – ступінь готовності, зацікавленості та можливості підприємства постійно оновлювати фактори внутрішнього середовища шляхом виявлення інновацій, їх розрізнення за ознаками та оцінювання необхідності їх впровадження з метою підвищення конкурентоспроможності	***Технологічна специфіка підприємства:*** ступень інтегрованості технологічного процесу і можливість його вдосконалення. ***Технологічний рівень підприємства***: сукупність технологічних укладів. Місткість ринку і перспективи продукту. ***Фінансове становище підприємства.*** ***Технологічні можливості підприємства*** (наявність технологічної бази). ***Ринкова стратегія підприємства.*** ***Суб'єктивні чинники*** (підприємливість та гнучкість керівництва тощо). ***Стадії життєвого циклу підприємства***

Продовження додатку И

Автори	*Визначення*	*Напрями, які пропонує враховувати автор для оцінювання даного поняття*
А.О. Литвиненко [87]	***інноваційна сприйнятливість*** – це спроможність підприємства здійснювати трансформаційні перетворення шляхом впровадження інноваційних змін у параметри власної життєдіяльності, які визначатимуться як факторами внутрішнього середовища, так і особливостями взаємодії підприємства з оточенням	***Достатність фінансового забезпечення інноваційної діяльності.*** ***Загальносистемна сприйнятливість***. ***Сприйнятливість технологічної системи.*** ***Сприйнятливість персоналу до здійснення змін.*** ***Структурна сприйнятливість до трансформацій.*** ***Розвиток творчого потенціалу (показник інноваційної спроможності).*** ***Інформаційна сприйнятливість підприємства.***
О.Б. Мусійовська [108]	***інноваційна сприйнятливість*** – це здатність підприємства оперативно акумулювати інформацію щодо параметрів його зовнішнього інноваційного середовища (зокрема, відомості про сподіваний попит на інноваційну продукцію та сучасний рівень розвитку науки і техніки у цій та суміжній галузях економіки), здійснювати оцінювання та оброблення цієї інформації, визначаючи на підставі цього напрями своєї інноваційної політики та оцінюючи попередню доцільність реалізації окремих інноваційних проєктів, матеріалізувати ці напрями шляхом залучення та (або) створення нововведень, забезпечуючи цим отримання належних фінансових результатів	***Залучення підприємством продуктового нововведення без припинення виробництва традиційних видів продукції***. ***Залучення підприємством продуктового нововведення із одночасним припиненням виробництва традиційних видів продукції.*** ***Залучення технологічного нововведення без припинення використання існуючих технологій виготовлення продукції.*** ***Залучення технологічного нововведення, що потребує припинення використання існуючої технології.*** ***Упровадження самостійно розробленого продуктового нововведення без припинення виробництва існуючих видів продукції.*** ***Упровадження самостійно розробленого продуктового нововведення із одночасним припиненням виробництва існуючих видів продукції***

Додаток К

ПЕРЕЛІК ДОСЛІДЖУВАНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ПОГОДИЛИСЬ НАДАТИ ІНФОРМАЦІЮ ДЛЯ ОЦІНКИ ФАКТОРІВ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРИЙНЯТЛИВОСТІ

№ з/п	Назви підприємств
1	ТОВ «Павлівське-2»
2	ТОВ «Щедрий Лан»
3	СТОВ «Старт»
4	СТОВ «Роль-Поль»
5	СФГ «Аліна»
6	СФГ «Кайрос»
7	СФГ «Наталі»
8	ФГ «Еквіт»
9	ФГ «Шанс»
10	ФГ «Комсомольське»
11	ФГ «Світлана»
12	ФГ «Вектор-Плюс»
13	ФГ «Колос»
14	ФГ «Авангард»
15	ФГ «Еталон»
16	ФГ «Скарбниця»

Додаток Л

Таблиця Л. 1

Матриця балів оцінювання факторів, що впливають на систему управління інноваційною діяльністю

№	Фактори впливу	Експерти														Всього
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
1	Фінансові ресурси	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	67
2	Матеріально-технічна база	5	4	4	3	4	4	5	4	3	5	4	5	4	5	59
3	Стан основних засобів	3	3	3	3	3	2	4	3	4	2	4	2	4	4	44
4	Земельні ресурси	4	4	2	4	3	3	4	5	4	4	4	3	3	5	52
5	Трудові ресурси	5	5	3	4	4	4	5	4	4	4	3	4	4	5	58
6	Інформаційне забезпечення	4	5	4	5	5	5	4	4	5	5	4	4	4	4	62
7	Інвестиційна привабливість	4	4	5	4	5	5	4	4	4	5	3	4	4	4	59
8	Інноваційна стратегія підприємства	4	4	4	5	5	5	4	4	4	4	4	4	4	4	59
9	Стратегічне мислення керівництва	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	5	4	59
10	Адаптивність керівництва до інноваційних змін	5	5	4	5	4	5	4	4	5	4	5	5	4	4	63
11	Уміння розставляти пріоритети	4	4	4	3	4	5	5	5	4	4	5	5	4	3	59
12	Здатність до раціонального використання наявних ресурсів	5	4	5	5	5	4	4	5	5	3	4	3	3	4	59
13	Система стимулювання праці персоналу	4	5	5	4	4	4	4	4	5	5	3	4	4	4	59
14	Досвід і кваліфікація персоналу	4	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	4	4	4	64
15	Творчі здібності персоналу	5	5	3	4	4	4	4	4	5	4	4	4	4	5	59
16	Здібності до навчання	3	4	4	4	3	4	4	4	4	4	3	3	4	3	51
17	Засоби збору і обробки інформації	4	4	4	5	4	4	5	4	4	3	4	5	4	5	59
18	Система обліку	4	4	2	2	4	3	4	4	3	3	3	2	3	3	44
19	Система документообігу	3	3	2	2	1	2	1	3	3	3	2	1	2	2	30
20	Система контролю	4	4	3	3	4	3	4	4	2	2	2	3	3	2	43
21	Стадія життєвого циклу підприємства	3	3	3	2	3	2	4	2	3	4	3	1	2	4	39
22	Масштаб підприємства	3	4	4	3	3	3	4	4	2	3	4	2	2	1	42
23	Ступінь готовності організаційних структур до іннов. змін	4	3	4	4	3	4	3	4	3	4	3	5	4	4	52
24	Ступінь готовності системи управління до іннов. Змін	4	5	4	3	4	4	5	5	4	4	4	5	4	4	59
25	Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до інноваційних змін	4	5	5	5	4	4	4	4	4	5	5	5	4	4	62

Таблиця Л. 2

Згрупована матриця балів оцінювання факторів, що впливають на систему управління інноваційною діяльністю

№	Фактори впливу	Експерти														Всього	ГР
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14		
1	Фінансові ресурси	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	67	Найважливіші
2	Досвід і кваліфікація персоналу	4	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	4	4	4	64	
3	Адаптивність керівництва до інноваційних змін	5	5	4	5	4	5	4	4	5	4	5	5	4	4	63	
4	Інформаційне забезпечення	4	5	4	5	5	5	4	4	5	5	4	4	4	4	62	
5	Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до інноваційних змін	4	5	5	5	4	4	4	4	4	5	5	5	4	4	62	
6	Інноваційна стратегія підприємства	4	4	4	5	5	5	4	4	4	4	4	4	4	4	59	Важливі
7	Творчі здібності персоналу	5	5	3	4	4	4	4	4	5	4	4	4	4	5	59	
8	Стратегічне мислення керівництва	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	5	4	59	
9	Уміння розставляти пріоритети	4	4	4	3	4	5	5	5	4	4	5	5	4	3	59	
10	Здатність до раціонального використання наявних ресурсів	5	4	5	5	5	4	4	5	5	3	4	3	3	4	59	
11	Матеріально-технічна база	5	4	4	3	4	4	5	4	3	5	4	5	4	5	59	
12	Система стимулювання праці персоналу	4	5	5	4	4	4	4	4	5	5	3	4	4	4	59	
13	Ступінь готовності системи управління до іннов. змін	4	5	4	3	4	4	5	5	4	4	4	5	4	4	59	
14	Засоби збору і обробки інформації	4	4	4	5	4	4	5	4	4	3	4	5	4	5	59	
15	Інвестиційна привабливість	4	4	5	4	5	5	4	4	4	5	3	4	4	4	59	
16	Трудові ресурси	5	5	3	4	4	4	5	4	4	4	3	4	4	5	58	Бажані
17	Ступінь готовності організаційних структур до іннов. змін	4	3	4	4	3	4	3	4	3	4	3	5	4	4	52	
18	Земельні ресурси	4	4	2	4	3	3	4	5	4	4	4	3	3	5	52	
19	Здібності до навчання	3	4	4	4	3	4	4	4	4	4	3	3	4	3	51	
20	Стан основних засобів	3	3	3	3	3	2	4	3	4	2	4	2	4	4	44	Неважливі
21	Система обліку	4	4	2	2	4	3	4	4	3	3	3	2	3	3	44	
22	Система контролю	4	4	3	3	4	3	4	4	2	2	2	3	3	2	43	
23	Масштаб підприємства	3	4	4	3	3	3	4	4	2	3	4	2	2	1	42	
24	Стадія життєвого циклу підприємства	3	3	3	2	3	2	4	2	3	4	3	1	2	4	39	
25	Система документообігу	3	3	2	2	1	2	1	3	3	3	2	1	2	2	30	АНеВ

Додаток М

РЕЗУЛЬТАТИ ЧАСТКОВОГО ПАРНОГО ПОРІВНЯННЯ ПАРАМЕТРІВ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРИЙНЯТЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Таблиця М.1

Матриця часткових парних порівнянь для одного експерта (приклад)

Параметри	1	2	….	K	….	N	r_i
1	-						
2	-	-					
….	-	-	-				
I	-	-	-	-			
…	-	-	-	-	-		
N	-	-	-	-	-	-	
S_n							

Таблиця М. 2

Результати порівняння параметрів, отримані від експерта СФГ «Кайрос»

Параметри	Фінансові ресурси (1)	Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до іннов. змін (2)	Адаптивність керівництва до інноваційних змін (3)	Інформаційне забезпечення (4)	Досвід і кваліфікація персоналу (5)	Ri
Фінансові ресурси (1)	-	1	1	4	5	2
Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до іннов. змін (2)	-	-	2	4	2	2
Адаптивність керівництва до інноваційних змін (3)	-	-	-	3	3	2
Інформаційне забезпечення (4)	-	-	-	-	5	0
Досвід і кваліфікація персоналу (5)	-	-	-	-	-	0
S_k	0	0	0	2	2	

Продовження додатку М

Таблиця М.3

Результати порівняння параметрів, отримані від експерта СФГ «Наталі»

Параметри	Фінансові ресурси (1)	Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до інноваційних змін (2)	Адаптивність керівництва до інноваційних змін (3)	Інформаційне забезпечення (4)	Досвід і кваліфікація персоналу (5)	Ri
Фінансові ресурси (1)	-	2	1	1	1	3
Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до іннов. змін (2)	-	-	2	4	5	1
Адаптивність керівництва до інноваційних змін (3)	-	-	-	3	5	1
Інформаційне забезпечення (4)	-	-	-	-	4	1
Досвід і кваліфікація персоналу (5)	-	-	-	-	-	0
S_k	0	1	0	1	2	

Продовження додатку М

Таблиця М.4

Результати порівняння параметрів, отримані від експерта СФГ «Аліна»

Параметри	Фінансові ресурси (1)	Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до інноваційних змін (2)	Адаптивність керівництва до інноваційних змін (3)	Інформаційне забезпечення (4)	Досвід і кваліфікація персоналу (5)	Ri
Фінансові ресурси (1)	-	2	1	1	5	2
Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до іннов. змін (2)	-	-	3	4	5	0
Адаптивність керівництва до інноваційних змін (3)	-	-	-	3	3	2
Інформаційне забезпечення (4)	-	-	-	-	4	1
Досвід і кваліфікація персоналу (5)	-	-	-	-	-	0
S_k	0	1	1	1	2	

Продовження додатку М

Таблиця М.5

Результати порівняння параметрів, отримані від експерта ФГ «Комсомольське»

Параметри	Фінансові ресурси (1)	Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до інноваційних змін (2)	Адаптивність керівництва до інноваційних змін (3)	Інформаційне забезпечення (4)	Досвід і кваліфікація персоналу (5)	Ri
Фінансові ресурси (1)	-	1	1	1	5	3
Соціально-психологічна готовність керівництва та персоналу до іннов. змін (2)	-	-	3	4	2	1
Адаптивність керівництва до інноваційних змін (3)	-	-	-	3	3	2
Інформаційне забезпечення (4)	-	-	-	-	4	1
Досвід і кваліфікація персоналу (5)	-	-	-	-	-	0
S_k	0	0	1	1	1	

Додаток Н

АНКЕТА

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Шановний респондент!

Ми запрошуємо Вас взяти участь в анкетуванні. Дане дослідження проводиться з науково-прикладною метою визначення рівня інноваційної активності сільськогосподарських підприємств.

Просимо Вас відповісти на питання анкети. Уважно прочитайте кожне питання і варіанти відповідей. Виберіть той варіант відповіді, який, на Вашу думку, є найбільш правильним. Всі відповіді є конфіденційними.

Результати дослідження дозволять оцінити стан, проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах. Ваші відповіді будуть використані для розробки обґрунтованих рекомендацій, створення інструментарію та методичного забезпечення ефективного функціонування системи управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Харків – 2020

Продовження додатку Н

1. Організаційно-правова форма господарювання Вашого підприємства:
1. Фермерське господарство
2. Господарське товариство
3. Приватне підприємство
4. Кооператив
5. Державне підприємство;
6. Підприємство іншої форми власності

2. Вкажіть, будь ласка, скільки років Вашому підприємству.
1. Менше року
2. 1-2 роки
3. 2-5 років
4. 6-10 років
5. понад 10 років

3. Яка середньооблікова чисельність працівників Вашого підприємства в даний час (осіб)?
1. До 10
2. До 50
3. До 250
4. Понад 250

4. Чи існує на Вашому підприємстві стратегічний план інноваційного розвитку?
1. Так
2. Ні

5. Якщо «Так», то на який термін розроблений план? _____ років

6. Чи існують на Вашому підприємстві готові бізнес-плани по випуску нової продукції, впровадження нових технологій?
1. Так
2. Ні

7. Як часто Ваше підприємство взаємодіє із засобами масової інформації, висвітлюючи інформацію про свою діяльність?
1. Раз на місяць
2. Раз на три місяці
3. Раз в півроку
4. Раз на рік
5. Рідше_____

8. Як часто Ваше підприємство бере участь в ярмарках чи виставках інноваційних товарів і послуг?
1. Раз на місяць
2. Раз на три місяці
3. Раз на півроку
4. Раз в рік
5. Рідше_____

Продовження додатку Н

9. Як часто Ваше підприємство бере участь в конференціях, семінарах, форумах, присвячених інноваційному розвитку регіону чи країни в цілому?

1. Раз на два-три місяці
2. Раз на півроку
3. Раз на рік
4. Рідше_____

10. Чи має Ваше підприємство досвід взаємодії з науково-дослідними організаціями в процесі інноваційної діяльності?

1. Так
2. Ні

11. Чи має Ваше підприємство досвід обміну кадрами з науково-дослідних організаціями?

1. Так
2. Ні

12. Чи є на Вашому підприємстві окремий підрозділ, що займається питаннями, пов'язаними з розробкою і впровадженням нових технологій, товарів, продуктів та ін.?

1. Так
2. Ні

13. Якщо «Так», то яка кількість працівників задіяних в інноваційній діяльності підприємства (осіб):

1. До 10
2. 11-30
3. 31-50
4. Понад 50

14. Чи існує на Вашому підприємстві система, спрямована на стимулювання винахідницької діяльності працівників?

1. Так
2. Ні

15. Система оплати праці на Вашому підприємстві пов'язана з результатами інноваційної діяльності?

1. Так
2. Ні

16. Як Ви оцінюєте рівень інноваційної активності Вашого підприємства? (За 5 бальною шкалою, де 1 - найнижчий, 5 - найвищий)

1 - 2 - 3 - 4 - 5,

17. На якому етапі знаходиться інноваційна діяльність Ваше підприємство:

1. Перепрофілювання
2. Оновлення виробництва
3. Розширення поточної діяльності
4. Стабільного розвитку
5. Спаду

Продовження додатку Н

18. Як змінився рівень інноваційного розвитку на Вашому підприємстві протягом 2015-2020 рр.:

1. Значно покращився
2. Покращився
3. Не змінився
4. Погіршився
5. Значно погіршився

19. Які чинники, на Вашу думку, стримують сьогодні інноваційний розвиток? (Можна відзначити декілька варіантів)

1. Економічні
2. Політичні
3. Фінансові
4. Нормативно-правові
5. Інформаційні
6. Інвестиційні
7. Виробничі
8. Управлінські
9. Кадрові
10. Інституційні
11. Інші (напишіть)

20. Які заходи державної підтримки необхідні для підвищення рівня інноваційного розвитку Вашого підприємства?

_____
_____
_____

Дякуємо за участь у анкетуванні та творчу співпрацю!

Додаток П

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРТНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Таблиця П.1

Умовне позначення індикаторів для кластерного аналізу

№зп	Опис змінної	№зп	Опис змінної
1	D1 - організаційно-правова форма господарювання (фермерське господарство)	19	П8 – оцінка зміни рівня інноваційної активності за 2015-2020 рр.
2	D2 - організаційно-правова форма господарювання (господарське товариство)	20	D11 – економічні фактори
3	D3 - організаційно-правова форма господарювання (приватне підприємство)	21	D12 – політичні
4	D4 - організаційно-правова форма господарювання (кооператив)	22	D13 – фінансові
5	П1- строк функціонування	23	D14 - нормативно-правові
6	П2 - масштаб діяльності	24	D15 – інформаційні
7	D5 - наявність плану інноваційного розвитку	25	D16 – інвестиційні
8	К1 - строк планування	26	D17 – виробничі
9	D6 - наявність бізнес-плану	27	D18 – управлінські
10	П3 - комунікаційні стратегія	28	D19 – кадрові
11	П4 - участь в виставках	29	D20 – інституційні
12	D7 - обмін кадрами	30	D21 - податкове стимулювання
13	D8 – наявність відділу інноваційного розвитку	31	D22 - пільгове кредитування
14	П5 - чисельність співробітників відділу інноваційного розвитку	32	D23 - бюджетно-фінансова підтримка
15	D9 - наявність системи оплати праці, яка спрямована стимулювання інноваційної діяльності	33	D24 - інформаційна підтримка
16	D10 - наявність системи оплати праці, яка пов'язна з результатами інноваційної діяльності	34	D25 - програми підготовки кадрів
17	П6 - рівень інноваційної активності	35	D26 - макроекономічна стабільність
18	П7 - етап розвитку інноваційної діяльності		

Продовження додатку П

Таблиця П.2

Результати дисперсійного аналізу

	Analysis of Variance (Spreadsheet1)					
Variable	Between	Df	Within	df	F	signif.
D1	3,7192	1	11,7647	60	18,9677	0,000053
D2	0,9122	1	4,5072	60	12,1428	0,000927
D3	0,3454	1	12,4288	60	1,6676	0,201534
D4	0,0061	1	0,9778	60	0,3739	0,543196
П1	0,3618	1	71,0092	60	0,3057	0,582372
П2	3,7903	1	41,0484	60	5,5403	0,021876
іваD5	11,2663	1	1,9111	60	353,7096	0,000000
К1	368,2066	1	145,0353	60	152,3243	0,000000
D6	5,2499	1	10,1856	60	30,9252	0,000001
П3	28,9602	1	82,7817	60	20,9903	0,000024
П4	19,1484	1	47,4484	60	24,2138	0,000007
D7	1,3495	1	4,8601	60	16,6606	0,000134
D8	1,4695	1	6,9176	60	12,7452	0,000710
П5	7,0681	1	25,2706	60	16,7819	0,000128
D9	1,7246	1	10,1464	60	10,1981	0,002240
D10	2,8089	1	8,5621	60	19,6836	0,000040
П6	27,3043	1	60,1150	60	27,2521	0,000002
П7	0,0273	1	118,6824	60	0,0138	0,906831
П8	0,3729	1	34,5464	60	0,6477	0,424101
D11	0,2837	1	14,8131	60	1,1491	0,288024
D12	1,4034	1	9,4353	60	8,9245	0,004071
D13	0,0390	1	14,4288	60	0,1621	0,688654
D14	0,7611	1	12,0131	60	3,8015	0,055885
D15	0,5740	1	11,7647	60	2,9274	0,092252
D16	0,0759	1	14,1177	60	0,3226	0,572180
D17	0,0054	1	8,3817	60	0,0386	0,844833
D18	0,0837	1	8,9647	60	0,5601	0,457155
D19	0,0785	1	8,9699	60	0,5248	0,471630
D20	0,0165	1	1,9190	60	0,5168	0,474987
D21	0,0013	1	15,0954	60	0,0054	0,941863
D22	0,2108	1	11,6601	60	1,0849	0,301780
D23	0,0918	1	12,6824	60	0,4345	0,512313
D24	0,0548	1	2,8000	60	1,1751	0,282690
D25	0,0244	1	1,9111	60	0,7652	0,385197
D26	0,0061	1	0,9778	60	0,3739	0,543196

Продовження додатку П

Таблиця П.3

Описові статистики для першого кластера

Variable	Descriptive Statistics for Cluster 1 (Spreadsheet1) Cluster contains 17 cases		
	Mean	Standard	Variance
D1	0,117647	0,332106	0,110294
D2	0,294118	0,469668	0,220588
П2	2,176471	1,131111	1,279412
D5	1,000000	0,000000	0,000000
K1	5,529412	2,960525	8,764706
D6	0,941177	0,242536	0,058824
П3	3,176471	1,509772	2,279412
П4	2,823529	1,185079	1,404412
D7	0,352941	0,492592	0,242647
D8	0,411765	0,507300	0,257353
П5	0,823529	1,185079	1,404412
D9	0,529412	0,514496	0,264706
D10	0,588235	0,507300	0,257353
П6	3,176471	1,074436	1,154412

Продовження додатку П

Таблиця П.4

Описові статистики для другого кластера

Variable	Descriptive Statistics for Cluster 2 (Spreadsheet1) Cluster contains 45 cases		
	Mean	Standard	Variance
D1	0,666667	0,476731	0,227273
D2	0,022222	0,149071	0,022222
П2	1,622222	0,683869	0,467677
D5	0,044444	0,208409	0,043434
K1	0,066667	0,330289	0,109091
D6	0,288889	0,458368	0,210101
П3	1,644444	1,025927	1,052525
П4	1,577778	0,753443	0,567677
D7	0,022222	0,149071	0,022222
D8	0,066667	0,252263	0,063636
П5	0,066667	0,252263	0,063636
D9	0,155556	0,366529	0,134343
D10	0,111111	0,317821	0,101010
П6	1,688889	0,972864	0,946465

Таблиця П.5

Параметри дискримінантних функцій

Variable	Classification Functions; grouping: CLUSTER (Spreadsheet4)	
	G_1:1	G_2:2
D5	34,9640	-2,42600
K1	2,6041	-0,02964
П5	7,9358	-0,75851
D8	-20,8055	-2,43045
D7	8,3041	0,24998
П2	-0,8674	2,52532
П3	2,7899	0,90210
Constant	-29,9121	-2,95209

Додаток Р

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Стаття у періодичному науковому виданні інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу:

1. Коптєва О. В. Проблемні аспекти організації податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Sciences of Europe*. 2020. Вип. 2, № 57 С. 27–33. URL : https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2020/11/VOL-2-No-57-2020.pdf

Стаття у зарубіжній колективній монографії:

2. Prokopishyna O. V., Koptieva O. V. Evolutary analysis of financial results of africulture enterprises for definiting state budget policy. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2017. P. 204–216. URL : http://www.repository.hneu.edu.ua /jspui/handle/123456789/18289.

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Прокопішина О.В., Коптєва О.В. Особливості та передумов формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Глобальні та національні проблеми економки*. 2017. Вип. 20 С. 521–527. URL: http://global-national.in.ua/archive/20-2017/107.pdf *(Index Copernicus).*

4. Прокопішина О.В., Коптєва О.В. Шляхи апроксимації європейського досвіду стимулювання інноваційної діяльності до реалій України. *Науковий вісник Херсонського Державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2017. Вип. 27 (1) С. 81–84. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_27/1/21.pdf *(Index Copernicus).*

5. Сатушева К. В., Коптєва О. В. Звітність за результатами інноваційної діяльності як інструмент податкового адміністрування міжнародного бізнесу. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 5-2(54) С. 124–129. URL : http://business-navigator.ks.ua/journals/2019/54_2_2019/24.pdf *(Index Copernicus).*

6. Koptieva Olha The essence, classification and role of tax stimulus for activation of innovative processes in agriculture. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 4(60) С. 92–98. URL : http://business-navigator.ks.ua/journals/2020/60_2020/18.pdf *(Index Copernicus).*

7. Коптєва О. В. Оптимізація інформаційних потоків в системі податкового планування сільськогосподарських підприємств-суб'єктів інноваційної діяльності. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 48. С. 149–155. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/48_2020_ukr/31.pdf *(Index Copernicus).*

Продовження додатку Р

Публікації за матеріалами конференцій:

8. Коптєва О. В. Забезпечення інформаційної прозорості діяльності сільськогосподарських підприємств як суб'єктів суспільного інтересу. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу* : тези виступів Міжнародної наукової конференції, 20-21 жовтня 2017 р. Житомир : ЖДТУ, 2017. С. 74–76. (дистанційна).

9. Коптєва О. В. Розвиток спеціальних режимів оподаткування сільськогосподарських підприємств як елемент державної підтримки аграрної галузі. *Економічне майбутнє України очима молодих дослідників* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 листопада 2018 р. Київ : ТОВ «ВІПО», 2018. С. 47–49. (дистанційна).

10. Коптєва О. В. Порядок відображення об'єктів інноваційної діяльності на рахунках бухгалтерського обліку. *Проблеми обліку, аудиту, аналізу та оподаткування в умовах глобалізації економіки* : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 25 лютого 2019 р. Кривий Ріг : ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського 2019. С. 46–50. (дистанційна).

11. Коптєва О. В. Формування вимог до обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності. *Сучасні проблеми управління підприємствами : теорія та практика* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 березня 2019 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 414–416. (очна).

12. Коптєва О. Модель інноваційної сприйнятливості сільськогосподарського підприємства. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 30–31 травня 2019 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 81–82. (очна).

13. Прокопішина О. В., Коптєва О. В. Концептуальні основи обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним підприємством. *Сучасні проблеми управління підприємствами : теорія та практика* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 3-4 березня 2020 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. С. 424-427. (очна).

СЕЛЯНСЬКЕ (ФЕРМЕРСЬКЕ) ГОСПОДАРСТВО «АЛІНА»
92600, Луганська обл., Сватівський р-н, місто Сватове,
провулок Каштановий, будинок 22
код ЄДРПОУ 30157278

25.09.2020 № 15

ДОВІДКА

про апробацію результатів наукового дослідження
Коптєвої Ольги Вікторівни

Сучасні ринкові умови вимагають підвищення інноваційної активності сільськогосподарських підприємств на основі втілення досягнень науково-технічного прогресу, раціонального використання виробничого та трудового потенціалу, фінансових, інвестиційних та інформаційних ресурсів, формування належного та ефективного обліково-аналітичного забезпечення в системі управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств, податкового планування та оптимізації податкових зобов'язань, що в майбутній перспективі призведе до підвищення конкурентоспроможності та ефективності сільськогосподарського товаровиробництва.

Нагальність розв'язання проблеми створення дієвої системи управління інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах, недостатня вивченість її теоретико-методичних та практичних аспектів підкреслюють актуальність дисертаційного дослідження «Організаційно-економічний механізм податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств», дана робота є актуальною, цікавою та має суттєве практичне значення для сільськогосподарських підприємств.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Коптєвої О. В. в практику господарської діяльності СФГ «Аліна» здійснено шляхом проведення аналізу факторів впливу на інноваційну сприйнятливість сільськогосподарських підприємств (ступінь готовності, зацікавленості та можливості підприємства щодо впровадження інноваційної діяльності). Керівництвом підприємства були розглянуті та визнані доцільними пропозиції Коптєвої О. В. щодо механізму податкового стимулювання діяльності сільськогосподарських підприємств в залежності від рівня їх інноваційної сприйнятливості. Наразі підприємством враховані практичні рекомендації Коптєвої О. В. щодо шляхів прискорення інноваційного розвитку в цілому, та підвищення інноваційної сприйнятливості, зокрема.

Директор СФГ «Аліна» Е. Г. Робота

СЕЛЯНСЬКЕ (ФЕРМЕРСЬКЕ) ГОСПОДАРСТВО "КАЙРОС"
92600, Луганська обл., Сватівський р-н, місто Сватове,
квартал Луначарського, буд. 17, кв. 12
код ЄДРПОУ 30048441

Вих. №2020-10/7 від 07.10.2020р.

ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ
КОПТЄВОЇ ОЛЬГИ ВІКТОРІВНИ
НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Розвиток новітніх технологій, поява принципово нових товарів і ринків, різкі коливання ринкового попиту й кон`юнктури, зміни в державному регулюванні економіки обумовлюють складність та слабку структурованість процесу розвитку підприємства та необхідність удосконалення методології управління цим процесом на підставі підвищення ефективності інноваційної діяльності. Важливого значення для суб'єктів господарювання набуває визначення пріоритетних стратегічних напрямків інноваційного розвитку відповідно до типу інноваційних змін, зумовлених інноваційною сприйнятливістю підприємства, формування науково-методичного підґрунтя щодо оцінки інноваційного потенціалу господарюючого суб'єкту відповідно до його ресурсного забезпечення; за цих умов дослідження проведені в дисертаційній роботі є особливо актуальними.

Комплекс теоретичних і методичних розробок, викладених у дисертаційній роботі Коптєвої О. В. на тему «Організаційно-економічний механізм податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств», має високу практичну значимість і може бути використаний у формуванні програми інноваційного розвитку СФГ «Кайрос».

Цікавими є пропозиції Коптєвої О. В щодо організації податкового адміністрування фінансово-господарської діяльності підприємств, їх впровадження є доцільним та практично значимим для вітчизняного агропромислового комплексу.

У практичну роботу обліково-аналітичного відділу СФГ «Кайрос» впроваджені розроблені Коптєвою О. В. елементи когнітивної моделі податкового стимулювання інноваційної діяльності на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах. Практичний досвід роботи СФГ «Кайрос» засвідчує, що запропоновані Коптєвою О. В. методичні положення щодо організації внутрішнього та зовнішнього інформаційних середовищ інноваційних процесів мають суттєвий позитивний вплив на спрощення комунікації в ході прийнятті та виконання управлінських рішень щодо інноваційної діяльності.

Директор
СФГ «Кайрос» Руденко В. М.

ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО "КОМСОМОЛЬСЬКЕ"

92652, Луганська обл., Сватівський р-н, село Коржове
ЄДРПОУ 33469941

Вих. № 8/6 від 10.08.2020

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного роботи Коптєвої Ольги Вікторівни на тему «Організаційно-економічний механізм податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств»

Розвиток економіки України в умовах високого конкурентного тиску передбачає вирішення завдання впровадження у виробництво нових рішень – сучасної техніки, технології, форм і методів організації управління та виробництва, тобто здійснення інновацій з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробничо-господарську діяльність сільськогосподарських підприємств.

Керівництвом підприємства були розглянуті та прийняті до впровадження рекомендації щодо організації процесу формування звітності за результатами інноваційної діяльності, її поширення та використання для прийняття управлінських рішень суб'єктами, які впливають на фінансово-господарську діяльність сільськогосподарських підприємств.

Методичні підходи, запропоновані автором в ході дослідження, щодо комплексної оцінки взаємовпливу факторів, що визначають інноваційну сприйнятливість суб'єкту під час впровадження маркетингових, організаційних, продуктових та процесових інновацій є дуже цікавими та актуальними для підприємства.

Запропоновані в дисертаційній роботі методичні рекомендації щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності є практично доцільними та вразі їх впровадження матимуть вагомий позитивний вплив на роботу вітчизняних аграрних підприємств

Директор
ФГ «Комсомольське» Захаров В. В.

СЕЛЯНСЬКЕ (ФЕРМЕРСЬКЕ) ГОСПОДАРСТВО "НАТАЛІ"
92600, Луганська обл., Сватівський р-н, м. Сватове, вул. Ветеринарна, буд. 3,
тел. (06471)3-22-83, факс (06471)3-22-83, e-mail: natalisvatovo@ukr.net
Код ЄДРПОУ 30048413

01.09.2020 № 9/1

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного роботи
Коптєвої Ольги Вікторівни на тему «Організаційно-економічний механізм податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств» на здобуття наукового ступеня доктора філософії

СФГ «Наталі» підтверджує, що наукові результати Ольги Вікторівни Коптєвої характеризуються значною актуальністю для вирішення питань підвищення рівня інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах стрімкої глобалізації та поширення впливу стохастичних нефінансових факторів зміни людського потенціалу окремих підприємств, національного та глобального соціально-економічного середовища. Цим підтверджуємо, що автором дисертаційного дослідження було вивчено історію інноваційного розвитку СФГ «Наталі» та сучасний стан організації обліково-аналітичної системи підтримки управлінських рішень щодо інноваційної діяльності сільського господарства, проведено оцінку податкового навантаження та інноваційної сприйнятливості на основі достовірних даних, розроблено рекомендації по вдосконаленню організації інформаційного забезпечення з метою підвищення рівня інноваційної сприйнятливості.

Наразі в практичну роботу СФГ «Наталі» впроваджені запропоновані О. В. Коптєвою методичні підходи щодо комплексного оцінювання інноваційної спряйнятливості підприємства та рекомендації щодо формування інформаційного забезпечення процедури обгрунтування відповідності вимогам для отримання пільгового податкового адміністрування.

Має вагому практичну доцільність запропонований у дисертаційному дослідженні алгоритм організації податкового стимулювання інноваційної діяльності, що дає можливість сільськогосподарським підприємствам планувати заходи з метою оптимізації податкового навантаження (за рахунок застосування податкових пільг, правильного формування облікової політики та розробки ефективної системи управління податковими зобов'язаннями), що дозволить вивільнення як фінансових, так і нефінансових ресурсів для розширення інноваційних проектів.

Директор
СФГ «Наталі» М. І. Манько

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ
61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А, тел. (057) 702-03-04, факс: (057) 702-07-17
E-mail: post@hneu.edu.ua, http://www.hneu.edu.ua

№ 20/86-34-177/1 від 07.12.2020

На № _____ від _____

Довідка
про впровадження в навчальний процес результатів, окремих пропозицій та рекомендацій, поданих в дисертаційній роботі Ольги КОПТЄВОЇ за темою «Організаційно-економічний механізм податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств»

Основні положення дисертаційної роботи Ольги Коптєвої використовуються кафедрою обліку і бізнес-консалтингу в навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, а саме:

методика формування інформаційного комплексу за результатами інноваційної діяльності для висвітлення у волютативній звітності сільськогосподарських підприємств використано при викладанні теми 5 «Інформаційні ресурси бухгалтерського обліку» навчальної дисципліни «Бухгалтерський облік» здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що навчаються за освітньо-професійною програмою «Менеджмент інноваційної діяльності» спеціальності 073 «Менеджмент»;

методичні підходи до організації податкового стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств використано при викладанні теми 11 «Організація забезпечення ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку та її розвитку» навчальної дисципліни «Організація бухгалтерського обліку та контролю в управлінні підприємством» здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти, що навчаються за освітньо-професійною програмою «Облік і аудит» спеціальності 071 «Облік і оподаткування».

Заступник керівника (проректор з науково-педагогічної роботи) Микола АФАНАСЬЄВ

Завідувач кафедри обліку і бізнес-консалтингу Андрій ПИЛИПЕНКО

200090